

श्रीमन्ति उत्तराध्ययनानि.

वाणिज्यकुलीन-कोटिकर्णाय-वज्रशास्त्रीय-श्रीगोपालगणिमहत्तरशिष्य-
(जिनदासगणिमहत्तर) कृतया चूर्णया समेतानि

प्रकाशवित्री—मालवेदेशीय रत्नपुरान्तर्गत-

श्रीऋषभदेवजी केशरीमलजीत्यमिथा श्रीश्वेताम्बरसंस्था,

इन्दौरनगरे श्रीजैनबन्धुमुद्रणालये—श्रेष्ठी जुहारमल मिश्रीलाल पालरेचा द्वारा मुद्रापयित्वा ।

वीर संवत् २४५५.

विक्रम संवत् १९८९.

काइष्ट संवत् १९३३.

पण्यं

श्रीउत्तराध्ययनचार्णः

प्राक् तावत् आवश्यकनन्दी अनुयोगद्वारादशैकालिकनामधेयानामागमानां चूर्णयः संस्थयैतया प्रादुष्कृताः, अधुना तु श्रीमतामुत्तराध्ययनानां चूर्णिः प्रादुर्भास्यते, यथा प्राक्तनचूर्णानां मुद्रणे मूलद्रवाणि न धृतानि न च निर्युक्तिर्भाष्यं च धृतं, किन्तु ग्राह्यमुद्रितानामेव द्रुचिपुस्तकानां गाथादंकाः पत्रांकाश्च धृताः तद्वद्रवापि न मूलद्रवाणि न च निर्युक्तिर्नापि भाष्यं च मुद्रितानि, किन्तु तत्र तत्र ग्राह्यमुद्रितायाः श्रीशान्तिस्वरिसूत्रितायाष्टिकाप्रतः पत्रांका धृता गाथादंका अपि तत्रस्था एव धृताः, एतस्या अपि चूर्णेः ग्राह्यमुद्रितचूर्णानामिव नात्यन्तमुपयोगः सूत्रार्थावगमे तथापि साहित्यरसिकानां पदार्थैचिचित्र्यान्वयेणे भविष्यत्पदवाप-योगोऽस्याः, ग्राह्यमुद्रण चास्याः प्राचीनसाहित्यप्राकट्यायैव यतो नात्र ग्राहकसंख्या तथाविधा, भाषा प्राकृता विद्युतिश्च संक्षिप्तेति हेतुरपि तत्र, भविष्यति चाशास्महे आचारांगसूत्रकृतांगमवतीनां चूर्णानां मुद्रणक्रिया, प्रार्थयामहे च सज्जनान् यदुत यत्किंचित् सूचनीयं विधाय कृपां ज्ञातव्यमिति

अलेख्यानन्दसागरः

वीरसंवत् २४५९ आश्विनशुक्ला प्रतिपत्, सुरत

ॐ नमः श्रीसर्वज्ञाय ।

॥ श्रीउत्तराध्ययनचूर्णः ॥

कथपवयणपणामो, वोच्छं धम्माणुयोगसंगहियं ।
उत्तरङ्गयणुयोगं, गुरुवणसाणुसारेणं ॥ १ ॥

श्रोच्यन्ते अनेन जीवादयः पदार्था इति प्रवचनम्, अथवा अगतं प्रधानं अशस्तमादौ वा वचनं प्रवचनं, तत् द्वादशगं, तदुपयोगान्यत्वाद्वा सङ्घः, अणमनं अणामः पूज्यर्थः, कृतः प्रवचनप्रणामो येन स कृतप्रवचनप्रणामः, 'वोच्छं' वक्ष्ये, 'धम्माणुयोगसंगहियं' ति, इह चत्वारोऽनुयोगाः श्रोच्यन्ते, तद्यथा—चरणकरणाणुयोगो, धम्माणुयोगो, गणिताणुयोगो, दब्बाणुयोगोति, तत्थ चरणकरणाणुयोगो कालियसुताति, धम्माणुयोगो इसिभासितादि, गणिताणुयोगो झरपणत्तादि, दब्बाणुयोगो दिट्ठिवादीति, अत्र धम्माणुयोगेनाधिकारः, समस्तं गृहीतं संगृहीतम् आख्यातं अरूपितमित्येकोऽर्थः, किं तत् ?-उत्तरङ्गयणाणुयोगं, उत्तरङ्गयणाणि वा उच्यन्ते भाषिहन्ति, अणुयोजनमनुयोगः अर्थव्याख्यानमित्यर्थः, उत्तराध्यायानामनुयोगः तमुत्तराध्या-

शानुयोगं, गृणांति शान्नार्थमिति गुरवः श्रुवन्तीत्यर्थः, ते पुनराचार्या अर्हदादयो वा तदुपदेशः—तदाज्ञा, गुरूपदेशानुवृत्तिरित्यर्थः, तथा गुरूपदेशानुवृत्त्या, गुरूपदेशानुसारेणिति ॥

तस्म फलजोगमंगलसमुदायत्वा तेहव दाराहं ।

तन्मेदनिरुक्तिक्रम, पओयणाहं च वच्चाहं ॥ २ ॥

‘तस्ये’ति तस्योत्तराध्ययनानुयोगस्य फलंश्रयोजनं योगः—सम्बन्धो मङ्गलं-उपचारः समुदायार्थः-पिण्डार्थः द्वारा-
णि-उपक्रमादीनि, ‘तदि’त्यनेन द्वाराण्येव संबन्ध्यन्ते इति, तद्धेदाः-तत्प्रकाराः, निरुक्तिः—निर्वचनं क्रमो—व्यवस्था श्रयोजनं—
शान्नोपकारः, एते अधिकारा वाच्याः । आह—किमुत्तराध्ययनानुयोगे फलम् ?, उच्यते, इह जीवस्स अदुर्विदुःक्रमबंधणवद्धस्स
सम्महंसणनाणचरित्तेहिं मोक्खो भवति, सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रात्मकानि चोत्तराध्ययनानि अतः तद्व्याख्यानारम्भः, पायेण
च न धम्मकथामन्तरेण दर्शनादिप्राप्तिरस्ति, अतस्तादृक्फलस्याकारणता, कारणतश्च कार्यसिद्धिरस्तीत्यत उत्तराध्ययनानुयोगा-
दर्शनादिप्राप्तिः, ततो मोक्ष इति फलवानुत्तराध्ययनानुयोगारम्भ इति । कः पुनरुत्तराध्ययनानुयोगस्याभिसंबन्ध इति ?, उच्यते,
उत्तराज्झयणा पुवं आशारस्सुवर्णिं आसि, तथेव तेसिं उवाट्थातसंबंधाभिवत्थायं, ताणि पुण जप्पमिहं अज्जसेल्लंभवेण मणगपि-
तुणा मणगहियत्थाए णिज्झहियाणि दस अज्झयणाणि दसवियालियंसिचि, तस्मि चरणकरणानुयोगो वणिज्जति, तप्पमिहं च तस्सु-
वरे ठवित्ताणि, एतेणभिसंबंधेणुत्तरज्झयणाणि आगताणि, अहवा साधुगुणसंजुत्तं कोहं धम्मं पुच्छेज्जा, पच्छा सो तेसिं विण-

यसंजुत्तां धम्मं परिकहेह चउव्विहाते कहाते, तं० अकखेवणीए विक्खेवणीए सैवणीए निव्वेयणीए, तत्थ परीसहेहिं अक्खित्ता चाउरंगिज्जे विक्खित्ता असंखतेणं संवगमागच्छंति, उवमिसेसु णिव्वेयमागच्छंति, एस अभिसंवंधो । इदाणि मंगलंति-’ बहु-विषयाहं सेयाणि तेण कयमंगलोवयरोहिं । धेचब्बो सो सुमहाणिहिव्व जह वा महाविज्जा ॥ १ ॥ तं मंगलमादीए मज्जे पज्जंतए य सत्थस्सा । पढमं सत्थत्थाविगवपरगमणाय णिदिट्ठं ॥ २ ॥ तस्सेव य थिज्जथं, मज्झिमयं अतिमपि तस्सेव । अब्बोच्छिचिणिमिच्चं सिस्सपसिस्सादिवसस्स ॥ ३ ॥ आह-आचार्य ! मङ्गलकरणात् शास्त्रं तेऽमंगलमापद्यते, अथेवह मङ्गलमात्मकस्यापि शास्त्रस्य अन्यमङ्गलमुच्यते अतस्त्वस्याप्यन्यत्तस्याप्यन्यमङ्गलमादेयम्, इत्यतोऽनवस्था, नचेदनवस्था प्रतिपद्यते ततो यथा मङ्गलमपि शास्त्रं अन्यमङ्गलशून्यत्वादमङ्गलं तथा मङ्गलमेतद्व्यमंगलशून्यत्वादमङ्गलमिति भावः, उच्यते, यस्य शास्त्रादर्थान्तरभूतं मङ्गलं तं प्रत्येषा कल्पना भवेत्, इह त्वस्माकं शास्त्रमेव मङ्गलं, यद्यत्र मङ्गलमुपादीयते किमत्रा-मङ्गलं का वाऽनवस्थेति, नायमस्माकं पक्षे, किन्तु यस्यापि शास्त्रादर्थान्तरभूतं मङ्गलं तस्यापि नामङ्गलप्रसंगो न चानवस्था, कुतः ? स्वपराग्रहकारित्वान्मङ्गलस्य प्रदीपवत् लवणादिवद्धा, आह-मङ्गलत्रयान्तरालद्वयं न मङ्गलमापद्यते, अर्थापत्तिः, यदि वेह सर्वमेव शास्त्रं मङ्गलमिति प्रतिपाद्यते, मङ्गलत्रयग्रहणमनर्थकम्, उच्यते, समस्तमेव शास्त्रं तथा विभज्यते, कुतोऽन्तरालद्वयपरिकल्पनं? यदमङ्गलं भवेत्, तत्कथं पुनः सर्वमेव शास्त्रं मङ्गलमिति चेदुच्यते, निर्जारायत्वात्तपोवत्, आह-यदि स्वयमेव शास्त्रं मङ्गलमित्यतः किमिह मङ्गलग्रहणं क्रियते ? उच्यते, नतूक्तं नैवेह शास्त्रादर्थान्तरभूतं मङ्गलमुपादीयते, किन्तु मङ्गलमिदं शास्त्रमिति केनलमुच्चार्यते, आह-तदुच्चारणे किं फलं?, यदि मङ्गलमिति न संशुद्ध्यते किं तदमङ्गलं भवति ? उच्यते,

शिष्यमतिमङ्गलपरिश्रमत्र तदधिधानम्, इह शिष्यः कथं शास्त्रं मङ्गलमित्येवं परिशुद्धादिति, यस्मादिह मङ्गलमपि मङ्गलबुद्ध्या परिशुद्धमाणं मङ्गलं भवति, साधुवत्, आह—ततः सर्वमेवेदं मङ्गलमित्येतावदस्तु, नार्थो मङ्गलत्रयबुद्धिपरिश्रमेण, उच्यते, ननु तत्रापि कारणमुक्तं—यथैव हि शास्त्रं मङ्गलमपि सत् न मङ्गलबुद्धिपरिश्रमन्तरेण मंगलं भवति साधुवत्, तथा मंगलत्रयकरणमपि, अधिष्ठापारगमनादि न मंगलत्रयबुद्ध्या विना सिद्ध्यतीति अतस्तदभिधानमिति, मंगैर्यस्य अल्पप्रत्ययान्तस्य मङ्गलमिति रूपं भवति, गम्यतेऽनेन हितमिति मंगलं, गम्यते साध्यत इति यावत्, अथवा मङ्गो धर्मो, ला आदाने, मङ्गं लातीति मंगलं, अथवा मां गालयते भवादिति मङ्गलं, संसारादपनयतीत्यर्थः, अथवा शास्त्रस्य मा गलो भूदिति मङ्गलं, गलो-विघ्नं, मा गलो वर्त्तदिति मङ्गलं, गलनं गालो नाश इत्यर्थः, तत्र मंगलं चतुर्विधं, तजहा—नाममङ्गलं त्वणामङ्गलं दन्वमंगलं भावमङ्गलमिति, एवं चउव्विहमवि आचस्सकाणुक्केमेण परूवेऊण भावमंगलं णंदी, सा तहेव चउ-विह, तत्थावि भावणंदी पंचविहं नाणं, तां पि आवस्सगाणुक्केमेण परूवेतवं जाव केवलनाणं, णंदी मंगलमिति चेह परिस-मचाहं, अहुणा स मङ्गलत्थो भणति, पगओ अणुयोगोऽत्थि, केवलज्ञानमिह परिसमापिंतं, तत्समाप्तौ च नन्दी तत्समाप्तौ च मङ्गलमिति ॥ इदानीं मङ्गलार्थोऽनुयोगः, मङ्गलमर्थोऽस्म्येति मङ्गलार्थः, अथवा अर्थेतेऽसावित्यर्थः, गम्यते साध्यत इति यावत्, मङ्गलमर्थो मङ्गलार्थः, मङ्गलसाध्य इत्यर्थः, स च काः, प्रकृतोऽनुयोगः, प्रकृतोऽधिकृत इत्यर्थः, सोऽनुयोगो मतिज्ञानादीनां कतमस्य इति, उच्यते, श्रुतज्ञानस्य, न शेषाणाम्-अपराधीनत्वात् अपरश्रवोधकत्वाच्च, श्रुतं तु प्रायेण यतः पराधीनं परश्रवोधकं च ग्रहीतवत्, अनुयोगश्च परश्रवोधनायारभ्यते अतः श्रुतस्यैवासाधिति, आह—नतूत्तराध्ययनानामनुयोगं वक्ष्यामीत्युक्त-

श्रीउत्तरा०

चूर्णो

१ विनया-

ध्ययने

॥ ४ ॥

मैवासौ, कः पुनः कस्य ज्ञानस्येति किमनया चिन्तया १, उच्यते, इह श्रुतज्ञानस्यानुयोग इत्यभिधानादेवोत्तराध्ययनं श्रुतविशेष इत्युक्तं भवति, आह—अनुयोग इति कः शब्दार्थः १, उच्यते, श्रुतस्य स्वेनार्थेनानुयोजनमुयोगः, अथवा सूत्रस्याभिधेयव्यापारो योगः अनुरूपः अनुकूलो वा योगः अनुयोगः, अथवा अर्थतः पश्चादभिधानात् स्तोकात्वाच्च सूत्रमनु तस्याभिधेयन योजनमनुयोगः । आह—यदेवमुत्तराध्ययनानामनुयोगः तच्च श्रुतविशेषः, अतस्तत्किं अङ्गं अङ्गाहं सुयकखन्धो श्रुतस्कन्धाः अङ्गयणं अङ्गयणा उद्देशो उद्देशा १, उत्तरङ्गयणाणि गो अङ्गं नो अङ्गाहं सुतकखन्धो नोः सुयकखन्धा नो अङ्गयणं अङ्गयणा गो उद्देशो गो उद्देशा, तस्मा उत्तरं णिक्खिविस्सामि अङ्गयणं णिक्खिविस्सामि सुचं णिक्खिविस्सामि खंधं निक्खिविस्सामि, तत्थ पढमं दां उचरंति, तत्थ इमा णिज्जुत्तिगाहा—' गामंठवणा ' गाहा (१-३ पत्रे) तं उत्तरं पनरसविहं, तं—णामुत्तरं ठवणुत्तरं दव्वुत्तरं खेत्तुत्तरं दिसुत्तरं ५ तावखेत्तुत्तरं पणवगुत्तरं पति ० कालु ० संचयु ० १० पधाणु ० णाणु ० कमु ० गणणु ० भावुत्तर १ ५ मिति, तत्थ णामुत्तरं जस्स उत्तेत्ति णामं कज्जति, ठवणुत्तरं अक्खणिक्खेवादी, अहवा चित्तकम्मादिसु उत्तरा दिसा ठाविता, दव्वुत्तरं जणगसरीर ० मंविगसरीर ०, तव्वतिरिचं खीराड दधि, तत्थ पुज्जं खीरं उत्तरं दधि, खेत्तुत्तरं उत्तराः कुरवः, अहवा पुज्जं सालिखेचं आसि पच्छा उच्छुखेचं जातं एवमादी, दिसुत्तरं उत्तरा दिसा, तावखेत्तुत्तरं मंदरो पव्वतो, सव्वेसि उत्तरेण भवति, पणवगुत्तरं पणवगस्स जं वामं तदुत्तरं, मतिउत्तरं एगसोऽवत्थिताणं देवदत्तजणदत्ताणं देवदत्ताओ जणदत्तो उत्तरो भवति, कालुत्तरं पुज्जं समयो पच्छा आवलिया, अहवा पुज्जं कालाओ पच्छाकालो उत्तरो भवति, यथा 'पूर्वोत्तरविरुद्धार्थ', भारतं तु युधिष्ठिर ! । कथं १, पूर्वमन्यथोक्त्वा पश्चादन्यथोपदिष्टवान्, संचयुत्तरं संचयसोविरं ववत्थितं तिणं कट्ठं पचं वा तं संचयुत्तरं, पहाणुत्तरं,

पदाणुत्तरं तिविहं, तं०—सन्धिवचं अन्धिवचं मीसिति, सन्धिवचपदाणुत्तरं तिविहं, तं०—दुपयं चउपयं अपयति, दुपदेसु तित्यं-
करो चउपदेसु सीहो अपदेसु लख्खणं जंबू सुइंसणा, पणसं कताणं फलाणं, अचित्ताणं मणीणं वेरुलियमणी सुवण्णाणं वट्ठणसुवण्णं,
मीसपदाणुत्तरं दुपदेसु जहा स एव भगवं तित्यगरो सिहवासे सन्वांकारविश्रुसितो, णाणुत्तरं केवलणं, सव्वणाणुत्तरं
सुयणाणं, जओ-सुयणाणं महिद्धियं, केवलं तयणंतरं। अप्पणो य पेसिं च, जम्हा तं परिभावगं ॥ १ ॥ अथवा श्रुतज्ञानं ज्ञानो-
त्तरं, क्खुत्तरं क्रमः परिपाटी आनुपूर्वी इत्यर्थः, क्खुत्तरं चउविहं, तं०-द्व्यओ खेत्तओ कालओ भावओ, द्व्यओ परमाणुयोग-
लस्स दुपएसिओ उत्तरो दुपएसियस्स तिपएसियो एवं जाव अंतिमो अणंतपएसिओ खंधो, खेत्तओ एगपएसोगाढस्स दुपएसो-
गाढो उत्तरं, एवं जाव अंतिमो असंखेज्जपएसोगाढात्ति, कालओ एगसमयमिदित्यस्स दुसमतठित्तिओ उत्तरो एवं जाव अंतिमो
असंखेज्जसमयमिदित्ति, भावओ वण्णादीणं एक्के एगसुणा(इ)पदकमो जाव अणंतपुणपज्जवसाणात्ति, गणणाउत्तरं गणेज्जंताणं
एक्कगाढ दुरुत्तरो दुगाढ तिगो एवं जाव सीसपहेलियत्ति, भावुत्तरो खातिओ भावो, उत्तरो सर्वोत्कृष्ट इत्यर्थः। एतेसिं लख्खणं
'जहन्नं सउत्तरं खल्लु' गाथा (२-४) जहन्नं आद्यमित्यर्थः, जहणो परमाण स उत्तरो एवं जाव अंतिमो खंधो अणंतान्त-
पएसिओ गिरुत्तरो, सेसा खंधा सउत्तरा अणुत्तरा य भवति, एवमिहापि विणयसुयं सउत्तरं जीवज्जीवाभिगमो गिरुत्तरो, सर्वो-
त्तर इत्यर्थः, सेसज्जयणाणि सउत्तराणि गिरुत्तराणि य, कहं १, परीसहा विणयसुयस्स उत्तरा चउरोगिज्जस्स तु पुब्बा इतिकालं
गिरुत्तरा, एवं णेयं ॥ एत्थ कयरेणुत्तरेणाहिगारो १, उच्यते, 'कमुत्तरेण पगयं' गाथा- (३-५) उत्तरज्जयणाणि आया-
रस्स उवरी आसित्ति तम्हा उत्तराणि भवति। एयाणि पुण उत्तरज्जयणाणि कओ केण वा भासियाणित्ति १, उच्यते, 'अंगण्य-

भवा' गाहा (४५) तत्थ अंगपपभवा जहा परीसहा वारसमाओ अंगाओ कम्मणवायपुव्वाओ णिज्जूहा, जिणभासिया जहा दुमपनगादि, पत्तयबुद्धमासियाणि जहा काविलिज्जादि, संवाओ जहा णमिपव्वज्जा केसिगोयमेज्जं च, तं एते सक्वेव बंधपपमोक्खत्थं छचीसं उत्तरज्झयणा कया । उत्तरंति भणियं, इयाणि उत्तरज्झयणंति तस्सेवेगद्धियाणि, अज्झयणंति वा अज्झीणंति वा आउत्ति वा झवणत्ति वा, एएसिं निरुत्तं मण्णत्ति-सुत्तं अज्झप्पं जणेत्ति अज्झपजणणं, पक्कारणकारणं लोवातो अज्झयणंति, अहवा अज्झपपणयणं पक्कारणकारागारलोवातो अज्झमणंति, अहवा वोधादीनामाधिक्येन अयनमध्यनं, अयनं गमनमित्यर्थः, अक्षीणमर्थिभ्यो दीयमानमथवा अव्यवच्छित्तिनयोपदेशोक्कवित्त्यं, आयो लाभः प्राप्तित्थनर्थान्तरं, कस्य ? , ज्ञानादीनां, क्षपणा अवचयो निर्जेरिती पर्यायः, कस्य?, पापानां कर्मणामिति ॥ अधुणा निज्जुत्ती पविथारेति-‘णामंठवणज्झयणे’ गाहा (५६) अज्झयणं णामादि चउव्विहं, दव्वज्झयणं पत्तययोत्थयलिहियं, भावज्झयणं इमाणि चेव उत्तरज्झयणाणि, तत्थ गाहाउ ‘अज्झप्पस्साणयणं’ गाहा (६६) ‘अधिगम्मंति च अत्था’ गाहा (७७) जथा एयाणि पढंतो सुणंतो गुणंतो अज्झप्पे य अप्पाणं णिउंजति तम्हा अज्झयणंति, अज्झीणंति एसेव नामादिचउव्विहं, दव्वज्झीणं सव्वागाससेदी, भावज्झीणं ‘जह् [वा] दीवा दीवसयं’ गाहा(८७)आयोवि णामादि चउव्विहो, दव्वाओ सच्चिवादीणं दव्वाणं आयो, भावाओ दुविहो-पसत्थो अपसत्थो य, तत्थ गाहा ‘भावो पसत्थ’ गाहा (९७) भावाओ पसत्थो विविहो, तं०णाणाओ दंसणाओ चरित्ताओ, अपसत्थो भावाओ कोवायादियो, ज्झवणावि णामादिया चउविहा, दव्वज्झवणा ‘पल्लित्तिया अपत्था’ गाहा (१०८) भावज्झवणं दुविह-

१ इतौ यद्यपि क्षपणया न प्रशस्तेतरतया विभागः, तथायत्र कर्मरजसो ज्ञानादेरवारकत्वादप्रशस्तक्षपणत्वं, तत्क्षपणासाधनानां च ज्ञानादीनां प्रशस्तक्षपणात्प्रमुक्तं.

पसत्थभावज्ज्वरणं अप्सत्थभावज्ज्वरणं च, अप्सत्थभावज्ज्वरणा इमा गाहा 'अट्टविहं' गाहा (११-८) पसत्थभावज्ज्वर-
णा गाणादीणि, अज्झयणास्ति गतं। इदानीं सुत्तं, तंयि गामादिचउव्विहं जहा अनुयोगद्वारे, भावसुत्तं तं दुविहं-आगमओ णो-
आगमतो य, आगमतो जाणए उवउत्ते, णोआगमतो एयाणि चेव उत्तरज्झयणाणि सामित्तासंवद्धानि। खंधोऽपि जहा अनुयो-
गद्वारे, भावखंधो एवोसिं चेव छत्तीसाए उत्तरज्झयणाणं समुदयसमितिसमागमेणं उत्तरज्झयणभावसुत्तकखंधीति लब्ध, ताणि पुण
छत्तीसं उत्तरज्झयणाणि इमेहिं नामेहिं अनुगतव्याणि 'विणयसुयं च परीसह' गाहाओ जाव जीवजीवाभिगमो'ति (१३-१७१९)
एतसिं इमे अत्थाहिगारा भवंति, तंजहा-पढमे विणओ' गाहा, एवं अत्थाहिगारागाहा भाणियव्वाओ (१८-२६।१०) एवमुत्तरज्झा-
याण पिडत्थे वणिगतो समासेणं। एत्तो एक्केण पुण अज्झयणं किचइस्सामि ॥ १ ॥ (२७-१०) समुदायत्थो गतो,

इदानीं दारणिं, तत्र ग्रथसमव्ययनं विनयसुत्तमिति, विनयो यस्मिन् द्वे वण्यते तदिदं विनयद्वयं, विनयमूलत्वाच्च धर्मस्य
सर्वगुणाधारभूतं, गतो न विनयशून्ये गुणावस्थानमिति, तस्य महापुरस्येव द्वाराण्यनुयोगद्वाराणि चत्वारि, अनुयोग इत्यव्ययनार्थः,
द्वाराणि तत्रैवैवमुत्थानि, यथेह पुरसद्वारसमधिगन्तुमशक्यं, एकद्वारसपि च कृच्छ्रेणाधिगम्यते कार्यातिपत्तये च भवति, चतुर्भिः पुनर्मू-
लद्वारैश्च सुखेनाधिगम्यते न च कार्यातिपत्तये भवति, तद्वद्विनयद्वयमहापुरसपि अर्थाधिगमोपायद्वारशून्यमशक्यमधिगन्तुम्, अनुग-
मैकद्वारसपि तत्कृच्छ्रेण द्रवीयसा च कालेनाधिगम्यते, विहितसमयेदोपक्रमद्वारचतुष्टयं पुनर्यत्ननात्पीयसा च कालेनाधिगम्यते इति
द्वारोपन्यासः। तानि चानुयोगद्वाराणीमानि, तं० उवक्कमो निक्खेवो अनुगमो णया इति। इयाणि तरेदो, उवक्कमो छव्विहो, णिक्खेवो

२ उत्तरज्झयणाण्येसो धृत्ताः।

तिविहो, अनुगमो दुर्विहो, गयो सच्चविहो। इदानीं निरुक्ती, तत्र शास्त्रस्योपक्रमणमुपक्रमः उपक्रम्यतेऽनेनेति अस्मिञ्चेति, उप सामीप्ये
क्रमुपादविक्षेपे, शास्त्रसमीपिकरणं शास्त्रस्याभ्यासदेशानयनमित्यर्थः, तथा निक्षिप्यते अनेनेति अस्मिन् वेति निक्षेपणं वा निक्षेपः,
'क्षिप प्रेरण' इति नियतो निश्चितो वा क्षेपः निक्षेपः न्यासः स्थापननित्यावत्, अनुगम्यतेऽनेनास्मिञ्चेति अनुगमनं अनुगमः, अनुनो
वा सूत्रस्य गमोऽनुगमः, सूत्रानुसरणमित्यर्थः, गीञ् प्रापणे, तस्य नय इति रूपं, वक्तव्यं सूत्रार्थप्रापणे गम्ये परोपयोगाद्वयति
नयः, नीयते चानेन अस्मिन्वेति नयनं वा नयः, वस्तुनः पर्यायाणां संभवतोऽधिगमनमित्यर्थः, एषां चोपक्रमादिद्वाराणामयमेव
क्रमः, यतो नाद्युपक्रान्तेऽसमीपीभूतं सन्निक्षिप्यते, न च नामादिभिरनिक्षिपमर्थतोऽनुगम्यते, न च नयमतविकलोऽनुगम
इति, यतस्तु शास्त्रं संबन्धात्समेकन उपक्रमेण स्थापनासमीपसानीय नामादिन्यस्तनिक्षेपमर्थतोऽनुगम्यतेऽनुगम्यते नाम नयैः, अतोऽ-
यमेवानुयोगद्वारक्रम इति । तथैविक्रमो छव्विहो, तं—गामोव० ठव्वोव० खेचोव० कालोव० भावोव० जहावस्सए
जाव अहवा भावोवक्कमो छव्विधो, तंजहा—आणुण्वी नामं पमाणं वत्तव्वया अत्थाहिगारो समोयारो, सव्वं एयं अणुओगदा-
राणुकमेण परूवेळण इमं विणयसुतज्झयणं जत्थं जत्थ समोयारति तत्थ तत्थ समोयारेतव्वं, तत्थाणुण्वी दसविहा, तं—गामाणुण्वी
ठव्वण।णुण्वी दव्वणु० खेत्ताणु० कालाणु० ५ उक्किच्चाणु० गणणाणु० संठाणाणु० सामायरीआणुण्वी भावाणु० १०, एत्थ उक्कि-
त्तणगणणाणुण्वीसु समोयइ, उत्कीर्त्तनं—संशब्दनं, तं०-विनयसुतं परीसहा इत्यादि, गणणं परिसंखाणं एकं दो तिनि इत्यादि,
तत्र विणयसुयं पुव्वणुण्वीए पढमं, पच्छाणुण्वीए छत्तीसइमं, अणाणुण्वीए अणिययं, कयाइ पढमं कयाइं वितियं इत्यादि,
अणाणुण्वीइ इमं करणं-एगादियाए एगुचरीए छत्तीसगच्छययाए सेटीए अणमणव्वासो दुरुव्वणोत्ति, पुव्वणुण्वी पच्छाणुण्वी

य दोवि फेडियाओ सेसाओ अणानुपुन्वीओ भणति, इमाउ पत्थारागाहाओ—एगादी उत्तरविट्ठिताण ठाणाण इच्छियाणं तु । जो जो आदी य भवे सो सो तु अणंतरो णेओ॥१॥ जहियं त णिक्खेवो(जहियमि उ णिक्खत्ते) पुणरवि सो चेव होइ निक्खेवो । सो होइ समयभेदो वज्जेयव्वो ततो नियमा ॥ २ ॥ पुब्बाणुपुन्वि हेट्ठा समयाभेदणज्जंतरो देयो । उवरिमत्तुल्लं पुरतो हस्सो हस्सादि तो सेसो ॥३॥ असती अणंतरस्स उ देयोज्जंतर अणंतरो तत्तो । तत्तोऽवि परतरो पुण ता जाव अणंतरो णत्थि ॥४॥ एवं तिसु ट्ठाणेषु पत्थारं देसेह १२३, एस पुब्बाणुपुन्वी, तत्थेगस्स अणंतरो णत्थि, दुण्हणंतरो एको तत्तो दुण्हं हेट्ठा एकं ठावेऊण उवरिमत्तुल्लं ठवेति तिण्हं हेट्ठा तिन्नि निक्ख० आदीय वेणि से, जाता २१३, ततियपरिवाडीए (दोण्हमणंतरो एको, तं जति ठवेति समयभेदो भवति, एकस्साणंतरो णत्थित्ति तिण्हमणंतरो दुगो दिज्जह, एगं तिगं च आईए, जातं १३२, चउत्थपरिवाडीए) एकस्सज्जंतरो दुगो तं जति ठवेति समयभेदो भवति, तो अणंतराणंतं ठवेति एकं, उवरिमत्तुल्लं दो दोण्हं हेट्ठा ठवेज्जाऽईए तिन्नि ठवेति, जातं ३१२, पंचमपरिवाडीए तिण्हणंतरे दो तं जति ठवेति तो समयभेदो भवति, अणंतराणंतरो एको तेणवि समयभेदो भवति, तओ तिण्हं हेट्ठा ण ठवेति, एगस्साणंतरो णत्थि तत्थवि ण ठवेति, दोण्हणंतरो एको ततो दोण्हं हिट्ठा एकं ठवेति, आदीए हस्सत्ति वे तिण्णि य, जातं २११, छट्ठपरिवाडीए दोण्हणंतरो एको, तेण समयभेदो भवति, तो तीणाणंतरो दो तं ठवेति, उवरिमं तुल्लं नसे इक्कं, आदीए उवे तिन्नि, जाता पच्छाणुपुन्वी ३२१, एवं तिसु चत्तारि अणानुपुन्वीओ, एवं सेसावि पविचारा नेया । इह यद्वत्थुनो अभिधानं जातिरूपादिपर्यायप्रभेदानुसराणस्वभावं तन्नाम नमनं प्राह्वित्वमिति, वस्तु नमनात्—प्रतिवस्तु नमनात् भवनादित्यर्थः, तच्च दशप्रभेदमेकनामादि बहुभेदं चाऽभिलाष्यविययत्नात्,

तत्थ छविहं णामे भावो छविहो वणिज्जाति, तत्र क्षयोपशमिक एव श्रुतावतारो नान्यत्र, श्रुतज्ञानावरणक्षयोपशमजत्वात् श्रुतस्य, प्रमाणं दब्बादि चउव्विहं, प्रसीयतेऽनेनेति प्रमाणं, तत्थ भावप्पमाणे समोयरति, भावगुणप्पमाणं च तिविहं-गुणप्पमाणं णयप्पमाणं संखप्पमाणं, गुणप्पमाणं दुविहं-जीवगुणप्पमाणं अजीवगुणप्पमाणं च, ततो जीवाज्यत्वादिनयद्वयस्य जीवगुणप्पमाणे समोतरति, तं तिविहं-णाणगुणप्पमाणं दंराणगुणप्पमाणं चरित्तगुणप्पमाणं, तत्र बोधनात्मकत्वाद्विनय-सूत्रस्य णाणगुणप्पमाणे समोतरति, णाणगुणप्पमाणं चउव्विहं, तं-पच्चकखं अणुमाणं उव्वं आगम इति, तत्थ विणयसुव्वसस प्रायशः परोपदेशकत्वादागमप्रमाणेऽवतारो, आगमो दुविहो-लोहो-लोहो लोउचरिओ य, लोउचरे समोयरति, लोउचरो दिविहो-सुत्तं अत्थो तदुभयंति, तिसुवि समोयरति, सो तिविहो-सुत्तागमो अणंतरागमो परंपरागमो (तत्थ सुत्तओ थेराणं अत्तागमो अत्थओ अणंतरागमो, थेरसिस्साणं सुत्तओ अणंतरागमो अत्थओ परंपरागमो, तेण परं सुत्तओवि अत्थओऽवि) नो अत्तागमो नो अणंतरागमो, परंपरागमो, गत्तं गुणप्पमाणं । मूढणयियं कालियं सुत्तंति नाधुना नयप्रमाणावतारः, ' आसि पुरा सो णियते अणुयोगाणमपुहुत्तमावंमि । संपति णत्थि पुहुत्ते होज्ज व पुरिसं समासज्जा ॥ १ ॥ संखप्पमाणं अट्टविहं-णाम-संखा ठवणसंखा दव्वं उव्वमं परिमाणं जाणणासंखा गणणां भावसं, तत्थ परिमाणसंखाए अवतरति, सा दुविहा-कालिप्रसुत्तपरिमाणसंखा य दिट्ठिवायसुत्तपरिमाणसंखा य, तत्थ कालियसुत्तपरिमाणसंखाए समोतरति, कालियसुत्तपरिमाणसंखा अणेगविहा पज्जवसंखा अक्खरसंखा संघातसंखा पदसंखा पायसंखा गहा० सिलोमं वेढमं निज्जुत्ति० अणु-ओगद्दारा० उदेशं अज्झयणं सुयक्खंधं अंगसंखा वेति, तत्थ विणयसुत्तं सूत्रतः परिचपरिमाणी, परिमितपरिमाणमित्यर्थः,

अर्थतोऽनन्तपर्यायत्वादनन्तरिमाणं, तेषां अनन्ता पञ्चधा संखेज्जा अखंहरा संखेज्जा संघाता संखेज्जा पदा संखेज्जा पादा संखेज्जा सिलोपा एषा गिज्जुची संखेज्जा अणुयोगहारा एषे अज्झयणे, वक्तव्या विविधा—समयवक्तव्या परसमयवक्तव्या ससमयपरसमयवक्तव्या, तत्र समयः सिद्धान्तः वक्तव्यता—पदार्थविचारः, तत्र स्वसिद्धान्तवक्तव्यतानियमितमिदमध्ययनं, याऽपिहि क्वचिदध्ययने परसिद्धान्तोभयवक्तव्यता वाजुश्रूयते साऽपि हि यतः सम्मगद्वेस्तत्त्वदर्शनेन परिग्रहात् स्वसमयवक्तव्यतैवेत्यतः सर्वोध्ययनानि स्वसमयवक्तव्यतानियतानि— भिच्छत्तमग्रहमयं सम्मत्तं जं च तदुपगारमि । वद्वृत्ति परसिद्धान्तो तो तस्स ततो ससिद्धान्तो ॥ १ ॥ अथ अर्थधिकारो, सो विणएणं,—अधुणा समोवतारो जेण समो-तारियं पइहारं । विणयसुयं सोऽणुगतो लाघवओ ण उण्णो वज्जो ॥ १ ॥ उवक्कमो गत्तो, 'भण्णति श्रेयसि यं सुहं णिक्खेव-पदाणुसारतो सत्थं । ओहो णामं सुत्तं णिक्खेच्चव्वं ततो तस्स ॥ १ ॥ ओहो जं सामणं सुत्तमिहाणं चउव्विहं तं च । अज्झयणं अज्झीणं आयो इवणा य पत्तेयं ॥ १ ॥ णामादि चउव्वमयं वणेरुणं सुयाणुसारणं । विणयसुअं आयोज्जा चउसुयिं क्रमेण भावेसु ॥ ३ ॥ ओहोणिप्फण्णो गत्तो । णामाणिप्फण्णे णिक्खेवे विणयसुयंति विणओ सुत्तं च दुपयं णामं, एत्थ णिज्जुत्तिगाहा 'विणयो पुब्बुद्धिद्वे'गाहा (२९-१५) विणओ चउव्विहो नामाह जहा विणयसमाहीए तदेव भाणियव्वो, सुत्तं पियं पूर्ववत्, गत्तो णामादि-णिप्फण्णो, इदानीं सुत्तालावगनिप्फण्णो 'जो सुत्तपदणासो सो सुत्तालावगाण निक्खेवो । इह पत्तलक्खणो सो णिक्खिप्पति ण पुण किं कज्जं' ॥ १ ॥ सुत्तं चैव न पावइ इह सुत्तालावयाण कोऽसरो? सुत्ताणुगमे काहिति तन्नासं लाघवनिमित्तं ॥ २ ॥ अहं यति पत्तो-वि ततो ण णस्सए क्रीस भअए इहइ? दाइअइ सो निक्खेवमेव सामन्नओ नवरं ॥ ३ ॥ संपदिमाहोहणं सण्णिक्खिचाणमणुगमो कज्जो ।

सेऽणुगमो दुर्विक्रपो गेओ णिज्जुत्तिसुचाणं ॥ ४ ॥ णिज्जुत्तिअणुगमो तिविहे, ते०-णिकखेवणिज्जुत्तिअणुगमो उवोगयातं निज्जुत्तिअणुगमो सुत्तफासियणिज्जुत्तिअणुगमो, तत्थवि णिकखेवनिज्जुत्ति अणुगया जा एसा उत्तरज्जयणी कखेवादि अभिहिद्या, उवोगयायणिज्जुत्तीअणुगमो 'उहेसे णिदेसे य णिगमे खेत्त काल पुरिसे य । कारण पच्चय लक्खण णए समो-तारणाऽणुमति ॥ १ ॥ किं कतिविहं कस्स कोहं केसु क्हं केविंरं हवइ कालं । कति संतरमविरहितं, भवागरिसफासण णिरुत्ती ॥ २ ॥' एताणि दाराणि नहा सामाहए ॥ संपति सुत्तफासियणिज्जुत्ती जं सुत्तस्स वक्खणं । तीसेऽवसरो सा पुण पत्तावि ण भणए इहं ॥ १ ॥ किं ? जेणासति सुत्ते कस्स तई तं जता कमा (सुचं) । एत्तो गुत्ताणुगमो वोच्छिदि होहिइ तीसे तथा भागो ॥ २ ॥ अत्थाणविदं तीसे जादि तो सा कीस भएए इहं ? । इह सा भएणति णिज्जुत्तिमिच्चसाम-ण्णतो नवरं ॥ ३ ॥ अतो जेनैव सम्बन्धेनदानीं नित्युक्तिअनुगमनानन्तरं द्वानुगमः, द्वत्रस्यानुगमः २ द्वारागुसरणमित्यर्थः, किं ? न्यूनाधिकविषयस्तादीदोषदुष्टमाहोदधिनिर्दोषमिति ?, निर्दोषस्य च व्याख्यानं ग्रारप्स्यते, शेषस्य चापनीतदोषेत्यत्यतः सत्रानुगमे सत्रशुचारणीयं, — 'अकखालियं अभिलियं अविच्चामोलियं षडिपुत्रं षडिपुणजोगं कंठोद्विपपुक्कं, न कखालियमुप-लालुलभूमिंलगुलवत्, न च मिलितममानधान्यसंस्कारवत्, अविपर्यस्तपदवाक्यग्रन्थमथवा न संसक्तपदवाक्यं, विच्छेद-विपर्यस्तामिति, इह च व्याविद्धविपर्यस्तपदवाक्यग्रंथोपायं विशेष-वर्णन एव व्याविद्धं, पदं वाक्यं ग्रन्थतो विपर्यस्तामिति, केचित्तु व्याविद्ध वर्णपदवाक्यं ग्रन्थतो भग्यते, संसक्तपदवाक्यं विच्छेदविपर्यस्तामिति, न च व्यत्यासोद्भितमेनकशात्प्रस्थसङ्क-राह अस्थानिच्छन्नग्रन्थनाद्या पायसभोगिवत् 'भातराज्यस्य रामस्य राक्षसाणा' मित्यादियद्वाऽतिपूर्णमर्थतो ग्रन्थतश्च, तत्र

श्रीउत्तरा०

審

१ विनया-

द्वयशने

1132

ग्रंथतो मात्रादिभिर्यच्च अतिनियतमानं छन्दसा वा, अर्थतो न साकाङ्क्षमध्यायकस्वतंत्रं वा, अतिपूर्णवोधमुदात्तादिभिरिवि-
कलयोषमिति, 'कंठोष्ठविपणमुक्क' मिति स्पष्टमाह, नाव्यक्तं बालभूकमपितवत् । एवंगुणसम्पन्नं सूत्रमुच्चारणीयं, ततो तस्य
णज्जिह्विति सप्तम्यपदं वा परसप्तम्यपदं वा बंधपदं वा मोक्षपदं वा विणयपदं वा, तो तौसि उच्चारिते समाने केसिचि भगवन्तानं
केइ अत्राधिगारा अधिगया भवति, केइ अपगहिद्या, तौसि अपगहिद्याणमन्त्याणं अभिगमणद्वयाए पदं वक्कहस्सामि इमेण विहिणा-
'संहिता य पदं चेत्, पयत्थो पयविग्गहो । चालणा य पसिद्धी य, छविहं विद्धि लक्खणं ॥ १ ॥' तस्य संहितपदुच्चारणं संहिता,
'परः सन्निकर्षः संहिते' ति वचनात्, पदं नामिकादि पंचविहं, तत्राश्च इति नामिकं, खल्विति नैपातिकं, परित्यौपसर्गिकं,
धावतीत्याख्यातिकं, संयत इति मिश्रं, पदार्थश्चतुर्विधः कारकादिविषयः, पचतीति पाचकः, समासविषयः राज्ञः पुरुषो राजपुरुषः,
तद्विधिविषयो वसुदेवस्यापत्यं वासुदेवः, निरुक्तविषयो भ्रमति च रौति चेति भ्रमरः, अथवा त्रिविधः पदार्थः-क्रियाकारकभेदतः
पर्यायवचनतो भूतार्थभिधानत इति, तत्र क्रियाकारकभेदतो 'घट चेष्टया' घटतेऽसाविति घट इत्यादि, पर्यायवचनतो घटः
कुम्भः इत्यादि, भूतार्थभिधानतो योऽसावृच्चकुण्डलोऽयतसूत्रग्रीवादिरूप इत्यादि । 'पायं पदविच्छेदो समासविषयो तयत्य-
णियमन्त्यं । पदविग्गहोत्ति भण्णइ सो सुद्धपदे ण संभवति ॥ १ ॥' इह प्रायेण यः समासविषयः पदयोः पदानां
वा छेदो अनेकार्थसंभवे इष्टार्थनियमनाय क्रियते स पदविग्रहः, यथा राज्ञः पुरुषो राजपुरुषः, श्वेताः पदा-
श्रौति श्वेतपदाः इत्यादि, सुत्तगतमत्यविसयं च दूषणं चालणं मतं तस्म । सदत्यण्णायातो परिहारो पञ्चवत्याणं ॥१॥
इह यत्सूत्रविषयमर्थविषयं वा दूषणमारभ्यत शिष्यचोदकान्यां तच्चालनं विचारो वेत्यर्थः, तस्य शब्दार्थन्यायतो

नयमतविशेषाच्च परिहारः प्रत्यवस्थानं, दूषितप्राप्तिद्विरित्यर्थः । ' एवमुत्तमतयं नयन(सदनय)प्रतावतारपरिसुद्धं । भासेज्ज निरवसेसं पुरिसं च पडुच्च जं जोगं ॥ १ ॥ होति कयत्थो वांचुं सपयच्छेयं सुयं सुताणुगमो । सुतालावगनासो नामादिणास-
विनियोगं ॥ २ ॥ इह स्रत्रतत्पदच्छेदाभिधानात्स्रत्रानुगमः कृता जायते, अवसितप्रयोजन इत्यर्थः, स्रत्रालापकन्यासोऽपि नामा-
दिन्यासविनियोगमात्रं, 'सुतप्लासियनिज्जुत्तिनियोगो सेससो पयत्थाइ । पायं सोचिय गेमणयादिमयगोयरो होई ॥ १ ॥—
तिस्रत्रस्पृशकनिशुक्तिविनियोग इत्यर्थः, शेषः— पदार्थविग्रहविचारप्रत्यवस्थानभेदः स्रत्रार्थानुगमनस्वभावव्याप्तं, स एव हि
प्रायो नैगमादिनयमतविषयः, प्रायोऽभिधानात्पदविधानन्यासोऽपीति, 'पादं पदविच्छेदो सुत्तप्फासं च संहिता जेणं । कस्सइ इहत्य-
कारयकालादिगती ततो वेव ॥ १ ॥ प्रायः पदविच्छेदोऽपि क्वचित् स्रत्रस्पृशन्तर्भाव्येव, यतः क्वचित् पदविच्छेदादेवार्थः काल-
कारकादयो गम्यन्त इति, एयमणयोगद्वारपजोयणं भणियं, हेट्टा दारागाहा । एयं णिक्खिचंति । ' एत्थ य सुत्ताणुगमो सुत्ता-
लावयक्खओ य णिक्खेवो । सुत्ताप्लासियनिज्जुत्ती णया य पइसोत्तमायोज्जा ॥ १ ॥ सुत्ताणुगमे सुत्तं उच्चारेयव्वंति, तं
चिमं सुत्तं-संजोगा विप्पमुद्धस्स, अणगारस्स भिक्खुणो । विणयं पायो कारिस्सामि, आणुपुण्वि सुणेह मे ॥ १ ॥
(१८ प०) ' संजोगे निक्खेवो ' गाहा । (३०-२१) संयुज्जत इति संयोगः, येन वा संयुज्जते स संयोगः, सो संयोगो
छव्विहो-णामसंजोगो ठवणासंजोगो दव्वसंजोगो खत्तसंजोगो भावसंजोगो, नामठवणाओ गयाओ, द्रव्यसंयोगो
द्रव्योर्द्विव्याणां वा संयोगो द्रव्यसंयोगः, सो दुविहो-संयुत्तगदव्वसंजोगो इतरेतदव्वसंजोगो य, तत्थ गाहा ' संयुत्तग-
संजोगो ' गाहा (३१-२३) तत्थ संयुत्तदव्वसंजोगो णाम जो पुव्वसंयुत्त एव अण्णेण दव्वेण सह संयुज्जते, सो तिविशो-

सचिचसंजुतद्व्यसंजोगो अचिचसंजुतद्व्यसंजोगो मीरासंजुतद्व्यसंजोगो, तत्थवि सचिचसंजुतद्व्यसंजोगो णाम जहा
रक्खो पुब्बं मूलोहं पुढविमंभदोहिं उत्तरकालं कंदेण सह युज्जते, एवं जावति ताव नेयं, एत्थ गाहा 'मूले कंदे' गाहा (३२-२३)
सचिचसंजुतद्व्यसंजोगे इमे गाहा— 'एगरस एगवण्णे' गाहा (३३-२६) जहा परमाणुपेगले एगवण्णे एगगंधे एगरसे
दुफासे, स तु जता कालमत्तं पडिचइऊणं नीलगत्तेण परिणमति तदा गंधादीहिं संजुत्ते एव लीण(णील)गत्तेण संजुत्तेण, एवं लोहित-
हालिसुक्खिच्छत्तोवि, णीलमो वा जया नीलगत्तं पडिचइऊण कालगत्तेण परिणमति तदा गंधादीहिं संजुत्ते एव लीण(नील)गत्तेण
संजुत्तेण, एवं लोहितहालिदुसुक्खिच्छत्तोवि, एवं संजोगा वासं भाणितव्वा, गंधतोऽवि, जता सुविमगंधं परिचइऊणं दुदमिगंधत्तेण
परिणमति तदा वन्नरसफाससंजुत्त एव दुविमगंधत्तेण जुज्जते, एवं दुविमगंधोऽवि, रसो जहा वण्णो, फासे दुसु, जता सीत-
फासो उसिणफासं परिणमति तदा वण्णगंधरसफासिण्डुलुक्खाण फासाण एगत्तेण संजुत्त एव उसिणं संयुज्जते, उसिणफासोऽवि
सीतं फासं परिणमति, णिद्धोऽवि रक्खफासं, रक्खोऽवि निद्धफासं, अहवा एगगुणकालमो होत्तिऊणं उत्तरकालं दुगुणं कालमो
भवति तदा कालगवण्णेण संजुत्त एव, पुणरपि तण वा अधिकत्तेण संयुज्जते, एवं णेयो जाव अणंतगुणकालमोत्ति, अवसेसेसु
य वण्णगंधरसफासेसु भाणितव्वं जाव अणंतगुणलुक्खोत्ति, एवं दुपदेसिगादिसुवि विभासा, अचिचसंजुत्तद्व्यसंजोगो गतो॥
इदानीं मीससंजुत्तद्व्यसंजोगो, स च जीवकर्मणोः, तयोः स्थानादिसंयोगे सति गृह्यचीयते स भिश्रंस्युक्तसंयोगो भवति, 'जह धातू
कणगादी' गाहा (३४-२७) यथा धातवः सवर्णादी स्वेन स्वेन भावेन परस्परसंयोगेन संयुक्ता भवति, अथैतेषां क्रमेण पृथग्भावो
भवति, अन्यत् किट्टं अन्यच्च सुकर्णं, एवं गृहाण जीवस्यापि संततिकर्मणाज्जादिसंयुक्तसंयोगो भवति, स च यदा निरुद्धयोगा-

श्रवो भवति तदा जीवकर्मणोः पृथक्त्वं भवति, दूस्मति (सचिच्चे) मूलकंदे अचिच्चे परमाणुणोऽगलः गहणं वण्णगंधरसफासादीं हि संतातिक्रममिति मिसस्स गहवो जह धातू कणगा इति, उक्ताः संयुक्ताः संयोगाः । इदाणि इतरेतरसंयोगो, तत्थ निज्जुचिगाहा 'इतरेतरसंयोगो' गाहा (३५-२५) इतरेतरसंयोगो छविहो, तंजहा-परमाणूणं पएसाणं अभिप्येयस्स संजोगो अणमिप्येयस्स संजोगो अभिलावसंयोगो संबंधनसंयोगो, तत्थ दुप्पमितीण परमाणूणं ओ संजोगो सो इतरेतरसंयोगो भवति परमाणूणं, पदेसेसु दुपदेसादीण नेयमिति, तत्थ 'दुविहो परमाणूणं' गाहा (३५-२५) परमाणूणं इतरेतरसंयोगो दुविहो-संठाणतो खंधतो य, उक्ताञ्च—समणिद्धकाए वंधो ण होइ समलुक्खतायवि ण होति । वेसायणिद्धलुक्खत्तणेण वंधो उ खंधाणं ॥ १ ॥ तत्थेगगुणणिद्धो एगगुणणिद्धेण सह न वज्झति, तहा दुगुणणिद्धो वेगुणणिद्धेण समं ण, अणंताणिद्धो अणंताणिद्धेण ण, एवं एगगुणलुक्खेवि एगगुणलुक्खेण सह ण वज्झति, एगगुणलुक्खो दुगुणलुक्खेण जाव अणंतगुणलुक्खो अणंतगुणलुक्खेण, एवं सव्वत्थ समगुणेसु वंधो णत्थि, वेसाताणिद्धलुक्खत्तणेणाचि विपमा मात्रा विमाता, एवं भवति, क्हं पुण १, उच्यते 'णिद्धस्स णिद्धेण दुताहिएणं' लुक्खस्स लुक्खेण दुयाहिएणं । णिद्धस्स लुक्खेण उवेति वंधो, जहक्खओ विसमो समो वा ॥ १ ॥ एगगुणनिद्धो तिगुणणिद्धेण वज्झति, तिगुणनिद्धो पंचगुणणिद्धेण, पंचगुणो सत्तगुणणिद्धेण, एवं दुयाहिएण वंधो भवति, तहा दुगुणणिद्धो चउगुणणिद्धेण, चउगुणणिद्धो छगुणणिद्धेण, छगुणणिद्धो अट्टगुणणिद्धेण, एवं नेयं, लुक्खेवि एवं चेव, णिद्धलुक्खस्स पुण जहद्गुणवज्जेसु सेसेसु विसमेसु समेसु वा वंधो भवति, 'जहद्गुणो' चि एगगुणणिद्धो एगगुणलुक्खेण ण वज्झति, सेसेसु दुगुणोतेगुणठिएसु वज्झति, अण्णे पुण मयति-एगगुणस्स दुगुणाधिदेण वंधो भवतीति, दुगुणाहिएणांति एगगुणस्स तिगुणेण दुगुणस्स पंचगुणेण तिगुणस्स

सचित्तसंयुक्तद्वयसंयोगो अचित्तसंयुक्तद्वयसंयोगो, तत्थवि सचित्तसंयुक्तद्वयसंयोगो णाम जहा
रुक्खो पुब्बं मूलहे पुराविमग्गेहेहि उत्तरकालं कदेण सह युज्जते, एवं जावचि ताव नेयं, एत्थ गाहा 'मूलं कदे' गाहा (३२-२३)
सचित्तसंयुक्तद्वयसंयोगे इमे गाहा— 'एगारस्स एगवण्णे' गाहा (३३-२६) जहा परमाणुयोगले एगवण्णे एगग्गे एगारस्से
दुक्कासे, स तु जता कालगतं पडिचइज्जणं नीलगत्तेण परिणमति तदा गंधादीहि संयुत्ते एव लीण(णील)गतं संयुत्तेण, एवं लोहित-
हालिदसुक्खित्तोवि, णीलमो वा जया नीलगत्तं पडिचइज्जणं कालगतं परिणमति तदा गंधादीहि संयुत्ते एव लीण(नील)गतं संयुत्तेण
संयुत्तेण, एवं लोहितहालिदसुक्खित्तोडवि, एवं संयोगा वसं भाणितव्वा, गंधतोडवि, जता सुविमग्गं परिचइज्जणं दुरसिग्गत्तेण
परिणमति तदा वन्नरसफाससंयुत्त एव दुब्बिग्गत्तेण जुज्जते, एवं दुब्बिग्गत्तेण, रसो जहा वण्णो, फासे दुसु, जता सीत-
फासो उमिणफासं परिणमति तदा वण्णगंधरसफासपिद्धलुक्खाण फासाण एगत्तेण संयुत्त एव उमिणं संयुज्जते, उमिणफासोडवि
सीतं फासं परिणमति, पिद्धोडवि रुक्खफासं, रुक्खोडवि निद्धफासं, अहवा एगगुणकालगो होत्तिज्जणं उत्तरकालं दुगुणं कालमो
भवति तदा कालगवण्णेण संयुत्त एव, पुणरावि तेण वा अधिकत्तेण संयुज्जते, एवं गेयो जाव अणंतगुणकालगोत्ति, अवसेसेसु
य वण्णगंधरसफासेसु भाणितव्वं जाव अणंतगुणलुक्खोत्ति, एवं दुपदेसिगादिसुवि विभासा, अचित्तसंयुक्तद्वयसंयोगो गतो।।
इदाणि मीसंयुक्तद्वयसंयोगो, स च जीवकर्मणो, तयोः स्थानादिसंयोगे सति यदुपचायेते स भिश्रसंयुक्तसंयोगो भवति, जह धातु
कणगादी' गाहा (३४-२५) यथा धातवः सवर्णादी स्वेन स्वेन परस्परसंयोगेन संयुक्ता भवति, अथैतेनां क्रमेण पृथग्भावा
भवति, अन्यत् किट्टं अन्यच्च सुवर्णं, एवं गृहाण जीवस्यापि संततिकर्मणा ज्जादिसंयुक्तसंयोगो भवति, स च यदा निरुद्धयोगा-

श्रवो भवति तदा जीवकर्मणोः पृथक्त्वं भवति, दूस्वति (शचित्ते) मूलकंदे अचित्ते परमाणुयोगमलमहणं वण्णगंधरसफासादीहि संततिकर्माति भिस्सस्स गहतो जह धातू कणगा इति, उक्ताः संयुक्ताः संयोगाः । इदानीं इतरेतरसंजोगो, तत्थ निज्जुत्तिगाहा 'इतरेतरसंजोगो' गाहा (३५-२५) इतरेतरसंजोगो छब्बिहो, तंजहा-परमाणूणं पएसणं अभिप्येयस्स संजोगो अणभिप्येयस्य संजोगो अभिलावसंजोगो संयंथनसंजोगो, तत्थ दुप्पभित्तिण परमाणूणं जो संजोगो सो इतरेतरसंजोगो भवति परमाणूणं, पदेसेसु दुपदेसा-दीण नेयमिति, तत्थ 'दुविहो परमाणूणं' गाहा (३५-२५) परमाणूणं इतरेतरसंजोगो दुविहो-संठाणतो खंधतो य, उक्ताञ्च—समाणिद्धकाए वंधो ण होइ समलुक्खत्तायवि- ण होति । वेसायणिद्धलुक्खत्तणेण वंधो उ खंधाणं ॥ १ ॥ तत्थेगगुणणिद्धो एगगुणणिद्धेण सह न वज्झति, तहा दुगुणणिद्धो वेगुणणिद्धेण समं ण, अणंताणिद्धो अणंताणिद्धेण ण, एवं एगगुणलुक्खे-वि एगगुणलुक्खेण सह ण वज्झति, एगगुणलुक्खो दुगुणलुक्खेण जाव अणंतगुणलुक्खो अणंतगुणलुक्खेण, एवं सव्वत्थ समगुणेसु वंधो णत्थि, वेमातणिद्धलुक्खत्तणेणत्ति विपमा मात्रा विमाता, एवं भवति, कहं पुण !, उच्यते 'णिद्धस्स णिद्धेण दुताहिएण' लुक्खस्स लुक्खेण दुयाहिएणं । णिद्धस्स लुक्खेण उवेति वंधो, जहनवज्जो विसमो समो वा ॥ १ ॥ एगगुणनिद्धो तिगुणणिद्धेण वज्झति, तिगुणनिद्धो पंचगुणणिद्धेण, पंचगुणो सत्तगुणणिद्धेण, एवं दुयाहिएण वंधो भवति, तहा दुगुणणिद्धो चउगुणणिद्धेण, चउगुणणिद्धो छगुणणिद्धेण, छग्गुणणिद्धो अट्टगुणणिद्धेण, एवं णेयं, लुक्खेवि एवं चैव, णिद्धलुक्खस्स पुण जहनगुणवज्जेसु सेसेसु विसमेसु समेसु वा वंधो भवति, 'जहन्नगुणो' चि एगगुणणिद्धो एगगुणलुक्खेण ण वज्झति, सेसेसु दुगुणत्तिगुणटिएसु वज्झति, अण्णे पुण मर्णाति-एगगुणस्स दुगुणाधिक्तेण वंधो भवतीति, दुगुणाहिएणंति एगगुणस्स तिगुणेण दुगुणस्स पंचगुणेण तिगुणस्स

सत्तुगुणेण, एवं सत्त्वतश्च दुगुणाधिष्णं बंधो भवति तत्तथा गाहा-दोणह् जहणगुणाणं णिद्धाणं तह य लुक्खदव्वाणं । एगाहिदविय गुणे गुणबंधस्स परिणाहो(मो) ॥१॥ ण होति वंधस्स (द्व.) जेदविय-णिद्धविगुणाधिष्णं बंधो णिद्धस्स होइ दव्वस्स । लुक्खविगुणाधिष्ण य, लुक्खस्स समागमं पय्य ॥२॥ वज्जेति णिद्धलुक्खा विसमयुणा अहव समउणा जत्तिव । वज्जेत्तु जहवगुणे वज्जेती पोमला एवं ॥३॥ एमेव य खंधाणं दुपदेसादीण बंधपरिणामो । जो होइ जहा अहितो सो परिणामेति तदऊण ॥ ४ ॥ जति विसमे संजोणे परिणामे तस्स केवलं तु खंधत्ते । अवसेसे परिणामो तारिसगं चैव ते दव्वं ॥ ५ ॥ सरिसयुणा सरिसयुणं अवमहियगुणाण हीणगुणमेव । परिणामिउं समत्था न पुणं ऊणा तु अहियाणं ॥ ६ ॥ परिणामगा समाहिय परिणामिज्जति समो व हीणो वा । दव्वगुणाधियमावेण ण पुण दव्वाभिगत्तेण ॥ ७ ॥ जति बहुगं एक्कगुणं थेवपिय बहुगुणं जति द्वेज्जा । परिणामिज्जति बहुगं थेवेण गुणाहियगुणेण ॥ ८ ॥ जति कालियमेगगुणं सुक्खियं पि हवेज्ज बहुगुणं । परिणामिज्जति कालं सुक्खेण गुणाहियगुणेण ॥ ९ ॥ जति सुक्खिगमेगगुणं कालयदव्वं तु बहुगुणं जति य । परिणामिज्जह सुक्कं कालेण गुणाहियगुणेण ॥ १० ॥ जति सुक्कं एगगुणं कालगदव्वं पि एगगुणमेव । कावोतं परिणामं तुल्लगुणं जस्स संभवति ॥ ११ ॥ एवं पचवि वन्ना संजोएणं तु वण्णपरिणामो । समाहियहीणगुणेण य वण्णतसंगयाणं च ॥ १२ ॥ एमेव य परिणामो गंधाण रसाण तह य फासाणं संठाणणं य भाणितो संजोएणं बहुविगये ॥ १३ ॥ दव्वं भाणियं सप्पज्जयं निग्गुणा गुणा होति । जहि दव्वं तत्तथा गुणा जत्थ गुणा तत्थ परिणामो ॥ १४ ॥ एयं पासंगिकं, ते हि परिमाणवः संहन्यमाना अथाइज्जंता दुपदेशगादि खंधं णिव्वचेन्ति ५ संठाणं च, मृत्तिपडवच्च, यथा मृत्तिपण्डः कालान्तरेण पिण्डत्वेन परिणमन् घटत्वेनोत्पद्यते तत्संस्थानवत्, एवं तन्तवोऽपि पटत्वेनोत्पद्यन्ते तत्संस्थानेन च, तद्वत्परमाणु नां पिंडो खंधत्तं संठाणं च ।

परमाण्वो वा कारणांतरात् संयुज्यते संयुज्यमाना स्कन्धत्वेनोत्पद्यन्ते तत्संस्थानेन च, तत्थ संठाणं पंचविहं-परिमंडले य गाहा-
 (३८-२७)परिमंडल संठाणं दुविहं—घणपरिमंडले पयरपरिमंडले, तत्थ पयरपरिमंडले जहन्ने वीसपदेसियं वीसपदेसोगाढं, उक्कोसेण
 अणंतपदेसियं असंखेज्जपदेसोगाढं च, तत्थ वीसपदेसियस्सा इयं स्थापनाः^{००००} : घणपरिमंडले जहन्ने चत्थालीसपदेसिए चत्थालीसपदे-
 सोगाढे, एतेसिं चैव वीसाए परमाणूणं उव्वरिं अण्णा वीसं चैव परमाणू भवति, उक्कोसेण अणंतपदेसितो असंखेज्जपदेसोगाढो, वड्डो दुविहो-
 घणवट्टे य पयरवट्टे य, पयरवट्टे दुविहो-ओयपदेसिए जुम्मपदेसिए य, ओजपएसे जहन्ने पंचपएसिए पंचपदेसोगाढोः^{००००} उक्कोसेण अणंतप-
 देसिए असंखेज्जपदेसोगाढो, जुम्मपएसिए जहन्ने वारसपएसिए वारसपएसोगाढे^{००००} उक्कोसेण अणंतपएसिए असंखिज्जपएसोगाढे,
 घणवट्टे दुविहो-ओयपदेसिए जुम्मपदेसिए य, ओयपएसिए जहन्ने सत्तपदेसिए सत्तपदेसोगाढो^{००००}, एतस्स मज्जेल्लस्स पदेसस्स
 उव्वरि एगो ठाविती हेड्ढावि एगो एवं सत्त भवति, उक्कोसेण तहेव, जुम्मपदेसिए जहन्ने बत्तीसपदेसिए बत्तीसपदेसोगाढो^{००००} एते
 वारस चैव उव्वरि एते वारस चैव एते चउब्बीसं, एतेसिं चउब्बीसाते उव्वरिं चचारि हेड्ढावि चचारि, एवं बत्तीसं भवति. उक्को-
 सेणं तहेव, तसे दुविहं-घणे पत्तरं य, पत्तरतसे दुविहो ओयपदेसिए जुम्मपदेसिए य, ओयपदेसिए जहन्ने तियपदेसिए तियपदेसोगाढे,
 : उक्कोसेणं तहेव, जुम्मपदेसिए जहन्ने छप्पदेसिए छप्पदेसोगाढो^{००००} एते पन्नरस पदेसा, एतेसिं इमे उव्वरिं एते दस पदेसा,^{००००} एतेसिं उव्वरिं एते^{००००} छप्पदेसा,
 पणतीसपदेसिए पणतीसपदेसोगाढो,^{००००} एते पन्नरस पदेसा, एतेसिं इमे उव्वरिं एते दस पदेसा,^{००००} एतेसिं उव्वरिं एते^{००००} छप्पदेसा,
 एतेसिं इमे उव्वरिं^{००००}, एतेसिं पिय उव्वरिं^{००००}, एवं एतं सव्वंपि यणं तसं एणं निप्पन्नं भवति, जुम्मपदेसिए जहन्ने चउप्पदेसिए चउ-

पदेसावगाढेः", एत्थ जे तिन्नि तत्थ एतस्मिं एयम्स उवर्णि एको कीरुह, उक्कोसेणं तहेव, चउरसे दु०-धणे पयरे य, पयरे दुविहे-ओए जुम्मे य, ओये जहनेण पवपएसिए पवपदेसावगाढेः उक्कोसेणं तहेव, जुम्पदेसिए जह० चउपदेसिए चउपदेसोगाढेः उक्कोसेणं तहेव, ओये जहनेण पवपएसिए जह० अट्टपएसिए अट्टपएसोगाढेः, एतस्मिं चैव उवर्णि अने चचारि, एते अट्ट, उक्कोसेणं तहेव, आयते दुविहे-सेढीआयतो घणायते य, सेढीआयते दुविहे-ओये जुम्मे य, ओये जहणेण तिपदेसिए तिपदेसोगाढेः उक्कोसेणं तहेव, जुम्पदेसिए जहनेण दुपपएसिए दुपपएसोगाढेः, उक्कोसेणं तहेव, पयरायतो दुविहे-ओये जुम्मे य, ओये जह० पण्णारसपदेसिए पन्नरसपदेसोगाढेः उक्कोसेणं तहेव, जुम्पदेसिए जहनेण छप्पदेसिए छप्पदेसोगाढेः, उक्कोसेणं तहेव, घणायते दुविहे-ओए जुम्मे य, जोए जहनेण पणयालीसपएसिए पणयालीसपएसिओगाढे, एतस्मिं हेट्टा उवर्णि च पण्णारस, एते चैव पणयालीसं भवति, उक्कोसेणं तहेव, जुम्पपएसिते जहनेणं वारसपएसिए वारसपएसोगाढेः, एतस्मिं उवर्णि अने छप्पएसा ठाविति, एवं वारसं हवति, उक्कोसेणं अणंतपएसिए असंखेज्जपप्पसोगाढे, एवं परमाणूनां संठाणओ भत्तं, इदानीं त एव परमाणवः संहन्यमानाः स्कन्धत्वं निर्वर्त्यन्ति न च संस्थानं, तदथा-अचिच्चमहास्कन्धः, जे व अण्णे अणित्थत्थसंठाणं परिणत्ता, अणित्थत्थं गाम अणोगप्यगारं, पंचण्हं संठाणणं एगतरसविण य भवति, एसो परमाणूणं इतरतरसंजोगो गओ, इदानीं पदेसाणं इतरतरसंजोगो, तत्थ गाहा धम्मइ-पदेसाणं' गाहा (४२-२९) तत्थ धम्मत्थिकाइयाईणं पंचण्हं अत्थिकायाणं यः सैवः सैवः श्रदेशैरन्यद्वयप्रदेशैश्च सह संयोगः स प्रदेशत इतरतरसंयोगो भवति, तत्थ धम्मत्थिकाय-अधम्मत्थिकाय-आगासत्थिकायाणं एतस्मिं तिण्हवि अण्णतीओ अपज्जविसिओ इतरतरपदेसंयोगो भवति, जीवद्वयस्यापि आत्मप्रदेशैरेव सह इतरतरसंयोगः, तत्थवि य तिण्हं तिण्हं अणतीतो, सेसाणं

सातीतो, अहवा जीवस्स कम्मयोगेगलेहिं सद्धिं वंधेण संयोगो भवति, न तु अवंधेणं, वंधो णामा यदान्ता कम्मयोगेगमुद्वलानां स्वदेशैः परिणमयति परस्परं क्षीरोदकवत् तदा बन्धो भवति, नान्यथा, पश्चात्तस्यैव वियोगो भवति, यदा संसारस्थस्तदाज्ज्यानि कर्माणि वधति अन्यानि मुञ्चति, पुद्गलद्रव्याणामपि अन्योज्येषु धर्माधर्माकाशप्रदेशेषु सार्द्धं संयुज्जते, विजुज्जते अथवा, क्रिया-वद्वद्रव्याणां तु क्रियावद्द्रव्यैश्च संयोगः सो आदिमान्, पदेसाणं इतरंतरसंजोगो गतो । इदंणि अभिप्रेयसंजोगो, तत्थ गाहा-
 'अभिप्पेउ अणमिप्पेतो' गाहा (४३-३०) अभिप्पेता णाम अनुकुलः, केपामनुकुलः सः, उच्यते, इन्द्रियवतां पंचभिरीन्द्रियैरनुलोमैः सह संयोगः सोऽभिप्रेतः, अनभिप्रेतस्तु प्रतिलोमैः स तैरेव, अथमपरः कल्पः 'सब्बा ओसहजुत्ता' गाहा (४४-३०) सञ्चेति यानि स्वादूनि यानि च अस्वादून्यापधयः स सर्वोऽभिप्रेतसंयोगः, का तर्हि भावना, सो तदभिप्रायेण औषधसुपभुङ्क्ते, एवं शेषेष्वपि छेद्यभेदादि वस्तु द्रष्टव्यं, अथवा त एव शब्दादयः ग्रन्थस्येष्टा भवन्यन्यस्यानिष्टा इति, यथा आक्रोशोऽपि कस्यचिदिदो भवति, स्तुति-
 रापि च कस्यचिदिनिष्टेति, एवं गंधजुत्ता भोगणविहादि, रागविही रागो कुसुभरागोदि, गीतविधीषि वतिसिन्धीषि, एषां या इष्टा रा विसयाणुलोमा भवति, जा अनिष्टा सा पडिलोमा, अनभिप्रेतसंयोगः, अभिप्रेतानभिप्रेतसंयोगो गतो । इदंनि अभिलावसंयोगो, तत्थ गाहा 'अभिलावे संजोगो' गाहा (४५-३१) अभिलावसंजोगो नाम योऽभिलावणीयस्स अभिलापेन सह संबधः, स च चतुर्विधः-दब्बाभिलावसंजोगो खिचाभिलावसंजोगो कालाभिवसंजोगो भावाभिलावसंजोगो, तत्थ दब्बाभिलावसंजोगो यथा घटः, खेचाभिलावसंजोगो यथाऽऽकाशमिति, (कालाभिलावसंजोगो यथा समय इति) भावतो अभिलावसंजोगो यथोदयिकमिति, जस्मि वा भावे, स चाभिलावसंजोगो दुविहो, तं०-अत्थतो वंजणतो-य-तत्थत्थतातो अभिलावसंजोगो भवति यथा स च स च तौ

स च तौ च ते, एवं दुगादीयो, अखरसंज्ञोगादी व्यञ्जनं भवति, तत्र व्यञ्जनसंज्ञोगो भवति यथा स्त्री, कोऽर्थः १, व्यञ्जनान्यने-
 कानि, एसोऽभिलावसंज्ञोगो । इदानीं संबंधणसंज्ञोगो, सो चउव्विहो, तं० दुव्वसंबंधणसंज्ञोगो खेत० काल० भाव०,
 तत्थ दव्वे 'संबंधणसंज्ञोगो' गाहा (४६-३२) सच्चित्तद्वसंबंधसंज्ञोगो तिगिहो, दुपयादी, तत्थ दुपयसन्विचसंबंधसंज्ञोगो
 यथा पुत्रयोगास्तुत्री, एवं चतुप्पदेऽवि यथा गोसंयोगात् गोमात्, अपदे यथा आरामसंयोगिकादाराभिकः, अचित्ते यथा
 कुंडलसंज्ञोगा कुंडली, मिश्रे यथा रथेन गच्छति रथिको गच्छति । 'खेत्ते काले य तहा' गाहा (४७-३२) खेत्तसं-
 बंधसंज्ञोगो द्विविधो, तं० अपितो अणपितो य, अणपितो—अविसेसितो, अपितो—विसेसितो, तत्थ अणपितो
 लो लेण खेत्तेण संजुतो अपितो, जहा सोऽइतो मालवतो मागहो इत्यादि, एवं कालेऽवि दुविहो; पण्वरं आप्पेओ
 जहा वसन्तगो, खेत्तेऽवि कालेऽवि एवं दुविहं तु तेण दोण्हवि दुविहो य संज्ञोगो, इदानीं भावसंबंधण-
 संज्ञोगो गाहापच्छेदेण भण्यति—'भावमि होइ दुविहो आदेसे चेन्न गादेसो' भावे दुविहो-आदेसो चेव गादेसो, भावे
 दुविहो-आदिहो अणादिहो य, तत्थ अणादिहो भाव इति पण्णां भावानामन्यतमः, एत्थ गाहा—उदइयउव्वसमखइएसु तह
 खइए य उव्वसमिए । परिणामसन्निवाए य ख्विहो होतिज्जादेसो ॥ (४८-३३) कहं पुण १, जहा उदइयओ भावो आदेसइ तदा ण
 णज्जति किं मणुसस्स उदइओ अमणुसस्स उदइओ, उदइओ पुण सामनो जीवाजीवदव्वेहि भयति, उव्वसमिओवि चेहव, एवं जाव
 परिणामिओवि, सामन्नएवि भवति, 'आदेसो पुण दुविधो' गाथा (४९-३३) आदेसो दुविधो—अधिययववहारगो अण-
 पितवववहारगो य, इक्केक्के तिगिहो-आत्मन्यर्पितः चहिरर्पितः अनात्मनीत्यर्थः उभयार्पित इति, अत्रात्मन्यर्पितो नाम 'उव्वस-

मेण य' गाहा (५०-३०) ओपसमिकः क्षायिकः क्षायोपसमिकः पारिणामिको य अर्पितो वा भवति तदा आत्मनि प्रत्यवसेयः, एतेषु चउसुवि आत्मसंयोगो भवति, एते हि जीवगया भवन्ति-एतेषु भावेषु जीवो भ्रमणो भवति, तदात्मक इत्यर्थः । अनर्पित-स्तु भाव एव, 'जो सन्निवादिनो खलु' गाहा (५१-३४) जो सन्निवाइतो भावो उदयियवज्जितो भवति तत्थेव सण्णिवादीणं चउण्हं भावाणं दुगसंयोगेणं तिगसंयोगेण चउक्कसंयोगेण एककारस मंगा भवति, तत्थ उ दुगसंयोगे चत्तारि तिगसंयोगे एक्को चउक्कसंयोगे एते एककार संयोगा भवन्ति, एसोवि अचसंयोग एव, गत्तो अत्तसंयोगो । बाह्यसंयोगो नाम 'लेसा कसाय वेदण' गाहा (५२-३४) यदा औदयिकालेस्याः कयाया वेदन् वेदो अज्ञानं मिथ्यात्वं च अर्पितं भवति तदा अनात्म-कमिति प्रत्यवसेयः, किमुक्तं भवति १- कर्मसुदुल्लोदयादेवानि भवन्ति, अनर्पितस्तु भाव एवौदयिकः, उक्तो बाह्य अभ्यन्तरश्च भावसंयोगः तदुभयसंयोगो इमो-नो सन्निवाओ खलु' गाहा (५३-३५) सव्वे ओदयिकं अमुंचमाना संयोगा कायव्वा, तत्थ दुगसंयोगा ओदयिकं अमुंचमाणेण चत्तारि तिसंयोगा छ चउक्कसंयोगा चत्तारि एगो पंचसंयोगे, एवं औदयिकभावं अमुंचमाणेण पन्नारस संयोगा भवति 'बित्तिओवि आदेसो' गाहा (५४-३५) अयमपरः किल आदेशः, भावसंयोगो तिविधो-अच-संयोगो परसंयोगो तदुभयसंयोगो, 'ओदयिय' गाहा (५५-३६) तत्रात्मना पइ भावाः संवधन्ते, जहा ओदयियो मणुस्तो स एव उवसंतक्काओ, स एव खीणंदसणमोहणीओ, स एव खओक्समनुचनानी, पारिणामिओ जीवो, अयमात्मसंयोगो-अभ्यन्तर इत्यर्थः, बाह्यसंयोगेसु 'णाममि य' गाहा (५६-३७) इह नामिनो नाम्ना सह संयोगो भवति यथा देवदत्त इति, द्रव्या-दिभिश्च बाह्यसंयोगो भवति यथा दंडसंयोगादंडी, क्षेत्रेण आकाशेन सह संयोगः ग्रामेण नगरेण वा इत्यादि, काले दिवसादिना,

भावेण उ संजोगः अंतर एव, नहि भावो भाविनोऽर्थान्तरभूतो भवति, मा भूदभावप्रसंगः, तदुभयसंजोगो दब्धेण क्रोधी दंडी क्रोधी मुकुटीत्येवमादि, तथा क्षेत्रेण क्रोधी मालवकः क्रोधी सौराष्ट्रक इत्यादि, कालेनापि क्रोधी वासंतिक इत्यादि, अयमन्योऽपि बाह एव परस्पर संयोगो भवति, 'आयरियसीस' गाहा(५७-३७) यथा आयरियस्स सिस्सेण सद्धि संयोगः, असावपि बाह-संयोगो भवति, आयरिया इत्युक्ते अवश्यंक्षिपेण तदितरेण भवितव्यं यस्यासावाचार्य इति, तथा शिष्य इत्युक्ते अवश्यमाचार्येण भवितव्यं, आह-क्रीदशोऽसावाचार्यः! शिष्यो वेति?, उच्यते-आयरिओ तारिस्सओ' गाहा(५९-३९) किमुक्तं भवति? आयरिओ तारिस्सो जारिसा आयरिया भवंती, आयरियगुणेहि उववओ यथाचार्यः स्वगुणमाहात्म्ययुक्तः तादृशः, शिष्योऽपि तत्तद्गुणसदृशः, यथा पुत्र इत्युक्ते अवश्यमेव तस्य पित्रा भाव्यं, तथा पितेत्युक्ते अवश्यं पुत्रेण भाव्यं यस्य सो पिता, एवं मातापुत्रयोर्मातादुहित्रोः तथा भार्यापत्योः, एवं शीतोष्णयोः, शीतमित्युक्तं अवश्यमुष्णे संग्रत्ययो भवति, एवं तमउद्योतयोश्छायाऽऽतपयोः, 'एवं पाण' गाहा (५६-४०) तथा ज्ञानमित्युक्ते अवश्यं ज्ञानस्य ज्ञेयेन वा सादृ संयोगो भवति, तथा चरणमित्युक्ते चरणभाभाब्यं स्वमित्यर्थः, न ज्ञानी ज्ञानादन्यो भवति. यद्यन्यस्तस्मादज्ञानी स्यात्, तथा चरणादपि यदाऽन्यः स्यात् तेन न चारित्रो स्यात्, तस्माच्चरणचरिणोरेकत्वं, तेणैवैस अभ्यन्तसंयोग एव, न बाहः, तथा ज्ञातुर्ज्ञानिना सह संबंधो भवति, ज्ञानस्य च ज्ञेयेन उभयसंबंधो भवति, एवं चारिणाऽपि, तथा स्वामित्वेऽपि ममैव स्वामी, अथवा स्वामित्वेनोभयसंयोगो भवति, ममैव दासस्य (स्वामी) एष च मम पितुः पुत्रः मम कुलाम्यन्तर इति, एष संयोग उभयसंबंधो भवति । 'पञ्चयत्तो य बहुविहो' गाहा (६०-४१) प्रतीयेतेऽनेनार्थ इति प्रत्ययः, ज्ञायत इत्यर्थः, सच बहुविधः, तद्यथा—घटं प्रतीत्य घटज्ञानमेवमादीनि प्रत्यय-

ज्ञानानि भवन्ति, आह-यथैवं षट् श्रुतीत्य धृद्वज्ञानं षट् श्रुतीत्य षट्ज्ञानं तेन किं प्राप्तं?, जिहस्यापि तत्प्रत्ययपूर्वकमेव ज्ञानं भवति, मा भूदप्रत्ययं, उच्यते, यदवोचस्त्वं यथा श्रुतीत्यप्रत्ययतो ज्ञानं भवति नाप्रत्ययमिति तेन तस्यापि भवतीत्यत्र श्रूयं, असदेतत्, कस्मात् ? सिद्धान्तापरिज्ञानात्, यदेतत्प्रत्ययपूर्वं ज्ञानं एतादृि छद्मस्थानां, जिना हि भगवंतः सर्वज्ञाः सर्वदर्शिनः भिन्नतमस्काः, तेषां हि निर्वर्चितप्रत्ययं ज्ञानं, तेषां महात्म्यं विभूतिरेषा भगवतो निरावरणस्य सर्वभावावभासकं ज्ञानं भवति, अन्यच्च-केवलिनस्तु केवलज्ञाननिर्वर्चितप्रत्ययं, एकप्रकारमेव, यस्मादेकं केवलज्ञानमिति, अथ एकेन हस्तेन बहवः पटा गृह्यन्ते, न तेषामेकत्वं, एवमेकेन केवलज्ञानेनानन्ता भावा एककाले गृह्यन्ते, न च तेषामेकत्वं भवतीति । देहा य वद्वयुक्का अङ्गि-तरसंज्ञोगो भवति, तत्तथ अङ्गितरं कम्मगं वाहिरं ओरालियं, जाणि संपयं सरिराणि वद्धाणि सो अङ्गिभतरसंज्ञोगो, जाणि सुक्काणि सो वाहिरसंज्ञोगो, एवं मातिपितिसुतातिसु जेतु संपदं वट्टति ते अचसंयोगा, जे अतिकता ते परसंयोगा भवति, 'संबंधण-संज्ञोगो' गाहा (६१-४२) एव्वकम्मोहि संबद्धस्स कसायस्स जीवस्स जो अभिणवोहि सह कम्मोहि बंधो भवति सो-संबंधणसंज्ञोगो भवति, जोहि भगवंतो विदितसपरा छिन्ना, ण हि बंधणा ते तेहि भगवताणं कोति पडिवंधेरु विज्जति, तथा प्रभुत्वादुत्पद्यते ममेदमिति अहमस्य स्वामी, अग्रमोरुत्पद्यते स्थानाद्यपि स्वामिसंबधन-ममीकरोति, एवमेतत्परिचिन्त्यमानं यस्य हि ममेदमिति भवति तस्य संबधनसंयोगसंबधो बहुभूतो, नान्येषामपि, 'संबंधण' गाहा (६२-४४) यस्य संबधन-संयोगाभिलापः एष संसारहेतुको भवति, अनुत्तरवासश्च भवति, तच्छुसुद्धताः साधवः, अतः अस्मान्नावसंयोगादिग्रमुक्ता इति संबंधणसंयोगो भणितो, इतरेतरसंयोगो यगतो । इदाणि खेतकालभावसंज्ञोगो भवति-तत्तथ गाहा--संबंधणसंज्ञोगे

श्रीउत्तरा०

चूर्णौ

१ विनया-

ध्ययने

॥ २७ ॥

पट्टिचलिगाई एयाई ॥ १ ॥ 'एवमादि संपन्नवान् संपन्नः, स एवविधो विनीत इत्युच्यते, न हि विनयो विनीतमन्तरेणा-
स्तीति अपदिश्यते स एव विनय इति ॥ उक्तो विनयस्तादृषकोविनयः, तदा हि मृदणयिषं कालियं, अथापतिचिकाऊण उच्यते-
'आणाऽणिदेसकरे' सिलोगो (३ सू० ४४) पुन्यद्वं कळ्यं, 'पाडिणीए असंबुद्धो' अनीकं प्रति यदत्यदनीकं तत्रत्य-
नीकं, सचायं अत्यनीकीभूते विलोमकारि इत्यर्थः, सम्यग्बुद्धः—संबुद्धः न संबुद्धः असंबुद्धः, विनयाद्यकोविद् इत्यर्थः, से अवि-
णीएति बुञ्चति ॥ तद्विपाकस्त्वैव 'जहा सुणी पूतिकण्णी' सिलोगो (४ सू० ४५) येन प्रकारेण यथा, क्षसाति आ
स एव शुनीत्युपदिश्यते, अथ शुनीग्रहणं शुनी गृहीततरा, न तथा आ, पूति यस्याः कर्णौ सो भवति पूतिकर्णी, 'निक्कासिज्जति'-
ति निरुच्यते 'सन्वसोसि' सन्वपपागं सर्ववस्थासु वा सर्वथा, 'एवं' अवधारणे, दुडुशीलो दुःशीलः, अनीकं प्रति यद-
नीकं, स चायं प्रत्यनीकीभूतो प्रतिभोमकारीत्यर्थः, जह जं भणितं न काहं, जत्तो वरोसि तत्थ वासेज्जा । (सोच्च) किं अरि जराओ,
वेणुं उदयं ण दिण्णोमि ॥ १ ॥ सुहेण अरिभावहतीति मुहरी, यरिक्कचित्प्रलपनीत्यर्थः, स्याद् बुद्धिः- किं सो एवं करोति जेण
निकासिज्जति ? उच्यते, स्वभावोपघातात्, दिट्ठो- 'कणकुंडगं' सिलोगो (५ सू० ४५) कणा नाम तंदुलाः, कुंडगा-
कुक्काः, कणानां कुंडगाः कणकुंडगाः, कणमिस्सो वा कुंडकः कणकुंडकः, सो य बुद्धिकरो, मयराणं प्रियस्सथ, सः तदमवि कणकुंडकं
'जहिचाणं' ति 'ओहाक् त्यागे' तत्थ जहातीति भवति, स्वभावोपहतबुद्धित्वात् 'विट्ठं मुंजति सुयरो' विट्ठं-पूरीसं,
यथेति वाक्यशेषः, एवं शीलं जहिचाणं दुःशीलभावो दौःशील्यं तस्मिन् दौःसील्ये, रमाति, मृगवत् मृगः, दुःशीलो सीमंतेहि णिक्क-
सिज्जति, अतः 'सुणियाऽभाव' सिलोगो (६ सू० ४६) श्रुत्वा-सुणिथा, असोहणो भावो अभावो, जहा असोहणं सीलं

जसेति असीलः, अथवा न भावः, जहा अभावो देसस्स जगरस्स वा वडुति, साणस्स पूतिकणस्स सयरस्स कणगण्डुकं चड्ढाणं, एवं दुःसीलनरस्सेति, यस्ताभ्यामनुसासितियं दुग्धीले पडिणीए, विणये ठवेज्ज अघाणं पच्छदं कण्ठं, सो हि ण पूतिसुखाणो व शिक्सिज्जति, यतथेवं 'तम्हा विणयमेसिज्जा' सिलोगो (७ सू० ४६) तम्हा इति कारणाद्विनयं 'एसेज्ज' ति विणयं कुर्यादित्यर्थः, येन किं लभ्यते?, विनयाच्छीलं प्रतिलभ्यते, कोऽभिप्रायः? - आचार्यो हि सम्यगुपचर्य-
 माणाः श्रुतेन लाभयन्ति, सोए (चोय) णादिभिश्च, इत्यतो विनयकणाच्छीलं प्रतिलभ्यते, विनयः प्रतिलभ्यते इत्यर्थः,
 'बुद्धबुत्ते णियागट्ठी' बुद्धैरुक्तं बुद्धोक्तं ज्ञावमित्यर्थः, तदेव च नियाकं निजकमात्मीयं, शेषं शरीरादि सर्वं पराक्यं, बुद्धा नामा-
 चार्याः, बुद्धानां वा पुत्राः, नियाके यस्यार्थः स भवति णियागट्ठी, ण णिक्सिज्जति कण्ठुतो, न कृतश्चिदपीत्यर्थः । एवंविधश्च ण
 णिक्सिज्जति 'णिंसते सिया' सिलोगो (८ सू० ४६) अद्वियं शीतो निशान्तः, अक्रोधवानित्यर्थः, अत्यन्तशान्तचेष्टो वा,
 मुखे अरिमावहतीति मुखरी, न मुखरी अमुखरी, दान्तोन्द्रियः, बुद्धाः आचार्याः, अतिक्रमत्यासं, तेषामंतिके तिष्ठन् सुप्रशान्तो
 अमुखरी दान्तश्च भवेदिति, अथवा प्रशान्तोऽमुखरी दान्तश्च तेषामंतिके तिष्ठन् अत्यश्रुतानि सिक्खेज्जा, अर्थेन युक्तानि सन्ना-
 ण्युपदेशपदानि वा, न येषामर्थो विद्यत इति निरत्याणि, तु विशेषणे, जहा 'भारहरामायणादीणि' अथवा दिच्छो दविच्छो
 पाखंड इति, अथवा इत्थिकहादीणि ॥ जति पुण गिरत्थगाणि सिक्खमाणो आयिरियादीहि अनुसासिज्जेज्ज तदा 'अणुसा-
 सितो ण कुप्पेज्जा' सिलोगो (९ सू० ४७) अणुकूलं सास्यते स्म अनुशासितः, कुप्यते येन स कोपः तं न कुर्यात्, क्षमता
 क्षान्तिः तं सेवेज्जा, पापाद्विनः पंडितः, पण्डा वा बुद्धिः, पण्डितः तयाऽनुगतः, स एवंविधः खुट्ठेहि सम्मं संसर्गं, चालोऽरित्यर्थः,

शुणवीति शुद्रः, क्रूरकर्मो इत्यर्थः, शुद्रकर्मणो वा, संसर्जनं संसर्गः, हास्यं च क्रीडा च हास्यक्रीडे, तत्र हास्यं भासिता पासिता सुणेता संसरेता य भवति, हस्तो माहणिज्जं बंधति, लोगणविद्यो सज्जायोरहो झलादि वा होज्जा अतिहासात्, उक्तं च—
 “ जीवेणं भंते ! हसमाणेण वा उस्सुयमाणेण वा कति कम्मपण्डीओ बंधति ? , गोयमा ! सत्तविहबंधए वा अट्टविहबंधए वा ” क्रीडतोऽप्येवमेव, क्रीडा गाहा वक्कवाल (वणलो) वादीहिं, अहवा जं कीडपुव्वगं हास्यं तद्विवर्जयेत् ॥
 अयमन्यो विनयोपदेशः, ‘मा य चंडालियं कासी’ सिलोगो (१० सू० ४७) चंडो नाम क्रोधः, कृतं सत्यं, न कृतमदृतं, पागते तु तमेव अलियं, चंडं च अलियं च चंडालियं, अथवा चंड इति क्रोधः, अल पर्याप्तौ, चंडेन अलं यस्य भवति चंडालः—पर्याप्तौच इत्यर्थः, चंडभावः चंडालिकं, चंडालेन कलितः चंडालः (लिङ्गः), तं मा य चंडालियं कासि, चंडाल इव चंडालः चंडालमागलाय-
 ति, चंडेन वा आगलितः चंडालः, आरुहोवि य हासविकहापसंगेसु ‘बहुयं मा य आलवे’ बहुयं बहुपरिमाणं, अमानोनाः प्रतिषेधे, मृशे लपत्यालपेत्, स्वाध्यायादिव्याधातः वायुसंपदे मा (आत्म) बाधायै, तेन कार्यमात्रं भाषेत्, ‘कालेन अहिज्जत्ता’ कलाभिनिर्वचितः कालः, सधमापि कलां कलयत इति कालः, सकलयति भूतानि वा कालः, यो हि यस्य अध्ययनस्य कालः कलिकस्येतस्य वा तस्मिन् काले अधीत्य ‘ततो ह्यापन्न एकओ’ उक्तं हि—‘एकस्य ध्यानं द्वयोरध्वयनं त्रिप्रभृतिश्रामः’ एवं लौकिकाः संप्रतिपन्नाः, वयं तु संसहायो असहयो वा रागद्वेषासहायवान् एक एव, ‘आहञ्च चंडालियं कट्टु’ (११ सू० ४८) आहञ्चेति कदाचित्, यदिह नाम कदाचिन्निग्रह परस्यापि सतः सहसा चण्डालः उदीर्यते तमुदीर्णं निन्देत्, तद्यथाऽब्धानं निन्देत्, व्यपलाप इत्यर्थः, योग्यप्रकाशः क्रोधः, सोऽपि न निह्वयितव्यः, तत्रात्पनिन्देत् एव भवति, सदा वा अचक्षुदोनादिभिः परैरुपलक्ष्यित्वा उच्यते भवान् समान्यस्य वा रुषित इति,

तथापि न निन्दवितव्यं, एवं प्रकाशमपि कृत्वा अदुःशान्तोऽपि प्रत्युद्यमकरणात् त्रवीत्यहम् शान्त इति, एष निन्दवः, एवं मृगवादोऽपि प्रत्यक्षे वाऽप्रत्यक्षे वा न निन्दवितव्यं, कदाचिदिति अहनि रात्रौ वा, प्रत्यादिष्टस्वरूपेण 'कण्डं कण्डेति भासेज्जा' सत्यमहं रूपित आसीत् अतः वा मयोक्तं, अकृते तु न परस्मै सत्केण वचत्वं- यथाऽहं कारीति, मा मूढस्य मृगवाद इति । जे एकस्मिं पक्षिचोहज्जति अवरोहे तस्मात् ग्रभृत्येव निर्वर्तितव्यं 'मा गलीअस्सेव कस्स' सिलोपो (१२ सू. ४८) मा गलिअस्सो— कपिहो सो गलिआओ अवहमाणो स्वयमेव कस्स ग्रहारादीनि इच्छति, कर्मवत्कर्म्येकर्त्ता इतिकृत्वा स्वयमेवासौ कशामेच्छति, जहा वाहं नेच्छेत्, एवमयमपि यथा कृत्येष्वर्थेष्ववर्चमानः पुनर्वचनमिच्छति, चोदनामित्यर्थः, 'कस्सं व ददुमाहन्नो' कशतीति कशः 'कश गतिशान्तयोः' य(त)था बलविनयसौमल्यदिभिर्गुणैराकार्य इति आहण्यो, स हि कस्मेव ददुं गृहमाणस्युरिष्यमाणं वा सारथ्यसुकूलं गच्छति, एवं सिस्सोऽपि इंगितादीहिं आयारियभाववृत्तलेख्येण तदा क्रोद्ध, पावं वज्जइत्ता, पापमकृत्वेत्यर्थः, तं वर्जयन् वैनायिकं सेवितो, एवं हि कुर्वताऽऽचार्यस्य वाक्यादिश्रमः परिहृतो भवति (तदीति वा गलीति वा मरलीति वा एगट्ठा, सो पुण वचन्तो कीहि आसेण वा गोणेण वा, आइण्णे वा विणीए वा मद्दए वा एगट्ठा) ये पुनरिदानीं 'अणासवा थूलवया' सिलोगो (१३ सू. ४९) न शृण्वतीत्यनाश्रयाः जे मणितं न काहं, पळवते 'अणासुणा थूलवया' ण सुणेति अणासुणा, थूराणि वयांसि येणं, अनिपुणातिस्थूलशब्दा अविनीतेत्यर्थः, कुत्तितीलाः कुशीलाः, भिंदुपि चंडं पक्रोति सिस्सा, भिंदुपि—अकोहणसिलीप कोधणशीलं कोति, अपिगब्दात् अन्यमन्नतमक्रोधी वा, उक्तोहि—“ शिष्यकस्यैव तज्जाड्यं, यदाचार्यः प्रमादवान् । कुदारुपु सु- तीक्ष्णोऽपि, परशुः प्रतिहन्यते ॥ १ ॥ ” जे पुण चित्ताणुगा चित्तं अणुगच्छतीति चित्ताणुगा लाघवोपेता दक्षत्वेन च उत

लाघवेनाविलम्बमाना निर्देशायोपतिष्ठते, दक्षोपेता नाम आज्ञां शीघ्रं कुर्वन्ति, यदन्त्यत्तं वैशाद्यन्त्याय, 'असादये' 'असादयन्ति' 'त' इति एवमिदं सिस्रः, ह्र विसेसणे, दुष्टमाश्रयति तमिति दुराश्रयं, अश्रिवत्, अत्रोदाहरणं चंडरुहेण-अवतीजणवए उज्जेणीए ण्हुवणां गुज्जणे सहुणो समोसरिया, तेसिं सगासि एगो जुवा उदग्गवेसो वयंससहितो उवागतो, सो ते वंदिऊण भणति ते बालुके-तुज्जं मम संसारातो उत्तरोही, एवम्यामिचि, तोहं एते अम्हे एवंचेत्तिक्काऊण 'दृष्यतां कल्लिना कलि' । रिति चंडरुहं आयसियं उवदिंसति, एसत्ते नित्यारिहन्ति, सो य सन्भावणे फरुसो, ततो सो तं वंदिऊण भणति-भगवं ! एवमिदं ममेति, उच्चरणमाणंहित्ति, आणिएण लोयं काऊण एवमिदं, वयंसा य से अदिनिं काऊण पडिभता, तेडवि उवसयं णियं गया, विल्लिए हरे पंथं पडिलोहिचि विसल्लिओ, पडिलोहिउमागतो, एवमिदं निगया, पुरओ वच्चचि भणियो, वच्चतो पंथाओ फिडिओ, चंडरुहो खाणुए पक्खलिओ, रुसिएण हा दुट्टसेहचि दंडएण मत्यए आहतो. सिरं फोडितं, तहावि संमं सहति, विमले एसाए चंडरुहेण रुधिरागलंतविदारियमुद्धाणो दड्डो, दुट्टु कयति संवेगमावणेण खामिओ, एवं दुरासज्जं पसादए । विनयाधिकार एव आयसिसमीवे वसंतो 'णापुट्टो वागरे किंचि' सिलेणो, (१४ सू. ५१) ण अपुच्छिओ वागरेज्ज किंचिदिति अत्यपयं एवमिदं वा कं वं चरियं वा जतिवि जाणवि, 'पुट्टो वा णालियं व-दे' पुट्टो वा-पुच्छिओ आयसिएहिं, जहा-अज्जो ! तुमं किर अमुकं जाणसि ?, तत्थ अजाणमाणेण वत्तव्वं-जहा ण जाणाभि, जाणमाणेण वा जाणामिचि वत्तव्वं, सन्धूयमेव वत्तव्वं, गिहिणावि पुट्टो णालियं, अन्यत्र सावधात्, यदिवा क्रोधकारणे सत्याक्रोशादौ परस्य रुष्यते कथंचित्, तत्र तं क्रोधं असत्त्वं कुव्वज्ज, अफलमियर्थः, कथं?, इच्छते, कोवत्सुदयनीरोहो वा उदय-

पचस्स वा कोहस्स विफलीकरणं, अत्रोदाहरणं- कस्सय कुलपुत्रस्य भाया वेरिएण वावाइतो, सो जणणीए भण्णति-पुत्त! पुत्र्या-
तयं घातेसुती, ततो सो तेण जीवितओ निण्हिज्जण जणगिसमाधिवणीतो, भणिओ य गेण-भातिघातय! कहि ते आहणाभिचि, तेण
भणितो-चहि-अरयागता आहम्मंति, तेण जणणी अवलोकिता, ताए भण्णति-पुत्त! पुत्त! अरयागया आहम्मंति, तेण भण्णइ-
कहं रेसं सहलं करोमिचि, तीए भण्णइ-ण सब्बस्य रेसो सफलो कज्जाति, पब्बा सो तेण विसज्जतो, एवं कोहं असच्चं कुब्बेज्जा ।
स्यान्मति-क्कधमसत्तय! क्रियते?, उच्यते, धारयता प्रियमप्रियं, एत्थोदाहरणं-असिवोवहुते जगरे तिन्नि भूयवादिता रायाणमुवगतं,
अम्हे असिवं उवसामेमोचि, रायणा भणियं-मयेमो केषोवाएणंति, तथेगो भण्णति-अत्थ महेगसूते, ते सुरूवं विउव्विज्जण गोपुर-
रथासु परिअडति-तं न निहालियव्वं, तं निहालियं रूसति, जो पुण तं निहालेति सो विणस्सति, जो पुण तं निहालिज्जण अहोसुहो ठाति
सो रोमाओ मुच्चति, राया भण्णति-अलाहि एतेण अतिसण्णंति, चित्तिज भण्णति-महच्चयं भूतं महइमहालयं रूवं विउव्वति लंबो-
दं टिड्डिमक्काक्षि पंचक्षिरं एककपादं विसिहं विस्सरूवं अट्टुहासं विणिम्मयंतं गायंतं पणच्चंतं विक्रांतरूवं, दट्ठूणं जो पहसति
पवंचेइ वा तस्स सतहा सिरं फुट्टति, जो पुण तं सुहाहिं वायाहि अभिणंदती धूयपुप्फाईहिं पूरति सो सन्वाभयाओ मुच्चति, राया
भण्णति-अलेमएणंति, ततितो भण्णति-ममवि एवंचिहं एव, णातिविसेसकरं भूतमत्थि, प्रियाप्रियणिव्विसेसं तु, पवंचिज्जमाणं व लेएहिं-
तहा पूहज्जमाणं धुव्वमाणं पवंधिज्जमाणं अभिनिदिज्जमाणं पूयाईहिं पूहज्जमाणं सब्बमेव प्रियाप्रियकारिणं दरिसणादेव रोणेहिं-
तो मोययति, राइणा भणियं-एवं होउचि, तेण तहा कए असिवं उचसंतं, एवं साधूवि असारूपे सति शब्दादिप्रतिकूलगामित्वेन
परेहिं परिभूतमाणो पवंचिज्जमाणोवि हामिज्जमाणोवि तहा धूयमाणो वा पूहज्जमाणो वा तं प्रियाप्रियं सहेत, किंच मा आयरियस्स

परिकलिस्सं कलिसिंति माया आयरिथा उवरि भाएणं सिस्सति जहा ममं सो दम्मिहिंसिचि अतो मण्णाति 'अप्याणमेव दमए' सिलोगो (१५४ ५२) दमो दुविहो-इंदियदमो णोइंदियदमो य, इंदियदमो सोइंदियाइणं दमो, णोइंदियदमो कोहकसायादिदमो, अतो अ तेण दुविहेणवि दमो ण अप्पाणं दमए, स हि आत्मा दुयुथवत् अमवत्सु दुःखं दमयितुं, उक्तेहि- "निरुजग्रहं सुत्तिमानसो विषयाशोकलुपमृत्तिजनः। त्वयि किं परितोषमेष्यति ? द्विरदस्तं भ इवाचिरग्रहः ॥ १ ॥" इमे अदंतदोसा- 'सहेण मतो रूवेण पतंगो महुयरो य गंधेण । आहारेण य मच्छो वज्झति फरिसेण य गंदो ॥१॥ दांतगुणास्तु 'अप्या दंतो सुही होह' दुइंतो अदन्ताणांति, जे चडंतित्तिव्वा चद्धा इतरे मुक्का, इहलोगेऽपि अदंतदिद्या पारदारीकादयो विनश्यंति, तद्विपर्ययतस्तु इह पात्र च नंदते, अत्रोदाहरणं—दो भायरो चोरा, तेसिं उवस्सए साहुणो वासावासमुवगता, तेसिं वासारचपरिसमत्तीए गच्छतेहि तेसिं चोराणं अण्णं वंतं किंचि अपडिवज्जमाणाणं रत्तिं न भोत्तव्वंति वयं दिण्णं, अण्णया तेहिं सुवहुंत गोमाहिंसं आणीयं; तत्थ अने माहिंसं मारेनु मंसं खइउमारद्धा, अण्णे मज्जस्स गता, मंसं खाइत्ता संपहारिन्ति-अद्वेग मंसं विसं पक्खिवासो, तो मज्जइत्ताण दाहामो, ततो अमं सुवहु गोमाहिंसं भागेण आगमिस्सति, मज्जइत्तावि एवं चेव समर्थेति, एवं तेहिं विसं पक्खिचं, आइच्चोऽ- वि अत्थं गतो, ते भायरो ण झुत्ता, इतरे परोप्परं विसंसंजुत्तेण मज्जमेसण उवभुत्तेण मता. मरिऊण य कुगात्तं गया, इयरे इह परलोए य सुहमाइणो जाया, एवं ताव जिंविमदियदमो, एवं सेससुवि इंदिएसु अप्पा दंतो सुही होह अस्सि लोए परत्थ य । किंचान्यत् ?- 'वरं मे अप्पा दंतो' सिलोगो (१६६ ०५२) कंळा; उदाहरणं सेतणओ गंधहत्थी, अडवीए जूहं महल्लं परिवसति, तत्थ जूहपती जाते २ गतकलमे विणासेति, तत्थेया करणी आवणसत्ता चित्ति-जति कहींचि मम गयकलमओ जायति सो एतेण विणासिज्जाति-

त्तिक्राउं लंगंती ओसरति, जूहाहिचैण जूहे छुन्मति, पुणो पुणो ओसरति, ताहे वितितवतियदिवसे जूहेण मिलति, ताहे एणं रिसिया-
समि पयं दिट्ठं, सा तत्थ अल्लीणा, संवणिया य गाए रिसयो, सा पइया सेतगयं कलभंयं, सो तेहिं रिसिक्कुमारोहिं सहितो पुप्फा-
रामं सिंचति, सेतगगच्छिं से नाम कंठं, वयत्थो जातो, जूहं दट्ठइण जूहवतिं हंतूण जूहेणोण पडिबवं, गंतूण य अणेण सो आसमो
विणासितो-मा अन्नावि काइ एवं काहिचि, ताहे ते रिसओ खुसिता पुप्फफलगहितपणी सेणियस्स रणो सगासमवगया, क्कहिंयं
चोर्हिं-एरिसो सबलक्खणसंपणो गंधहत्थी सेयणओ गामा, सेणिओ हत्थिगहणेणं पिग्गतो, सो य हत्थी देवयापरिगहितो,
ताए ओहिणा आमोइओ जहा अवस्सं वेप्पति, ताए सो मण्णति-पुत्तं वरं ते अप्पा दंतो, ण यसि परोहिं दंभतो वंधणेहिं वहेहि य,
सो एवं मणितो समयेव रत्तीए वारिं गंतूण आलगखंभं अस्सितो, एवमिहापि, वरं मे अप्पणा दंतो० सिलोगो, उक्तं च-‘वरं हि ते
कर्तुमनिग्रहोचिता, वरोज्जशा इन्द्रियवाजिनः श्रुतः । न चास्मि (सि) तैः शीघ्रमनर्थगामिभिर्दुःखार्णवश्च त्रतट्यु पातितः
॥ १ ॥ ” अयं ताव अप्पणा ठियो उवदिट्ठो, अयमर्थो-आयरियस्स न य अविणओ पडंजियव्यो ‘ पडिणोयं च बुद्धाणं ’
सिलोगो (१७ सू० ५४) पडिणीतो मणितो, बुद्धा आयरिया, तत्थ वायाए ण तुमं जाणसि, तुमं हमंति वा मणति, यद्वा
अन्यदपि वाचा विरुद्धं गुरुममस्खं परोक्खं वा मणति, ‘ कंमुणा ’ आयरिओवद्धायाणं सेज्जासंधारए णिसीयति, हत्थ-
पाएहिं वा संघट्ठेति, आसणानि वा गच्छयाति (गमाममाइ) केरति, ‘ आवी वा जति वा हस्से ’ आविः प्रकाशे, आवि-
वां सर्वग्रे, रह त्यागे, उभयग्रहणं मा भूत् कश्चिदेकं करिष्यति, आकुले मज्जे वा विनयं च हापयिष्यति, एताणि पडिणीयादीणि
णो कुर्याद् कदाचिदपि ॥ अयमणो पज्जुवासणाविनयो आयरियस्स, कयरिम पदेसे ण ठातित्वंति ?, मण्णति- ‘ ण पक्खत्तो ’

सिलोगो (१८ सू० ५४) पक्षत्यनेनेति पक्षः, गुरुस्व हि भुजवेव पक्षो, ततः पक्षतश्चेति इत्युक्तं, तथा पक्षयोः मासमाणस्स से
मुहप्रेरिता सदयोगला कृष्णविलम्बपुष्विसंति, कृष्णसमसेदी पक्षो, ततो ण चिट्ठे गुरुणंति, तदा अणोगगता भवति,
पुरतो ग्रन्थुरस्सपि च विणए वंदमाणान य विवधतोत्ति, समं पट्टिओ पेड्डुओ, णेव ठिज्जा किच्चण पिड्डुतोत्ति, आयसियं पिड्डुओ
काउं आयसियाण पट्टिं दाज्जण ण चिट्ठेज्जा, उरुगमुल्लेण संघट्टेज्जण एवमपि ण चिट्ठेज्जा, जति य कर्हिं चि आयसिएहिं सदिहो
होज्जा ततो सयणे न पडिसुणे, सयण-सयणीयं तमि निवन्नो निसन्नो वा न पडिसुणेज्जाऽआयस्स वयणं, किन्तु आयसि-
समासमांगत्तुणं वदिज्जण विणयेण पडिसुणेज्जा, इमो कायगो विणयो, गुरुसमीवि 'णेव पल्हत्थियं कुज्जा' सिलोगो (१६ सू० ५४)
पल्हत्थिया पत्ते ण कज्जति, पक्खपिण्डो दोहिंवि वाहाहिं उरुगजाणीण वेत्तण अज्जणं, सेसं कंळं, इमो आयसियवयणपडिसुणा-
विणओ-आयसिएहिं वाहिन्तो' सिलोगो (२० सू० ५५) वाहिंतो णाम सदिहो, 'ण कयाइवि' ति दिया वा रातो वा भुजमाणो
पियमाणो वा, पासदपेही पसदिए जेण प्रसीदनें वा प्रसादः तं पसादं 'पेहि' ति केणायं उपकारेण विणएण वा पसिज्जेज्जा ?,
'णियागट्ठी' णियागं णिदाणं नियमित्यर्थः णाणतितियं वा णियगं आत्मीयमित्यर्थः, सेसं सरिरादि सत्त्वं परायणं, णियाए-
णड्डो जस्स सो णियागट्ठी, उपेत्य तिष्ठत वा चिट्ठेज्जा, गुरु-आयसियं, सदा-सव्वकालं । आयसिस्स वयणं कंळं सुणेतव्वंति ?,
मणति—'आलवन्ते लवन्ते वा' सिलोगो (२१ सू० ५६) आलवं एककसिं, लवणं पुणो पुणो, आलवन्ते लवन्ते वा आयसिए सीसिण
न णिसीत्तिता सोतव्वं, इज्जण आसणं पीठगादी धीरो धीः—बुद्धिः इतः—परिगतः तथा इति धीरः 'यतो' मनोवाक्कायैः
'जत्तं' प्रयत्नेन पडिसुणे । इदानीं किञ्चक्काणं वचोवासरणं वा वासरणं वा पुच्छमाणो सीसो आयसियं 'आसणगतो ण

पुच्छे' सिलोगो (२२ सू० ५५) आसर्ण-योढं फलं भूमिं वा तत्थ गतो यदुक्तं उवेढो, णिसिज्जगतो णाम भूमिए संथारए वा संचिहो, 'क्याहं' कदाचिद्, परिसागतं अपरिसागतं आयरियं दिया वा राओ वा, कहं पुच्छेज्जा १, उच्यते—'आगम्मसु-
क्खुडुओ संतो' आगम्म गुरुसगासं उक्खुडुगासणो पुच्छेज्ज, णंजलिउडो अज्जलिं मथए काळणं । इदाणिं आयरियस्स विणओ मण्णति- एवं विणयजुत्तस्स 'सिलोगो (२३ सू० ५६) कंठो । 'वागरेज्ज जहा सुतं' तिज्जहा सिक्खियमिति, मणितो पञ्जुवासणाविणतो, अयमण्णोऽपि पञ्जुवासणाविणय एव, अहवा चरित्तविणयो, आयरियं पञ्जुवासमाणे 'सुसं परिहरे' भिक्खुहं
सिलोगो (२४ सू० ५६) सुसं-वित्तं तं परिहरे, ओहारिणी नाम यदवधारणेनोच्यते, एवमहं करिष्यामि वक्ष्यामि गमि-
ष्यामि वेति, 'भासादोसं परिहरे' भासादोसा असञ्चभूतवधातिक्रसाणिहुरक्खुयवयणादि अणेगहा ते परिहरे, माता-
नियडी तामपि वज्जेयत् सदा-सर्वकालं ॥ अयमपि भासादोस एव 'ण लवेज्ज पुट्ठो सावज्जं' सिलोगो (२५ सू० ५६)
पुट्ठो णाम पुच्छितो सुगाधुदकं वा सावज्जं, अहवा नक्खत्तं सुविणं जोगं सावज्जमवज्जजुत्तं, णिरत्थयं जहा दस दाडिमा-
नि पडप्पा कुंडमजानिनं पल्लपिड एरकीटिके दिया दिशमुदीचीं सरथेन कस्या(त्वं)पिता प्रविशीत इत्यादि, अथवा-चंजुलफल-
वित्तमीसा उच्यक्खुडुसुममालिया सुरभी । वरतुसस्स विरायति ओलगा अग्गसिगेहिं ॥ १ ॥ एवविहं ण भासेज्जा,
अ्रियते येन तन्मर्म, मर्मं कृत्ततीति मर्मकृत्, यथा इत्यकारी भवान्, तं तु लोगरायविक्रदं वा, मणियं च—'जम्मं मम्मं कम्मं
तिन्निवि एयाहं परिहरेज्जासि । मा जम्ममम्ममविद्धे मरेज्ज मारेज्ज वा कंचि ॥ १ ॥' तं तु 'अप्पणट्ठा
परट्ठा वा' आत्मार्ये-मसैव किंचिदास्यति, परार्थं श्रावकेन निजेन चार्थितो ब्रवीमीति, एवं भवेत्सावधुभुमार्यो, प्रदिष्टो ब्रवी-

मीति, एवं मर्म कर्मापि, आत्मार्ये अधिक्षितः रोषितः परेण, पार्ये यद्यस्य ज्ञातकः सुदृढा केनचिदधिक्षितो भवति, मर्माणि वा स्पृष्टः तदाऽसौ तन्मर्माणि पडिश्रवति, जहा 'कच्छूलुडडुयाए जो जातो गइभेण मूढेण । तस्स महाजणमज्जे आयारा पागडा होति ॥ १ ॥' अंतरेण वत्ति मिहो अंतराले, मिथो रहस्से, योगे च द्वयोर्वदूनां वा बुधतां मिथा, नेडंतराले वा, अमनसंतः अम्यते वा, नांतरकथं कुर्यात्, सा भूदप्रियं तेषां तयोवा, उक्तं च- 'द्वाम्यां तृतीयो न भवामि राजन् !' अयं चान्यथाविनियमः- 'समरेषु अगारीसु' सिलोगो (२६५७) समरं नाम जत्य हेडा लेहयारा कर्मं करोति, अहवा सहारिभिः समरः, अरिभूता हि यतिनां स्त्रियः, समरं नाम दिट्ठदिट्ठसंवधो तासिं, आगारं नाम सुण्णागारं, असुण्णागारं संधाणं संधि, बहूण वा घराणं तिण्हं घराणं यदंतरा, महापहो रायपहो, महापहगहणं अभिजणाहणं, किं पुण विजणे, अहवा महापहो वहियादीणं, उभओ वहुचो गंभीरो, अणसु त एवमादि एसु संकणिज्जेसु 'एगो एगित्थोए' संसं कंळ्य जइ य इत्थिनिमत्तेण अनेण वा केणइ खलितो वा होज्ज तत्थालवणं जं मे बुद्ध एणुसासंति' सिलोगो (२७५५) यदि तस्मिन् खलिते बुद्धा आचार्या अनुकुलं सासंति, शीतेन स्वादुना इत्यर्थः, अथवा शीलविरुद्धेन शीलिन शीलमेव वा आचार्याणामनुशासनं, यथा भास्करः भूपतिः, 'फरुसेर्ण'ति परंस्नेहवर्जितं यत्परोक्षं निष्ठुराभिधानं वा, यदंतत् सर्वमपि 'मम लाभे'ति पेहाए, एमेव य भावयन्, मां कृतापराधं शीतेलेनानुशासति यच्च मां परं यदंति न निष्काशयन्ति, अथवा किं गुरुण परिहायिस्सति यद्यहं अनाचारशालत्वाद्विराघयिष्यामि बोधिं, तदेतच्छीलं परं वाऽनुशासनं मम लाभोति पेहाए, लाभेन वा प्रसमं यतः, तं पडिसुणे कृतांजलिउत्फुल्लविनयः ॥ अयंच विनय- 'अणुसासणभोवायं' सिलोगो (२८५५८) अणुसासणं पसंसेणमित्यर्थः, उवाये नाम आयरियस्स सुसंसेसांसेथारकरण-

विस्सासणादि शून्यान्यदपि तस्य कृत्यं स उपायो दुष्कण्डस्य चोपया, चुक्कखलिणसु, चोदणा, तदेव अणुसासणं उपातं दुक्कडचोदणं च हितं मण्णती पण्णो, हितमिह परगङ्गावान् ग्राज्ञो, वेस्सं होति असाहुणो' तान्येव अणुसासन उपायं चोदनादि, अनेकमेका-
 देशात्, हितं तत्तु मन्यते ग्राज्ञः देस्यं असायोः असायुत्त्वकारिणः, असायुरिव असाधुः ॥ स्यात्किमालंघनं कृत्वा ग्राज्ञः तद्वितं मन्यते?—
 'हितं विगतभया बुद्धा' सिलोगो (२१ सू. ५८) विगतं भयं यस्य विगतं वा भयतो भयाभितस्तस्यं भयं विगतं तस्य न भयमुपघते इत्यर्थः,
 यतश्च भयं नोत्पद्यते हितमेव पद्व (मन्य) ते, अत एवासौ विगतभयस्तस्माद्विगतभयाद् बुध्यते स्म बुद्धः, परुषमप्यनुशासनं, मन्यत इति
 वाक्यशेषः, कुलपुत्रवत्, प्रमादस्खलितं गुरुवचनं, तदेवाकुलपुत्रस्येव गुरुवचनं वेस्सं तं होइ मूढाणं' द्वेष्यं, तदिति वेस्सं, मूढत्वान्
 मूढः, क्षमणं क्षान्तिः सोधिमेव करोति खंतिसोदिकरणं, तस्य हि स्वभावोपहतत्वात् क्षान्तियुक्तमपि पदमसकृत् पसादाधिकारं वेस्सं
 होति मूढाणं। इमोवि पज्जुवासाणविणय एव- 'आसणे उवचिद्धेज्जा' सिलोगो (३० सू. ५९) उपेत्य तिष्ठति जति वरिसासु आसणं
 सेवेज्ज पीढफलगादी तथा अणुच्चे ण गुरुआसणा सुमाहिक्कं वा, 'कुच स्यंदने' न कुचनमकुचं विराहणा संजमाताए, तस्य ठितो
 संतो, अणुट्टाई णिरुद्धाए, अल्पशब्दः अभावे द्रष्टव्यः श्लो (स्तो) के वा, नासावुचिष्ठती निरर्थकं, अर्थेऽपि परिमितमेवोचिष्ठते, आहार-
 णीहारणिमिचं गुवादिशतो वा, तिष्ठन्नपि 'अप्पकुक्कुए' ति न गात्राणी स्पंदयती ण वा अकद्धासणो भवति, अन्नत्पसासणी-
 ससितादी अत्यस्तेह मुक्त्वा शेषमकुक्कुचो। अक्कुचित्त्वप्रतिपक्षे कुचित्वं, तत्परिणामार्थमित्युच्यते— 'कालेण णिक्खिवे (क्वमे)'
 सिलोगो (३१ सू. ५९) ग्रामनगरादिषु जहोचितं भिन्नखावेलाए, कालेनेति तृतीया तेन सहायभूतेन, निकखमे पडिस्सयातो गच्छेज्जा,
 णातिवेलातिक्कंतं, कालेणैव पडिक्कमे— पडिनि यत्तेज्जा, एत्थ खेचं पडुप्पइ भाणं पडुप्पइ, ते अठ भंगा जोप्पयज्जा

जहोचियं, विवरीयं 'अकालं च' चि अकालमप्यत्तमतीतं वा एव 'विवल्लेच्छा' चईऊण (ण) केवलं सि(मि)क्खाए पडीलहणादी-
णमवि जहोचिते काले ॥ भिक्खुमंडतो 'परिवाडीए न चिट्टेज्जा' सिलो गो (३२३०५९) परिवाडी णाम संखाडिपरिवेसणाए अंतए
चिट्टेज्जा, जति आगतो(त) मत्तो चेव न लभति ता वोलेइ, परिवाडी चिट्टमाणस्स दोसो, दुराहडं अंतरि मोयणापेच्छाइ उक्खेवणिक्खे-
वादी दायगस्स, अविय-अदूरे चिट्टमाणस्स उवसा मणा दत्तेसु, दत्तोपि सत् एसणीयं गेहइ, पडिरूवं णाम सोमणरूवं, जहा यासादीये
दरिसणीज्जे अहिरूवे पडिरूवे, रूपं रूपं च अति यदन्यरूपं तत्पतिरूपं, सर्वधर्मभूतेभ्यो हि तद्रूपमुत्कृष्टं, तत्तद् रयहरागोच्छय-
डिग्गहमाताए, जे वा पाणिपडिग्गहिया जिणकापिता तेसिं गहणं, तेसिं जिणरूपप्रतिरूपकं भवति, यतस्तेन अतिरूपेन एसिता,
एसणा मार्गणा, मितं माड् माने' 'वचीसं किर कवला आहारो कुच्छिपूरतो भणितो' कालेनेति दिवसतो, न रात्रौ अच्छ (मिए) वा,
अदुदुयमविलवं भक्खए-अश्रीयात्, पविष्ठो गोयसरगगतो भिक्खानिमित्तं धरमणुपविस्समाणो जो तत्थ काहं चि पुव्वपविट्ठो सवणवणी-
मगादी होज्जा ततो तेसिं दायगस्स वा अप्पत्तियादिदोषपरिहरणत्थं न पविसिज्जति, काहं च पडिवालेज्जा? 'णाइदूरे अणासरणे'
सिलो गो (३२३०५९) दूरत्थो ण याणाति-किं पिमया णवचि, आसणात्थो णज्जति जहा एस परिवाडंतो अच्छति, अणोहिं च
अदिससमाणो, जहा तेसिं संक्का न भवति, एस ते वणीमगादी णिगछते पडिवालेति, अतो चिट्टज्ज भिक्खणीमित्तं वणीमगादिरहिते,
एगो अ रागदोसविउत्तो, लामालासे अरागदोषवान्, लंघिया तं णातिक्कमे 'चि ते वणीमगादी लंघिऊण ण पविसे ॥ अयमपि गोय-
विणय एव 'णाानिउच्चवे व' सिलो गो (३४३०६०) अतिउच्चवे उडुमालोहडं भवति, ण य दायगस्स उक्खेवणिक्खेवा दीसंति, अति-
णीएवि अधोमालोहडे, ण य एसणं सोहेति, अच्चासणेवि एसस्स भिक्खानिमित्तं ठायमाणस्स अपातिंयं तेणसंक्रादिदोसो होज्जा,

भणियं च 'अदिभूमिं न गच्छेज्जा, गोयरगगतो सुणी। कुलस्स भूमिं जाणिंत्ता, मितं भूमिं परक्कमे ॥१॥' अति-
दूरेषु एसणं ण सोहेति 'फासुयं परकडं पिंडं' फासुयं-णिज्झीवं परे णाम असंजता तेसि अट्टाए कडं पिंडं समयेसणाए भत्तपाणं
तं 'पाडिगाहेज्ज संजते' संजए समं जए संजतो। एवं गहणविणयसुद्धस्स भुंजणविणयो उवदिस्सति- 'अप्पपाणप्पवर्त्तिमि'
सिलोगो (३५४०६०) अप्पाणेचि वत्तव्वे बंधाणुलोमं अप्पपाणे अप्पवीए, प्राणग्रहणात् सर्वप्राणीनां ग्रहणं, वीजग्रहणात् तद्भेदाः,
यदिवा वीजान्यपि वज्जयंति, क्रियुत हरितत्रयादयः, तं तु आरामादिसु उयस्सए वा, अपलिच्छवं नामाकुहुं अडवीए वा कुंडगादीसु,
संवुडो नाम सन्धिदियुत्तो, 'समयं संजए भुंजे' समतं नाम सम्यग् रागद्वेषवियुतः एकाकी भुंक्ते, यस्तु मंडलीए भुंक्ते सोऽपि
समगं संजएहि भुंजेज्ज, सद्धान्यैः साधुभिरिति, अहवा समयं जहरातिणिओ लंभणे गेण्हइण्णे वा, तथा अविक्रतवदनो गेण्हति,
'जतं' न्ति न यामसिगालादि, भुंक्ते 'अपरिसाडणं' परिसाडेतो। सावद्यवयणवज्जणविणएणं 'सुकडेत्ति' सिलोगो (३६४०६१)
सुट्टुकडं सुकडं तं पंसंसावयणं मज्झणुमायणं च एवं सावद्यं वज्जये, सुकडेत्ति सर्वक्रियापसंसणं, सुप्पेत्ति पागस्स, तं पुणो
णेहसमणादि, सुच्छिणं रक्खादिसु, सुहडे गमेयातातिसु, (गामघातादिसु) सुमडे सुमारियवयणकताए अणुवसंतादि, सुणिष्ठिए बहुवेसणं
सणं णिट्ठाणगादि सुलुडे, एवंजातीयमणंणि सावज्जं ण लवे सुणी, अणवज्जं पुण लोयकरणं बंभेरणिगयागसिणहपासच्छेदसे-
दाहरणंपाडियमरणभट्ठुविहक्कम्मनिट्ठवणसुलुठ्ठयम्मकहादि सिलोगो जहासंखेण लवे से ॥ एवं विणीयविणयस्सथा करोति यथा
क्वचित्प्रमादस्खलिते चोदयन्तोऽप्याचार्याः- 'रम्मति पंडिते सासं' सिलोगो (३७४०६१) रमत इव रमते, ह्यथ त इत्यर्थः, पंडिति
वृद्धिः साऽस्य जातेति पंडितः, स हि तं विणीताविणयं पंडितं रमते आचार्याः सासतः, दिट्ठतो ह्यं भदं व वाहते, भाति भाष्यतेऽ-

नेनेति भद्रः सुशीलो, भद्रेण तुल्यं भद्रवदं, वाहतीति वाहकः, स हि ईगितं मत्वा स्मरोधैः ईषत्केशक्षेपं स्पृष्टो वा यथेष्टं वहते, स हि यथा रमेते तं वाह्यन् एवमाचार्या अपि विनीतमाज्ञापयन्तः क्वचित्प्रमादस्खलिते रमेत्, तद्विपश्चस्तु 'बालं समग्रं सासेतो' स तु नित्यप्रमादवशात् सासत् श्राम्यति, एवं कुरु मा चैवं कुरु पुनः २ चोदयन् कोलेनाल्पयिमाऽपि सिधते, दिष्टतो-गलियस्तं वाहए, उभयं क्लेशयतीत्यर्थः, शिष्यस्याप्ययेमेव श्लोकः- 'रमेति पंडिते सासं' शास्यमान इत्यर्थः, बालं समग्रं सास्यमान इत्यर्थः गलियस्तं वाहए, स एवं गलियस्तंभूतो 'खड्गुगा मे' सिलोगो (३८ सू० ६२) खड्गुगाहिं चवेडाहिं अक्कोसेहि वहेहि या एवमादि भिक्षुशासने प्रकारे तमाचार्यं कल्लाणमणुसासेन्तं, कल्यमानयतीति कल्याणं, इह परलोकं (कहितं) इत्यर्थः, तथापि तत्कल्याणमनुशासत् कल्याणं वा तमाचार्यमनुशासनं पावदिट्ठिचि मण्णति, अयं हि पापो मां हति, निर्घृणत्वात् क्रौर्यत्वाच्च चारकपालक-वद्वाधयति, अपरकल्पः- 'खड्गुगा मे चवेडा मे' सो ऽ गम्भो इति, एस आयरिओ अक्कोविओ एवं चवेडउच्चावएहि मे आउस्सेहि आउस्सति, एवमसौ कल्लाणमणुसासंतं पावदिट्ठिचि मन्नाति, अपर आदेशः- वाभिर्प्यसावनुशास्यमानः मन्यते तां वाचं 'खड्गुगा मे चवेडा मे' तथा हितामपि वाचं अक्कोससिचि, सासति वधं वा, तन्नातिपक्षस्तु 'पुत्तो मे भाति णातीत्ति' सिलोगो (३९ सू० ६२) कटुकैर्मधुरैर्वा वचोभिः अनुशास्यमानोऽपि मत्तिमान् मन्यते पुत्रमिवायं मामनुशासति, नावज्ञया, केवलं शिष्यसौहार्दात्, साधुरेव साधुः, तमनुशासनं कल्याणं मन्यते, एवं भाता, णाती योजन्यो पितामहो वा, सर्वं तत्कल्याणादनुशासनं सुखं च भवैवेतिद्वितीमिति मन्यते, इतरस्तु-पावदिट्ठो तु अप्पणं पापं अशोभनं, स हि पापद्विष्टात्मानं हितानुशासनेनाप्यनुशास्यमानं दासमिव मन्यते ॥ स एवं नित्यमप्रमादवान् गुर्वाराधनापरः 'ण क्कोदए आयरियं' सिलोगो,

(४० सू० ६२) कुप्यते येन प्रक्षारेण काथिकेन वाचिकेन वाऽऽचार्यः अन्यो वा तं न कुर्यात्, यदा पुनर्विनयं कुर्वताऽऽचार्यैः क्वचिन्मृ-
दुना परयेण वा प्रक्षारेण अणुसासिज्जति तदा अनुशास्यमानः आत्मानमपि न कोपयेत्, अवेसु वाऽचयत्तकारणेषु तासिमा-
थरियाणं रद्धो भवति अन्नोसं वा साधूणं तदा बुद्धोपधाती न स्यात्, बुद्धो-आथरियो, बुद्धानुपहन्तुं शीलं यस्य स भवति बुद्धोपधाती,
उपेत्य धातुऽप्यधातः, स तु त्रिविधः गाणादि, गाणे अप्सुतो एस देसं गोप्पवह इओ देसणे उम्मगं पणवेति सहति वा, चरणे पासत्थो
वा कुशीलो वा एवमादी, अहवा आथरियस्स वृत्तिमुपहंति, जहा एको आथरिओ अ (ववा) यमगो (अगमओ), तस्स सीसा
चित्तेति-कोच्चिचरं कालं अम्हेहि एयस्स वड्डियव्यंति ? , तो तहा काहामो जहा भत्तं पच्चस्सवाति, ताहे अंतं एव (विसं भत्तं) उव-
पेति, भणंति य-ण देति सद्धा, किं कोरमो?, सावयाणं च कहंति-जहा आथरिया पणीयं पाणमेयणं ण इच्छंति, संलेहणं करंतिचि,
ततो सद्धा आंगदूणं भणंति-किं खमासमणा! संलेहणं कोह ? , ण वयं पडिचारगा वा गिण्णिणत्ति, ताहे ते जाणिऊण तेहि चेव वारितंति
भणंति-किं मे सिस्सेहि तुम्मेहि वाऽवरोहिण्हि?, उच्चमारियं उच्चमट्टं पडिज्जामि, ५०२ भत्तं पच्चक्खायंति, इत्येवं बुद्धोपधाती ण सिया-
आशंकायामवधारणे च स्याच्छब्दस्योपयोगः, इह त्ववधारणे द्रष्टव्यः, पुनरप्यवधारणमेव यथा बुद्धोपधाती न सिया,
तथा ण सिया तुत्तगेवसए, तुद्यते येन तुत्तं, न गुरोराधान्येपीत्यर्थः, यदापि चास्य प्रमादाचरिते कचिद् आपरिओ तस्सेव हिताए रूसए
तदावि-आथरियं कुवियं णच्च'सिलोगो (४१ सू० ६३) कुवितं संतं, कुपितं अप्पणाहिं परतो वा जाणिऊण, इमेहि लिंमेहि अचक्षुदानं
क्षुत्तपूर्वनाशनं, विमाननं दुअरिताय कीर्त्तनम् । कथाप्रसंगो नच नाम विस्मयो, विरक्तभावस्य जनस्य लक्षणम्
॥१॥ परो वा से केहेज्जा जहा गुरू ते कुवितो?, तदेनं 'पत्तिएण पसादए' ण राजाभियोगवत्, मे खमे रायणियं, प्रत्यंतगमो-

पायैः, समवायं अनुग्रह इतिकृत्वा प्रियेणैवं प्रसादयेत्, तत्कथं प्रसादयेत्, उच्यते- 'विज्झविज्ज पंजलियडो' विज्झवणं क्षामणमित्यर्थः, विससेण झ्झाएज्जा विज्झवेज्ज, प्रसादनं विव्यापयामिति च पुनराभिधानानुप्रदर्शनाददोषः, वंधातुलोम्याद् वा तदेवं, वड्जणो पुणोच्चिय ॥ आचार्यविनयश्रुतिमदं- 'धम्मज्जियं च ववहारं' सिलो गो (४२ सू० ६४) धार्मिकं जीतं धम्मज्जीतं, इकारस्य ह्रस्वं काउं, विविहं वा पहरणं विविधो वा अपहारः ववहारः, 'बुद्धेहरितं सदा' बुद्धा 'सदे'ति अतीते काले संप्राप्ते वाऽऽचर्यते 'तमायरोति ववहारं' तमिति धम्मज्जितं बुद्धरूपादिष्टं आचीर्णं वा, गरहा णाम एस दंडरूढं निमिषणो वा, अप्पेवं धर्माजितग्रहणात्मा भूच्छिष्योऽयं सम णीयेल्लओ वा पटुवकारी तेन कथितन्मीकारान्न दंडयेत् इत्यतो धर्मजीतग्रहणं, उक्तं च- 'यस्सापि तं वा०' गाहा, स्रगौरवार्यं बुद्धेहायरियं, सरागैरेव केवलमाचर्यते अहं हि वातरागचरित एव शिष्यैरपि सुगम्यते ॥ अयमन्यः दूक्ष्मो विनयः- 'मणोगतं' सिलो गो (४३ सू० ६४) नेत्रवक्राविकारमनोगतं भावं लक्षयेत्, वाक्यगतं तु अर्थेन उक्तेण वा, यथा इंगितज्ञाश्च मागधाः, तदेवं मणोगतं वक्कगतं वा अभिप्पतं जाणिज्जण आयसियस्स उ तं परिगिज्झ वायाए, तमिति अभिप्रायः, एवंति वा वायाए परिगिज्झ कम्मणा तदीप्सिततमस्य समीपमापादयेत् उपादयेत् ॥ अपि पढंति- 'मणोगयं' (सू०) वक्कगं जाणिता' सुतं, मनसो रोचतीति मनोरुचि मनसः सचित्तस्य यत्र तत्र चार्थे गतो, मनसा रोचतीत्यर्थः, आकारैरिति तादिभिः तां मनोरुचिं एवं वाक्यरुचिमपि अधोक्तादिभिः, तां मनोरुचिं वाक्यरुचिं, सेसं तेहवया, एवमभिप्रेतमव्यर्थमाधायति, से 'वित्ते अचोनिए णिच्च' सिलो गो (४४ सू० ६४) वित्त एव वित्तं तस्य वित्तियिक्कमेवंदं, अचोदि तेनैव मया यत्कृत्यं गुरोस्तत्कर्त्तव्यं, - श्रेयाणीह कृत्यानि, बलवद्विनीतियुयवत् (अपि) प्रतोदोत्थेपमपि नो, [सहेतुं] कुतस्तर्हि निपातनां। एवं असावप्यचोदित एव सर्वकृत्येषूपलभ्यते प्रसन्नवान् प्रसन्नः, नहमाज्ञप्तव्य इतिकृत्वा प्रसन्नो भवति अपि

प्रसाद्यते हर्षति समये मध्यमुग्रं' इति, तच्च क्षिप्रं करोति, यास्येति करोति, नाम्नो नाम वलं, किमभिप्रेते सति वलं करोति, अन्यथा करोति, सदा सर्वकालं ॥ 'णञा णमिति मेहावा' सिलोगो (४५ सू० ६५) ज्ञात्वा वैनयिकानि यो वा यस्य विनयो यथा कार्यः तं ज्ञात्वा नमति, नमनेन च तस्योत्पद्यते पूजा, तत्करोति यः तस्य हि लोके कीर्तिर्भवति, स्वपक्षे परपक्षे वा क्रीर्यते विनयवानपः गुर्वाराधनपरः, स चैवं विनयवान् सरणं भवति किञ्चाणं, शिराचितमिति सरणा, सेवते इत्यर्थः, स हि कृत्या नाम कृत्यासेविमि म्रुण्णमानानां शरणं भवति, तत्र हि वानि निरुपद्रवानि तिष्ठति, अथवा शरणं वरं, गृहवदसौ तेषां कृत्यानां शरणं, ततो भवति दिङ्मते-भूतानां जगतीं जहा, भूतानामिति जीवानां, जायन्ते तस्यामिति जगती, पृथिवीत्यर्थः, एवं तस्स गुरुं पणिवसमानस्स कृत्यानां शरणभूतस्य पूजनीयाः अल्पेनैव कालेन तुष्यन्ति ॥ तदेवं पूज्यैः तुष्टैः किं भवति ?, उच्यते, 'पुजजा जस्स पसीयन्ती' सिलोगो (४६ सू० ६५) पूजनीयाः पूजा इत्यर्थः, यम्येति यस्य साधोः, बुद्धाप्पाचार्या एव, ते पूर्वं पूज्यते पञ्चात्प्रसीदति, स्यादेतत्-असादे सति यथा हरिहरादिरण्यगर्भादयः साक्षात्स्वर्गं किल नयंति किमेवं तेऽपि स्वर्गं मोक्षं वा नयंति? इच्छते वा वरं देति ?, न, किमुच्यते ?, तेऽपि सम्प्रगाराधनविशेषैः असादा सति लाभयिष्यंति 'विपुलं अडितं सुतं' अर्थेन युक्तमर्थिकं सुतं—श्रुतं ज्ञानं उक्तं नम (विन) यश्रुतं ॥ तदादेशकारिकलं तु 'सपुल्लजसत्थे' इत्थं (४७ सू० ६६) स इति शिष्यः, पूजनीयाः पूज्याः आचार्या इत्यर्थः, एव्यैः शासितः सपूज्यैर्वा शासितः सपुल्लजसत्थे, सुष्ठु विनीतः संश्रयो यस्य भवति स सुष्ठु विनीतसंश्रयः, आचार्यस्य मनसो रुचितं चिद्धति कम्मसंपदं, अनुभवमान इति वाक्यशेषः, विनीयकरणं तु मनो-रुचिं निह्नीदि कम्मसंपदं, अनुरोचितं याति मृत्वा सौधसंपदं, कम्मविभूत्या इत्यर्थः, अकलौणमहाणसीयादिलिङ्गुतो, अहवा

विशुद्धा कर्मसंपदा, अथवा मनोहरचिता तिष्ठति तस्य कर्मसंपदा, चरिमा कर्मविवृतिरित्यर्थः, नागार्जुनीयास्तु पठति-भणिच्छियं
 संपदश्रुत्तमं मनो, अहंस्वायचरित्तसंपदं प्राप्त इत्यर्थः। 'तवोसमायारिसमाहिंसंबुडो' तवो वासविहो, सकारस्य इस्त्वं वृत्तं-
 गभयात्, समाधानं समाधिः, संवरणं संबुडो इदियनोईदिहिस, एवंविधो समायारीसमाधिंसंबुडो महज्जुति भहती द्युतिर्यस्य स भवति
 महज्जुती; तपोदीप्तिरित्यर्थः, पंच वयाणि पालिय अनुपालयित्वेत्यर्थः ॥ 'सदेवगंधव्वमणुस्सपूइए' वृत्तं, तपावैगुणरान्वितत्वात् स
 दैवगान्धर्वमनुष्यैः पूजितः, स्तुत इत्यर्थः, 'जहिन्तु देहं मलपंकपुव्वयं त्यक्त्वा देहमौदारिकं शरीरं मलपंकपुव्वंति मल एव पंकः
 कर्मणो हि पंकालया भवति, जहा' पावे वज्जे वेरे पंके पणएय' तथा कम्मगणुव्वगं हि सरीरं, अहवा मलपंकपुव्वयान्ति व मातु-
 उयं पिडसुकं एवं मलपंकं जीवो पुवं आहारेज्जण सरीरं णिव्वचेति ततो मलपंकपुव्वयान्ति, तं त्यक्त्वा, यत उक्तं 'ओरालियवेउ विवयाहा-
 रकतेयकम्माइं सत्तावि विप्पजहन्नाइं उत्पपाययित्ता' सिंहे वा भवति सासते, सासयग्गाहणं विज्जासिद्धादिगिरागरणरथं,
 सावसेसकम्मे पुण देवे भवति, 'अप्परये' ति अभ्यकम्मे, लवसत्तमेसु देवसु विजयादिसु वा अणुचोरेसु 'महिद्धीय' ति सेसेसु वा कयसेसु
 इंदत्ताए सामाणियत्ताए वा उव्वज्जाति, इतिसदो अणोगतो, इह तु परिससेए विसयो, अहवा एवमत्थो, एवमिति, वेमि-व्वीमि, थेराणं
 वयणमेयं, भगवता सर्वविदा उपदिट्ठं अहमापि ब्रवीमि । एवमेयं अज्झयणं उव्वकमेण णिक्खेवसमीवमाणेज्जण सुत्तालावगे णिक्खेवि-
 ज्जण सुत्तफासियणिज्जुचीए जहांसंभवं वक्खाणिणयं, इदाणिं चतुत्थं अणुओगहारं णयचि, ते य वक्खाणंगं, इत्थेव सुत्ते सुत्ते उव-
 योज्जा, तहावि दारासुणत्थं भण्णाति, तंजहा णंगमसंगहववहारउज्जुसुयसहसमभिरुदएवंभूता, एते सत्तावि जहा सामाहए तहा
 परुवेज्जण समासेण दुहा विमज्जंति, तंजहा-णणणतो य'णाणाहीणं सञ्च णाणणयो भण्णाति किं च करणेणं?। किरीरे-

याए क्त्वरणणओ तदुभयगाहो य सम्मत्तं ॥ १ ॥ णायम्मि निगिहयब्बे'गाहा ( ) णालत्ति परिच्छण्णो गेब्बो जो कज्जसाहओ होइ । अगेब्ब अणुवकारी अत्थो दब्बं गुणो वाप्ति ॥ १ ॥ जतितव्वति पयत्तो कज्जे सज्झंमि निगिहतव्वोत्ति । अगेब्बो-
णादिययोऽवधारणे एवसहोऽयं ॥ २ ॥ इति जेतो एवमिहं जो उद्देशो स जाणणाणयो सेत्ति । सो पुण समइसणसुतसामइयाइ
बोद्धवो ॥ ३ ॥ गतो जाणणाणयो । इदाणि चरणणयो 'सव्वेसिंषि णयाणं' गाहा ( ) सव्वेति मूलसाहप्पसाहमेदादि-
सहो तोसि । किं पुण मूलपयाणं ? अहवा किमुताविसुद्धानं ॥ १ ॥ सामण्णविसेसोभयभेदा वचव्वया बहुविहत्ति । अहवा णामादीणं
इच्छति को कं णयं साहुं ? सोऊ सहदिअण य णाऊण य तं जिणोवेदेसणं । तं सव्वणयविमुद्धंति सव्वणयसम्मत्तं जंतु ॥ ३ ॥ चरणगुणसु-
द्धितो होति साधुरेवेस किरियणयो णाम । चरणगुणसुद्धितं जे (साधुं) साधुत्ति मग्गेइ ॥ ४ ॥ सो तेण मागसाधू सव्वणया जं च भावमि-
च्छंति । णाणकिरियणयोभयजुत्तो य जतो सदा साहू ॥ ५ ॥ विणयसुतचुन्नी समत्ता ॥ १ ॥

अथ परीषदाध्ययनं २

उक्तोऽस्मिन् ग्रन्थेऽध्याये विनयः, तस्य विनयविनीतस्य साधोः कदाचित् परीषदा नानाप्रकारा उदीर्यन्ते अणाल्लेण अव्वहितेण
सम्मं सहितव्वा, ते च क्षुधाधाः, अनेन संबंधेनेदमध्ययनमायातं परीसदा इति, तस्स चचारि उवक्कमादीणि सव्वाणि परल्लेज्जं
णामाणिप्फण्णे णिक्खेवे परीसेहेत्ति, मार्गाच्चयनार्थं निर्जरार्थं च सम्मक्क् परिषेठव्वा, तत्थ 'णासो परीसहाणं' गाहा

(६५-७२) ते परीसहा चड्विहा णासादी, णासठवणतो गतातो, दव्वपरीसहा दुविहा-आगमतो गोआगमतो य, आगमतो जणते अणुवउत्ते, गोआगमतो तिविहा, तत्थ गाहा (जाणगसरीर' गाहा (६६-७२) सव्वं पस्सेउणं जाणगसरीरवहरित्ते दव्व-परीसहा दुविहा, तंजहा-कम्मदव्वपरीसहा य थोदव्वकम्मपरीसहा य, जाणि परीसहदेविज्जाणि कम्मणि वद्धां ताव न उदेज्जति ते कम्मदव्वपरीसहा, 'गोक्कम्मंमि य' गाहा (६७-७३) तिविहा गोक्कम्मदव्वपरीसहा- सचिचावित्तमीस-गा.सचिचणोक्कम्मदव्वपरीसहा जेहि सचिचोहि परीसहा उदेज्जति जहा गिरिनिज्जरणपाणीयं, एयस्स छुहा उदेज्जति, अचित्ते गो-क्कम्मदव्वपरीसहा जहा अग्गिदीवणियचुणोहि छुहा भवति, मीसे गुलल्लएणं छुहा भवति, पिवासापरीसहो लोणपाणीएण वा तण्हा उदेज्जति, तेलोहि य अचिचोहि, णिद्धलवणादीहिं मिस्सेहिं दव्वोहि खज्जेतेहि य तण्हा उदेज्जति, एवं सेसावि परीसहा जहासंभवं जोएयव्वा, गतो गोक्कम्मदव्वपरीसहो, दव्वपरीसहा य । इदाणिं भावपरीसहा, ते वेदणिज्जाणं कम्मणं, उदिण्णाणं वेदणिज्जाणं भवति, तेसिं परीसहाणं इमाणि तेरस पदाणि भवति, तत्थ गाहा- 'कत्तो कस्स व दव्वे (समतारो) अदियास णए व वचना काले । खेचोहेसे पुच्छा णिहेसे सुत्तफासे यत्ति(६८-७३) एत्थ पुण आदिदारं कचो एते परीसहा निज्जूढा, उच्चते, 'कम्मप्प-वायपुव्वा सत्तरसे पाहुडसि जं सुचं । सणयं सउदाहरणं तं चेव इहपि णातव्वं । ६९-७३) कत्तोत्ति गतं, इदाणिं कस्सत्ति दारं, कस्स ते परीसहा । किं संजतस्स असंजतस्स संजयासंजतस्स । एत्थ णएहिं सगणया इदि, कोउर्थः ? , उच्चते, नयाः कारका दीपकाः व्यञ्जका भावकाः उपलम्भका इत्यर्थः, विविधैः प्रकारैरर्थविशेषान् स्वेन स्वेनाभिप्रायेण नयन्तीति नयाः, ते च णैगमादयः सत नयाः, तद्यथा—णैगसंगहववहारउजुत्तसदसमभिरुद्धएवभूताः, एत्थ गाहा- ' तिण्हंमि णेगम ' ॥

[illegible]

चरिचमोहणिज्जे सच्च परीसहा समोतरंति, तत्थ गाहा-‘अरती अचेल’ गाहा (७६-७६) ‘अरई दुगुंछा य’ गाहा (७६-७६) ‘दंसणमोहे’ गाहा (७७-७६) अरती अरतिवेदणिज्जस्स कम्मस्स उदयएणं समुत्पत्ति, अचेलगपरीसहो समोतरति. दुगुंछामोहणिज्जे, इत्थपरीसहो पुरिसवेदस्स कम्मस्स उदएणं, णिसीहियापरीसहो भयस्स उदएणं, जायणापरीसहो भाणस्स उदएणं, अक्कोसपरीसहो कोहस्स उदएणं, सक्कारपुरक्कारपरीसहो लोभस्स उदएणं, दंसणमोहस्स कम्मस्स उदएणं एको दंसणपरीसहो भवति, सेसा एक्कारस परीसहा वेयणीए समोतरंति, तत्थ गाहा-‘पंचेव आणुपुब्बो’ गाहा (७८-७६) (पंच आणुपुब्बीए) तंजहा-दिग्गिछापरी० पिवासाप० सीयप० उत्तिणप० दंसमसगपरीसहो आणुपुब्बी एते पंच, चरिया सेज्जा रोगप० तणफोसेवि जल्लप० वधपरीसहो एते एक्कारस वेदणिज्जे, एवं पगडीसु समोतारो भणितो । इदाणिं पुरिससु-‘बावीस बादरंसपरारो’ गाहा (७९-७६) सत्तविह-अठ्ठविहंवंधगाणं पमचसंजतप्पभित्तिणं जाववादरंसपरारो ताव बावीसं परीसहा भवति, छक्किहंवंधगस्स सुहुमसंपरागस्स उवसा-भिगसेटिस्स वा मोहणिज्जपभवा अट्ट परीसहा वज्जिऊण सेसा चोइस परीसहा, एवं एगविहंवंधगस्स वीतरागस्स उउमत्थ-स्स उवसागस्स खमगस्स वा चोइस एव, एगविहंवंधगस्स सजोगीभत्थकेवलस्स एक्कारस परीसहा वेदनियाश्रयाः, शेष्वा नास्ति, पुरिसेसु समोतारो य दारं गंतं, इदाणिं अधियासणा, कइं परीसहा अधियासिया भवंति, ‘एसणमणेस्सेणेज्जं’ गाहा (८०-७६) तत्थ तिण्हं आइल्लणं णयाणं जो एसणिज्जं वा अणेसणिज्जं वा ण षडिग्गोहेति ण वा भुंजति ततो अधियासिया भवंति, उज्जसुतस्स तिण्हं सद्धणयाणं च जो फासुतं गेण्हइ तेण परीसहा अधियासिया भवंति, अधियासणेत्तिगतं । इयाणिं णया, को णयो कं परीसहं इच्छइ ?-‘जं पप्प, णेगमणयो’ गाहा (८१-७७) णेगमणयस्स जं पद्य सीत्तउत्तिणादिपरीसहा उदीरिज्जंति स एव तस्स परी-

सहो भवति, संग्रहग्रहाराणं जं पय्य परीसहा भवति वेयणा य तं दोनि इच्छति, उज्जुसुयस्स वेदनं अतीत्य जीवस्येत्यादि जीवे परीसहा भवति, तिण्हं सद्दणयाणं आत्थैव परीसहोपयुक्तः परीषहो भवति, णयत्ति गतं। इदाणि वत्तणा-एक्कासिन् काले एगपुरिसे कति परीसहा वत्तेते ? 'वीसं उक्कोसपदे' गाहा (८२-७७) जस्स बाबीसं परीसहा तस्स उक्कोसपदे वीसं परीसहा उदेज्जेज्जा, कद्दं, जेण सीतोसिणा चरियाणिसीहिया एते दो दो जुगवं एगसमए ण संभवति, जदा सीतं न तदा उसिणं उदेज्जेज्जा, सीतो-सिणा चरियाणिसीहिया सपडिवक्खेणं, जस्स चउदस तस्स उक्कोसपदे बारस, जस्स एक्कास परीसहा तस्स उक्कोसपदे दस परीसहा उदेज्जेज्जा, सीतोसिणयडिवक्खेणं, सव्वेसिं एतेसिं जहवेण एको परीसहो उदेज्जा, वत्तणेत्तिगतं। इदाणि काले, क्कैव्वं काले एको परीसहो भवति ? 'वासग्गसो तिण्हं' गाथा (८३-७८) तिण्हं ओदल्लणं णयाणं वासग्गसो जाव सम्मतो परि-णातेचि, अत्रोदाहरणं जहा सणंक्कुमारस्स सत्त वरिससयाणि परीसहो, जहा 'कंहु अ भत्तच्छंदो' गाहा (८४-७८) उज्जुसुतस्स अंतोमुहुत्तं, तिण्हं सद्दणयाणं एगं समयं परीसहो भवति, कालेत्तिगतं। इदाणि खेत्तेत्ति, कतरंमि खेत्ते परीसहा? केवतिए वा खेत्ते भवति?-'लोणे संथारंमि य' गाहा (८५-७९) अत्र नया-अविसुद्धो नेगसो भणति-तिरियलोए परीसहा, विसुद्धतरो उ भणति जंहुदीवि परीसहे, विसुद्धतरो भणति-दाहिणद्धे, विसुद्धतराओ भणति-पाडलिपुत्ते, विसुद्धतरातो भणति-देवदचगिहे, विसुद्धतराओ भणति-ज्जिमे उवत्सए साधू भवति तंमि परीसहो, एवं ववहारस्सवि, संगहस्स संथारए परीसहो, उज्जुसुतस्स जेसु आगासपदेसेसु अप्पा ओगाहो तेसु परीसहो, तिण्हं सुदणयाणं आतमावे परीसहो भवति, खेत्तोत्ति गतं। 'उदेसो गुरुवयणं' गाहा (८५-७९) उदेसो जहा इमे खलु बाबीसं परीसहा, पुच्छा'कतरे ते बाबीसं परीसहा'णिदेसो 'इमे खलु ते बाबीसं परीसहा' गतो णामणिप्फणो,

इदानीं तेरसमं दारं सुतक्रासेचि, तं च सुचं उच्चारण भणति, तं च इमं सुतं मे आउसंतेण भगवता एवमक्खातं श्रुत्वं मया आयु-
ष्मन् अज्जं बु, सुहम्मो अज्जं बुणां आमंति च्चा एवं भणति, एवं मया श्रुतं भगवता आयुष्मता एवमक्खायं, अथवा आयुषि सति जीवता,
अथवा पादसमीपे अधिवसता, अथवा गुरुपादानामुपवसता, श्रुतमेतं, न स्वच्छंदविकल्पत उच्यते, गुरुपरम्परागतमेतद्,
भगवता इति, भगो जस्स अत्थि भगवान्, अत्यजसथम्मलच्छीरूवसत्ताविभवाण छण्ण एतेसिं भग इति णामं, जस्स संति सो
भणन्ति भगवं तेण भगवया, 'एवमक्खायं' एवंशब्दो प्रकाराभिधायी, एतेन प्रकारेण योऽयं भणिहिति तं हिदये काऊण
भणन्ति-एवमक्खातं, अक्खातं कहितं, 'इह खलु' इह आरुहं सासणे, खलुसदो विससणे, अब्बेवि तित्थयरा भगवंतो समाण-
विण्णणाणि तेहि वि एमेय, 'बावीसं परिषदा' बावीसं इति संख्या, परि सर्वतोभावे, मार्गोव्यवनार्थं निर्जरायं च परिषोढव्या
परिषदाः, 'समणेणं भगवता महावीरेण' सममाणा समणा, भगवता इति भणितं, पहणो वीरो महावीरो, एवमक्खात-
मिति भणितेऽपि पुणो विसेसिज्जाति-समणेणं भगवता समणभावो केवलित्ता य दरिसिज्जातिचि, णामठवणद्ववसमण-
विससणत्थं वा, एवं भावसमणेण एव भगवता महावीरेण, 'कासवेण' काशं-उच्छुं तस्य विकारः कास्यः रसः स यस्य पानं
स काश्यपः-उसमसामी तस्स जोगा जे जाता ते कासवा तेण, वद्धमाणो सामी कासवो तेण कासवेण, 'पवेदिता' विद् ज्ञान
साधु वेदिता पवेदिता, साधुवर्णिता, 'जे भिक्खू' जे इति अणिदिदस्स णिदंसे, भिक्खणसीलो भिक्खु, अहवा सुधं-कम्मं तं
भिदंतिचि भिक्खू 'सोच्चा णच्च' क्रमदर्शनं, पूर्वं श्रूयते पश्चाद् ज्ञायते, अनुक्रमपि चैतद् ज्ञायते, पूर्वमधीयते पश्चात् अयते
ज्ञायते वा, अयते अर्थतः ज्ञायते च, अथवा कथितं न तावदधीते उपदेशेन श्रुत्वा जानीते तेन समस्ताः क्रम उपदिश्यते,

‘जिञ्चा’ ते जिणिता, कथं ? ‘अभिभूय’ ति पराजिणिता अभिमुखी भूत्वा, अभिभूय इत्यर्थः, चरणं चर्या भिक्षोश्चर्या भिक्षुचर्या तथा भिक्षुचर्या, समंताद् वज्रतो परित्रजतो. विविधैः प्रकारैर्यन्ते विनिहन्त्यते, अमानोनाः प्रतिपेधे, णो विहन्त्यते, गतो उद्देशो । इदानीं पुञ्छा, ‘कतरे ते बार्वासं परीसहा जाव णो विणिहणेल्ला’ पुञ्छा गता, इदानीं विद्देशो इमे खलु ते बार्वासं जाव णो विहणेल्ला, तं० दिगिञ्छापरीसहो जाव दंसणपरीसहेत्ति ति ‘परीसहाणं पविभत्ती’ (४९ सू ८३) विभजनं विभत्तिः प्रकरणे विभत्तिः प्रविभक्तिः कासवेण प्रवेदिता एवं भणितं तं ते(मे) उदाहरिस्सामि, व्याख्या-स्यामीत्यर्थः, तत्र तावत् धुघापरीसहज्योपायः ‘दिगिञ्छापरिगतं देहे’ सिलोगो (५० सू ८३) दिगिञ्छा णाम देसीतो खुहाअभिहाणं, परि समंतात्तापः परितापः, दिगिञ्छया परितापो, तेण हि दिगिञ्छापरितापेन तपस्सी भिक्खु श्रामवं तपस्सिग्रहणं आहारायत्तत्वात् प्राणिनां, सर्वतपसां हि अवशनेमेव सुदुष्करं तपः, आह हि-‘धुघासमा नास्ति शररिवेदना’ इति वचनात्, आदिक्रणमपि चास्य परीषदस्यायमेव हि सर्वपरीषहाणमादित्तो भवति, कथं ? आहारपज्जती पदमं होह, उक्तञ्च-‘माउउयं पितुसुक्कं तप्पढमाए आहारमाहारेत्ता गम्भत्ताए वक्कमह’ ति, भिक्खुरिति भिक्षुनिर्देशः, श्रामवं नाम प्राणवान्, सति शमे जोगसमत्थो खुधं अहियासेज्जासि, जतिवि ण सक्केसि लुहं सहेउं तहावि फासुएसणिज्जं अंतपाडिणंतो (ज्झिण्हिं आ) हरोहिं चउत्थादीहिं तवस्सी अत्थामो खुहापरिगतो होति, पञ्छा खुहापरिगतेण भिक्खुणा गवेसितत्वा णव कोडीपरिसुद्धा, ण छिदावए ण पए ण पयावए ण क्खिणे ण क्खिणवए, एता णव कोडी पुत्ताओ, छिन्नंति वा हणंति वा एगद्धं, तेण ण हणावए हणंतं णाणुमोदए अग्निं, तदेव मूलपल्लवादि ण छिंदे ण छिदावए छिंदंतमपि णाणुमोदए, पुव्वच्छिदियमपि ण

पए ण पयावए पयंतं णाणुमोदए, तदेव फ़ासुगं वा ण किणे ण किणावए किणंतं णाणुमोदए, एवं एसणिज्जं झुंजमाणेण सुहा-
 परीसहो अहियासितो भवति, यद्यपि तेन क्षुत्परीसहेण सम्यग सहमानेन सररीदैर्वल्यात् 'कालीपञ्चगंसंकासे' सिलोगो
 (५१ सू० ८४) काली नाम तृणविसेसो, केइ काकजंवां भणीति, तसि पासतो पव्वाणि तुल्लाणि तणूणि, कालीतृणपवणः
 पर्वभिंसगानि संकाशानि यस्य स भवति कालीतृणपवर्गसंकाशः, तानि हि कालीपर्वोणि संधिषु धूराणि मध्ये कुशानि, एवमसा-
 वपि मिश्रः कुहाए जानुकोप्परसंधिषु धूरो भवति, जंधोरुकालायिकवाहुसु कुशः, धम्यंतः इति धमन्यः धमनिभिः संततः-
 सर्वतस्ततः। अस्यामप्यवस्थायां यदाहारयति तदाहः 'मायणो असणपाणस्स' सीयत इति मात्रा तां जानतीति मात्रज्ञः, यया
 देहधारणं भवति, दीयते इति दीनः, दुर्भिक्षोपहतद्रमकवदनाथः, पिंडमलभमानो न दीनमणा भवे, एतेसि बावीसाए परीसहणं
 इमा उदाहरणगाहा- 'तंजहा- 'कुमारए णदी लेजे' सिलोगो (८७-८६) 'वणे' गाहा (८८-८६) तत्थ दिगिंछापरी-
 सहे कुमारेण उदाहरणं, तत्थ गाहा- 'उज्जेणि हत्थिमित्तो' गाहा (८९-८५) तेषं कालेण तेषं समएणं उज्जेणीए नयरीए
 हत्थिमेत्तो नाम गाहावती, सो मतभज्जिते, तस्स पुत्तो हत्थिभूतो नाम दासगो, सो तं गहाय पव्वतितो, ते अत्रया क्रयायि
 उज्जेणीतो भोतकडं पत्थिता, अडविमज्जे सो खंतो पाए खयक्काए विद्धो, सो असमत्थो जातो, तेण साहुणो बुत्ता-वच्चह,
 तुम्भेडवि ताव णित्थरह कंतांरं, अहं महया दुम्भेण अभिभूतो, जति ममं तुम्भे वहह तो भज्जिहिह, अहं भत्तं पच्चक्खामि,
 निव्वंधेण ठितो एगपासे गिरिक्कराते भत्तं पच्चक्खडं, साधू पट्ठिता, सो खुहुओ भणति-अहंयि अच्छामि, सो तेहिं बला णीओ,
 जाहे दूरं गतो ताहे वीसिंभेऊण पव्वइए णियत्तो, आगतो खंतगस्स सगासं, खंतएण भणितो-तुमं कीस आगतो ?, इहं मरिहिसि,

सोऽपि श्रेयो देयणत्तो तद्विसं चैव कालगतो, खुडुगो न चैव जाणति जहा कालगतो, सो देवलोएसु उवण्णो, पच्छा तेण ओही पत्ता, किं मया दत्तं भुत्तं वा? जाव तं सरीरगं पेच्छइ, तं खुडुगं च, सो तस्स खुडुगस्स अणुकंपाए तं चैव सरीरगं अणुपवि-
सेत्ता खुडुगोण सद्धिं उल्लवत्तो अच्छति, तेण मणितो-वच्च पुत्त ! भिक्खाए, सो भणति-कहिं?, तेण भणति एते धवणणिगो-
हादी पायवा, एतेसु तन्निवासी पागवंतो जे तव भिक्खं दाहंति, तद्वच्चि भणितुं गतो, धम्मलाभेति रुक्खहेट्ठेसु, ततो सालं-
करो हत्थो निग्गच्छिउं भिक्खं देति, एवं दिवसे दिवसे भिक्ख गिण्हत्तो अच्छति, जाव ते साधुणां तमिं देसे दुवियक्खे जाते
पुणोवि उज्जेणीगं देसं आगच्छंता तेषेव भग्गेण आगता वितिण् संवच्छरे, जाव गता तं पदेसं, खुडुगं पेच्छति वरिसस्स अतो,
पुच्छितो मणति-खंतोऽपि अच्छति, गता जाव सुक्कं सरीरगं पेच्छति, तेहिं णायं-देवेण होइएण अणुकंपा कएछिया होहिचि,
खंतेण अहियासितो परीसहो, न खुडुएण, अहवा खुडुएणवि अधियासितो, ण तस्स एवं भावो भवति जहाइं न लभेस्सामि
भिक्खं तओ फलाइं गिण्हस्सं, पच्छा सो खुडुगो साधूहिं नीतो । दिगिच्छापरीसहो गतो । इदाणिं पिवासापरीसहो,
' नत्तो पुट्ठो पिवासाए ' सिलोगो (५१ सू० ८६) ततो छुधापरीसहतो, अहवा मुत्तस्स संभवति पातुमिच्छा पिपा-
सा ताए स्पृष्टं, गरिगत इत्यर्थः, दुगुल्लतीति दोगुल्लो, अस्सजम दुगुल्लती, लद्धो संजमो जेण स भवति लद्धसंजमः, पळ्यते च
' लज्जसंजने ' लजा एव संजमो, लज्जाते वा असंजमं काउं, तथा लज्जया संजमतीत्यर्थः, ' सीतोदगं न सेवेज्जा ' सीतोदगं
नाम अफासुगं, सेयणपाणाधोयणाभिसेयणादि, विगतजीवं, विगतजीवं एसणीयं चरोदिति ॥ अवस्था गृह्यते ' छिन्नावांसेसु
पंथेसु ' सिलोगो (५२ सू० ८६) आपत्तत्यनेनेत्यापातः तेषु छिन्नावांसेसु, निंतराघानेभित्त्यर्थः, अत्यर्थं तस्तीत्यातुरः,

सुष्ठु पिपासा सुपिपासा यद्यपि जाताऽस्य, तेन तु छिन्नावातेषु पथेषु तृष्णया परिशुष्यते म्रुलं, तथाप्यसौ परिसुकुमुहो दीर्घो शुक्रा(व्य)ते स्म शुक्रः सर्वतः शुक्रम्रुलः परिशुष्कम्रुलः, बहिरतश्चेति, दीयते दीनमानं वा दीनं, न तां तृष्णां तितिक्षन्, सहमान इत्यर्थः, सर्वतो व्रजते परिव्रजते, ग्रामे नगरे पथि वा सर्वत्र सर्वतः । जहा क्रेण अहियासितो ?, तत्र नदी इति दारं, उदाहरणं- 'उज्जेणी धणमित्तो' गाहा (९०-८१), एत्थ उदाहरणं किंचि पडिक्खेण किंचि अणुलोमेण, उज्जेणी नगरी, तत्थ धणमित्तो गाम वाणियगो, तस्स पुत्तो सम्मधम्मो(धणसम्मो)गामदारओ, सो धणमेत्तो तेण पुत्तेण, समे(पक्कइतो, अकया ते साहु मज्झग्ह- वेलाए एलक्कच्छपहे पड्डिता, सोऽवि खुट्ठो तण्हाइतो भग्गतो जाते, सोऽवि से खंततो सिणेहाणुराणेण पच्छतो एह, साहुणोऽवि पुरतो वच्चति, अंतरावि नदी समावडिया, पच्छा तेण वुच्चति-एहि पुत्त ! इमं पाणियं पिपाहि, सोऽवि खंतो नदि उत्तिण्णो, चित्तेह य-भणगां ओसराभि जावेस खुट्ठो पाणियं पिपइ, मा मम संकाए न पाहिति, एगते पडिच्छइ जाव खुट्ठओ पत्ते णदी, ण पिपतिचि, केई मणति-अजलीए उक्खिचाए अह से चिता जाता-पियामित्ति, पच्छा चित्तेहि-क्कहमहं एते हालाहेले जीवे पिविस्स?, ण पीयं, आसाए छिन्नाए कालगओ, देवेसु उववन्नो, ओही पडत्ता, जाव खुट्ठगसरीरं पासति, तहिं अनुपविट्ठो, खंतं लयति, खंतो एवीति पत्थितो, पच्छा तेसिं तेण देवेण साधूणं तिसिताणं गोउलाणि विउक्खियाणि, साधूवि तासु वादियाई- सु तक्कादीणि भेण्हति, एवं वइयापररण जाव जणवयं संपत्ता, पच्छिच्छाए वइयाए तेण देवेण वेडिता पम्हुसाविथा जाणणा- णिमिचं, एगो साधू णियत्तो, पच्छति वेडियं, णत्थि वइया, पच्छा तेण णायं सादेवत्ति, पच्छा तेण देवेण वंदिया साहुणो, न खंतो, तं च सर्वं परिक्हेंति, मणत्ति-तेण अहं परिचत्तो, तुमं एतं पाणियं पिपाहीनि, जइ मे तं पीतं होतं तो संसारं भमतो, पडिगतो,

एवं अहियासंतब्बं, पिवासापरीसहो गतो ॥ इदाणिं सयिपरिसहो 'चरंतं विरयं तुहं' सिलोगो (५६ह०८८) गामाणुगामं धम्मं वा चरंतं, विरतं अगिससंभारतो गृहारमतो वा, बाह्याभ्यंतरस्नेहपाहारो, खिग्घाहारस्य हि अभ्यांगितस्य वा नातिशीतं भवति, (अणेरिसं) अनातीतं शीतं स्पृशति-अभिद्रवति एगता-सिसिरे, अहवा एगता रात्रौ, यद्यप्यहनि सीतेण परितोविज्जंतोऽ-वि, णानिवेलं विह्वेज्जा, न अतिषेधे, वेला सीमा मर्यादा सेतुरित्यनर्थोत्तरं, तामतीत्य वेलां विहन्येत-विविधैः प्रकारैः हन्येत, यद्यपि शरीरतो विहन्येत अग्रावृतत्वात् तहावि ण विहण्णस्स कंपनधूपनादिभिः, पासयति पातयति वा पापं, दर्शनं दृष्टिः, पापे यस्य दृष्टिः स पापदिट्ठी, योऽभियोगं मन्यते, अवित्तपरमार्थत्वात् सः न पापदृष्टिः, संसारसद्भावदर्शनात्, न शीतादुद्विजते, इदं हि शीतं सकामस्य सहनीयं, (अकामेन) नरकेष्वपि, काश्यपेनोच्यते चान्यथा 'णातिवेलं मुणी गच्छे, सोच्चाणं जिणसासणं' जिनानां ज्ञासनं जिनज्ञासनं तत् जिनज्ञासनं श्रुत्वा, तत्र हि विचित्रसंसारस्वभावं नरकेषु अतिशीतवेदना, तथा तिर्यक्ष्वपि निष्परित्राणेन शीतान्यनुभूतानि, नो चैवं कदाचिदपि चित्तयति- 'ण मे ति णिवारणं अत्थि' सिलोगो (५५ह०८८) त्रियते येन तद्धारणं नियतं निश्चितं निष्पुणं वा वारणं निवारणं प्रावरणमित्यर्थः कंबलालियादु, छविस्त्राणाय भविष्यति ततोऽपदिष्य (अ) त्रे-छविस्त्राणं न विद्यते, छयति छिद्यते वा च्छर्वि त्वगित्यर्थः, असौ हि शीतोष्णादीनां ग्राहिकेति कृत्वा न शीतत्राणाय, तदेवमत्राणः अशरणश्च शीतवातलुगतः अहं तु आंगिं सेवामि, अहं तु अनुमतार्थे संप्रणणे वा, किमिदानीं करिष्यामि अत्राणो अशरणश्च ? तदिदानीमंगिं सेवामि, इति भिक्खू ण चिंतए, अत्रोदाहरणं, लेणीदि दारं, तत्थ गाहा 'रायगिहंमि वयंसा' गाहा (११-८९) रायगिहे नगरे चत्तारि वयंसा वाणिज्याग सहयड्डितया, ते भद्दबहुस्स अंतिए धम्मं सोच्चा एव्वइथा, ते सुत्तं वहुं अहेज्जिता अणया

कयाति एगुलधिहारपाडिमं पाडिवना, ते समावचीए विहरता पुणोवि रायगिहं नगरं संपचा, हेमंतो वडति, ते य भिक्षुं कांडं ततियाते पोर्सिए (निगता) तेसिं वेव्यारगित्तिण गंतव्वं, तत्थ पढमस्स गिरिगुहवारं चरिसा पोर्सि ओगाढा, सो तत्थेव ठितो, वित्तियस्स उज्जाणे, तत्तीयस्स उज्जाणसमीवे, चउत्थस्स णगरव्भासे चेव, तत्थ जो गिरिगुहव्भासे चेव तस्स निरायं सीयं, जो सम्मं सहंतो खमंतो य पढमजासे चेव कालगतो, एवं जो णगरसमीवे सो चउत्थे जासे कालगतो, तेसिं जो णगर-व्भासे तस्स णगरुम्हाए ण तहा सीतं, तेण पच्छा पच्छा कालगता, ते सभं कालगता, एवं सभं अहियासेयव्वं जहा तोहं चउहं अहियासियं, सीयपरीसहो गतो ॥ सीयपडिपक्खे उण्हं, तदेव उच्यते--'उसिणपरितावेण' सिलोगो (५६ सू० ८९) उपवी-त्युष्णं समयकृता वा उसिणमिति (संज्ञा), उष्णाभिधानमेव, सर्वतः तापः परितापः, बाह्याभ्यन्तर इत्यर्थः, 'उर्वरं तावेह रवी रविफरपरिताविता दहह भूमी । सव्वादो परिदाहो दसमलपरिगतया तस्स ॥ १ ॥' तुष्ण्या च सव्वंगितो दाहो परि-दाहो, तजितो भस्सितः, स्यात्-उष्णं कस्मिन् काले भवतीत्युच्यते--' धिसु परितावेण ' असत इति ग्रीष्मः धिसु वा देशतः समयतो वा स्यात्, किमत्रापि१, उक्तं येन ग्रीष्मे विशिष्यते ? उच्यते, शरादिव तस्मिन् ग्रीष्मे शरादि वा उष्णपरितापितः 'सातं णो परिदेवए' सव्वज्जं सातमिति सातं, परिदेवनं क्रन्दनं स्थानं आह्वानमित्यर्थः, कथं मे सातं स्यात्, शीतसुखमित्यर्थः, शीतलो वा कालः स्यादिति । ' उपहाभि ' सिलोगो (५७ सू० ९०) दहति तेनेत्युष्णं तेण उहाभित्तमेन, मेहया धावतीति मेधाधी, स्नायते येन सर्वाङ्गिकं स्नानं, अभिसुखं प्राययेत् कृ(भृ)शं वा अर्थयति, देशस्तानमपि प्राप्तुकनांससा, ' गायं नो परि-सिञ्चेज्जा ' सर्वतः सिंचति, णो ववीएज्जा हस्सवस्सपान्नादिभिर्णे वीएज्जा य अप्पगं, जहा केण अहियासियं, तत्थ सिलह-

श्रीउत्तरा०

चूर्णौ

२ परीपहा-

व्ययने

॥ ५८ ॥

रणस्स इमा उदाहरणगाहा— 'तगराइ अरिह' सिलोगो (१२—१०) तगरा णगरी, तत्थ अरिहमित्तणाम आय-
रिओ, तस्स समीये दचो नाम वाणिज्यओ भदामारियओ पुत्तेण य अहक्खेण सद्धि पव्वइतो, सो तं खुहुगं ण कइयाइ
भिक्षवाए हिंडावेति, पढमालियादीहिं किमिच्छिइहिं पोसेति, सो सुकुमालो, साहुण अप्पत्तिं, ण तरति किंचि भासिडं,
अन्ना सो खंते कालगतो, साधुहिं तस्स दो तिनि व दिवसे दाउं भिक्षस्स उत्तारिओ, सुकुमारसरीरो सो गिम्हे उवार
हेडा डव्वंतो पसे य, तण्हाभिभूतो छायाए वंसमंतो पउत्थवइयाए वणिज्यमहिंलाए दिट्ठो, उरालसुकुमालसररित्तिकाउं तीसे
तहिं अज्झोवघातो जातो, चेडाए सदाविओ, 'किं मग्गसित्ति', भिक्खं, दिन्ना से मोयगा, पुच्छिओ—कीस तुमं धम्मं कोसि ?,
भणति सुहानिमित्तं, भणति-तो मए चंव समणं भोगे भुंजाहि, सो उण्हेण तज्जितो उवसग्गिज्जितो य पडिभग्गो, भोगे भुंजति,
सो साहूहिं सव्वहिं मग्गिओ, न दिट्ठो, अप्पसागारिथं पविट्ठो. पच्छा से माता ओमत्तिया जाता, पुत्तसंगेण, णगरं भमत
अरहणणं विलव्वंती, जं जहि पासति तं तहिं सव्वं भणति-अत्थि ते कोइ अरहक्कतो दिट्ठो ? , एवं विलव्वमणी भमत, जाव
अक्कया तेण पुत्तेण ओलोयणगतेण दिट्ठो, पच्चभिण्णाता य, तेहव उत्तरिता पाएसु पडितो, तं पोच्छिअण तेहव वसत्थचित्ता
जाता, ताए भण्णति-पुत्त ! पव्वयाहि, मा दुग्गतिं जाहिंसि, सो भणति-ण तरामि काउं संजमं, जइ परं अणसणं कोमि, एवं
कोहि, मा य असंजमो भवाहि, मा संसारं भभिहिंसि, पच्छा सो तेहव तत्ताए सिलाए पाओवगमणं करोति, मुहुत्तेण सुकुमाल-
सरीरो सो उण्हेण विराओ, पुब्बं तेण प्राधियासितो पच्छा अहिआसीओ, एवं अधियासितव्वं, उंसिणपरिसहो गतोइदानिं दंस-
मसगपरीसहो 'पुट्ठो य दंसमसएहि' सिलोगो (५८ सू० ६१) स्पष्टत्वात् स्पष्टः, सहारिभिः समं, वक्ष्यति 'नागो व' ति,

व्यवहितभिधानमेतत्, महान्तं मुनतीति महाछुनिः, 'नागो संगामसीसे वा' नास्य किञ्चिदगम्यं नागः, समं ग्रात इति संग्रामः, अर्थत इति शिरः श्रिताः तस्मिन् इति ग्राणा वा शिरः, श्वत्ससौ युद्धं मुञ्चति वा तमिति शूरः, यथाऽसौ नागः सौरं शूरैरभिहन्यमानः शूरो वा योधः परानभिहतं, परे नाम शत्रवः, एवमसामपि दंशमशकैः तुष्टमानोऽपि मोहयतुं विजिगीषुः तान् गणयति. अन्येऽपि युक्तामत्कुणादयोज्यगृह्यन्ते, स तैस्तुष्टमानोऽपि 'न संतसे ण वारेज्जा' सिलोगो (५९ सू० ९१) संव्रसति अंगानि कंययति विक्षिपति वा, न चैव हस्त्वस्त्रवाखाधूमादिभित्ताश्रवारणोपायैवारयति, न चैवामसंज्ञित्यात् आहार-
क्षाक्षिणां, मुंजमानानां मच्छीरं साहारणं, यदि मक्षयन्ति किं ममात्र ग्रहेयेत्यातैः, ण 'मणपि ण पदोसए' अपि पादार्थादिषु, किमुपायेन वा निवारणमभिधातैः, 'उबेह ण हणे पाणे' उवेहा णाम उपेक्षा, न वारयति खाद्यमानं शरीरं, हणे पाणे 'हन हिंसागत्योः' ग्राणा अस्य संतीति ग्राणी, अतस्तेन ग्राणे न हिंसेत इत्यर्थः, ते हि केवलमेव मांसशोणानि संयुजते, न मामात्म-
द्रव्यं वा, अत्रोदाहरणगाहा- 'चंपाए सुमिणभदो' गाहा (१३-१२) चंपाए नयरीए जियससुस्स रवो पुत्तो सुमणभदो जुवराया, धम्मायरियस्स अतीए धम्मं सोऊण निविक्रामभोगो पव्वइतो, तहचेव एगल्लविहारपडिमं पडिवन्नो, पच्छा हेहाभूमाए विहरतो सरयकाले अडवीए पडिमागतो, रत्तिं मसएहिं खज्जति, सो ते ण पमज्जति, समं सहति, रत्तिं पियमाणितो कालगतो, एवं अहियासेत्तव्वं, दंसमसगपरसिहो गतो । इदानीं अचेलगपरसिहोऽवीए इति, अचेलं-अचेलगतं परसिहतीति अचेलगपरसिहो, तस्य हि स्वयमेव अचेलगतमभ्युपगम्य नैवमुपपद्यते- 'परिजुझेहि वत्थेहि' सिलोगो (६० सू० १२) यत्त इति यत्तं परि सर्वतोभावे सर्वतो जीर्णानि परिजीर्णानि, परिक्षुब्धमानानि परिजुब्धानि से वत्थानि, अतो तेहिं परिजुब्धेहि,

होक्खामिचि अचेलए, तस्स एवं अधिति भवति-परिजणेषु सत्सु अचेलगो इदाणि मविस्सामीचि, यच्च दुःखमचेलकत्वं, कथ-
मिदानीं शिष्यो इमं दिट्ठवं अंगीकरोतुं ग्रहियासेज्जाई, यथा यस्य वित्तं नास्ति स हि न वित्तिनिमित्तएवबोध्यते, उक्तं हि-
'परिग्रहेष्वप्राप्तनष्टेषु कांक्षाशोकैः' अपि च- 'कृतिया वच्चति सत्यो? किं भंडं?' कथं? केचित्ता भूमी? । को कयविक्रय-
कालो? णिव्विसति किं कहीं? केण? ॥ १ ॥ अयं चापरो गुणः स्वयमेवाचेलत्वे प्रत्यागते 'अथवा सचेलगो सोमि' । तं,
तस्य हि अचेलकत्वे सति न कदाचित् अभ्युपपद्यते-अहं वक्खवान् शोभामीति, अन्यानि वा शोभनतराणि वक्खाणि मृगयिष्ये थैः
शोभिष्ये, इत्येवमसौ मिथुर्न चिंतयति, उक्तं च—पंचहिं ठाणेहिं संमं पुरिमपच्छिमाणं अरिहंताणं भगवंताणं अचेलगे पसत्थे भवति,
तं०-अप्पा पडिलेहा? विसासिए रूपएरतवे अनुमयेइलाघवे पसत्थेअविपुले इंदियणिग्गहे^५ । अतिप्रसक्तार्थनिवृत्तये व्यपदेश्यमाने
या भूदपर्याप्तोऽपि अचेलकत्वं करिष्यतीत्यर्थः ॥ 'एगता अचेलगे भवति' सिलोगो (६१ सू० १२) एगता नाम जदा
जिणकप्पं पडिवज्जति, अहमा दिवा अचेलगा भवति, ग्रीष्मे वा, वासासुचि वासे अपडिते ण पाडणति, एवमेव एगता अचेलगो
भवति, 'सचेले यावि एगता' तंजहा-सिसिरातीए वरिसारसे वासावासे पडिते भिक्खं हिंडते, पळ्यते च 'अचेलओ सयं
होइ' अचेलओ स्वयमेव, नाभियोगत इत्यर्थः, अहवा यदाऽस्य चीराण्युत्पद्यते तदा सचेलको जणे अलभ्यमाने वा अचेलकः,
सर्वथाप्यचेलकत्वमेव स्यात्, कमालेवनं कृत्वाऽचेलकत्वेन सहितः, उच्यते, 'एयं धम्ममहिंत्तं णच्चा, 'पाणी णो परिदेवए'
एतदिंति गदुपदिष्टं धर्मस्य हिताय, न धर्मापरोधायेत्यर्थः, धम्मोवग्गहकारं णाऊणं, गाणी णो परिदेवए, पाणिग्गहणं विदित-
परापरत्वाच्च लज्जतं, आशरित्थञ्चो नथा, नारकास्तु नथा एव, न हि ते लज्जते, न चैवं(पां)शीतवातपरित्राणानि सेति वासांसि,

मयापि च नारकतिर्यग्भवभयादेव विद्यमानान्येव स्वयमप्राहितानि इत्यतः श्रुतवातादिभिरभिहत्यमानोऽपि गाणी नो परि-
 देयए, परिदेवणं गाम अहं अचेलो सीएण उण्हेण दंसेहिं वा पांडिज्जामि, जिण्णाणि पोत्ताणि, अतो अण्णाणि भविस्सति,
 एत्थ उदाहरणं महल्लेति दारं, सोवि अज्जरस्सिअपिता तस्स पुण आदी 'वयिभयं देवदत्ता' 'दट्ठण चेडिमरणं' 'माया य
 सइसोमा' 'सिहिगिरि भइगुत्ते' (९४-९७।९६) चचारि गाहाओ जिणपडिमउपपत्तिं क्खेऊणं दसपुरुप्पत्ती अज्जरस्सिखतपव्वज्जा
 दिट्ठिवाताधिगमो जाव अज्जरस्सिखतेण पिया पव्वाविओ जाव चोलपट्टगो कओ, तेणं पुवं अचेलगपरिसहो गाथियासिओ, पच्छा
 अधियासिओ, अचेलगपरिसहो गतो । इदाणि अरतिपरिसहो 'गामाणुगामं रीयंतं' सिलोगो (६२ सू० ९७) ग्रसते बुद्धयादीन्
 गुणानिति ग्रामः, ग्रामादन्यत् पथि अनुलोमं वा गच्छतो अनुग्रामः, अगा वृक्षाः तैः कृतमगारं नास्य अगारं विद्यत इत्यनगारः तं पुण
 अणगारं 'अकिंचनं' नास्य किंचनं सोऽयमकिंचनः निष्कांचनो वा, स हि सुखेन रीयति अग्रतिवद्धः गृहधानपि, सकिंचनः दुःखं रीयति,
 उदाहरणं तच्चिक्रैतओ, आयरियं उडिस्स पच्छतो गच्छमाणेण नउलओ दिट्ठो, सो तेण गहितो, भयतः आचार्यं समेत्य व्रवीति-विभेमि
 पच्छतो, पुरतो गच्छामि, उज्जं मयंतोत्युक्तः, पुरतो गोभेति, आयरियसमीपस्थो विभेमीत्याह, उज्जं भयाभेति पुनर्युक्तः,
 तस्य धम्मसंज्ञा सुज्झता, दूरतो ज्झितः, आचार्येणोक्तः-किंसिदानि न विभेसि १, जं तुरंतो ता गच्छसि, सो मणति-उज्झितं
 मे भयं, इत्येवं अकिंचणो सुहं विहरति । तमेवं परीयंतं यदि नाम अरती अणुपविसेज्ज, पथाद्धि अरतीत्यदु, बिभ्रतामिति संजमे
 अरतिं, तितिक्षे गाम सहमानस्तां परिव्रजेत्, अरतस्य हि नापि धर्मो, नो तद्वंतपि नरः शक्तो व्यवस्थापयितुं धम्मे इति अतो
 धम्मविप्राकारिणीं मत्वा तां 'अरतिं पिट्ठतो किच्चा' सिलोगो (६३ सू० ९९) पृष्ठतो नाम दूरतः उज्झिता, विरतवान्

विरतः, विरतस्य हि सतः कुतोऽरतिः संयमे स्यात्, आत्मवेत्तानं रक्षतांत्यात्मरक्षितः, किमभिप्रेतं?, आत्मसमुत्था दोसा अरतिः, आत्मनि च वैराग्यमस्योत्पन्नं, किं वारति प्रयोजयेत्, अरतिः स्यात्कुचरतः तदिदमुच्यते—‘धम्मारासे’ अत्यर्थं रमति तस्मिन् इत्यारामः धर्म एवाराम धर्मारामः, श्रुतभावनादध्ययनादिषु आरंभ्यत इत्यारंभः, आरंभो नास्तीतिकृत्वा, कृत्यप्यारंभवतो रतिर्भवति, ‘उचसंते सुणी’ उपेत्य शांतः उपशांतः-शशांतः, अकषाययामित्यर्थः, अत्रोदाहरणं तापसेन, तस्य गाहा— ‘अयलपुरे जुवाराया’ (१८—१९) अयलपुरं णाम अहिट्ठाणं, तस्य जियसहु राया, तस्स पुत्तो जुवाराया, सो राहाय-रियाण अतिए पव्वइत्तो, सो य अण्णया विहरतो गतो तगारिं णगरिं, तस्स य राहायरियस्स सज्जतेवासी अज्जराहखमणा णाम उखेणीए विहरती, ततो आगता साहुणो तगरं, गता राहस्समीवं, ते पुच्छता णिरूवसग्गं, ते भणति— रायपुत्तो पुरोहिदपुत्तो य चाहंति, तस्स जुवारायापव्वतियगस्स सो रायपुत्तो भत्तिज्जतो भवति, मा संसारं भमिहित्तिचि आपुच्छि-ऊण आयरिए गतो उज्जेणिं, भिस्खवेलाए उग्गाहेऊण पड्डितो, आयरिएहिं भणितो—अच्छादि, सो भण्णति-ण अच्छामि, णवरं दाएह तं पड्डिणत्तं धरं, चेच्छगो भणितो-क्वच्च दाएहि, तेण दाइत्तं, सो तस्य गतो, वंसत्थो य पविट्ठो, तस्य ते दोऽवि अच्छंति, ते तं पेच्छिऊण उड्डिता, तेणवि महासहेण धम्मलाभिणं, ते भणति-अहो लुं, पव्वइग्गो अम्हत्तेण(अ) गतो, वंदामचि, भणति ते-आयरिया ! तुम्हे गायितुं जाणह, तेण भणियं-आमं जाणामो, तुम्हे वाएह, ते आढत्ता, जात्र ण जाणति, तेण भण्णति-एरिसगा चेव तुम्हे कोलिया, ण किंचिवि जाणह, ते रुद्धा उद्धइया, तेण घेत्तुं तेसि णिजुद्धं जाणंतएण सव्वे संघी खोहिता, पढमं ता पिड्डियता, वे हम्मंता राहिं करोति, परियणो जाणह—सो एस पव्वइओ हम्मंतो राहिं करोइ, सोऽवि गतो, पच्छा तेहिं

दिष्टा, णवि जीवति, णवि मरति, णवरि निरिक्खति एकमेकं दिट्ठीए, पच्छा रण्णो सिट्ठं पुरोहितस्स य, जहा इत्थ उ कोह पव्व-
इतो, तेण दोवि जणा विसंखलिऊण मुक्का, पच्छा राया सब्वलेण आगओ, पव्वइत्ताण मूलं गतो, सोवि साहू एगपासे अञ्जति
परियद्धतो, राया आयसियाणं पादोहिं पडितो, पसायमावब्बह, आयसिएहिं भण्णति-अहं ण याणामि, महाराय ! इत्थ एगो
साहू पाहुणगो आगतो, जति परं तेणं होज्जा, राया तस्स मूलं समागतो, पव्वभण्णातो य, ततो तेण साहुणा भणितो—धिरथु
ते रायत्तणस्स, जो तुमं अप्पणो पुत्तमंडणवि णिमहं ण करोसि, पच्छा राया भणति—पसायं कोह, भणति—जति परं पव्व-
यंति दोण्हं मोक्खो, अन्नहा नत्थि, रायणा पुरोहिण्ण य भण्णति—एवं होउ, पव्वयंतु, पुच्छया भणति—पव्वयामो, पुव्वं लोओ
कओ, पच्छा मुक्का, पव्वइया, सो य रायपुत्तो णिस्संकिओ चव धम्मं (कुणति) पुरोहितपुत्तस्स पुण जातिमतो, अम्हे य मड्डए
पव्वाविचा, एवं ते दोवि कालं काऊण देवलोगे उववन्ना, इतो य ‘कोसंबीए सेंढी’ गाहा-(९९-९९)कोसंबीए नयरीए तावसो
नाम सेंढी, सो मरिऊण निययघरे खयरं जातो, जाईसरो, ततो तस्स चव दिवसगे पुत्तेहिं मारितो, पच्छा तहिं चव घरे उरगो
जातो, तहिंए जाइस्सरो जातो, तत्थवि अंतो घरे मा खाहितित्ति मारितो, पच्छा पुणोवि पुत्तस्स पुत्तो जातो, तत्थवि
जाइं सरमाणो चित्तेह-क्कहं अहं अप्पणो सुण्हं अम्मंति वाहरीहामि, पुत्तं चा तावंहि, पच्छा मयचणं करोति, पच्छा महन्तीभूतो,
साथूणं अल्लीणो, धम्मोऽपेण सुतो, सावगो जातो, इचो य थिज्जाइय देवो महाविदेहं तित्थगरं पुच्छति-किमहं सुलहोहिओ
दुल्लभमोहिओ, ततो सामिणा भणिओ-दुल्लभमोहिओऽसि, पुणोवि पुच्छति-कत्थाहं उववज्जिस्सामि, भगवया भण्णति-कोसं-
वीए मयस्स माया भविस्ससि, सो य मूओ पव्वइस्सति, सो देवो भगवंतं वदिऊण गतो मयगस्सगासं, तस्स सुगइयं दव्व-

जातं दाऊण भणति-अहं तुवम पिउघरे उववज्जिस्सामि, तसिं य डोहलओ अंवएहि भविस्सति, अमुगे य पव्वते मया अंवगो
सदाप्पफल्लगो कतो, तुमं तीए पुरओ णामं लिहज्जासि जहा तुमं पुत्तो भविस्सति, जहं तं मम देसि तो ते आणामि
अंवफलाणिचि, ततो ममं जातं संतं तहा कोज्जासि जहा धम्मं संबुज्जामिचि, तेण पडिक्खणे गतो देवो, अण्णया कयवय-
दियसेसु चइऊण तीए गवमे उवववो, अकाले अंबडाहलो जातो, स मूगो णामगं लिहति, तहेव कहेइ, ताए भणति-दिज्जति,
तेण आणीताणी अंवफलाणि, विणीतो डोहलो, कालेण दारगो जातो, सो तं खुडल्लयं चैव हंतं साधूण पाएसु पाडेति,
सो घाहाओ करेति, ण य वंदेति, पच्छा संतपडिततो मूयसो पव्वइओ, सामन्नं काऊण देवलोगं गतो, तेण ओही पउत्ता,
जाव णेण सो दिट्ठो, पच्छा णेण तस्स जलोदरं कतं, जेण ण सक्कति उट्ठुं, सव्ववेज्जोहि पव्वक्खतो, सो देवो डोम्वरूवं काऊण
घोसंतो हिंडति—अहं वेज्जो सव्ववाही पसमेमि, सो भणति-मम पोहुं सज्जावेदि, (जहं समं वयसि) तेण भणति-वच्चासि, तणे
सज्जावेतो, गतो तेण सद्धिः, तेण तस्स सत्थगोसगो अछवितो, सो ताए देवमाथाएज्जीव भारितो, जाव य पव्वतिग्गा एगंमि
पदेसे पढंति, वेज्जेण सो भणति-जति पव्वयसि तो तं भूयामि, सो तेण भारेण परिताविज्जतो चित्तेति-वरं मे पव्वइउं, भणति—
पव्वयामि, पव्वइतो, देवे गते णाचिरस्स उपपव्वइतो, तेण देवेण ओहिणा पेच्छिऊण सो चैव से पुणोऽवि वाहि कओ, तेणैव
उयाएण पुणोवि पव्वाविओ, एवं एकस्मिं दो तिचि वागओ पव्वइतो, तहयावाराए गच्छति देवो तेणैव समं, तथाभारं गहाय
पलियन्तयं गामं पविसति, तेण भणति-किं तणभारएण पलितं गामं विससि ? तेण भण्णइ-तुमं कइं कोहमाणमायालोभसंपलितं
गिहवासं पविससि?, तहावि ण संबुज्जति, पच्छा पुणोऽवि दोवि जणा गच्छंति, णवरं देवो अडवीए उपपहेण पडितो, तेण भणति-

तुमं कहं मोक्सपदं मोचण संसाराडविं फविससि । तहावि ण संबुज्झति, पुणो एवमिं देवकुले चाणमंतरो अच्छि(न्वि)ओ विट्ठादुत्तो पडति, अहो चाणमंतरो अयणो अपुणो य जो उवारिहुत्तो कओन्विअ अतो य हेट्ठाहुत्तो पडति, तेण देवेण भणति- अहो तुमंपि अहवो जो पराहुत्तो ठवितो अच्चाणिज्जे य ठाणे पुणो पुणो उपव्वयसि, तेण भण्णइ कोउसि तुमं ? , तेण भूयरुमं दंसियं, पुय्यभवो य से कहितो, सो भणति-को पच्चओ जहाइहं देवो आसी ? , पच्छा सो देवो तं गहाय गतो वेयहुं पव्वयं सिद्धाययणकुंडं च, तत्थ तेण पुवं चैव संगारो कइछओ, जहा जति जहं ण संबुज्जेज्जा तो एयं ममच्चयं कुंडलजुयलं सनामं- कियं सिद्धाययणपुक्खरणीए दरिसिज्जासि, तेण से तं दंसियं, सो तं कुंडलं सनामं कं पेच्छिऊण जातिससरो जातो, संबुद्धो पव्वइतो, संजमे य से गती जाता, पुवं अरती आसी, पच्छा रती जाता, अरतिपरीसहो गतो । इदगणिं इत्थिपरीसहो, स्यात्किं समुत्था अरतिः ? , उच्यते, ह्रीसमुत्था, 'संगां एस यणुस्साणं' सिलो गो (६४ सू० १०३) सज्यते इति संगं, एप इति प्रत्यक्षीकरणे, एप एव सर्वसंगानां संग इति, कश्चासौ ? , 'जाउ लोगंसि इत्थित्तो' जा इति आनिदिट्ठस्य निदेशे, लोगो तिविहो— उद्धलोगो अहोलोगो तिरियलोगो, अस्मिन् लोगे इत्थिओ तिरिक्खजोणीओ मणुस्सीओ देवीओ, जस्सेया परि- णाता नाभ लहुसियाए "एता हंसति च रुदंति च अर्थहेतोर्विश्वासयंति च परं न च विश्वसंति । तस्मान्नरेण कुलशीलसम- न्वितेन, नार्यः स्मशानसुप्रता इव वर्जनीयाः ॥१॥" इति, समुद्रवीचीचपलस्वभावाः, संध्याभ्ररेखा व मुहूर्तरागाः । स्त्रियः कृतार्थाः पुरुषं निरर्थकं, निपीडितालक्तवत् स्यजंति ॥२॥" एवं जाणपरिणाए परिजाणिऊण चत्ता पच्चक्खाणपरिणाए इत्यतो जस्सेता परिणाता, उभयथानि परिणाता, 'सुक्कडं' सुक्खं कियत इति सुक्कडं, सुहु वा. कां सुक्कडं, निम्मार्यग्रहणं परिजाणिऊण

सव्यसंगपरिमुक्त्स्स, किं च समणत्तणस्स दुक्करो, समणभावं सामणं ॥ 'एवमाताय मेधावी' सिलोणो, (६५ सू० १०६)
 एवमेनेन प्रकारेण एवमाज्ञाय-एवमुवलम्ब्येत्यर्थः, पठते च-एवमाधाय मेधावी' एतत्परोक्षानमादायेति जहा एया लहुस्सिगा
 इत्यादि, पैकण उल्या पंकभूता जहा पैके णिमज्जते गच्छति, एवमेतासु बालिश्याः सक्ताः संसारपैके णिमज्जते, 'णो ताहिं विनि-
 हास्सिज्जा चरेज्जत्तगवेसए, यातो नाम तासु अभिस्संगो तेन्निभितो वा धम्मपरिच्चागां, चरे इति अनुमतार्थे, आत्मानं
 गवसयेत्ति अचगवेसए, कथं ते आत्मा न संसारयेति, कथं वा मं चरित्रात्मा तामिने हन्येत इति ॥ अत्रोदाहरणं-पडि-
 माए मूलमवो वत्त' गाहा 'उसभपुरं' पंच गाहाओ (१०० । १०४—१०६) भाणियव्वाओ, एतं च अक्का-
 णयं, जक्खाए० थूलभदो गणियाधरे बुच्छो, सेसा तिन्नि साधू, एगो सप्पवसहीए एगो वधवसहीए एगो कूवतडे, जाव कंवलरयणं
 चंदणियाए छंडं, जहा थूलभदेण अहियासियं तहा अहियासियं तहा अहियासियं तहा णाहियासियव्यंति
 इत्थिपरीसहो गतो । इदानीं चरियापरासहो 'एग एव' सिलोणो (६६ सू० १०७) एगो णाम रागदोसरहितो, अहया
 एगो 'जणमज्जेवि वसंतो' गाहा ( ) एगे पुण पढति 'एग एगो चरे लाढे' एगो नाम असहायवान्, एगतथविहारी,
 विवितियमेवग्रहणं अरागद्रेपवान्, चोदित्यनुमतार्थे, लाढे इति फासुएण उगमादिबुद्धेण लाढति, साधुगुणेहिं वा लाढय इति
 ज्ञापयतेति, अभिमुखं भूत्वा सोढवान्, न तैरभिभूत इत्यर्थः, कुत्र चरेत्, किमण्ये?, नेदुच्यते- 'गामे वा नगरे वा' प्रसति
 बुद्धयादीन् ग्राम इति, नात्र करो विद्यते इति नगरं, नयन्तीति निगमास्त एव नैगमाः, नानाकर्मशिल्पजातय इत्यर्थः, ते यत्र
 संति तं निगमं, राज्ञः धानी राजधानी, स्याद् बुद्धिः — किमरणे न वसतीति, उच्यते, लोकायत्ता हि तस्य प्रासुकाहारवृत्तिः,

तेन जनपदे वसति, तत्रापि वासो वसन् 'असमानो चरे भिक्खु' सिलोगो (६७६०-१०७) असमान इति असमादि(नि)कां, असांनिहित इत्यर्थः, यथा असमानिकत्वात् गृहचारं, तस्स वद्धमणी ण वहति, एवं सोऽपि जत्थ वसति तत्थ ण सडितस्स पडियस्स वा उदंतं वहइ, अहवा असमाण इति नो गृहिहृत्यित्तः, न हि तदुदंतप्रवृत्ता मूळिताश्चास्मिन्, अथवा असमानः अतुल्य-विहारः, अन्यतोऽधिकं, परिग्रहो नामो उवस्सगस्सेव तदुपकारिणं वा कोपादीनां घनधान्यस्य वा, मूळो परिग्रह इतिकृत्वा, यैः सह वसति तैः ग्राम्यैर्नगरैः प्रातिवेशकैः वा, तैस्स 'णिव कुज्जा परिग्रहं' मर्मकारमित्यर्थः, ग्रामादिष्वपि च वसन् नासने, गृहादीनामारामेधानादिषु 'असंसत्तो गिहत्थहि' असंसत्तो असंसक्त इत्यर्थः, गृहे तिष्ठति, कथंचिन्नाम आसन्नोपि वसन् तैर्न भावतः संसज्जेत, निकेतं-गृहं, नास्ति निकेतनमस्येत्यनिकेतः अपिययवासो वा, अत्रोदाहरणं सीसै(ण)हिडगेण, तत्थ गाहा, 'कोल्लयरे' गाहा (१०६-१०७) कोल्लयरे वत्थव्वो संगमथेरो आयरिओ, जंघाबलपरिहणो, दुब्बिक्खे न हिडतो, तस्म सीसो आहिडको दत्तो नाम, जहा पिंडानिज्जुत्तीए तहा वाच्यं, एत्थ य तस्सायरियस्स णवसेहिभागिस्स जयणाजुत्तस्स अज्जेतस्सवि एक्कीह भावचारिया एव, जेण जुडो, दत्तस्स पुण दन्वधारिया अविसुद्धा, जेण न जुडो, चारियापरिसहो गत्तो, इदाणि निसिहियापरिसहो, तप्पडिवक्खेण णिसीहियच्चि वा ठाण्ति वा एगहं, तं तु तस्स साधोः कुत्र स्थाने स्यात्, णिसी-हियमित्यर्थः, 'सुसाणे सुन्नगारे वा' सिलोगो (६८६०-१०८) सुसाणं सुन्नगारं, रक्खस्स आसन्नं रक्खमूले, एताणी-असहायगो रागदोसविहियो वा, अकुक्कुओ निसीएज्जा, विविधं त्रासनं वित्रासनं । 'तत्थ से अच्छमाणस्स' सिलोगो (६९६०-१०९) तत्थिच्चि चीस्मन् सुसाणादिषु, उपसज्ज्यत इत्युपसर्गः, विविधा समस्ताः प्रत्येकं सोढा, अभिधारणा नाम

प्रार्थना, अभिमुखं वा धारयतीति अभिधारणा, कोचिदु पठति-‘उवससगभयं भवे’ स तैः प्रार्थयमानो बद्धमाणो वा संका-
तीतो ण गच्छेज्जा, संका अण्णाणतो देवं पेच्छेज्जा भावसंका सा वेप्पति, ताए संकाए भीतो ण गच्छेज्जा, अत्रासंका,
भापनीत्यर्थः, भयं, आसंकितं वा भयं, किमत्र भयं स्यात् ? न विभेति, भयं तु प्रत्युत्पन्नमेव येनाभिद्रुतः स्यात्, पलायति वा
विक्रोशति वा, एवं गामेवि हितोत्पत्तौ अणुपविसति, एत्थदाहरणं— ‘अगणि’ चि, तत्थ गाहा—‘णिकखंतो गयपुरातो’
गाहा (१०७—१०९) कुल्लत्ततो णाम इम्मपुत्ता, तहारूवाणं थेराणं अंतीए पव्वइतो, सो क्खाए एगल्लविद्वारणडिंमं
पडिवक्को, साएतस्स णवरस्स अदूरसामन्ते पोर्ससी ओगाढा, तत्थेव पडिंमं ठितो वधारे, ततो एक्काओ गामाओ गावीओ
हिरिज्जेतिओ तेणोगासेण णीताओ. कुडिया मग्गमाणा यागता पेक्खता पदेण जाव साधू दिट्ठो, तत्थ दुवे पंथा, पच्छा
ते ण तेण जाणंति-क्कतरेण पंथेण णीतातो?, ते साहू पुच्छंति-क्कयेण पहेण गावीतो खीतातो ? सो भगवं न वाहरति, तेहिं
खंड्हे ण वाहरतीत्ताज्जण तस्स सीसे मट्ठियाए पालिं बंधिज्जण चित्ताओ अंगारा घेत्तूण सीसे छूढा गया य, सोऽवि भगवं समं
सहति; तेण णिसीहिंयापरीसहो अहियासिओ, निसीहिंयापरीसहो गत्तो, इदाणिं सेज्जापरीसहो उच्चावयाहिं सिलोणो
(७० सू ११०) उच्चा अवचाथ, उद्धं चित्ता उच्चा, उपचिता गुणैः उच्चंतेण वा, अथानेक्प्रकारासु उच्चावयासु शेते तस्या-
मिति शय्या भिम्भु धामवां णातिवेलं विहणिज्जा, वेला सीमा सेतुमयदित्यनर्थान्तरं, अतिवेलं विहणंज्जा, विविधं हन्यते
विहन्न्यते, विधातो णाम. जेण संजमजीवियाओ हन्यते, उच्चाए अहो इमा शीतला उतुक्खमा, अवचाए अहो इमा पावा सेज्जा
अत्तुक्खमा, एवं पावादिट्ठ विहण्णाति, पापदट्टि, अभियोगमित्र मन्यते, वात्समालंजा जति महो जस्सेसा पयागा वा

णिवाता वा पतिरिक्ता वा, एवं अवचित्तसु, उच्चसु त अहो मे मणुशा सेज्जा, एवं पावदिहि विहण्णति । स एवं अपाप-
दिह्मी “ पयरीक्कुवसयं णच्चा ’ सिलोगो (७१६०-११०) पयरेको णाम पुण्णो, अब्बावाहो वा असु (बन्धु) णवो वा, ण किंचिवि
तस्य ठविया, जं निमिजं तत्थागच्छिस्सति, अयं ऋतुवमितो, ण कण्णडियादिहिं य उवञ्ज्जति, कल्यतामानयतीति कल्याणः,
पापको नाम पांसु झरे वा अरितुक्खमो वा पापकः, एहरिक्किडिपि वसन्-’ किं मज्झ एगरातीए? ’ किमिति यरिग्रश्ने, किमकरात्र्यां
भविष्यति, सो हि एगल्लविहारी गामे एगरातीए णगरे पंचरातीए, रमणीए तावत् अद्वैवायं रमणीयः उपाश्रयः, हिज्जो अन्नो
भवति सोमणो असोमणो वा, पापकोऽपि अद्वैवायं ममाशोभनो, हिज्जो अन्नो भविस्सति, यत्रापि चिरं वसति तत्राप्यालभते-’ किं मज्झ
एगरायाण’ किमियं एगरात्री देरात्री भविष्यति, चद्धोऽपि एकरात्रं लंघयति, एवं आलम्बनं कृत्वा एवं तत्थडधियासए,
अत्रोदाहरणं ‘ निन्वेणं’, तस्य गाहा— ‘ कोसंवि जण्णदत्तो ’ गाहा (१०८—१११) कोसंवी णयरी, जण्णदत्तो धिज्जाति-
तो, तस्स दो पुत्ता-सोमदत्तो सोमदेवो य, ते दोवि निव्विन्नकामभोगा पब्बइया, सोमभूतस्स अणगारस्स अंतीए, बहुसुता
बहुआगमा य जाता, ते अबया सन्नातयपल्लिमागता, ते य तेसिं मात्तापितरो उज्जेणिं गतिस्सिया, तेहिं पवसिए हिज्जा-
इगिणिओ वियडं आवियंति, ताहे तेसिं वियडं अण्णदब्बेण मेलेऊण दिवं, केई मणंति- वियडं चेव अयाणंतीए दिवं, तेहिं-
विंय तं विसेसं अयाणमाणेहिं पीयं, पच्छा वियडत्ता जाया, ते चिंतंति-अम्हेहिं अजुजं कृतं, पमाओ एस, वरं भत्तं पच्चक्खायं-
ति ते एगए णदीए तीरे कट्टण उवारिं पाओवगया, तस्य अकाले वरिसं पडियं, पुरो य आगतो, हरिता बुद्धमाणा य उदएण
समुदं णीया, तेहिं समं अहियासियं, अहाउयं पालियं, सेज्जापरीसहो अहियासियो समाविसमाहिं सेज्जाहिं, एवं सेज्जापरी-

सहो गतो । इदानीं अक्रोशपरीसहो 'अक्रोसेज्ज परो भिक्खू' सिलोगो (७२ छ० १११) आक्रुस्यते यतस्स आक्रोशः-
 अनिष्टाभिधानं, परे णामाधमो बहिरात्मानं व्यवस्थाप्य भिक्षुणशीलो भिक्षुः एतेसि अक्रोसेताणं पडिसंजले, प्रति संजलीतीति
 प्रति संजलेचि, समस्तं वा जलति संजलति, इयणे वा अगो, संजलियलक्खणं तु पडिअक्रोसेति आहणति वा, जो एवं पडिसंज-
 लति सो सरिसो होइ बालाणं, जो पडिअक्रोसेति आहणति वा, अत्रोदाहरणं— देवता उवसंता, सा अभिक्खणं वंदिता एति,
 वदइ य-ममं कज्जमायेज्जासि, सो एएण धिज्जावीएण सह असंखंडं लग्गो, सो तेण बलवतेण खामसरीरो पाडितो तालिओ य,
 रचितं देवता तं वंदिया आगता, वंदति, खमगो तुसिणीतो अच्छति, सा मणइ-कोइ मम अवराधो ? सो भणति-तुमे ण किं
 तस्स धिज्जातियस्स कते ? सा भणति-अहं तत्थ विससं चेव ण याणामि-क्को धिज्जाइओ खमगो वत्ति, दोऽवि तुछा तुज्जे,
 समं पडिचोयणाचि पडिवन्नं, इत्यतः सरिसो होइ बालाणं, तत्थ ण पडिसंजले, यत्थैवं 'सोच्चानं फरुसा भासा' सिलोगो
 (७३ छ० ११२) फरुसा निःस्नेहा अनुपचारा, श्रमणको निहज्जा इत्यादि, मणं दापयतीति दाहणा, ग्रसत इति ग्रामः-इंद्रिय-
 ग्रामः तस्य इंद्रिग्रामस्य कंटगा, जहा पथे गच्छंताणं कंटगा विद्याय, तहा सदादयोवि इंद्रियग्रामकंटया मोक्षिणां विद्यायेति,
 ताण्वं कंटकान् तुसिणीओ उवेहज्जा, उपेक्षा नामैतस्सदादरः, मनःकरणं नाम तदुपयोगः, मनसोऽसमाधिरित्यर्थः, एत्थ अज्जुण
 उदाहरणं, मोग्गेचि दांरं । तत्थ गाहा— 'रायगिह् मालागारे' गाहा— (११०—११२) रायगिहे णगरे अज्जुणओ
 नाम मालागारो परिवसति, तस्स भज्जा खंदसिरी णामा, तस्स रायगिहस्स नगरस्स बहिया मोगरपाणी णाम अज्जुणकस्स
 कुलेवतं, तस्स य मालागारस्स आरामपथे चेव जक्खो, अण्णदा खंदसिरी भवं तस्स भत्तारस्स णेतुं गता, अगाइं पुष्पाइं

घरे घंटु गच्छति, भोगरपाणी घरए य विभाए वृढा, सा ताए गोट्टीए छहिं जणहिं दिट्ठा, चिंतीतएसा अज्जुणगस्स भज्जा पडिरूवा निपादा सो णं. तेहिं सावि गहिंया, छवि जणा तस्स जक्खस्स पुरतो भोगे भुंजति, सो हि मालागारो निच्चकालमेव अमोहिं योहिं पुष्पेहिं जक्खं अञ्चेति, आञ्चउक्कामो सो ततो आगच्छति, ताए ते मणिता—एसो मालागारो आगच्छति, तुभमे मए किं विसज्जेह ? तेहिं णातं-एताए पियं, तेहिं भणियं-एतं मालागारं वंधामो, ताहिं सो वंढो अवउडएण, जक्खस्स पुरतो ठवे-ऊण पुरतो चैव से भारियं भुंजति, सावि तस्स भचारस्स मोडुपाइयाइं इत्थिसदाइं करोति, सो मालागारो चिंतेति-एयं अहं जयखं निच्चकालमेव अमोहिं योहिं उतुगेहिं पुष्पेहिं अञ्चेमि तहावि अहं एतस्स पुरतो चैव एवं कीरामि, जति एत्थ कोइ जक्खो होतो तो अहं ण कीरितो एवं, सुव्वचं एतं कहुं, णत्थि कोई भोगरपाणी । ताहे सो जक्खो अणुकंपतो मालागारस्स सीरमणुपविट्ठो, तडयडस्स वंधाण छित्ठण लोहमयं पलसहस्सनिष्फन्नं भोगारं गहाय अण्णाइट्ठो समाणो तत्थ छप्पित्थिसत्तमे पुरिसं यातेति, एवं दिणे दिणे इत्थिसत्तमे छ पुरिसं यातेमाणो विहरति, जणवतोवि रायगिहाओ गगराओ ताव ण णिग्ग-च्छति जाव न सत्त यातिता । तेणं कालेण तेणं समएणं समणे भगवं महावीरं समोसरति जाव सुइंसणो सेट्ठी वंदओ णीति, अज्जुणएण दिट्ठो, सागारएडिंमं ठित्तो, ण तरति अतिकमेडं, परिपेतंतेहिं भमेत्ता परिसंतो अज्जुणओ, सुइंसणं अणिमिसाए दिट्ठीए पलोएति, जक्खो य भोगारं गहाय पडिगतो, पडिओ अज्जुणगो, उडिट्ठो य तं पुच्छति-कोहिं गच्छामि ?, भणति-साभिवंदओ, धम्मं सोन्वा एवइतो, रायगिहे य भिक्खं हिंडंतो सयणमारगोति लोभेण । अक्कुसति णाणाणमारोहिं, सो सम्मं सहति समति, सम्मं सहतस्स केवलमाणं उण्णं, एवं अक्कोसपरीसहो गतो । इदाणि वहपरिसहो—‘हतो ण

मुनिमुन्वयसामीसगात् गीता, तेणं देवेण णगरं दह्णं, सज्जनवञ्जो, अज्जवि उडगारणं भण्णाति अरण्यस्स य वणक्ख्हा भवति, एत्थ तेहिं साधूहिं वधपरीसहो अहिंयासिञ्जो, एवं सम्मं अहिंयासितव्वं, ण जहा खंदएण णाधियासिञ्जं, वधपरीसहो गत्तो इदाणिं जायणा-
परीसहो दुक्करं खल्ल भो निब्बं सिलोमो (७६ सू. ११६) दुक्करं (क्खं) क्ख्खातिचि दुक्करं खल्ल विसंसेणं, किं विसंसेति? दुक्खं हि गिरुपकारिणा
सत्ता ग्रन्थिदिवसं हि पिंढार्ये परः प्रणयितुं, भो इत्यामंत्रणे, णिच्चं नियतं कालं, आहाराय चत्तात् प्राणीनां, यावज्जीविमित्यर्थः, नास्य
अगारं विद्यते अनगरः, भिक्खुणसीलो भिक्खु, अण्णेवि अणगाराः संति मृगचरो हिंसाद्याः तद्व्युदासार्थं भिक्षुग्रहणं, तत्रापि च ये
भिक्षवः शाकादयः (ति) अफासुगाहारत्वात् उदकादिस्वयंग्रहात् इव्यभिक्षवः, भाविभिक्षुस्तु उद्गमजप्रायणे सणासुद्धं भिक्षुणशीलत्वाद् भिक्षुः
अतस्तस्य भिक्षोः 'सन्वं' से जाइयं होइ 'सन्वा' ति आहारोपकरणसेज्जादि अथवा अस्य शरीरोपकरणत्वात् दंतशोधनाद्यपि, अदत्तं
क्कल्पनीयं, न ग्रन्थिबंधे, अपरिग्रहस्यापि अदत्तादानविरोधे, नास्ति किंचिदयचित्तं ॥ 'गोयरग्गपविट्टस्स' सिलोमो (७७-
सू. ११६) गोयिव चरणं गोयरो, जह सो वच्छतो सदादिविसयसंयत्ताएवित्थीए अमुच्छिञ्जो, एवं सायूवि गोयस्स अगं
गोयरगं, अगं पहाणं, जतो एसणाजुत्तं, ण जहा चरगादीणं यरिक्खे तोसलिणं, आगतो गोयरपविट्टस्स पाणी णो सुप्पसारए
पातेति पिबति वा तेणेति पाणी, णो सुप्पसारए जहा मम देहिचि, अवि य-धणवइसमोऽवि दो अक्खराहं लंज्जं भयं च मोचूणं।
देहिचि जाव ण भणति पडहं सुहे नो यरिभवस्स ॥ १ ॥ स एवं तेण जायणापरीसहेण तज्जिञ्जो 'सेओ आगारवासो' ति श्रयेति
तमिति श्रेयः, सेयो आगारवासो, यत्र हि अयाचितमेव उदकादि, यत्र वा वेदादिकर्मभिः स्वयमुपाज्यं मृतवान्वधैश्च पूर्वकमुपनीतं
साधुजनदीनानाथकृतसंविभारैर्भुज्यते, एवं चित्तए भिक्खू न, एत्थ रामेण उदाहरणं, तत्थ गाहा- 'जायणपरीसहं' गाहा

(११३।-११७) सो सिद्धयेण देवेण बोधितो तदा कण्ठवासुदेवस्स सरीरं सक्कारेज्जं कयसामादो लिंगं पडिविज्जलं तुंगीसिहरे तवं तप्यमाणो, माणेण कंढं भिच्चाण भिक्खुद्वए अड्डिस्सन्ति तेण कठहराईण भिक्खं गिण्हइ, न गामं नयरं वा अड्डियइ, तेण पाहियासिओ जायणापरीसहो, अन्ने मण्णित्त-बलदेवस्स भिक्खं हिंइतस्स बहुज्जो रूवेण उम्मत्तसमो, ता ण किंचिअणं जाणति, तच्चिन्ताए अञ्छति, तेण सो ण हिंइति, एस जायणापरीसहो ॥ इयाणि अलामपरिसहो 'परसु धासमेसेज्ज' सिलोगो, (७८६.११७) परे णाम असंयता पापकर्मणो, ग्रस्यत इति शासःआहारोवकरणं च, भुज्जत इति भोयणं, परिणिट्ठियं-फासुगीकृतं, तं च अप्पणो अट्टाए, तस्मि सुलद्धे पिण्डे अलद्धे वा अनुगतःतापअनुतापःअथवा अंतःतप्तं पश्चाद् घटित्वेति तथ्यति-अहो मया न लब्ध-मित्यनुतापः, स्याद् बुद्धिः-अलभ्यं ताव तप्यते, लब्धे कथं तप्यते?, उच्यते, अल्पे वा लब्धे, संजत एव, संजतेन निरुपकारिणा को नाम दद्यात्, तदालबनं तु 'अज्जेवाहं ण लब्भामि' सिलोगो. (७९६.११७) अस्मिन्नहनि अद्यपि, किं?, मया न लब्धं, यद्यपि तथापि लाभः श्रो भविष्यति, परस्वके सिया, अथवा किमभिघ्रते?, गुरो! यदि मयोद्धाटं न लब्धं स्थाप्यो निर्जालाभस्तु मया लब्ध एव अणेसणादि परिहस्ता, 'जो एवं पडिंसंविक्खे'य एवं ग्रति संग्रतिष्ठति रिपोरिवोदीर्णस्य तमलाभकस्स परीसहो तं न तज्जति, यस्तु दैन्यं गत्वा परिदेवति स तेनालाभकपरीसहेणाभिभूयते, लोइयमुदाहरणं-चसुदेवसञ्जगदाराणा आसावहिवा अडवीए निमोहोपादवस्स अघे राति वासो गता, जामग्गहणं, दारुणस्स पढमो जामो, कोधो पिसायरूवं काज्जण आगतो, दारुणं मण्णित्त-आहारपत्थी इहमागतो एते पासुचे भक्खयामि, जुद्धं वा देहि, दारुणेण मण्णित्तं-बाढं, तेण सह संपलग्गो, दारुणो य तं पिसायं जहा ण सक्कति णिहणिलं तहा तहा रूसइ, जहा जहा रूसइ तहा तहा सो कोहो वडुति, एवं सो दारुणो किञ्छपाणो तं जामं णि-

श्रीउत्तरा०

चूर्णौ

२ परीपह-

अयने

॥ ७५ ॥

व्याहति, पच्छा संच्चगं उद्वेति, संच्चगोवि तदेव तेण पिसाएण किच्छप्पणो कतो, ततोए नामे बलदेवं उद्वेति, (चउत्थे वासुदेवं उद्वेति) वासुदेवो (श्लदेवो वासु) देवोऽवि तेण पिसाएण तदेव भणति, वासुदेवो भणति-ममं अणिज्जितुं कहं सहाए खाहिसि?, जुद्धं लग्गो, जहा जहा जुज्जते पिसाते तहां तहा वासुदेवो आह-अतिवतसंपन्नो अयं भल्लो इति तुस्सते. तहा तहा पिसाओ परीहि-यदि सो तेण एवं खतितो जेण धितुं उवाडियाए छट्ठो, पसाते पस्सते तिनवि ते भिकजाणुकोप्पे, केणति पुट्ठा भणति पिसाएण, वासुदेवो भणति-से एस कोऽवि पिसाएरुवधारी मया पसंतयाए जितो, उवाडियाओ णीणिज्ज दारिसितो, एस अलाभपरीस्सहो गतो, जेण जेतव्वो एत्थ सुयगल्लुदाहाणं पुरेति, पुराणिबद्धस्स तत्थ गाहापच्छदं ' किसिपारासरहंठो अलाभए होइ आहरणं (११४-११८) एयंमि गामे पारासरो णाम, तम्मि य अन्नोवि पारासरा अत्थि, सो पुण किसो तेण किसीपारासरो से णामं, अहवा किसीए कुसलो तेण किसीपारासरो, सो तंमि गामे आगत्थियं राउलियं चारिं वाहावेति, ते य गोणादी दिवसं छातेल्लया मचवेले पडिच्छंति, पच्छा ते मत्तेऽवि आणीति मोएउक्कामे मणति-एक्केक्कं हलपं देहं तो पच्छा अंजहा, तेहिंवि छहिं हलसएहिं वाहिता, तेण तहिं बहुयं अंतराइयं बद्धं, मरिज्जं सो संसारं भमिज्जं अण्णेण सुकयविसेसेण वासुदेवस्स पुत्तो जातो ढंठो नाम, अरहतो अरिद्धनोमिसामीसगासे पव्वइतो, तं अंतराइयं कम्मं उदिन्नं, कीताए वावतीए हिंढतो न लब्धइ कहिंवि, जदवि लब्धति तयावि जं वा तं वा, तेण सामी पुच्छितो, तेहिं कहितं-जहावत्तं, पच्छा तेण अभिगहो गहितो, जहा मे परस्स लामो न गिगिह्यव्वो, अण्णया वासुदेवो पुच्छति तित्थगं—एतासि अट्टारसण्हं समणसाहसीणं को दुक्ककारयो?, तेहिं भणितं-जहा ढंठो अणगारो, अलाभकपरीसहो कहितो, सो कहिं, सामी भणति-णगारं पविसंतो पिच्छिहिसि, दिट्ठो पविसंतेण, हत्थिखंघाउ उत्तरिज्ज पदितो,

सो एकमेव इवमेव दिष्टो, जहा महुपा एषु जो वासुदेवेण वेदितो, सो य तं चेव धरं पविष्टो, तेण परमाए सङ्गाए मोयमोहं पडिलाभितो, भमिउण सामिसस दावति, पुच्छइ य-मम अलमपरीसहो खोणो? सामिणा मण्णति-य खोणो, एस वासुदेवस्स लभो, तेण फलामं न उवजीवामिचिकाउं अङ्गुच्छितस्स परिद्वितस्स केवलनाणं उपपन्नं, अधियासेतव्वो अलमपरीसहो जहा ठडेण अणगारेण ॥ इदार्णि रोगपरीसहो—'गच्छा उपपत्तिं दुक्खं' सिलोमो (८० सू० ११९) उत्पत्तिञं रोगं दुक्खं वा, स तु रोगो वातिकः यैतिकः श्लेष्मजश्चेति, वध्यत इति वेदनाः तामिर्वेदनाभिः आतीकृतः वेदनादुद्धृतो 'अदीणो' न दीयते स्म, तिष्ठति काचिर, ग्रहायतेऽनयेति प्रज्ञा, स्पृष्टवान् पुष्टो, 'तत्थे' ति तत्थ वेदनायां (अध्यासीति) अथवा अदीनतां थापयति प्रज्ञा, अथवा प्रज्ञालक्षणं ज्ञानमागमस्य हि फलं ॥ कथं अधियासितं भवति? 'निहच्छिन्नाभिणंदिज्जा' सिलोमो (८१ सू० १२०) चिकित्सितं चिकित्सा रोगप्रतीकार इत्यर्थः, अभिमुखो नन्दते अभिनन्दते, सम्यक् तिष्ठते संचिक्खे, ण कूजति कक्कराय-ति वा, आत्मानं गवेयतीत्यात्मगवेयकः चरित्रात्मानं, चारित्रात्मानि भवेय्यमाणे द्रव्यात्मापि गविष्ट एव, न परित्यक्त इत्यर्थः, स्यात्कर्त्तव्यं?, एवं खु तस्स सामण्णं एतदिति प्रत्यक्षः; श्रमणभावः श्रमण्यं, यदुत्पन्नेषु तत्प्रतिकारायोग्यमं न कुरुते, तत्रमंत्रयोग-लेपादिभिः स्वयं करणं, न स्नेहविरचनादिना स्वयं करोति, काराणं तु वैद्यादिभिः, शक्यं हि निरोगेण श्रमण्यं कुरु, यस्तु रोगव्रानपि न सावधीक्रियासारमते तं प्रतीत्योच्यते-एयं लु तस्स सामन्तं, जहा केण वा ण कारावियं?, भिक्खाए ओसहं दिन्नं, जहा कालासवेसियपुत्तस्स, तत्थ गाहा—'महुराए कालवेसिय' (२१५-१२०) गामे महुराये जियसत्तुरणो काला गाम वेसिया, पडिरुवचिकाउं ओरोहे ब्रूढा, तीसे पुत्तो कालाए कालवेसिउत्ति कुमारो, सो तहारुवाण थेराण अंतिए

धम्मं सोल्लण पब्बहवो, एगविहरणडिं पडिबवो, गतो मुग्गसेलपुरं, तस्स सद्धे भगिणी हतसत्तस्स रण्णो माहिला, तस्स साधुस्स अंसिया उवलंबंति, सो य तिगिच्छं ण कारवेति सावज्जेति, पब्बा तीसे भगिणीए वेज्जो पुच्छतो, तेण केचिद्वत्संजोगा संजोएज्ज सा भणिया—आहारेण से सयं देज्जाहि, तो भिक्खाए समं दिण्णं, ताहे ताओ अंसिवाओ पडिबद्धा गंधेण चैव, पब्बा सो चिंदेह—मम पिमिचेण राया भगिणी विज्जां य आरंभति, किं मम जीविएण? मत्तं पच्चक्खामि मुग्गसेलमिहे, तेण कुमारत्ते रत्तं सियालाण सद्धं सोउं पुच्छता ओलगगा-के एते जेसिं सद्धो सुव्वति? ते भणंति—एते सियाला अडविवासिणो, तेण भणति—एतं मम गंधिज्जण आणेह, तेहिं सियालो वंधिज्जण आणीतो, सो तं हणति, सो इम्मंतो खिबिखयति, तस्य सो रत्तं विंदेह, सो सियालो साहम्मतो मओ, अक्कामनिज्जराए वाण्णंतरो जातो, तो वाणमंतरेण सो भत्तपच्चक्खाययंतिकाउं आभोत्तिता इमो सोचि आगतूण सपेल्लियं सियालिं विज्जिज्जण खिबिखंतो खाति, राया तं साधुं भत्तपच्चक्खाययंतिकाउं रक्खावेति पुरिसेहिं, मा कोह से उवसणं कोरस्सइचि, जाव ते पुरिसा तं ठाणं एति ताव ताए सियालीए खइओ, जाहे ते पुरिसा ओस्सरेन्ता होंति ताहे सद्धं करंती खाइ, जाहे आगता ताहे न दीसइ, सोऽपि उवसणं समं सहति खमति, एवं अहियासेयव्वो, राणपरीसद्धो सोलसगो समत्तो ॥

इदानीं नणफासपरीहो—दृणानि सृश्रुतीत्यतो तणफासपरीसद्धो—‘अचेलगस्स’ सिलोगो (८२ सू. १२१) नास्य चेलमस्तीति अचेलः अतस्तस्य अचेलगस्स, ‘खइस्स’ चिं रुक्षो बह्वाभ्यन्तरतः संजतस्य, तयोऽन्वितः तवस्सी, तवस्सिगहणं तपोयुक्तस्य हि रुक्षा तदुर्भवति, तस्य चास्तरणविवर्जितस्य आद्रभूम्यादिषु ‘तणेसु सुयमाणस्स’ तरतीति तृणं, तसु कुशादि, नटु

पलालादि, कुसिरैः, तौर्वेषमांधिभिः तौक्खशिखैश्च होज्जा गतिविराहणा, गच्छति गत इति वा गात्रं आविराधितं भवति, निविधराइं
कृतं विराइतं-पंडारास्तस्य राजयो रूक्खस्योपतिष्ठति, फालिज्जति य दम्भेहिं, स्मिग्घापात्रस्य हि पंडरा रेखा न भवति, हिणिच्छ-
समाणेहि य ण तहा लंछिज्जति, स ताथो लीहाओ ण संखसेति समहावेति, ण वा भीतो तेषं तणसु ण सुविज्जा ॥ किंच- तेसु
तणक्खएसु गीम्हे सरदि वा 'आतचस्स णिवत्तेण' सिलोगो, (सू० ८३-१२१) आताप्यते येन स आतपः, निपतनं
निपातः, निपातो नाम स्वेद एव विशेषितः, तेन च निपातेन वृणक्षेतेषु पुंडरेषु 'तिउला होइ वेदणा' वृद्धतीति तिउला वेदना,
यं च सह [मान]माणे सोढो तणफासपरीसहो भवति, नतु भयमानस्य, एवं णञ्चा ण सेवति तंतुजं' एवं-इमं उपदेसे अथवा एवमपि
ज्ञात्वा वेदणोदयमिमं तथापि अहुरण्डा ण सेवेज्जा तंतुज्जं, तनेत्यसौ तन्यते वा तंतु, तंतुम्यो जातं तंतुजं, अथवा तन्यत इति
तत्र-वेमविलेखनंछानिकादि तत्र जातं तंत्रजं, तदुवन्नं कंत्रलो वा, तं ण सेवति, जिणकपिया जे अंचेला, 'तणतल्लिज्जा' वृणाग्रैः
विषमैश्च तर्जिता-भर्त्सिता, सा यथा केन सहिताः, एत्थ संयारोचि दारं, तत्थ गाथा 'सावत्थीएँ कुमारो' गाथा (११६-१२२)
सावत्थीए नयरीए जियसलुस्स रत्तो म्हाओ नाम कुमारो, सो पब्बइतो, एगल्लविहारी षडिमं ठितो, सो विहरतो वेज्जे चरिउत्ति-
काउं गहितो, सो वंधावेज्जण खारेण तच्छित्तो, सो दम्भेहिं वेदिज्जण मुक्को, सो दम्भेहिं लोहितंमिलितेहिं दुक्खविज्जंतो सम्मं
सहति, एवं सहितव्वं, 'तणफासपरीसहो गतो ॥ इदानीं जल्लपरीसहो-किलिन्नगाए मेघावी' सिलोगो (८४ सू० १२२)
अज्ञातस्य सुभक्षेषु तनेसु स्वपतः स्वेदसंधातु जल्लेन किल्लः कायो भवति, पल्लवं च- 'किलिडुगते' क्लिष्टो नाम रजोमलपरि-
वापितः स एव किलिडुगाए, मेहया धावतीति मेघावी, पतत्यस्मिन्निति पंक्तः, पंक्तो नाम स्वेदावद्धो मलः रजस्तु सर्वशुष्कः,

कर्मदीभूतो जह्मो शुष्कमात्रस्तु रजः, फेकेन वा रण वा, रज्यत इति रजः, यदा तु पंको भवति तदा न रज इत्यतो विषाके
'धिक्षु वा परितापेण' धिक्षु वा नाम ग्रीष्मे, समंततो तापः परितापः, सज्यत इति सादः, अमानोनाः प्रतिपेधे, परिदेवनं नाम
सातमाह्वयति, जहा जलाशयाः दान्ति नगौ वेति, तदा चन्दनेसीरारक्षीपवायवः, एवं परिदेवति, न परिदेवमानः अपरिदेवमानः॥
स एवं अपरिदेवमानः सातं 'वेदेज्ज निज्जरापेही' सिलोगो (८५ सू० १२३) वेदेज्ज इति अनुगतार्थे, सम्यग् वेदेज्जा सि,
नो तस्स पडिक्कारं करेज्जा सि, किमर्थं वेदेज्ज ?- निज्जरं पेहीति, जह्मं धारयतो हि विवला निज्जरा भवति, एवं निज्जरां पदमाणो,
पेहति अभिलपतीत्यर्थः, 'आयरियं धम्ममाणुत्तरं' धम्मं ज्ञानं पश्यति चेति वाक्यशेषः, अथवा 'विद ज्ञाने' वेदेज्जा निज्जरापेही,
शुद्धनयान् प्रतीत्योच्यते-वेदेज्ज निज्जरापेही, वेदितां जानतो इत्यर्थः, चरोति धम्मं, अथवा जह्मधारणेभवं धर्मं, तं तु 'जाव
शरीरं भेदाए, यावत्परिमाणवाधारणयो', भिद्यतीति भेदः, जायते लीयते वा जह्मं 'जह्मो काए ण उवट्टे' उद्धत्तनेमित्यर्थः, किमंग
पुण सिणाणादिः, पवते च 'जह्मं काए ण धारए' एस दब्बमलो भावमलनिज्जरणात्थं धारिज्जति, न च शक्यते निर्मलं शरीरं
कर्तुं, यदि बाहवदंतओ, एत्थ दारं 'मलधारणे' सि, तत्थ गाहा (१७-१२३) चेपाए सुणंदो णाम वाणियओ,
सावओ, आवणाओ चैव जो जं मग्गति साहू तस्स तं देइ ओसहसेसज्जं सत्तुगादीयं च, सब्बं भिडिओ सो, तस्सऽण्णता भिम्हेसु
साहूणो जह्मपरिदिद्धगता आवणं आगता, तेसि मंथो जह्मस्स ताण सब्बदब्बाण मंथे भिदिउं उव्वरति, तेण सुगंधदब्बभाविणएण
चित्तिंत-सर्वं लट्ठं साहूणं, जति णाम जह्मं उवट्टता तो सुंदरं होतं, एवं सो अणालोहपडिक्कतो कालगतो कोसंबीए नयरीए इवम-
कुले पुचचाए आयाओ, णिव्विचक्रामभोगो धम्मं सोज्जण पव्वतितो, तस्स तं कम्मं उदिण्णं, दुब्बिमंगथो जातो, जतो जतो

गच्छति तत्रो तत्रो उडाहो, पच्छा सो साधूहि भणिओ-तुमं मा निगच्छसि, उडाहो, पडिस्सए अच्छाहि, रत्ति देवताए काउस्सणं करोति, पच्छा देवताए सुगंधो कतो, से जहानामए कोट्टपुडण ०, पुणोऽपि उडाहो, पुणो देवताए आराधणं, सामा-
वियगंधो जातो, तेण गाहियासितो जल्लपरीसहो, एवं णो णाधियासेतव्वं, जल्लपरीसहो गतो ॥ इदंणि सकारपुरकारपरीसहो,
करणं करः शोभनकारः सकारः सकारमेव पुरस्सरोति सकारपुरस्कारपरीसहो भवति, स त्वेवं सोढव्यः, स सत्कारः एवंविय अभिवादनं
गाहा (८६ सू० १२४) ' अभिवादनं ' अभिमुखं उट्टणं ' सामी कुज्ज ' ति राया कुज्जा एताणि, णिमंतणं वक्खपात्र-
लेखावसाधिस्येराजाऽमात्यो वा मरुयाणं पामंढीणं वा अण्णं वा सकारं कुज्जाजे ताहं पडिसेवंति य इति अणिदिट्ठस्स उदेसे ताहं
ताणि अभिवादणादीणि प्रतिसेवंति पडिसेवंति ' ण तेसिं पीहए सुणी ' अहो इमे सुहिंया राजादिभिः पूज्यते वयं नेति, कथ-
मस्माकमभ्यंविधा पूजा स्यादिति, स तेसिं अपीहमाणो ' अणुक्कसाय ' गाहा (८७ सू० १२४) ' अणुक्कसायो ' अणुशब्दः
स्तोकार्थः, अतो नेत्यनु, कपयंतीति कपयाः क्रोधाद्याः, न रुज्यत्यपूज्यमानः, न वा मानं करोति, मां लोकः पूर्वं पूजितवान् इदानीं न
पूजयतीति ' अमेहच्छ ! ' अत्येच्छ इत्यर्थः, न पूजासत्कारमांशयति, अज्ञातैषी, न ज्ञापयत्यहमेवंभूतः पूर्वमासीद, न वा क्षपको
बहुश्रुतो वेति, आहारोपकरणादिषु अलोलुपः, न लोभ इत्यर्थः, भूयिष्ठत्वादाहारं लोप्यमस्य जंतोर्भवतीति कृत्वा व्यपदिश्यते
' रसिपसु णातिगिच्छेज्ज ' रससहितानि रसियाणि तेषु रसिपसु णोभिगिच्छेज्ज अहवा रसेसु णाणुगिच्छेज्जा, रसाहं आद्रितादयः
स्वस्थानपटवः यदा ये चानुक्कलाः तेषु यथा पूर्वं गृह्णान् तथा न गृह्येत, ये च रसानुक्कृष्टा नहारयंति लभंति वा परं तत्र ' ण तेसिं
पीहए सुणी ' पठ्यते चान्यथा ' नाणुतयेज्ज पणव्वं ' वा, यथा मया दुट्टं कृतं इह लेब्धिपापडे सर्वैरिणि वा प्रव्रजता, तत्रो-

दाहरणं 'अंगविच्छेदं' ति 'महुराए इंददत्तं' गाथा (११८-१२५) अरहंतपद्मतीताए महुराए नयरीए इंददत्तं पुरोहितेणं
पासातगतं हेट्ठेणं साधुस्स वच्चत्तस्स पाओ लंवितां सीसे कउच्चिकाउं, सो य सावएण सेट्ठणा दिट्ठो, तस्स अमारिसो जातो, दिट्ठं
भो एतेण पावेण साधुस्स उवारी पादो कतोचि, तेण पइण्णा कया-अवस्सं मए तस्स पादो छिदियव्वो, तस्स छिद्वणि मग्गति,
अकया अलभमाणो आयरियसांसं गंतूण वंदिता पडिक्कहेति, तेहि मण्णति-का पुच्छति, अधियासितव्वो सक्कारपुक्कारपरीसहो,
तेण भणियं-मए पतिण्णा कतेछिया, आयरिएहि मण्णति-एयस्स पुरोहितस्स धरे किं वट्ठइ, तेण मण्णइ-एयस्स पुरोहितस्स
पासादो कतेछओ, तं तस्स पवेसणे रण्णो भच्चं कीरति, तेहि मण्णति-आहे राया पविसति तं पासादं ताहे तुमं रायं हत्ये गहेउण
अवसारोज्जासि, जहा पासातो पडति, ताहेउं पासातं विज्जाए पाडिस्सं, तेण तहा कयं, सेट्ठणा राया भणिओ-एतेण तुम्भे
मारिता आसि, सेट्ठण रण्णा पुरोहितो सावगस्सेव अप्यितो, तेण तस्स इंदकोले पादो कओ, पच्छा छिन्न एव काउ लोहमआ
काऊण सो छिन्नो, इतरो विसज्जितो, तेण णाधियासिओ सक्कारपुक्कारपरीसहो । इदानीं पण्णापरीसहो, ग्रायते अनयेति श्रद्धा,
ग्रयता ज्ञा श्रद्धा, श्रद्धापरीसहो नाम सो हि सति श्रद्धाने तेण गन्वितो भवति तस्य श्रद्धापरीपहः, प्रत्यक्षे ण श्रद्धापरीपहो भवति,
अविण्णणमंतो हि ण अद्विर्ति करोति यथाऽहमविज्ञातवानिति, शक्यं मज्झानं, दुःखतरं पुनज्झानं, सो बुद्धिमिति विचितयति, उच्यते
कथं ?- 'किं कट्ठं अण्णाणं' गाथा, तथा चोक्तं 'नैवविधमहं मन्ये, जगतो दुःखकारणम् । यथाऽज्ञानमहोरोगो, दुतंमति-
दुजयम् ॥ १ ॥' इति, पण्णाणं जह सहमाणस्स परीसहो भवति तथा अश्रद्धानमपि सहितव्यं, ततो परीसहो भवति, तद्वयर्थमेवो-
च्यते 'से णूण मए पुण्वि' गाथा (८८ सू० १२६) से इति पूरणे आत्मनिर्देशे वा, णूणमनुमाये 'मये' ति आत्मन्युपगमे,

यथा कृतानि कर्माणि पूरयतीति पूर्व-पूर्वजन्मनि पूर्वं, कियंत उचि स्मार्पणि, फलतीति फलं, अज्ञानं फलतीति अज्ञानफलता, अज्ञानं फलमेवां, तदुदये सति येनाहं नाभिजानामि, अभिमुपं ज्ञानामि अभिजानामि 'पुत्रो' कृष्णनि कृष्णदे' पृच्छयाने स्म पृष्टः 'कृष्णयूयो' सुप्ते अये वा, तत्रालंघने-एतानि हि प्रज्ञानरश्मानि, मयंतानि प्रागुपात्तानि बध्नामीतिकृत्वा तद्वयान् पुनः प्रश्ना ज्ञान्यति ते न करिष्ये, यानि पूर्वं वद्वानि तानि 'अथ पच्छा उद्वेज्जति' मिलेगो (८९, सू० १२६) अथैक्यव्ययं निपातः पूर्वकृत्यापञ्च, किमपेक्षते ? वेदितव्यं, उक्तं हि- 'पापाणं यलु भो रुडाणं कर्माणं पुञ्च दुर्गिण्याणं दुष्पणं ह्येतां वेदयित्वा मोक्षयो, नान्य अत्रेद्वेत्ता, तवसा वा ज्ञेयज्ञा' न च तयं वद्वं ध्वयमवाप्नोति, प्राप्तफलमदीयते, यानि तु अमयं वेदनीयानि तानि 'अह पच्छा उद्विज्जति' अज्ञानफलानि, तानि मय्यहू महामीति वाक्येयः, यथायमेतैसां उदयः प्राप्तः एतं तन्त्रयोऽपि मधिय-तीतिकृत्वा 'पद्यमस्सासेति अप्पाणं' आश्वासनमाश्नातः आत्मनमात्मना, 'पल्ला कम्मभियागते' विविधः पाते विपाकः, तत्त्वभोवो हि विपाकता तां, अमयं हि कर्म, नतन्वयनमवश्यमन्येति इति वास्यशेषः, अथवा विपाकता नाम विलक्षणति, पाकानि हि कर्माणि यथा कृतानि उच्येते इति, अत्रोदाहरणं 'सुत्ते' ति, एतय गारा- 'उज्जेणी कालनमणो' गाया (११९-१२७) उज्जेणीए अज्जकालया आगरिया वहुम्मया, तेहि मीसां न कोइ नाम इच्छइ पाट्ठे, तस्स मीसस्स तीसो वहुम्मसुओ सागरखणो नाम सुववभूमिए गच्छेण विहरइ, पच्छा अयारिया पलागितुं तय गता सुवणभूमि, सो ग मागर-खमणो अणुगोमं कहयति, पण्णापरिसहं न सहति, भणति-संता ! मयं एयं तुअ सुयस्संघं जावोक्खिज्जतु, तेण मण्णानि-गतंति, तो मुण, सो सुणावेउं पयचो, ते ग सिज्जारणिअयेणं कलंते नसिमा सुववभूमिं जतो वलित्ता, लोगो पुच्छति ते इदं गच्छं-

श्रीउत्तरा०

चूणौ

२ परीपहा-

ध्ययने

॥ ८४ ॥

को एस आयरिओ गच्छति ? तेण भणति--कालपायरिया, तं जणपरंपरेण कुसंतं कोटुं सागरखमणस्स संपत्तं, जहा-कालपाय-
रिया आगच्छति, सागरखमणो भणति-खंतं सच्चं मम पितासहो आगच्छति ? तेण भणति-भयावि सुतं, आगया साधुणो, सो
अब्भुद्धितो, सो तेहिं सार्थहिं भणति-खमासमणा केइ इहागता ? पच्छा सो संकितो भणति-खंतो एको परं आगतो, ण तु
जाणांमि खमासमणा, पच्छा सो खामेति, भणति-भिच्छाभिदुकडं जं एत्थ मए आसादिया, पच्छा भणति-खमासमणा ! केरिसं
अहं वक्खाणेमि ? खमासमणेण भणति-ल्हं, किंतु मा गव्वं केहि, को जाणति कस्स को आगमोत्ति, पच्छा धूलिणाएण
चिक्खिलपिंडएण य आहरणं करोति, ण तहा कायव्वं जहा सागरखमणेण कतं, ताण अज्जकालमाण समीवं सको आगंतुं
णिगोयजीवे पुच्छति, जहा अज्जरक्खियाणं तथैव जाव सादिव्वकरणं च, पण्णापरीसहो गतो ॥ इदानीं णाणपरीसहो, सोऽपि
जहा पण्णापरीसहो तहा उभयथा भवति, णाणपरीसहो अण्णाणपरीसहो य, तत्थ णाणपरीसहं पडुच्च भणति--'गिरत्थयं मि
विरत्तो' सिलोगो (९० सू० १२८) रयाचि रत्थइ वा अर्थो, नास्य अर्थो विद्यत इति निरर्थकमिति, रतोऽसिलोगो (?) निरर्थके अर्थे,
विरतः, विरतिः, पंचप्रकाराः, तत्र तु गरीयसी मैथुनाद्विरतिर्येनापदिश्यते 'मेहुणातो सुसंबुडो' सुद्धु संबुडो, यतः संबुत्तवे
सति किं भवति-समक्खं' णास सहसाक्षिभ्यां साक्षात् समक्षं तो साक्षात्, अभिसुखं जानामि, प्रियते स्म धर्मः, स्वभाव इत्यर्थः,
कः कल्याणधर्मः ? कः पापधर्मः ? इति, काणि वा कल्याणाणि वा कर्माणि काणि वा पापगाणि कस्माणि ? किमभिप्रेतो-केवंविधा-
नि कल्याणफलनिर्वचकानि कर्माणि येनासौ कल्याणो जायते यैर्वा पापक इत्यर्थः, ताणि वा (न) अर्थतश्च अर्थो विद्यत इति
निरर्थकं, मिचि रतो 'तवोच्चहाण' सिलोगो (९१ सू० १२८) तप्पत इति तपः, उपधीयत इत्युपधानं, तपोपधानानित्यर्थः,

पडिमा नाम मासिकादिता, तपोपधानपूर्वकाः प्रातिभाः पडिवज्जंतो, इतरथावि तपोपधानानि करोमि ग्रामनगराणि च अभ्युद्यंत-
विहारेण विहरामि, तदावि 'एवंपि मे विहरतो' एवं अनेन अप्रतिग्रहविहारेण, छादयतीति च्छब्दः छादयतीत्यर्थः, नियतं वर्त्तते न
निवर्त्तते, 'परितंतो' गाहा (१२०-१२९) अत्रोद्गहणं-गंगाकुले देवि साहू पक्वइया मातरो, तथेगो बहुस्तुतो एगो
अप्पस्तुतो, तथ जे सो बहुस्तुओ सो सीसेहिं सुत्तयणिमिंतं उपसंपन्नहिं दिवसतो विरगो णत्थि, रात्तिपि पडिऊच्छण सिक्खादीहिं-
सोवितुं ण लहइ, जे सो अप्पस्तुओ सो सव्वं रत्तिं सुव्वइ, अणया सो आयरिओ निहापरिक्खेदितो चिंतेति-अहो अयं साहू
पुण्णसंतओ जो सुव्वइ, अरुहं मंदपुण्णा न सुविंउपि लब्भति, एवं नाणपउत्तेण पाण्यावरणीज्जं कम्मं बद्धं, सो तस्स ठाणस्स
अणालोइयपडिक्कतो कालमासे कालं किञ्चा देवलोणे उववण्णो, ततोवि चुओ समाणो इहेव भरहवासे आभीरकुले दारओ
जातो; क्रमेण संवडितो, जोवणत्थो य विवाहितो, दारिका य से जाता अतिलुविणी, सा य मदकनगा, अकन्या कयाइ ताणि दोवि
पियापुत्ताइ अक्कोहिं आभीरेहिं समं सगडं वयस्स भेरुण गगरं विक्किण्णए पत्थिताणि, सा कय (मह) कनगा सारहिंत्तं सगडस्स
केरइ, ततो तं गोवदारगा तीए रूवेण अक्खिचा तीसे सगडस्स अन्मासयाइ सगडाइ खंडति, तं पलोएताणं ताइ सयळाइ सगडाइ
भग्गाइ, तीए नामं कयं-असगडा, असगडाए पिता असगडापिता, तस्स तं चेव वेरगं जातं, तं दारियं परिणवेऊण सव्वं से
वससारं दाऊण थेरण समीचे पव्वइतो, तेण तिचि उत्तरज्झयणाणि जाव अधीताणि, असंखते उडिहे तंणावरणं उदिण्णं, गता
दोवि दिवसा अंभिलुद्धेण, न आलावगो ठाइ, आयरिएणवि मण्णति-उडिहि, जा ते एयं अज्झयणं अणुणवेज्जति, सो भणति-
एयस्स केरिसो जोगो ?, आयरिया भणति-जाव ण उड्ढेति ताव आयंविंलं, सो भणति-अलाहि मम अणुणाएणंति, एवं तेण

अदोणेण आयविलाहारेण वारसहि संवच्छरोहि अधिज्जयं असंखयं, उवसंतं, सेसं लहुं चैवं अधिज्जंतं, एवं पण्णापरिसहो
 अधियासेयच्चो जहा असगडपिलणा, तप्पडिवक्खे इमं उदाहरणं, एगो थूलिमहो नाम आयरिओ बहुस्सुतो, तस्स एगो पुव्वमिच्चो
 आसि सण्णातगोऽपि य, सो तस्स घरं गतो, महिलस्स पुच्छति-सो अमुगो कहिं गतो?, सा मणति-याणिज्जेण, तं च घरं
 पुव्वं लहुं आसि, पच्छा सडिटपडियं जातं, तस्स य पुव्वएहिं एगस्स खंभस्स हेट्ठा दब्बं णिहेल्लयं, तं सो आयरिओ नाणेन जाणति,
 पच्छा तेण तओहुत्तो हत्थं काळण भण्णाति- 'इमं च एरिसं तं च तारिसं' गथा ('१२२-१३०) इमं च इत्थियं दब्बं, सो य
 अण्णाणेण भमिति, सो य आगतो, महिलाए सिद्धं, थूलिमहो आगतो आसिचि, सो मणह-किं थूलभदेण भणियं?, सा मणह-
 किंचि, णवरं खंभहुत्तं दांपतो भणति-इमं च एरिसं तं च तारिसं, तेण पंडितेण णातं, जहा-अवस्सं एत्थ किंचि अत्थि, तेण खंतं,
 णवरं णाणापगारयणाण भरिता कलसा अच्छंति, तेण णाणपरिसहो णाधियासिओ, एवं ण णाधियासितब्बं ॥ इदमणिं दंसण-
 परीसहो, ऐहिकामुष्मिकं च तपोफलं अपश्यतः कस्सति दिट्ठिवा मोहो होज्ज, तत्रैहिकं क्षीराश्रवमरणादि पारलौकिकं देवेन्द्रादि,
 तत्सर्वं मिथ्या, एवं दरिसणपरिसहो भवति, स तु अदर्शनपरीएह एवोच्यते, को दृष्टान्तः?, यथा वध्यमानः साधुर्यदा न क्षुम्यते
 तदाऽस्य वधपरीएहो भवति, एवमवश्यं तपोफलानि संति, यो हि दर्शनाच्च मुखते तस्य दर्शनपरीएहो भवति, तत्रोच्चैर्देहिक-
 मधिकृत्यापदिश्यते 'णत्थि णूणं परे लोए' सिलोगो (९२ सू० १३१) कथं?, यस्माच्चपःफलं प्राप्य देवा इह नागच्छंति,
 नैव दृश्यते, इत्थतः परलोको नास्ति, कश्चित्तु जातिसमरणादिभिः परलोकास्तित्वमभ्युपेय इदं न प्रतिपद्यते 'इड्ढी वावि तंवस्सिणो'
 न हि तपस्विनो देवलोकोपपचिरस्ति, न चैषां खेत्तेऽपि सति कादिरस्ति, न तु परलोकेऽस्याभाव एव धम्मफलस्य वा, यतु इह

नगच्छति परलोकादव्याद्धैत्वाद् प्राप्यतत्त्वाच्चेति, यद्येवविधं परिज्ञानमेव न समस्ति तेषां, यथा वयमसुकस्थानादागता इति, यतश्चैवं ततः 'अहवा वंचितो भित्ति' अदुवेति अथशब्दः, सो अहं वंचित इति कथं वंचित इति?, न भोगा युक्ता, न च पालोको अस्ति, धर्मफलं वा विशिष्टं 'इति भिन्नखूण चिंतये', व्यपादिश्यते- 'अमू जिणा' गाथा (९३ सू० १३२) अमू जिणा इति ऋषमादयः, अस्थि महाविदेह, भविस्सति महापउमादयो, गच्छान्यदेवमिति तत्सर्वं मृषा वदंति अस्खातं, ण य तं एवं, सांप्रतं प्रज्ञापयंति- यथा अमू जिणा, एष तु अजिनकाले परीपहः, एवमन्यदपि यत्पराशं जिनाकं तदभ्रदधतः दंसणपरीसहो भवति, तत्रोदाहरणं 'ओधाविउकामोऽविय' गाथा (१२२-१३३) वत्थाभूमिंए अज्जासाढा णामायरिया बहुसुता, तत्थ गच्छे जो कालं क्रोहं तं निज्जाविति, मच्चपडियाइस्सितातो बहुया णिज्जाविता, अपाहि ता पच्चवति, अण्णया एगो अप्पणो सीसो तेण आदरतेण भणितो-देवलोमाओ आगंतुं मम दारिमावं देज्जासिचि, न य सो आगच्छति, पच्छा सो चित्तेति-सुगहं कालं किलिद्धेऽहं, सल्लिगेण चैव ओधावति, पच्छा तेण सीसेण देवलोमतेण ओधाइतो आभोइतो, पेच्छति ओधावंतं, तेण तस्स पदे मामो विउव्विथो, णडेपच्छा य, सो य तत्थ छमासे अच्छितो पेच्छंतो, ण छुहं ण तण्हं कालं वा दिव्वपभावेण वेदेति, पच्छा देवेण तं साहरिउं गामस्स वदिआ विज्जेण उज्जाणे छ दारए सत्थालंकारविभूसिए विउव्वति, सो चित्तेति-गिण्हामि तंमि आभरणयाणि. वरं सुहं जीवंतोचि, सो एतं दारगं भणति- ओणेहि आभरणगाणि, सो भणति-भगवं ! एवं ताव मे अस्खाणयं सुणेह, पच्छा गेहेज्जासि, भणति-सुणेमि, एगो कुंभकारो सो मडियं खणंतो तडीए अकंतो, पच्छा एसो भणति-जिण भिक्खं वल्लिं देमि' गाथा (१२३-१३४) एवं भगवं अमहे धारणत्तया सुग्गे सरणसुवगता, तेण भन्नति-अतिपंडितवादिओऽमि, धेत्तूणा-

भरणानि पडिगहं दृढाणि, पुढाबिकायो गतो । इदाणि आउक्काओ विवियओ भणति, सोडवि अक्खाणयं कहेति, जहा एगो तालायरो पाडलो नाम, सो अकया गंगं उचरंतो उवरिं वुडोदएण हीरति, तं पासिय जणो भणति- 'चहुसुत्तं' गाथा (१२४-१३४) पच्छा तेण पडिभाणितं गाथा 'जेण रोहंति बीयाणि' गाथा (१२५-१३४) तस्सवि तहव गेण्हति, एस आउक्कातो ॥ इदाणि तेउक्कातो ततिओ, तोह अक्खाणयं कहेति-एगस्स तावस्सस अग्गिणा उडओ दड्डो, पच्छा सो भणति- 'जमहं दिया य राओ य' गाहा (१२६-१३४) अहवा 'वग्घस्स मए भीएणं, पावगो सरणं कतो । तेण अंगं महं दड्डं, जातो सरणतो भयं ' (१२७-१३५) तस्सवि तहव गेण्हति, एस तेउक्काओ ॥ इदाणि वाउक्काओ चउत्थो, तहव अक्खाणयं कहेति, जहा-एगो जुवाणो वणणिचियसरीरो, सो पच्छा वाएहिं गहिओ, अण्णेण भण्णति- 'लंघणपवणसमत्थो पुड्वि होऊण संपयं कीस ' । दंडलतियगहत्थे वयंस ! किनासओ वाही ! (१२८-१३५) पच्छा सो भणति- 'जेट्टासाहेसु मासेसु' गाहा (१२९-१३५) अहवा 'जेण जीवंति सत्ताणि, निरोहंमि अनंतए । तेण मे भज्जती अंगं, जातो सरणओ भयं (१३०-१३५) तस्सवि तहव गिण्हइ, एस वाउक्काओ ॥ इदाणि वणस्सतिकाओ पंचमो, तहव अक्खाणं कहेइ, जहा एगोम रुक्खे केँसिचि सउणाणं आवासो, तोहि अंडपेछुगणि सयं च अच्छति, पच्छा रुक्खाब्भासतो बल्ली वड्डिता, रुक्खं वेदंती उवरिं विलग्गा, वल्लीअणुसारेण सप्येण विलगिऊण ते पेळगा सऊणा य खतिया, पच्छा सेसगा मणीत- 'जाव वुच्छं खुहं वुच्छं' गाहा (१३१-१३५) तस्सवि तहव गेण्हइ, एस वणस्सतिकाओ गओ ॥ इदाणि तसकाथो छड्डो, तहव अक्खाणयं कहेति, जहा एगं नगरं परचक्केण रोहिज्जति, तत्थ य वाहिरीयाए हरिएगा, ते अविमतरएहिं विणिज्जंति, वाहिरि-

याए परचक्रेण वेपथंति, पच्छा केणति अन्नेण भण्णति- 'अब्भितरगा खुभित्ता' गाथा (१३२-१३६) अहवा एगत्थ
णगरे राया सयमेव चोरो, पुरोहितो भंडति, पच्छा दोवि हरति, पच्छा लोगो भणति-जुत्थ राया सयंच रो' गाथा (१३२-१३६)
अहवा एगत्थ धिज्जाइयस्स धूया, सा य जोव्वणत्था पडिस्सुदरिसिणिज्जा, सो धिज्जाइओ तं पासिउण तीए धूयाए अज्झोव्वक्को,
तीसे तणएण अतीव दुव्वलीभवति, वंभणीए पुच्छिओ णिव्वंधेण, क्कहोते, ताए भण्णति- मा अर्थति करोसि, तहा करोमि जहा
केणइ पओणेण संपत्ती भयति, पच्छा घूतं भणति- अम्ह पुव्वं दारियं जक्खा भुंजति, पच्छा देज्जति, तव कालपक्खचाउदसिए
जक्खो एहिहि, मा णं विमाणेहि, संमाणेहिसि, मा य तत्थ तुमं उज्जोतं काहिदि, तीएवि जक्खक्कोउहल्लेण दीवओ सरावेण
उदतो, सो य आगतो, सत्तं परिमोचूण रत्तकीलत्तो पसुत्तो, इमावि कोउगेण सरावंगं क्कडिती, णवरं पेच्छति तायं, ताए नायं,
जे होंउ तं होउ, पुव्वं भुंजामि भोगे, पच्छा ताइ रतिकिलंताइ, उग्गतेवि स्रो ण विवुज्जंति, पच्छा वंभणी भण्णति- 'आचिरुग्ग-
तए व सुत्तरिए, मागहिया (१३४-१३७) पच्छा सा तीसे धूया तं सुणेत्ता पडिभण्णति- तुमए व अन्नम ए लवे' मागहिया
(१३५-१३७) पच्छा सा धिज्जाइणी भणति 'नव मास कुच्छीइ घालित्ता' मागहिया (१३६-१३७) अहवा एगेण
धिज्जाइतेण तलागं खणावियं, तत्थवि य पालीए देउलं आरामो य क्तो, तत्थ य तेण जण्णओ पवित्तो, छगलमा एत्थ मारो-
ज्जति, अण्णया य क्कयाइ सो धिज्जातिओ मरिउण छगलिओ चैव आयातो, सो य धेनुण अप्पणिज्जएहिं पुत्तेहिं तत्थ चैव
तलाए जणि मारिउं णेज्जति, सो य जातिस्मरो णिज्जमाणो अप्पणोच्चियाए भासाए वोव्वुयति, अप्पणा चैव सोयमाणो,
जहा मए चैव पवानियं एयं, सो य वुन्निएमाणो साधुणा एगेण अतिसिएण दस्सति, तेण भण्णति- 'सयमेव य लुक्ख लोविया'

माराहिया (१३७-१३८) सो तं सोऽज्ज तुण्हिक्को चेव ठितो, तेहिं धिज्जाइएहिं चित्तिं-
छगलओ तुण्हिक्को ठितो, ततो साधूणं गंतुं भण्णति- किं भगवं ! एस छगलओ तुम्हेहिं पडियमेचेहिं तुण्हिक्को ठितो !, तेण
साधुणा तेसिं कहितो सब्भावो, जहा- एस तुज्झ पिया, किं अभिण्णाणं !, तेण भण्णति- अहंपि जाणामि, किं पुण एसो चेव
कहेहिंति, तेण छगलेण पुव्वभवे तेहिं पुतोहिं समं णिहणयं णिहतं तं गंतूण पाएहिं खलवलेति, एवं अभिण्णाणं, पच्छा तेहिं
मुक्को, स साधुसमीवे धम्मं सोऽज्ज भत्ते पच्चक्खाइज्ज देवलोगं गतो, एवं तेण साराणमिति काउं तलागासमे जण्णा पवत्तिआ
तमेव से असरणं जातं, एवंविधोऽत्र समवतारः एवं तुव्मे इमे म्हे सरणं गता, तहेव तस्सवि आभरणगाणि धेत्तूण सिग्यं गंतु-
मादत्तो पंथे, णवरं संजतिं पासति मटितडिक्कितां, तेण सा भण्णति- 'कडगा य ते कुंडला' गाथा (१२८-१३८) पच्छा ताए
भण्णति- 'स्समणो असि संजतो असि' गाथा (१२९-१३९) एवं ताए उवदिट्ठो समणो पुणोवि गच्छति, णवरं पेच्छति
पुणोवि खंधावारं एतं, तस्स णिवट्टमाणो ङडियस्सेव सवडिहुत्तो आगतो, तेण हत्थिखंधाओ उरुहिंता वदितो, भणितो य- भगवं !
अहो मम परं मंगलं निमित्तं च जं साधू मए दिट्ठो, भगवं ! मम अनुगहनिमित्तं फासुगेसणिज्जं इमं मोदकादिं संगलं वेप्पतु,
मम अणुगहत्था, सो गेच्छति, भायणेसु आभरणानि छूढाणि मा दिस्संति, तेण दांडएण बलामोडिए पडिगहो गहितो जाव
मोदगे छुमामि, णवरं पेच्छति आभरणगाणि, तेण सो खिज्जितो उवालद्धो य, पुणोवि संबोधितो, पच्छा दिव्वं देवरूपं काज्जण
वंदिज्जण पडिगतो, तेण पुव्वं दंसणपरीसहो गाधियासिओ पच्छा अधियासिओ, दंसणपरीसहो बावीसतिमो समत्तो ॥

‘एते परीसहा’ सिलोगो (९४ सू० १४०) एते जहुदिडा सब्बसिं पुरतो कासवो भगवं वट्टमाणसामी तेण पवेदित्ता

कहिता 'जे भिक्खू ण विहणेज्जा' णिहणणा-पराजिणया 'केणइ'ति बावीसाए एगतेण 'कण्हुवि' ति क्वाचित् । इति वेमि, णया जहा विणय सुते ॥ परिसहज्झयणं समत्तं २ ॥

एवं परीसहा अधियासेतत्त्वा इमं आलंबणं काउं जहा दुल्ला इमाणि चचारि परमंगाणि, एतेणाभिसंवधेण चतुरंगिज्जे आगतं, चउसु अंगेसु हितं-चतुरंगेज्जं, एतस्स चचारि अणुयोगदाराणि जहा विणयसुते तहा वकेऊण जहा णामनिष्फओ निक्खेवो चउरंगेज्जं, दुपदं नाम, चचारि णिक्खिवित्तवं, तत्थ एगस्स अभावे कतो चतुङ्गणं, तेण एगस्सेव णिक्खेवो कायव्वो, तत्थ गाहा- 'णामं ठवणा' गाथा (१४१-१४१) नामठवणाओ गताओ, दव्वेक्कयं तिविहं, तंजहा- एक्कं दव्वं सच्चित्तं अचित्तं मीसगं च, सच्चित्तं जहा एगो मणूसो, अचित्तं जहा एगो कारिसावणो, मीसं जहा पुरिसो वत्थाभरणचिसूसिओ, मातु-पदेक्कणा उप्पणोति विगतेति वा धुवेदि वा, एते तिन्नि दिट्ठिवादे मातुपदा, अथवा इमे मातुगपदा अआइ एवमादि, संगहेक्कयं जहा दव्वसंचयमुद्दिस्स एगो सालिक्कणो साली भणति, वहवो सालयो साली भणति, जहा णिप्फण्णे साली, तं संगहेक्कयं दुविहं-आदिट्ठु अणादिट्ठं च, तत्थ अणाइडं अविसेसियं, आदिट्ठु णाम विसेसियं, अणाइडं णाम जहा साली सालिति, आदिट्ठु कलमो, पज्जविक्कयं दुविहं आदिट्ठु अणादिट्ठं च, पज्जया गुणादिमेदा परिणति, तत्थ अणादिट्ठं गुणेत्ति, आदिट्ठु वण्णादि, भावेक्कयमवि आदिट्ठु अणादिट्ठं च, अणादिट्ठु भावो आदिट्ठु उदइओ उवसमिओ खइओ खओवसमिओ पारिणामिओ, उदइसभावैक्कणं दुविहं आदिट्ठुमणादिट्ठं च, अणादिट्ठु उदयितो भावो, आदिट्ठु पसत्थमप्यसत्थं च, पसत्थं तित्थकरनामोदयादि, अपसत्थं कोहो-दयादि, उवसमियस्स खइयस्स अणादिट्ठुविट्ठा मेदा सामणविसेसाणममेदे न संभवति, केइ खयोवसमियंपि एमेव इच्छति,

तं न भवति, जेण सम्मदिट्ठीण मिच्छादिट्ठीण य खओवसमलद्धिओ बहुया संभवति, तासां दुब्बिहाणं चेव, जाओ सम्मदिट्ठी-
णं ताउ पसत्थाओ, जाओ मिच्छादिट्ठीणं लद्धीओ ताओ अप्पसत्थाओ, पारिणाभियमाविककयं दुविहं—आइडमणाइहं च,
अणाइहं पारिणाभियभावो, आदिहं सातिथपारिणाभियओ य अणादिथपारिणाभियएक्कमं कसाय-
परिणयो जीवो कयायी, अणादिथपारिणाभियएक्कयं जीवो जीवमावपरिणतो सदा एवमादि, इह क्तरेण एक्कएण अधिकारो, ^१,
उच्यते, भिक्खूया एक्कमा चत्तारि सद्धेण संगहिता भवति, तेण संगहिक्कएण अधिकारो, सुयणणं भावे खओवसमीए वट्ठित्ति
भावेक्कएण अधियारो, दुयादि परवणावसरे परव्वज्जति, एवं सेसं परव्वितं भवति, तम्हा चउक्कणिक्खेवो, सो सत्तविधो-णामं
ठवणा' गाथा (१४२-१४१) णामचत्तारि ठवणा० दव्व० खेत्ते० काल० गणण० भावच०, णामठवणाओ गयाओ, दव्वचउक्कने
चत्तारि दव्व्वाणि सच्चित्ताचित्तमीसगाणि, सच्चित्ते चत्तारि मणूसा अचित्ते चत्तारि करिसावणा मीसे चत्तारि मणूसा सालंकारा,
खेत्ते चत्तारि आगासपदेसा, जमि वा खेत्ते चउक्को परव्विज्जति, काले च णि समया आवलियाउ वा एवमादि, जमि वा काले
चत्तारि परव्विज्जति, गणणा एक्को दो तिन्नि चत्तारि, भावे एताणि चेव चत्तारि परमंगाणि, एत्थ गणणाचउक्केण अधिकारो,
चत्तारिस्ति गतं ॥ इदानीं अंगत्तिदारं, तत्थ गाहा-‘णामं’ गाहा-(१४३-१४१) णामठवणाओ गताओ, दव्वंगे इमा दारगाहा-
‘गंधंग ओसंधंग’ गाहा-(१४४-१४१) दव्वंगं छविहं, तं० गंधंग ओसंधंगं मज्जंगं आउज्जंगं सरिगं जुद्धंगं, एत्थ एवेगं अपि
अणेगप्पगारं, तत्थ गंधंगे इमा गाथा ‘जमदग्नि’ गाहा (१४५ १४२) जमदग्निणाम वालओ रिणुगा हरेणुगा चेव संवरणिगं-
सियं णाम तमालपणं विणिगयाण मज्झो, मगंगो- गंगद्रव्यं रक्खतणे मोचायं एताणि मल्लियावासिताणि कोटिं अगंधति, कोटो-

ग्रहणमित्युपमा, महार्यो अर्यो(हो) अथवा इमं गंधं 'ओसीर हिरिवेराणं' गाथा(१४६-१४२) उसीरं उसीरमेव हिरिवेवं बालओ भद्रदारुसतपुष्पाणं भागो य तमालपत्रस्त तमालपत्रमेव 'एयं पृहणं एयं विलेवणं' गाहा (१४७-१४२) एतं गंधं, इदानीं ओसधंगं 'दो रयणीओ' गाहा (१४८-१४२) दो रयणीओचि दारुहरिद्रा पिंडहरिद्रा य. मरिहदफलं णाम इंद्रजन्मा, तिवि ओसिणंगं इति तिकडुंगं, कृणगमूलं नाम विह्वमूलं, उदगओ अहुमं, 'एसा हणंतो कंडू' गाहा (१४९-१४२) पूती एसा, गंधंगं गतं । इदानीं सज्जंगं 'सोलस दक्खाभागा' गाथा (१५०-१४२) कंठ्या, इदानीं आयोज्जंगं 'एगसुकुंदा तूर' गाथा (१५१-१४३) एगा एव हि सुकुंदा तूरं, यथाभिमारकठमयणी य, सरिरंगं 'सीससुरोय' गाथा (१५२-१४३) कंठ्या, युद्धंगाणि 'जाणावरण' गाहा (१५२-१४३) जाणं रहे आसो हत्थी य, जदि एताइणत्थि किं कोउ पाइक्को, लद्धेसुवि जइ आवरणं कव-याई णत्थि तावि ण सेज्जाति, सति आवरणे पहरणेण विणा किं सक्का हत्थेहिं जुज्झिउं ?, सति प्रहरणे जति कुसलत्तणं णत्थि णवि जाणति- किध जोद्धातव्वं, सति कोसल्ले णीतिएवि विणा किं कोउ ?, समूहे मारेज्जाति अवक्कमणं उवक्कमणं च अयाणंतो, जहा अगडदो दक्खत्तेण फेडाति डेविति वा, तेसु सवेसुवि लद्धेसु जति विवसायो णत्थि णेव जुज्जाति अणिव्वयं, सइवि ववसाए सरिरेण असमत्थो किं कोउ ?, तेण जाणं आवरणं पहरणं कुसलत्तं णीति दक्खत्तं ववसाओ सरिरमारोमं एताणि जुद्धंगाणि ॥ इदानीं भावंगाणि 'भावंगं विय दुविधं' गाथा (१५४-१४४) भावंगं दुविधं-सुत्तंगं नोसुत्तंगं च, सुत्तंगं वारसंगाणि, शोसुत्तंगं चउब्बिहं, तंजहा-माणुस्सं धम्मसुती सद्धा तवसंजमंमि वीरियं च । (१५५-१४४) एते भावंगा दुल्लभया संसारं तत्थ सरिरदव्वंगस्त इमाणि एगटियाणि-अंग दस भाग' गाहा (१५६-१४४) अंगति वा दसत्ति वा भागत्ति वा भेदेति वा

अवयवेषु च वा पुष्पेति वा खंडेति वा देसे पदेसा पन्वे साहा पल्ला पज्जेवेति वा खिलेति वा, भावंगस्स इमाणि एगट्ठियाणि 'दया य संजमो' गाहा, दयति वा संजमोचि वा दुगुळा लज्जा छलणा तितिकखा अहिंसा विरति वा, तत्थ माणुस्सं पढमं अंगं, तं च दुल्लभं, कथं?-'माणुस्स खेत्त जाती' गाथा (१५८-१४५) तत्थ माणुसत्तं दुल्लभं इमेहिं दसहिं दिइतेहिं पसुवि-
ज्जति, तं०-चोह्लग पासग' गाहा (१५९-१४५) एसा गाहा जहा समाइए, एवं आयरियं खेचपि आयरिया जाति कुलं रूचंति आरोमंगं आउगं बुद्धिं सवणं धम्मस्स कहणं पियसहुं संजमो तमिं य असढकरणं, तं एताणि लोगदुल्लभगाणि, अथवा अन्नपरि-
वाडीए गाथा, चत्तारि अंगाणि दुल्लभाणि 'इदि यलद्धीणि अत्तणा य' गाथा, भावओ इंदियाणि, लभित्तावि कोह अणिव्यत्तिहिं चैव यरति, यिवत्तेउंयि केईण सन्वपज्जत्तीहिं पज्जयत्तं, पज्जत्तएसुपि पुणरवि उवघाता भवति कुंटादीभिः, अहवा णिव्यत्ति-
ज्जमाणाणि उवहम्मन्ति वी(थि)रमाहुगअवाहुगजातंगलुज्जादिसु, सव्वनिव्वचाएवि खेमं दुल्लभं, खेमो धातं विभवं सुभिकखं दुल्लभं, अथवा धातं-विभवो, आरोमंगं-विरोगता, सद्धा-धम्मसद्धा, गहणेत्ति गाहको उवयोगी, अहुत्ति संजमो अहुं, अथवा इमेहिं दुल्लभं 'आलस्स' गाहा (१६०-१५१) आलस्सेण साधूणं पासं न अल्लीयति, अहवा णिज्जत्तमपत्तो, मोहाभिभूतो इमपि कायव्वं गत्थत्ति सुणे न, अहवा अवज्जा किं एते जाणंतगा हिंति ? , अथवा थंयेणं थद्धो ण किंचि पुच्छति, अहवा अहुविहस्स मदस्स अन्नयथंभेण, अहवा दट्ठणं चैव पव्वइए कोहो उपज्जति, पमादेण पंचविहस्स पमादस्स अन्नतरेण, अहवा किंविणत्ता मा एतसिं किंचि दायव्वं होहिंत्ति तेण ण अल्लियति, मएण वा एते णरगतिरियाणि दायंति अलाहिं तो एतेहिं सुएहिं, अण्णाणेण वा कुप्पेहिं मोहिओ इमपि से ण चैव धम्मसन्ना उपपज्जइ, अहवा वक्खेवो अपणो णिज्जमेव आउलो, कोउहल्लेण णडपेच्छादिसु,

अहवा रमणसीलो वट्टगुलियादीहिं, 'एतेहिं कारणेहिं' गाहा (१६१-१५१) कंठ्या, धर्मतराइयाण कम्मणां उदएणं दुल्लभं संजमंमिवि वीरियं, सरिहणीताए, जो पुण मिच्छादिट्ठो सो पुण धम्मसुत्तापि लद्धूणं तं सदहति, तस्य गाथा 'मिच्छादिट्ठो जीवो' (१६२-१५१) मिच्छादिट्ठो उवदिट्ठं पवयणं न सदहति, असन्भावं पुण उवदिट्ठं वा अणुवदिट्ठं वा सदहति, जो पुण सम्मदिट्ठो सो उवदिट्ठं पवयणं सदहति, असन्भावं पुण अणाभोगेण (गुरुनिअगेण) वा सदहेज्जा, तस्य अणाभोगेण अविकोविओ निगिहए सु संकितो अनेहिं पण्णवेज्जमाणो अप्पणो य दिट्ठिए सु एमो जिणोवएससिकाज्ज अविक्कोविओ सदहेज्जा, गुरुणिअगेणंति गिरहइ (ई)सि सो तं निण्हयादिट्ठं गुल्लाऽऽणवेज्जितो सदहेज्जा, जहा य 'ततेणं तस्स जमालिस्स अणयारस्स एवमाइक्खमाणस्स एवं भास० एवं पण्ण० एवं पस्वेमाणस्स अथेयति या समणा णिमंथा एयमट्ठं सदहति, तस्य णं जे य एयमट्ठं ण सदहति ते णं समणं भगवं महावीरं उवसं० विहरति, तेसु पुण निण्हया इमे 'वट्टुरय पदेस' गाहा (१६४-१५२) 'वट्टुरय ज-मालीपमवा' गाहा (१६५-१५३) 'गंगतो दोकिरिया' (१६६-१५३) एतेसिं जस्य उप्पन्ना दिट्ठिओ ता इमा णगराओ 'सावत्थी उसभ' गाथा (अत्र०), इदाणि एतेसिं कालो भणति 'चउइस सोलस वीसा' गाहाउ दो, इदाणि भणति- 'चोइस वासा तइया' गाथा, अक्खणयसंगहणो, 'जेठा सुदस्सण' गाहा (१६७-१५३) एवं सत्तण्हवि निहयाण वत्तव्वया भाणियव्वा जहा सामाइयनिज्जुचाए, केइ पुण निण्हए एत्थ आलावणे पडिक्कन्ति 'सोच्चा णेयाउयं मगं, बह्वे परिभस्सति' एवं अंगंति गतं, अस चतुरंगनिष्फणं चातुरंगिज्जं, णामनिष्फणो निक्खेवो गतो, सुत्ताणुगमे सुत्तं उच्चारतव्वं, 'चत्तारि परमंगाइ' सिलोणे (९५४-१८१) चत्तारीति संख्या, परि(र)मानं यस्य तत्परमं, अल्लभतेऽनेनेत्यंगं,

परमाणु च तान्यंगानि, अणुचराणीत्यर्थः, दुक्खं लभ्यत इति तदुल्लभानि, इहेति झल्लोके, दिहतीति देहं देही-जीवो भवति 'माणुसत्तं' सुप्ती सद्भा संजमंमि' मनसि श्रोते मनुष्यः, श्रवणं श्रुतिः, कस्यासाँः, श्रुतधर्मस्य, श्रद्धानं श्रद्धा, धर्मस्यैव, विराजयत्यनेनैव वीर्यं, संजमे वीर्यं, संजमे योगकरणीमित्यर्थः, तत्र तावत् प्रथमं मानुष्यं, तस्मिन् सति शेषांगाणि स्युरिति, तदपिचापि दुर्लभमेव, कथं ? 'समावणण संसारे' सिलोगो (९६ द्. १८१) एगतो आवण्णा समावण्णा, संसरणं संसारः, संसृतिर्वा संसारः, कथं ? 'समावणण संसारे' सिलोगो (९६ द्. १८१) एगतो आवण्णा समावण्णा, कंढं णाणागोत्तासु संसरति ?, नानार्था भवतस्त्वे सति जायत इति, जननं जातिः, नानागोत्रास्त्विति हीणमज्झिमउच्चमासु, कंढं णाणागोत्तासु संसरति ?, 'कम्म नाणाविधा कडा' क्रियत इति कम्मं नामार्थान्तरत्वे सति तद्धीनोचरजातिनिर्वचकं कम्मं कृत्वा पृथक् पृथक् पुढो अथवा पुणो २ विधनामकप्रकारं प्रजायत इति प्रजा, विधसा भवतीति विस्समंति वा, कथं विस्सं भविस्सति ?, उच्यते. 'एगता देवलोगे' सिलोगो (९७ द्. १८२) एकस्मिन् काले एकदा, दीव्यंत इति देवाः देवानां लोको देवलोकः, नार- कानां लोको नारकलोकः, एगता आसुरे काये अस्यत्यसावित्यसुरः असुराणामयमासुरः, चीयत इति कायः, आहितैः कर्मभिरारोपि- तैरित्यर्थः, आधितो वा कर्मसु, अथवा कर्मभिः शुभैः शुभैर्देवत्वेऽपि सति उच्चस्थानवान् भवति, अशुभैर्नैचैः स्थानैः, एवं स्थानादि- सुखसंविदा यथाकर्मोपगाः, अशुभैरपि आभियोग्यकिल्बयादिषु सर्वदेवभेदाः यथाकर्मोपगाः ॥ मानुष्यमपि प्राप्य 'एगता खत्तिओ होई' सिलोगो (९८ द्. १८२) क्षतात् त्रायत इति क्षत्रियः, 'चंडो' इति चण्डालः, अहवा सुदेण वंमणीए जातो चंडालो, बुक्कसो वर्णीन्तरमेदः, यथा वंमणेण सुदीए जातो णिसादोचि बुच्चति, वंमणेण वेसीते जातो अवंट्टेचि बुच्चति, तत्थ निसाएणं अवंट्टीए जातो सो वंक्कसो भवति, क्षत्रियग्रहणादुच्चमजातयो गृह्यन्ते, चण्डालग्रहणावीचजातयः, अथवा वाग्बि-

भगादिषु अन्येऽपि नीचोत्तमा मानुषजातिभेदाः, तिरिणसु 'ततो कीड पतगो य' कळं, एवं शुश्रव्यादिष्वपि च 'एवंमावट्ट-
जोणीसु' सिलोगो (११ सू० १८३) एवमनेन प्रकरणे, आवर्त्तते यत्र स आवर्त्तः, द्रवावर्त्तो नदीसमुद्रादिषु, भावे संसार
एव, पुनः पुनर्यथाऽऽवर्त्तते सत्त्वा यथायुयं तामिति योगः, आवर्त्त आवर्त्तस्य वा शोनिषु, प्राणनं प्राणः, प्राणा येषां संताति
प्राणिनो, 'कम्मकिव्विप्सा' इति कम्मोहि किव्विप्सा कम्मकिव्विप्सा, कर्माणि तेषां किव्विप्साणि कमेकिव्विप्सा, त एवं तासु
आवर्त्तयोनिषु पर्यटतोषि ण णिव्विज्जन्ति संसारे, न इति प्रतिषेधे, निर्वेदनं निर्वेदः, संसरति तासु तासु गतिव्विति संसारः, संसरति
वा घावती तासु जातिषु सच्चः, सर्वे अर्था सव्वत्था, जे मणुस्सकाममौगोपकारिणः ते सर्व एव गृह्णीते शब्दादयः, ते च पर्याप्ता
तस्य, न चासौ तान् भुञ्जानो निर्वेज्जते, अप्येवासौ यथा यथा भुञ्जते तथा तथा प्रतापोऽभिवद्दते, एवं संसारिणः संसरंतः
संसारे दुःखैः शरीरमानसैरभिभूयमाना न निर्विघ्नंते, अंगेव रंजते एव, कोऽभिप्रायः १, यतस्तत्प्रतिघाताय नोद्यमते, अथवा
'सव्वत्थ स्वत्ति य'ति सर्वैः कर्मैर्यस्यार्थः स सर्वार्थः, स हि अष्टराज्यः, तस्याज्ञा वितथा, यो राजा, कामैः सर्वैर्यार्थः, स च तान्
प्राथयन् न निर्विघ्नते, एवमसावपि संसारी संसारे दुःखाभिभूतः संसारसुखान्येव प्राथयेत्, न तैः प्रार्थनासुखैर्निविघ्नते, ते एवं
संसंतः 'कम्मसंगेहिं संसूढा' सिलोगो (१०० सू० १८३) सज्यते यत्र स संगः, पंकादयो द्रव्यसंगः, कामसंगस्तु काम-
भोगभिलाषः, अथवा सर्व एव कर्मसंगतैः कर्मसंगैः संसूढाः, समस्तं सुखेऽस्मात् संसूढा, दुःखमेवं जायते दुःखिता, वेद्यंत इति
वेदनाः शरीराद्या बहवो वेदना, अथवा अत एव दुःखिता येन बहुवेदना, अथवा श्रुत्पिपासाद्येव बहवो वेदना, 'अमाणुसासु
जोणीसु' मानुषाणांमियं मानुषी न मानुषी अमानुषी, नियतं निश्चितं वा हन्यते निहन्यते, विशेषेण वा हन्यते, 'कम्ममाणं तु पहाणाए'

सिलोगो (१०१ सू० १८३) तु विसरणे, किं विसरयति ? तेषां मानुसजातिनिर्वर्तकानां कर्मणां प्रहीयत इति प्रहाणा, आनु-
पूर्वी नाम क्रमः तथा आनुपूर्व्या, प्रहीयमाणेषु मनुष्ययोनिधातुषु कर्मसु निर्वर्तकेषु वाऽऽनुपूर्व्येण उदायमाणेषु, कथमानुपूर्व्या
उदीर्यते ? उच्यते, उक्कडूते जहा तांयं, अहवा कर्म वा जोगं व भवं च आयुगं वा मणुस्सगतिणामगोचस्स कस्मिंश्चित्तु
काले कदाचित्, तु पूरणे, न सर्वदेवत्यर्थः, 'जीवा सोधिम्मणुप्पत्ता' शुद्ध्यते अनेनेति शोधिः तदावर्णायकमपगमादि-
त्यर्थः, मनुष्यभवो मानुष्यं तमपि च 'माणुस्सं विग्गहं लडुं' सिलोगो (१०२ सू० १८४) विगृह्यते जनेनेति विग्रहः,
स च यथा दुर्लभः तथा चोक्तं चोल्लगपासकादिभिः, इदानीं द्वितीयमंगं सुति, धम्मस्स श्रवणं श्रुतिः श्रूयते वा, ध्रियते वा
धारयतीति वा धर्मः, दुःखेन लभ्यते इति दुर्लभः, आह-श्रवणादस्य किं भवति ? उच्यते, 'जं सोच्चा पडिक्कजंति' यं
इति अनिर्दिष्टस्य निर्देशः 'सोच्चा' श्रुत्वा प्रतिपद्यन्ते, तवो वासविधो, खंतिग्गहणेन दसविधो समणधम्मो गहितो, ओहसा-
गहणेण पंच महब्बयाणि ॥ 'आहृच्च सवणं लडुं' सिलोगो (१०३ सू० १८४) आहृच्च णाम कदाचित्, कस्य श्रवणं ?
धर्मस्य, श्रद्धा, संयमोद्यम इत्यर्थः, परमदुर्लभा नास्मात्पर किंचिदप्यन्यत् दुर्लभं परमदुर्लभा, कथं तर्हि ? विषयवृत्तिता हि विला (सिनः)
'सोच्चाणेआउयं मग्गं' नयनशीलो नैयायिकः, यं श्रुत्वापि बहवो सर्वतो परिअरयन्ते, केचित्तावत् दर्शनादपि परिसस्संति,
केचित् श्रद्धानादं, अथवा सर्वतो अरयंते जहा णिण्हवा, येऽपि न अरयंते तेपामपि 'सुत्तिं व लडुं' सिलोगो (१०४ सू० १८४)
विरायते येन त वीरितं भवति, च पुनर्विक्षेपणे, सर्वदुर्लभं हि संजमवीरिय श्येप्पमः, अथवा पंडितवीरियमिति विशेष्यते,
कुतः ? जओ 'बहवे रोयमाणवि' केवलं रोचमाना एव सम्मरद्दशेने वतंते, न तु चरित्रं प्रतिपद्यन्ते, एवमियं सामग्री

दुर्लभा, एकस्य चारित्रलाभाद्युपाये चोच्छ्रगादयो वक्तव्याः, अथवा सामग्री कथं भवति ?, उच्यते, एकैकावराणकमप्रदाणतः, 'माणुसत्तामि आयातो' सिलोगो (१८५ सू० १८५) कथं, 'तवस्मीवीरियं लुहुं' तत् तपस्वीवीरियं लुब्ध्वा सम्भया द्रुतः संवृत्तः संयत इत्यर्थः, सुसंघातात्मा तपोवीर्येण स क्षिपेद्रज इति संक्षिप्युयादित्यर्थः । स्यात्-कथं संवरो भवति?, उच्यते, भावशुद्धितः, येनापिदस्यते सोधी उज्जुअमृतस्य 'सिलोगो' (१०६ सू० १८५) शोधनं शुद्धिः, अर्जतीति क्लृष्टभूतः, तद्गुणवतस्तु धर्मशुद्धिः, तथ्यते शुद्धयते शोभना वा शुद्धिः चिष्टति, नावगच्छतीत्यर्थः, अशुद्धस्य हि अशोधितमलस्येवातुरस्य न शोभिर्भवति, स एवं भावशुद्धसंवरवानिहैव 'णिब्बाणं परमं जाति' निर्वृत्तिर्निर्वाणं, परमं णाम न तेन शुक्तिमुखेनात्रत्यं संसारसुखं तुल्यमात्यि क्हापि, दाष्टाविकोऽर्थः न शक्यते दृष्टान्तमतेणोपादयितुं, एकदेशेनोपनयः क्रियते, जहा'घतसिच्चे व पावए'जघाच्चे घराचि वा घत्ते, पावं व हव्वं सुराणं पावयतीति पावकः, एवं लोहया भणति, वयं पुण अविसेसे दहण(ण दहे)इति पावकः, यथा घताभिपिक्तः पावकः परं निर्वृत्तिमाप्नोति तथाज्जादु-
 लुभावोऽपि इहैव तावत् विशुक्तामृतपानेन निर्वृत्तिमाप्नोति च, उक्तं हि- 'नैवास्ति राजराजस्य तत्सुखं नैव देवराजस्य । यत्सुखमिहैव साधोर्लोकव्यापारहितस्य ॥ १ ॥ स्यात्-कथं जायते निर्वृत्तिः पावकस्य घृतेनति ?, उच्यते, येन दृणतुषपलालकारीपादिभिर्-
 धनविशेषैरिध्यमानो न तथा दीप्यते यथा घृतेनैत्यतोऽनुमानात् जायते यथा घृतनाभिपिक्ताऽधिकं भाति, तथा निर्माणस्य घृते-
 धनादिकमेव, न तणा, पक्वते 'घतसिच्चेव पावए', नागार्जुनयास्तु पठति एवं 'चतुद्धा संपदं लुहुं, इहैव ताव भायते । तेयते तेय-
 संपदं, घयसिच्चे व पावए ॥ १॥ एतत्तावदिहैव फलं चतुर्गस्य, पारलोकिकं तु 'विकिंच कम्मणा' (१०७ सू० १८६)
 अथवा अयमुपदेशः- स एवं निर्वृतात्मा विकिंच कम्मणा हेलं, विचिप् पृथक्भावे, पृथक् कुरुष्व. अहवा विपिंचेति उज्झित इत्यर्थः,

अर्पितमस्यास्तीत्यर्पितः अर्पितवानित्यर्थः अर्पितं गर्भितं दर्शितमित्यर्थः ते हि पूर्वोक्तपनत(तयोऽव) स्थाप्तिव त्पणनता इव तेषां देव-
कामानां अर्पिता इव अर्पिता यथा भवद्भिल्लयितव्या एते कामर्भिते कर्मनीया वा कामाः, रोचते रोचयति वा रूपं, कामतो रूपाणि विकृ-
वितुं शीलं येषां ते इमे कामरूपविकुर्विणः, अष्टप्रकारैश्चयुक्ता इत्यर्थः, न चैयमल्पकालिकं सौख्यमित्यतोऽपदिश्यते- उद्धु कप्पसु
चिद्वन्ति' उद्धमव कल्याः २ वेपु उद्धकप्पेसु, अहवा उवरीमसु कप्पेसु, पूरयतीति पूर्वं, आवर्णतीति वर्णः, वृहणि भूषाणि च शतानि च,
अग्रत्यक्तत्वात् न पत्योपमसगरोपमानि, क्रियत धर्मधारणा, देशकानां च पूर्वोक्तं मनुष्यमारम्य गावद्वपशतायुष इत्यतः तन्मल्ल-
क्षीकरणार्थमपदिश्यते पुष्पावास सता बहू ॥ 'तत्तथ ठिच्चा जहा ठाणं' सिलोगो (११० सू० १८७) तस्येति तस्मिन्निधि, यथाव-
स्थानमिति इन्द्रसामानिकान्यायुष्कत एति, नहि तेषामुपक्रमो अस्तीत्यतः आयुष्कमखया ओवति माणुसं जोणि उपैत्यायान्तीत्युपेति,
मनुष्यानामियं मानुषी, युवति जुषति वा तामिति योनिः 'से दसंगेऽभिजायति' दशानमंगानां समूहो दशगं, तद्यथा 'खित्तं वत्थुं
सिलोगो (१११ सू० १८७) चौयत इति श्वेत्र-ग्रामनगरं, यवादिसस्यानि वा यत्रोत्पद्यन्ते, अथवा(आर्य)क्षेत्रमित्यर्थः, राजगृहमग्राध्रः,
वसति तस्मिन्निधि वस्तु, तत्र चैनं सेतुं सेतुं वा, सेतुं रहद्वादि, केतुं वरिसेण निष्फज्जते, इस्वादिः सेतुं केतुं, अहवा वत्थुणि
सेतुं 'भूमिघरादि, केतुं यदभ्युच्चितं ग्रासादाद्यं, उभयथा गृहं सेतुं केतुं भवति अथवा वत्थुं खायं ऊसियं खातूसियं, खातं भूमिघरं ऊसितं
पासाओ खातूसितं भूमिघरोवरि पासादो, हिरण्यग्रहणेण रूप्यसुवणं गहितं, पश्यते तस्मिन्निधि पशु, से सव्वं चउत्पयं गहियं ॥
'दासपोरुसं' दीयत इति दासः, पुरे शयने पुरुषः, एते चचारिवि खेचवत्थुहिरण्यपसवो दासपोरुसं च एकं कामगुखं, 'जत्थसे
उववज्जति' जेतु जेतु कुलसु एताणि चचारिवि सदा सुचीणाणि वत्थु विज्जति, इतरत्था हि दुस्सं विभवहानं स्यात्, किं ताहि ?

भावना-येनासौ गर्भलालितमेव भवति, एकसंगमुक्तं, 'मित्तत्वं नातवं होह' सिलोगो (११२ सू० १८७) मज्जति मज्जति वा तस्मिन् मित्रं मित्रमस्यास्तीति मित्रवान्, ज्ञातका अस्यास्तीति ज्ञातवान्, मित्रा सहवद्वितादि, शातगता तस्मादिह संवद्धा वा, गूयति इति गोत्रं उच्यगोत्रं राजा राजामात्यो वा, वृणीते वृणोति वर्णयति वा तस्मिन् वर्णः (तद्वन्), रूपवानित्यर्थः, 'अप्यतन्के महा-पद्मो' अप्यातन्को नाम अरोगः, क्षुत्पिपासाद्या हि नित्यं अनुगता एव शरीरारोगाः, आभयास्तु वैवोत्पद्यन्ते, उक्तं हि- 'कञ्चिच्चना-रोगयमतीव मेधा' महती प्रज्ञा यस्य स भवति महाप्रज्ञा; पंडिताः इत्यर्थः, अविज्ञातो नाम विनीतः अनुकूल इत्यर्थः, यथास्वी बलवं, एतानि दृष्ट्वा 'भोञ्चा माणुस्सतै भोए' सिलोगो (११३ सू० १८८) अपडिक्खे असरिसे अवेहिं अहाउयं पालिता पुब्बविभो-हि णुण वोहिं लभेत्ता ॥ तस्मा 'चउरंगं दुल्लभं मत्ता' सिलोगो (११४ सू० १८८) मत्ता णातुं संजमं पडिविज्जया तवसा धुतकम्म-से सिद्धं भवति सासते, इतिविमि । नयाः पूर्ववत्, चातुरंगिज्जं सम्मत्तं ३ ॥

एवं चरणं दुल्लभं ज्ञातेन अप्यमातो कायव्यो, जहा तेसु ण परिमस्सति, तेण इमं प्रमादऽप्रमादणामं अब्बयणमागतं, तस्स चत्तारि अणुयोगदारा जाव पायणिप्फन्ने निक्खेवे प्रमादऽप्रमादं, प्रमादे वर्णिते तण्डित्वस्खो अप्यमादो वर्णित एव भवति, सो यमातो चउत्विहो- 'णामं ठवणा' गाथा (१७९-१९० ग्र०) तत्थ दब्बप्रमादो जेण श्रुत्तेण वा पत्तिण वा पमत्तो भवति, जाणि वा अण्णाणि वत्थूणि प्रमादकचूणि णिज्जासगंधवअलस्यदीनि, भावप्रमादस्तु आसव प्रमत्ताः, स च पंचया प्रमद्यते 'मज्जं विसय कसाया' गाथा (१८०-१९० ग्र०) मज्जपीतस्य हि भावप्रमत्तत्वात् न कार्यकार्यदक्षो भवति, 'कार्यकार्ये ण जानीते, वाच्यावाच्ये तथैव च । गम्यागम्येऽति(वि)मूढश्च, नापेयं मज्जमित्यतः ॥ १ ॥ तथा विषयप्रमत्तोऽपि कृत्याकृत्यानिभिन्नो

भवति, क्साएसु विविहं आहणइ हिंसति अक्कोसति कलहसाहसीहोति, णिदापमचोवि पलीवणगादिषु विणस्सति, इंदियप्रमत्ता-
वि ममादयो विणासं पवति, जहा 'सदेण मिगो', गाहा, एस पमादोवि पंचविहो भणिओ, तस्स य पडिवक्खे अप्पमादो, सोअवि
पंचविहो, एस चेष अप्पमादेण भणितव्वो, 'पंचविहो य पमादो' गाहा (१८१-१९१) किंच गतो णामनिप्फणो, सुत्तालावग-
निप्फणो, सुत्तं उच्चारंतव्वं 'असंखतं जीवित मा पमादए' वृत्तं (११५ सू० १९१) संस्क्रियते स्म संस्कृतं, न संस्कृतं असं-
स्कृतं, यतः पूर्वकृतकारणं कतरतो विनाशमाप्यत् पुनः संस्कार्यते तत् संस्कृतं भवति, यथा छिद्रघटः पुणोवि संविज्जति दुभिज्जति-
इ वा, जं तु विणइषुण न सकति संस्कृतं तदसंस्कृतं भवति, यथा घटभेद इत्यादि, अथवा आकाशादीनि वा नित्यद्रव्याणि असं-
स्कृतानि, तत्थ इमा गाहा 'उत्तरकरणेण' गाहा (१८२-१९४ प्र०) संस्कृतंति वा करणंति वा एणइ, तेण करणेन तमेव
निक्खितव्वं 'णाम ठवणा' गाहा (१८३-१९४) णामकरणं जस्स करणमिति णामं, अथवा णामस्स णामतो वा जं तं
करणं तं णामकरणं, अक्खणिक्खेवो जो जस्स करणस्स आगाराविसेसोचि, दव्वस्स दव्वेण वा दव्वमि वा जं करणं तं दव्वकरणंति,
तं दुविहं-आगमतो णोआगमतो य, आगमतो जाणए अणुवउत्ते, णोआगमतो जाणगसरर० भवियसरीर० तव्वहरिचं, वतित्तिं
दुविहं-सण्णाकरणं णोसण्णाकरणं च, तत्थ सण्णाकरणं अणेगविहं च, जंमि जंमि दव्वे करणसण्णा भवति तं सण्णाकरणंति,
तंजहा-कडकरणं अट्ठाकरणं पेलुकरणं एवमादि, 'सण्णा णामंति मती तं णो णामं जमभिहाणं ॥ जं वा तदत्थविचले कीरति
दव्वं तु दविणपरिणामं । पेलुकरणादि गहितं तदत्थहीणं ण वा सदो ॥ १ ॥ जति ण तदत्थविहीणं तो किं दव्वकरणं जतो तेणं ।
दव्वं कीरति सदेण करणंति य करणरूढोओ ॥ २ ॥ इदाणि णोसण्णाकरणं, तं दुविहं, तं० पयोगकरणं वीससाकरणं च, विस्स-

सेति कोऽर्थः ? , विति विपर्यय, अन्यथा भाव इत्यर्थः, स गतौ, विविहा-गती विश्रुता, तं दुविधं चादीय अणादीयं च, अणादीयं जहा घम्माद्यन्मागासाण अण्णोणसमाधायांति, ' गणु करणसणादीसं च, वितद्धं मण्णती ण दोसोऽयं । अण्णोणा- समाधाणं जमिहं करणं ण णिव्वची ॥ १ ॥ अहवा पदपञ्चयादुपचारमात्रं करणं, यथा गृहमाकाशं कृतं उत्पन्नकमाकाशं विनष्टं गृहं, गृहं उत्पन्ने विनष्टं आकाशं । इदाणि साहयं वीससाकरणं, तं दुविहं चक्खुफासियं अचक्खुफासियं च, चक्खुफासियं जं चक्खुसा दीसइ, तं पुण्ण अब्भा अब्भस्सखा एवमादि, चक्खुसा जं न, दीसइ तं अचक्खुफासितं, जहा दुपएसियाणवि परमाणुयोगमालाणं एवमादीणि जं संघातेणं भेदेण संघातभेदेण वा उपपज्जति. तं ण दीसति छउमत्येयंति, तेण अचक्खुफासितं, बादरपरिणतस्स अणंतपएसियस्स चक्खुफासियं भवति, पयोगकरणं दुविधं—जीविपयोगकरणं अजीवि- पयोगकरणं च, होइ पयोगे जीविवागो, तेण विणिग्माणे सजीवं अजीवं वा पयोगकरणं, तं दुविहं—मूलपयोगकरणं उत्तर- पयोगकरणं, मूलपयोगो नाम मूलं आदिरित्यन्यार्तरं, तत्थ मूले ओरालियादीणि पंच सराणि, पयोगकरणं, नाम जो निष्फन्नो तो निष्फज्जति, तं तोसिं चव उरालियवेउव्वियआहास्याणं तिण्हं उत्तरकरणं, सेसाणं तत्थि, तत्थ मूलकरणं, अहु- अंगाणि अंगोवंगाणि उवंगाणि य, जहा ' सीसं उरो य उयरं पट्ठी चाहा य दोभि उरया त । ते अट्टंगाणी पुण सेसाणि तेहु- वंगाणि ॥ १ ॥ होति उवंगा अंगुलि पासा कणा य जहणं चव, णहदंतं सकेसु अंगोवंगा एवमादीणि, अहवा इह उत्तर- करणं दंतस्स रागो कंणचट्ठणं नहं केसरगो, एवं ओरालियवेउव्विययाणि, आहारए नत्थि ताणि, इमं वा आहारगस्स गमणादी इति, अहवा ओरालियसेवेगस्स उत्तरकरणविसेसेण ओसहेण वा पंचण्ह य इंदियाणं विण्ण्डाणं पुणो वरुणा णिरुव्वहाताण वा

विणासणं एवमादि, तत्थ पुण ओरालियवेउव्वियथाहारयाणं तिविहं करणं— संघातकरणं पडिसाडणाकरणं संघातपरिसाडणा-
करणं च, दोण्हं सररीरणं संघातणा णत्थि, उवरिछाणि दोनि अयातीणि, तिन्निवि करणाणि कालओ मगिज्जंति, तत्थो-
रोलियसररीसंघातकरणं जं पढमसमयोववन्नगस्स, जहा तेछि ओगाहिओ छूढो तण्णढमाए आदियति, एवं जीवोवि उव-
वज्जति पढमे समये गेण्हइ ओरालियसररीययोमाइं दव्वाइं, ण पुण मुंचति किंचि, परिसाडणाए हि समयो मरणकालसमए,
एत्थं च सो मुंचति ण गेह्वति, मज्झिमे काले किंचि गिण्हति किंचि मुंचति, तं च जहणंणं खुडायभवगहणं तिसमऊणं, उक्को-
सेणं तिन्नि यलितोवमाणि समऊणाणि, 'दोविगहंमि' समयो संघायणाते तेहूणं । खुडागभवगहणं सव्वजहणो
ठिती कालो ॥ १ ॥ उक्कोसो समयूणं जो सो संघातणासमयहीणो । किह ण दुसमयविहूणो ? साडणसमएज्वनतिंमि ॥ २ ॥
भण्णति भयचरिमीमिंमिं समए संघातसाडणे चेव । परभवपढमे साडणमओ तदूणो ण कालोसि ॥ ३ ॥ जति-परभवपढमे
साडो णिण्विग्गहतो त तंमि संघातो । णणु सव्वसाडसंघातणाओ समतं विरुद्धाओ ॥ १ ॥ जम्हा विगच्छमाणं
विगतं उप्पज्जमाण उप्पन्नं । वो परभवादिसमये मोक्खदाणाण ण विरोहे ॥ ३ ॥ चुतिसमए गेहभवो इह देहविमो-
क्खतो जहा तीए । जति(तंमि) ण परमवोजवि तो सो को होउ संसारी ? ४ ॥ णणु जह विग्गहकाले देहाभाव विट्ठितो परभवो सो ।
चुतिसमएवि ण देहो ण विग्गहो जति स को होउ ? ६ ॥ इदाणि अंतं, संघातंतरकालो जहणंणं खुडायं तिसमऊणं ।
दो विग्गहंमि समयो तत्तिओ संघायणासमयो ॥ १ ॥ तेहूणं खुडमव धरितं परभवमविग्गहेणोव । गंतूण पढमसमए संघातं-
तो स विणेतो ॥ ७ ॥ इदाणि संघातपरिसाडंतं, जं 'उमयंतं' जहन्नं समयो निव्विग्गहेण संघातो । परमं सतिसमयाइं तं-

तीसं उदाहिणामर्हः। अणुभाविहं देवादिसु तेचीसमिहागयस्स ततियसि। समए संघातातो दुविहं साडंतरं वोच्छां॥१०॥ सुहुगयमवगहणं जहणणुकोसयं च तेतीसं। तं सागरोवमाइं संपुण्णा पुव्वकोडी या॥११॥इदणिं वेडव्वियस्स-वेडव्वियसंघातो समयो सो पुण विडव्वणादीए ओरालियाणमहवा देवादीणादिगहणंमि॥१२॥उकोसो समयदुगं जो समयं वेडव्विय मतो विदीए। समए सुरेसु वच्चति णिव्विमहतो य तं तस्स ॥१३॥उभयजहणं समयो सो पुण दुसमयवेडव्वियमतस्स। परमतर्हं संघातसमयहीणाइं तेचीसं॥१४॥वेडव्वियसरीपरिसाडण-कालोवि समय एव । इदणिं अंतरं, वेडव्वियसरीसंघातंतरं जहणणं एगं समयं सो य पढमसमयवेडव्वियमतस्स विगगेण ततिए समये वेडव्वियसु संघाततस्स भवति, अहवा ततिए समए वेडव्वियमतस्स अविगगेण देवेसु संघाततस्स, संघातपरिसाडंतरं जहणणं समय एवासौ पुणरावि वेडव्वियमतस्स संघाडेतस्स भवति, साडस्स अंतरं जहणण अंतोमुहु चसुकोसिणं अणंतं कालं, वयस्सतिकालो, इदणिं आहारयस्स, आहारे संघातो परिसाडो य समयं समं होति। उभयं जहणणुकोसयं च अंतोमुहुत्तस्स ॥११॥ वंथणसाडुभयणं जहणमतो मुहुत्तमंतरयं। उकोसेण अवहुं पांगलपरियदुद्वणं॥१२॥तेयाकम्मणं पुण संताणणदितो य संघातो। भव्याण होज्ज साडो से-लेसीचरमसमयमि ॥ ३ ॥ उभयं अणाइनिहणं संतं भव्याण होज्ज केसिंचि। अंतरमणादिभावादच्चत्तं विधायगतो गेसिं ॥ ४ ॥ जीवमूलपयोगकरणं गतं। इदणिं जीवउत्तरपयोगकरणं, तथ माहा 'एत्तो उत्तरकरणे' गाहा (१९३-२०१) 'संघातणा य' गाथा (१९४-२०१) संघायणाकरणं जहा पडो तंतुसंघातेण णिव्वित्तिज्जति, परिसाडणकरणं जहा संखणं परिसाडणाए णिव्वित्तिज्जति, संघातपडिसाडणाकरणं जहा सगडं संघायणाए य परिसाडणाए य णिव्वित्तिज्जति, ण च संघातो ण च परि साडो जहा थूणा उड्ढा तिरिच्छा वा कीरति, 'अजीवपयोगकरणं' गाथा (१९५-२०१) जं जं निज्जीवाणं कीरति जीवपयोगयो

तं तं । वण्णादि रूक्कम्मादि याधि तदजीवकरणेति ॥ १ ॥ द्व्वकरणं गतं । इदाणि खेत्तकरुण-‘ण विणा आगासेण’ गाथा
(१९६-२०१) खेत्तं आगासं तस्स करणं तहावि वंजणतो परिचावणं, जह्वा ण विणा खेत्तेण करणं कीरति, अहवा
खेत्तसेव करणं, वंजणपरियावणं नाम जं करणेण अभिलप्यति, अह जहा उच्छुकरणादीयं, बहुधा, सालिकरणं तिलकरणं एव-
मादि, अथवा जम्मि खेत्ते करणं कीरति वाणिज्जाति वा, खेत्तं करणं आगासेवि, तस्स वंजणपरियावणं। इदाणि कालकरणं ‘कालो
जो जावतिओ’ गाथा (१९७-२०२) कालकरणं जं जावतिकालेण कीरति, जमि वा कालमि, एतं ओहेण, अहवेह कालकरणं
ववातिजोतिसियगविसेणं घेत्तवं, तत्थ चरं सत्ताविहं चउन्निहं थिरभवक्खायं, एवं गाथा (१९८-२०३) ‘सउणि’ गाथा
(१९९-२०२) ‘पक्खतिधयो दुहुणिता’ गाथा । इदाणि भावकरणं, भावस्स भावे वा करणीति, ‘भावकरणं(च) दुविहं’
गाथा (२०१-२०३) ‘वणसरसंगघ’ गाथा (२०२-२०४) अपपयोगजं जं अजीवरुवाति पज्जवावत्यं । तमजीवभावकरणं
गाथा (२०१-२०३) को दव्ववीससाकरणातो विससो इमस्स ? णणु भणितं । इह पज्जयेवक्खाए दव्वड्डियणयमयं ते च
तप्पज्जायपणावेक्खं ॥ १ ॥ ‘जीवकरणं तु’ गाथा (२०३-२०४) जीवभावकरणं दुविधं-सुतरकरणं असुतरकरणं च, सुतरकरणं दुविधं-लोइयं लोउत्त-
रियं च, एकैकं दुविहं-वद्धं अवद्धं च, वद्ध णाम जत्थ जत्थ सुओविणंधो अत्थि, जं एवं चेव पट्टज्जति उवारियं ताणि ब्रवद्धं, तत्थ-
वद्धसुतरकरणं दुविधं-सद्धकरणं णिसीयरुणं च, ‘उत्तात्थ सद्धकरणं पयासपाढं च सराविससो वा । गूढत्तं तु निसिहं वंधस्स सुतत्थ-
जं अथवा ॥ १ ॥ जं लोइयं वच्चीसं अड्डियाओ छच्चीसं पच्चड्डियाओ वा सोलस करणाणि लोगपवातवद्धानि, (अहवा संगामे पंच) तंजहा-
वद्धसाहं समपायं मंडलं आलीढं पच्चालीढं, एताणि पंच लोगप्पवाते सुयरुणे निवद्धानि, तत्थाऽऽलीढं दाहिणं पायं अमगतो-

श्रीउत्तरा०

चूर्णौ

४

असंस्कृता.

॥१०८॥

हुत्तं फाळं वामपादं पञ्चद्वयं ओसरेति, अंतरं दोण्हवि पादाणं पंच पदा, एयं चैव विवरयिं पञ्चलीढं, वइसाहं पण्हीउ अमंतराहुत्तीओ समसेढीए अगिमत्तले बाहिराहुत्ती, मंडलं दोवि पादे समे वामहुत्ता ओसरेत्ता उरुणोवि (तहा) आउंटावेति जहा मंडलं भवति, अंतरं चचारि पादा, समपदं दोवि पादे समे निरंतरं ठवेति, आरुहदपवयणे पंच आदेससताणि जाणि अवद्धाणि, तत्थेगा मरुदेवा, णवि अंगे णवि उवंगे पाढो अत्थि जहा मरुदेवा अन्तथावरा होऊण सिद्धत्ति, संयसुरसणसमुद्धं मच्छाण एउमपचाण य सव्वसंठाणाणि अत्थि, णवरि वलयागारसंठाणं गत्थि, करहकुलहाण य कुणालाए तेसिं णिद्धमालूणमुले वसही देवाणुकंपणं, रुद्धेहिं पणपरसदिवसेहिं वरिसणं, कुणालाणगरी-
विणासे तत्तिए वरिसे सातेते णगरे दोण्हवि कालकरणं, अघे सचमपुढवीए कालणरगे गमणं, कुलाणाणगरीविणासणकालातो तेरसमे वरिसे महावीरस्स केवलनाणुप्पत्ती, एवमादि अणिवद्धं, एतं सुत्तकरणं, णोसुत्तकरणं दुविधं—जुंजणाकरणं गुणकरणं च, गुणकरणं दुविधं—तवकरण राजम० च, दोवि विसेसितत्त्वा, जुंजणाकरणं तिविधं—मणजुंजणाकरणं चउव्विहं मणोसञ्चादि, एवं वयीवि, कायजोगो सचविधो ओरालियादीओ, एत्थ कत्तरेणाधिकारो, उच्यते, दव्वकरणेण, तत्थवि मूलपयोगकरणेण, तत्थवि णोसबादव्वकरणेण, तत्थवि पयोगकरणेण, तत्थवि जीवपयोगकरणेण, तत्थवि मूलपयोगकरणेण, तत्थवि आयुकर-
णेण, तत्थ गाथा 'कम्मगसरिरकरणं' गाथा (२०५-२०५) कंठ्या, असंखतंति पदं गतं, जीवितमिति जीवते जीवित-
वान् जीविष्यति वा, जीवः, आयुःकर्मजीवनादि जीवितं भवति, तत्थेदमायुक्कं कम्म असंस्कृतं भवति, कोऽभिप्रायः?, नाहि जीवितं तुटितं तुक्कीयते वा न शक्यते पुनः संस्कृतं छिन्नवस्त्रवादित्युक्तं तन्हा चरित्तमि अप्पमादो कातव्वो, जीयते येनेति जरा, जरासुप्-

नीतो जरोपनीतो येन, यतो न तत्र त्राणं, कोऽभिश्रायः ? न जराश्राप्तस्य पुनर्यवनं भवति, 'अट्टण उज्जेणि वल्लु' सव्वं अक्का-
णं भाणितव्वं, जाव फलहिमल्लेण मच्छियसल्लं निहणावेण्णं णियमं धरं गतो, तत्थ विमुक्कञ्जुद्धवावरो अच्छति, सो
महल्लोत्तिक्काउं परिभूयते सयणवग्गेण, जहाज्जं संपदं ण कस्सति कज्जस्स खमोत्ति, पच्छा सो माणेण तेसि अणापुच्छाए
कोसिंवे णारिं गतो, तत्थ वरिसमेचं उवगमतिगतो रसायणमुज्जीवति, सो वल्लो जातो, जुद्धगपव्वते रायमल्लो णिरे-
ग्गेणो णाम तं णिहणति, पच्छा राया मुण्ह, तो मम मल्लो आंगतुएण णिहोत्ति ण पससति, रायाग्गे य अपसंसते सव्वो रंगो
दुण्हिक्को अच्छति, ततो अट्टेण राइणो जाणणाणिभिचं भणति—'सहवड्डयाण सउपाणं साहह तो निययसयणयाणं (च ।) णिहतो
णिरंगो अट्टेण णिक्खित्तसत्थेण ॥ १ ॥ एवं भणियमेत्ते रायाया एस अट्टणोत्तिक्काउं तुट्टेण पूहतो, दव्वं च से पज्जावड्डो,
आमरणयं देण्णं, सयणवग्गे य एतं सोउं तस्स मयाससुवगतो, पायवड्डणमादीहि पत्तियाविओ, दव्वलोभेण अल्लयावितो,
पच्छा सो चितेति—मम दव्वलोभेण अल्लयावेति, पुणेवि ममं परिभविस्सति, जरापरिगतो वाढं ण पुण सुमहल्लेणापि पयत्तेण
सक्किस्सं जुवा क्काउं, तं जावहं सचेद्धो ताव पक्कयाभिचि संपधातुं पव्वइतो, एवं जरोवणीत्तस्स णत्थि ताणं भवति 'एवं वियाणाहि
जणे पमत्ते' एवमित्थवधाणे, नेव जरोवणीत्तस्स दुज्जिथ ताणं, जरया वा उवणीत्तस्स स्वं विपयमिति, अथवा एवमित्यनुमाने, केवानु-
मिनोति?, जहा सो नलदामो चाणक्केण धातितो सपुत्रदारं चोरान् धादित्वा, एवमेव जणोवि, आयारमरमतं पल्लोगनिरेवक्खो पुव्व-
भीणएहि पमादेहि अमचवान् अमत्तः, अमादवानित्यर्थः, विविधं जानिहि विशेषेण वा जानीहि, किमिति परिग्रहे, नु वित्तकं, कतरानं
कण्णु, विविधं हिंसतीति विहिंसा, 'अजता गद्धिन्ति' न यता अयता अंसजता इत्यर्थः, गहितो शुद्धंति शुद्धिंयति वा तांमिति,

विहिंसो काहं गिहिरस्सति गमिष्यति वा, कहिं गच्छिस्सति त विहिंसा ? अथवा जरोवणितस्स हु गत्थि ताणमिति, एवमपि जणेमाणो न जराग्रहाणयोद्यतो, केवलं हिंसादिपमुलकस्मेषु पवन्तो (पमत्तो), एवं (आ)संताणकुणं विहिंसा, स्सादेतत्-अथमयमेवंमनाः । तत् उच्यते 'जे पावकम्मोहिं' वृत्तं (११६—२०६) जे इति अणिदिट्ठस्स णिहेसे, पातयते तमिति पायं, क्रियत इति कर्म, कम्माणि हिंसावृत्तयेयाब्रह्मपरिग्रहादीनि, घणं हिरण्यसुवण्णादीणि, समस्तसादीयंति समादीयंति, गुह्मतीत्यर्थः, अशो-भना मतिः असति, यथा अशोभनं चवत्सवचनं, कथं ? प्राणिनां निरपेक्षत्वात् निस्तृशो निस्तृकोशो त्यक्तपरलोकमयः, एवं विधां अमतिं गृहीत्वा, अथवा गत्थि परलोके गत्थि सुक्कड्डुककडाणि कम्माणिचि, पव्थते च 'अस्मयं गहाय' अशोभनं मतं अमतं अवचनवत्, अथवा अमृतामिव गहाय, अमृतेनेवार्थः संगृह्यते इत्यर्थः, तमेवं घणमुवाज्जिण्जणं 'पहाय ते पास पयट्ठिए नरे' भृशं हिच्चा अपहाय कृत्स्नमित्यर्थः, पस्सति श्रोतुराभंगणं, त इति पावकर्मिणां, पयट्ठिते पवृत्ते, तत्तु (न तु) सुहं, 'णरे' इति पुरुषस्याख्या, वेरेण नासकत्वं अनुगता अनुमता अनुगद्धा इत्येकोऽर्थः, गरगं उवेदि-गरग-गच्छति, अत्रोदाहरणं 'जे पावकम्मोहिं धणं मणुस्सा' इति-एगंमि णगरे एक्को चोरो, सो रात्ते विमवसंपेक्खु घोरसु खणिणं सुवहुं दविणजातं घेतुं अप्पणो घेरगदेसे क्वे सयमेव खणिता तत्थ दव्वजातं पक्खिवति, जहिच्छितं व सुक्कं दाऊण कण्णं विवाहेणं पस्सतं सेंति उद्वेत्ता तत्थेव अगदे पक्खिवति, मा मे भज्जा अवच्चाणि वा पळ्ळणयाणि हंतुण रयणाणि परस्स पगासेस्सति, एवं कालो वच्चति, अण्णता तेणेमा कण्णगा विवाहिता अतीव रूविणी, एसा पस्सता संता तेण ण मारिता, दारगो से अट्ठवरिसो जातो, तेण चित्तिं—अतिचिरकालं विधारिता, एयं पुवं उद्वेणं पळ्ळा दारयं उद्विस्सति तेण सा उद्वेणं अगदे पक्खिता, तेण दारगेण गेहातो

णिगच्छिऊणं कहा (धाधा) कया, लोगो मिलितो, तेण भण्णति- मे माता मारितत्ति, रायपुरिसेहि सुतं, तेहिं गहिओ, दिट्ठो क्वो दक्खभरितो, अट्ठियाणि य सुवहूणि, सो वंथेऊण रायसमासे समुवणीतो, जायणपगारोहिं सव्वं दव्वं दवावोऊण कुमारेण मारितो, एवं पहाय ते पास पयद्धिते णरे, एवं वणिज्जादयोऽपि कल्कादिर्विदंन (भिर्धनं) उपार्ज्य दत्तहाय परलोके वैरिविघातमानुवन्ति, न केवलं परलोके चेव ते दुक्खाइं पावन्ति, इहपि ते दुक्खाइं पावन्ति, दिट्ठतो ' तेणे जहा संधिमुहे गहन्ति ' इतं (११७-२०७) स्यायत इति तिण्णं, येन प्रकारेण यथा, संधानं संधिः, क्षेत्रमुखमित्यर्थः, अत्रोदाहरणं—एगंमि णगरे एगो चोरो, तेण अभिज्जतो घरगस्स फलगाचितस्स पासारकविसोसंगं खणितुं खवं खवं, खचाणि य अणेगाभाराणि कलसागिति- णंदियावत्तसंद्धितं (लाणि) पयुमाभि (सुमाग्नि) ति पुरिसाकिति वा, सांयं तं कविसीसगसंठितं खवं खणतो घणसाभितण विक्कातो, ततो तेण अद्धपविट्ठो पाएसु गहितो, मा पविट्ठो संतो आयुधेण वावाइस्सति, पच्छा चोरेण वाहिरिठेण हत्ये गिहितो, से तेहिं दोहिवि यलंतेहिं उभयथा कड्डुज्जमाणो सत्तकितपागारकविसोसगेहिं फालेज्जमाणो अचाणो विरवति, एवं सक्कम्मभिः कृत्यते पापकारी, एस दिट्ठतो, अयं अत्थोवणयो, ' एवं पया पेच्च इहं पि लोए ' एवमवधारणे, ग्रन्था (जा)यंत इति (ग्रन्था) कडाण कम्ममाण न मोक्खो अत्थि', इह परत्र च, इहलोकं तावत् पियविपओगअप्यसंपयोगरागदरिदोभग्गदुक्खदोमणस्सादि, परलोके पुण नरागतिरियकुमाणसेसु सारीरमाणसाणि दुक्खाणि अणुभवन्ति, अवस्सवेदणीयाणि कम्मणि, अथवा ' एवं पया पेच्च इहं पि लोए, ण कम्मणा चीहइ नो क्तायि ' ग्रन्था इत्यामंत्रणे, ग्रन्था इह परत्र च कम्मभिः कृत्यन्ते, तेनैव विधानां कर्मणां (न) पीहयेत् कदाचित्, न प्रतिपेधे, क्रियत इति कम्मं, पीहनं अभिलसनं ग्रार्थनमित्यर्थः, यैः स्तेयादिभिः पापभिः कर्मभिः इह परत्र च पीड्यन्ते

तद्विधानां कर्मणां पीहनमपि न कुर्यात्, किं पुनः करणमिति, अत्रोदाहरणं—एगमि नगरे एगेण चोरेण रत्तिं दूरांरोहे पासोदे आरोहुं खचं खतं, सुबहुं च दब्बजातं णीणितं, णिययधरं व संपावेउं पमाताए रयणीए णहतसमालोओ सुद्धवासो सो तत्थ गतो, को किं भासतिचि जाणणत्थं, जइ तावउज्ज लोगो मं न याणिस्सइ पुणोवि पुब्बठिइते चोरियं करिस्साभिनि संपहारेज्जण, तत्थ य लोगो बहू मिलितो संलवति—कधं दूरांरोधे पासोदे आरोहुं विसत्थेण खचं खतं?, कइं च खुड्डएणं खचदुवारेण पविट्ठा?, पुणोवि सह दब्बेण णिगतात्ति, सो सुणिउं हरिसंउं चित्ति-सञ्चमेतं, किं बहिं एसेण णिगतात्ति अप्पणो उदरं कडिं च पलोएउं खचमुहं पलोयति, सो रायनिउच्चिण्हं पुरिसिंहि कुसलेहिं जाणिच्चा गहितो, राइणो उवनीतो सासितो य, एवं पावकम्मपत्थ-णेउवि दोसे, किमु करणे?, देहे वा हिसादीणि पावकस्माणि, पमाता पावोहि कम्मोहिं बज्जेति, तेवि पावगं च पाविंति, जं च परस्स चोयति पावं कम्मं कज्जति तस्स अप्पणा चेव वेदितव्वमिति, अत्रोच्यते, 'संसार' गाथा (११८-२०९) वृत्तं, संसृतिः संसरणं वा संसारः नरकादि, अथवा कोहादीयं कम्मं, सो संसारो, समापववान् समापन्नः, परंपरेणीति पुत्तस्स भज्जाए णट्ठाए एवमादि, उच्यते च 'संसारसमावन्नो परस्स अट्ठाए' परो णाम पुचवंधवादि, साधारणं नाम संवसामन्नं आत्मनिमित्तं बंधुराज-ब्राह्मणनिमित्तं वा, 'कम्मस्स तो तस्स तु वेदकाले' तस्येति आत्मनिमित्तस्य साधारणस्येति वा, वेधते इति वेदः उदय इत्यर्थः, वेदस्स कालः २, दानमानक्रियया यथातीति बंधुः, बंधुः किल अहितनिग्रहहितप्रवृत्त्यर्थं, न चासौ तदहितं कर्म निगृहीतुं समर्थः, उक्तञ्च- 'संव्वस्स सयणभज्जे, एगो कस्सति दुहिड्डितो संतो । सयणेऽवि य से रणे ण विरिचति येव नासेति' ॥१॥' इत्यनेन (न) बांधवा बांधवत्वं उर्वितिचि करोन्ति, अत्रोदाहरणं—एगमि नगरे एगे वाणिओ अंतरावणे संववरति, एगागी आभीरी उज्जुगा दो रुवणे

धेयून् कपासणिमित्तबुद्धिता, कपासो य तदा समर्थो वदति, तेण वाणिज्येणस्स रुयगस्स संमितं लाउं कपासो दिण्णो सो, जति दोण्हवि रुवगाण दचेति सा योदुल्लयं वंधेज्ज गता, पच्छा वणिगतो चित्तेति- एस रुवगो मुहाए लद्धो, ततोऽहं एव उव-
 भुंजामि, तेण तस्स रुवगस्स समत्तयगुलाइ किणिउं धरे विसज्जितं, भज्जा संलत्ता- धयपुन्ने करिज्जसिति, तां दत्तपुण्णा-
 कया, इत्थंतरे उत्सुगो जामाउओ सवयंसो आगतो, से ताए परिवेसितो घयपूरेहिं, सो मुंजिउं गतो, वाणिज्यओ ष्हायपवणो भयण-
 त्यभुवगतो, सो य ताए परिवेसितो साभाविएण भत्तेण, तेण भण्णति- किं न कया य दयपूरा ? ताए भण्णति- कया, ते जामाउ-
 एतेण तेण सवयसेण लहया, सो चित्तेति- पेच्छ जारिसं कयं मत्ता, सा वराइ आभीरी वंचेत्तुं पारनिमित्तं अप्पा अणुणेण संजोइओ, एसो
 संचितो सरीरचित्ताए णिग्गतो, गेद्धो य वदति, सो भज्जण्हवेलाए कयसरीरचित्तो एकस्स रुवखस्स हेत्वा वीसमतिं, साधू य तेणो-
 गासेण भिक्खाणिमिच्चं जाति, तेण सो भण्णति- भगवं ! एत्थं रुवखलायाए विस्सम, धम्मभुवसभण्णति, साधुणा भणियं- ते व वक्खे-
 वाइ, अहं अप्पणोच्चयं कम्मं करोमि, तेण भण्णति- भगवं ! को वा परायत्तं कम्मं करोति ?, णणु एस सब्बलोचो सक्कमाउज्जुचो,
 साधुणा भणितं- णणु तुमं वेव भज्जादिहेतुं किलिस्सति, स मर्माणिव स्पृष्टः तेणैव एकत्रयेण संबुद्धो, भगवं ! तुम्हं कत्थं अच्छ-
 ह ? तेण भण्णति- उज्ज्जाणे, ततो सो तं साधुं कउज्जमत्ति य जाणिज्जण तस्स सगासं- गतो, धम्मं सोज्जण भणति- पव्वयामि, जव
 सयणं अप्पुञ्जिउं एति(मि), गतो णियगवंधवं मज्जं च मण्णति- जहा आवणे विवहरंतस्स तुच्छो लाभगो होति; ता वणिज्जं करोमि,
 दो- य सत्थवाहा, तत्थेगो आदातुं पक्खेवयं लाभं भगति, एगो पुण पक्खेवयपि देति; लाभगं च य भगति, तं करणेण (कत्तरेण) सह
 वच्चामि ? ते भण्णति- विवएण सद्धि, तेहिं सो समणुण्णातो बंधुसहितो गतो उज्ज्जाणं, तेहिं भण्णइ- कसमो सत्थवाहो ?, एस साधू

असो गच्छाथाए उवविद्धो, पियसघरे ववहारावेति, न य लाभयं गेहदइ, एतेण सह सण्णज्जाणपट्टणं जामिच्चि एव्वइतो, जहेव न वंधवा त्राणाय भवति कम्मविवागकाले, एवमेव 'वित्तेण ताणं न लभे' वृत्ते (११९ सू० २२१) विद्यत इति वित्तं-धणसुवण्णादि-रणगाविभवणसयणादि, त्रायतीति त्राणं, न हि तेण वित्तेण लहेते, कः, अमत्तः-यमत्तो विसएसु, पुव्वभणितेण वा पमाएण, इहापि तावन्नोके वित्तं न त्राणाय, किंम पुण परलोके, अत्रोदाहरण-एगो किल राया इंदमहादीणं कविहि विससेवे अतेउरे विणिगच्छतो घोसणं घोसावति, जहा-सव्वे पुरिसा नगरतो निगच्छंनु, तत्थ पुरोहितपुत्तो रायवल्लभचेण वेसाघमसणुपविद्धो घोसिएवि न णिगत्तो, सो य रायपुरिसेहि निगहितो, तेण य रायवल्लभचेण तेसिं किंचि दाळण अप्पा न मोइतो, दप्पायमाणो विवदंतो रायसगासमुवणीतो, राइणा वज्झो आणत्तो, पच्छा पुरोहितो उवहिितो- सव्वस्संयिय देमि, मा मारेज्जसु, तोवि न मुक्को, झलाए भिण्णो, एवं वित्तेण ताणं न लभे यमत्तो, इहलोकिकसुक्तमुदाहरणं, 'अदुवा परत्थ' अदुवेत्यथा, यदि वित्तं न त्राणाय इहलोकै, कथं नु परलोकै त्राणाय भविस्सति, उक्कच्च- अत्थेण णंदराया न रक्खिओ गोहेणेण कुइकनो। धमेण तिळियसेट्ठी पुत्तेहि न ताइओ सगरो ॥ १ ॥ एवमत्राणः शारीरमानसैर्दुःखैरभिहन्यमानः न तस्स दुक्खस्स ग्रहणद्वारापलभते, को दिट्ठतो, उच्चते, 'दीवि पणेट्ठेव अणंतमोहो दीप्यते इति दीपः, सो दुविहो-दव्वदीवो भावदीवो य, तत्थ य दव्वदीवो दुविधो-आसासदीवो पगास-दीवो य, तत्थ आसासदीवो समुइमज्जे जो दीवो जं बुज्झमाणा पासिउ पाविउं च आसासदीवो य, तत्थ सदीवो, पगासदीवो य ता जोतनं पगासेति, तत्थ जो सो आसासदीवो सो दुविधो-संदीणो असंदीणो य, तत्थ संदीणो गाम जो जलेण छादेज्जति, सो न जीवितत्थं ताणाय, जो पुण सो विच्छिण्णचणेण उस्सितचणेण य जलेण छादेज्जति सो जीवितत्थेण त्राणाय, असंदीणो

दीवो जहा कौकणदीवो, पगासदीवो गाम जो उज्जोयं करोति, सो दुविधो-संजोहो सो तुणपुलकवत्तिअग्निकर्तुसमायेन निष्पद्यते, असंजोहो चंदादिच्चमणिमादि, एस दव्वदीवो । इदाणि भावदीवो, सो दुविधो-आगासदीवो पगासदीवो य, तत्थ आगासदीवो सम्महंसणं जं पाविऊण भविण जीवा संसारमहासागरे सदाकुयादिमहीवीर्यीहि अबुज्झमाणा आससंति, पगासदीवो गाम पंचपगारा गंदी, तत्थ आसासदीवो दुविधो-संदीणो असंदीणो य, तत्थ खओवसमियसम्महंसणदीवो पडिवातिचिकाउ संदीणो, असंदीणो तु खायससम्महंसणदीवो, पगासभावदीवोवि दुविधो-विधातिमो संधाइमो य, तत्थ संधातिमो अक्खरपदपाद सिलोमो गाथाउइसगादिसंघातमयं दुवालसंग सुपड्डानं, असंघातिमं केवलनाणं, एत्थ दव्वदीवे पगासदीवमधिकरेऊण भण्णति-दीव पणट्टे व अणंतमोहो, एत्थ उदाहरणं, जहां-कई धातुवाइया सदीवगा अग्नि इंधणं च गहाय बिलमणुपविट्ठा, सो तेसिं पमादेणं दीवो अग्गादओ य विज्झायाओ, ततो ते विज्झातदीवग्गिया गुहातममोहिता इतो ततो सव्वतो परिभमति, परिभमता य अप्पडिगारमहाविसेहिं सप्पेहिं डक्का, दुरुत्ते य अथे संपिणवतिता, तत्थेव निधणमुवगया, एवं दीवप्पणट्टेण तुल्लं दीवप्पणट्टेच, अमण-मंतः अम्यते वा अन्तः नास्यांतोऽस्तीति अनंतः, जहा तेसिं गुहापविट्ठाणं विज्झातदीवग्गिणं दुधारमलममाणं तस्स तमसो अंत एव णत्थि, एवमेव संसारीणवि दीवपणट्टे वा अणंतमोहो भावदीवपणट्टाणं, ‘अणंतमोहे’ नि सुह्वते येन स मोहः, तच्च ज्ञानावरणदर्शनमोहेतयिमिति, अहवा अट्टपगारं कम्मं सव्वमेव मोहे, तच्चास्यांतमित्यतोऽनन्त-मोहे, नयनशीलं नैयायिकं, मग्गामिति वाक्यशेषः, तं नेआउअमग्गमसौ दट्ठपि अट्ठमेव भवति, जहा सो दीवपणट्टो तं मग्गं दट्ठणवि अट्ठ एव भवति, एवमसाववि अनंतमोहवान् संसारी आजवंजवीभावात् जगति दृष्ट्वा अट्ठ एव भवति,

किमभिप्रेतं ? यतस्तमोऽभिधाताय नेष्टमते, अथवा नैयायिकं मार्गं कश्चित् दृष्ट्वापि पुनर्मोहोदयात् पतति, जहां ते विज्ञा-
तपदीवा न जानति कुतोचि लुद्धारं (तं दारं), एवं पुत्रदारादिआसक्ता नैयायिकं दृष्ट्वा अदृष्ट एवेति, मिथ्यादर्शनादभिनिवेशाद्वा
येआह्वयं दट्टमदट्टमेव, एवंविधेषु संसारसु ज्ञानदर्शनावरणमोहनीयमहानिद्राकारिषु 'सुतेसु याविग्गडिबुद्धजीवं'
इत्तं (१२०-२१३) सुपनं सुप्तं सुप्तमस्यास्तीति सुप्तः, सुप्तवानित्यर्थः, चक्रब्देऽधिकवचनपादपूरणेषु, सो दुविदो सुतो-
णिदासुतो भावसुतो य, तत्थ णिदं पति सुतो जागरो य, एवं भावेवि, तत्थ णिदाजगणे उदाहरणं अगलुदत्तो, सो तेसु
चोरेसु (पुण पसुत्तेसु सुत्तेसु सु(स)खोडिपत्तेण पाउणिउं एगते जगंतो अञ्छति, ते य चोरा परिव्यायेण णिदापमत्तत्ति जाणिऊण
सव्वे सिरिच्छिण्णा क्रया, अगलुदत्तदृष्टाणेवि किञ्छेण पाउत्तेण पहारो दत्तो, तेणवि जगत्तेण रक्खगणमज्जे ठितो, भयिणी भूमि-
मिहिपेवसणं, ताएवि अप्पमत्तत्ताए व ण सक्तितो वंचेउं, एस दिहुंतो भावे समोत्तारिज्जति, पसुत्ता चोरा यातिता सो
एगो ण घातितो, एवं जे मिञ्छादिद्वीणो अविस्ता य भावतो पसुत्ता धम्मकज्जाइं ण पेक्खंति, तेसु सुत्तेसु यावि पडिबुद्धजीवी,
अपि बाढाये, भावसुत्तेसु वा जागेणे होयव्वं, सुत्तेसुवि च नातिनिद्राप्रमादवाच्, भावग्रतिबुद्धो नाम भावजागरः, ग्रति-
बुद्धजीवनशीलः ग्रतिबुद्धजीवी, ण विस्समेज्ज कसायिदियसु, 'पंडिते व' पापाइं डोनः पंडितः, आसुपेवोचि आसुप्रज्ञा नाम
संयमं ग्रति क्षणलभुहुत्तग्रतिबुद्धमानता, आसु प्रज्ञा यस्य, खिणं प्रज्ञा उत्पद्यते तेण ण विस्ससतितव्वं, जहा. कण्हकहाण-
(ग)पक्खो, कम्हा ! 'घोरा मुहुत्ता' घूर्णत इति घोराः, निरनुक्रोश इत्यर्थः, कोऽभिप्रायः ? णणु जाते पुक्खे अवरणे वा
काएवि वेलाए मच्चू आगञ्छति, अतः अत्यकालादुपकुत्वात् अनियमितकालत्वाच्च पुंसा निरंतरमेव संजातपत्रो भवेत्,

तमेव मुहुर्न न धोरत्वात् गत्वा धुराल्येति, अथवा सगोचराग्रस्य मन्थतीत्यतो घोराः, यथैप मद्रौचरं ग्रासः, अस्य तावत् मा-
 मारेण मयमस्तु, एवं घोरा मुहूर्त्ताः, शरीरमपि अवलं, अल्पेनापि उपक्रमेण उपक्रम्यते, एवं मत्वा- 'भारुडपक्खी व चरऽप्प-
 मत्तो', पक्ष्येनैवेनेति पक्षः, पक्षावस्यास्ताति पक्षी, तौसं किंर दोण्हं तिपदा, जो मज्झिमतो पादो सो सामण्णो, पच्छा ते अप्प-
 मत्ता चरति, मा एक्को वा एकको वा पच्छा पब्बुपेच्छा, पादो होरेज्जा, अथवा मा पडिहमो, एवं साधूवि 'चरे पदाणि
 पडिसंक्रमाणो' वृत्तं (१२१-२१६) युगपत्संभृतानि तस्येन्द्रियाणि, कपायाश्रितान्येव चापराधपदानि, उक्तं हि- 'इन्द्रियविययकपाया
 एतान्यपराधपदानि' यतोऽपदिश्यते- 'चरे पयाहं पडिसंक्रमाणो' वृत्तं, चरोदित्यनुमतार्थे, किं कुर्वन्?, पदानि परि परि संक्रमानो, पद्यते
 अनेनेति पदं, परि सर्वतोभावे, सर्वतो संक्रमाणो परिसंक्रमाणो, मा मे मूलयुणउत्तरगुणपदेसु छलणा होज्जत्ति, पारयते येन
 पाशः बंधनमित्यर्थः, जंकिंचि अप्पणा पमादं पासति दुच्चिचित्तादि, दुव्विचित्तिण्णावि वज्झति, किं पुण जो चित्ति तु कम्मणा
 सफलीकरोति, एवं दुव्वमासितदुच्चिचित्ताति जं किंचि पासं 'इहे' ति इह श्रवणेन मण्णमाणो, जाणमाण इत्यर्थः, स्यान्मतिः- एवम-
 प्रमत्तः कहां चरेत् 'लामंतरे जीवित वूहइत्ता' लभ्यत इति लाभाः, अंतरा छिनाचि प्रयच्छति वान्तरे, लामं प्रयच्छतीति लाभान्तरे,
 लामं धेरेति वा दातुं वा, जीव्यते येन तज्जीवितं, 'धुहि वुद्धौ' वृंहयित्वा, क्रोडभिप्रायः, जाव निज्जरालाभसमत्थं जीवितं
 ताव वूहयांसि, समानकर्तृकगोवूहयित्वा, पथात् किं कुर्यात्, उच्यते, 'पच्छा परिणाय मलावधंसी' पच्छा इति जाहे ण
 णिज्जरालाभसमत्थं ताहे व जाणिज्ज जाणणापरिण्णाए मलावधंसी भवति, कथमिदानीं मह मंहतीए जराए वाधिणा वा
 अभिभूतस्स अत्थि निज्जरालाभेचि जाणणापरिण्णाए जाणिज्ज पच्छा सत्तधारणाए मलं अवद्धंसेति- स्रदेति तमिति, मलं अष्ट-

प्रकारं शोधयतीत्यर्थः, 'संसुखंसु अवसंसने' लाभान्तरे, एतत् मंडितचोरेण दिद्वतो-

परदब्धहरणपसचो आसी, सो य दुद्वरोगमिति जणे पयासंतो जाणुसु दोसु णिच्चमेव अहपलेवालितेण रायमग्गे तुण्णागसिप्यं

उवजीवति, चंक्रमंतोविय दंडधरिएण पादेण कथंचि किलिस्संतो चंक्रमति, रचिं व खाणिऊण दब्बजातं धेचूण णगरसविगिंदु ठ-

इआणेगदेसे भूमियं तत्थ णिक्खिवति, तत्थ य से भगिणी कण्णगा चिद्वति, तस्स भूमिघरस्स मज्जे कुवो, जे च सो चोरो दब्बेण

य लोभेणं सहायं दब्बवोढारं आणेति तं सा से भगिणी अगडसमिये पुब्बणत्थासणे निवेसितुं पायसायेलद्वेणं पादे गिण्हेऊणं तं-

मि कुवे परीक्खिवति, तत्थ य मूलदेवो रातो, सो तत्थेव विज्जति, एवं कालो कच्चति णगरं सुसंतस्स, चोरगहा य तं ण संकेति

मिणिहं, ततो णगरे उवरवो जातो, तत्थ य मूलदेवो राया, सो कथं राया संवुचो ?, उज्जेणीए नयरीए सब्बगणियणं पयाणा

देवदत्ता णाम गणिया, ताए साद्धे अचलो नाम वाणियदारओ विभवसंपन्नो मूलदेवो य संवति, दत्ताए मूलदेवो इहो, गणियामाऊए

अयले, सा भणति-पुत्ति ! किं एतेण पीतिकरणंति ?, देवदत्ताए भणति-अम्मो ! एस पांडिओ, तीए भणति-किं एस अब्भदियं

विण्णाणं जाणति?, अयलोवि भावणारि कसा (लक्खितो) पांडितो वा, तीए भणति-अथथे, वच्च अयलं भण देवदत्ताए उच्छु हाइउं सद्धा,

तीए गंतूण मणितो, तेण चित्तिरं-क्तो पुनाइं अहं देवदत्ताए पणेतोचि, तेण सगडं भरेऊण उच्छुलट्टीण उवणीतं, ताए भणति-किं

अहं हत्थिणी ?, तीए भणति-वच्च, मूलदेवं भण-देवदत्ताए उच्छु खाइउं अभिलासचि, तीए गंतूण से कथितं, तेण कइवि उच्छुलट्टी

उच्छेदेतुं कंदादिया काऊण चाउज्जातादिसु वासिताउ काउं पेसियाओ, तीए भणति- पेच्छ विण्णाणंति, सा तुमिक्का ठिता,

मूलदेवस्स पदोसमावण्णा, अयलं भणति- अहं तहा कोमि नहा तुमं मूलदेवं गेण्हसिची, तेण अट्टसयं दिणाराण तीए

भाडिणिमित्तं दिवं, ताए गंतुं देवदत्ताए भण्णति—अज्ज अयलो तुमं समं वसहिंतिच, इमे दिणारा दत्ता, अवरण्हेलाए आगन्तुं भण्णति—अज्ज अयलस्स तुरियं कज्जं जायं, तेण गामं गतोचि, देवदत्ताए मूलदेवस्स पसितं, आगतो मूलदेवो, ताए समाणं अञ्जति, गणियमाजए अयलो सन्नाहितो, अण्णातो पविट्ठो चहुपुरिससमणो, वेडियं तं गम्भगिहं, मूलदेवो य अइसंभमेणं सयणीयस्स हेट्ठा णिलुक्को, तेण अलक्खितो, देवदत्ताए दासचेडीओ सँदिट्ठाओ अयलस्स सरिरभम्भंगादि घेत्तुण्वड्डितातो, सोवि तंमि चेव सयणीए ठियनिसन्नो मणइ—एत्थ चेव सयणीए ठियं अन्भगेह, ताओ भण्णति—विणासेज्जति सयणीयं, सो भण्णति-एत्तो उक्किट्ठत्तं दाहामि, मया एवं सुविणो दिट्ठो जहा सयणी-अन्भमणउव्वलण्णहादि कातव्वं,तो तहा कयं,ताहे णिण्हाणोल्लो मूलदेवो,अयलेण वालेलु यक्कसाय (पगहाय) कट्ठितो,संलत्तो य अणेण-वच्चसु मुक्कोसि, इहरहा ते अज्ज अहं जीवितस्स विवसामि, जति मया जारिसो होज्जाहि तो एवं सुच्चिज्जाहि, ततो मूलदेवो अवभाणितो लज्जाते णिग्गतो उज्जेणीओ पत्थयणविराहितो, वेण्णायडं जतो पत्थितो, एगो य से पुरिसो मिलितो, मूलदेवेण पुच्छितो-काहिं जासि ?, विन्नायडंति, मूलदेवेण भण्णति-दोवि सम्मं वच्चाभोत्ति, तेण संलत्तं—एवं भवत्तुचि, दोवि पड्डिता, अंतरा य अड्ढी, तस्स पुरिसस्स संवलं अत्थि, मूलदेवो चित्तेति—एसो मम संवलेण संविभागं केहिंतिच, एणिइ सुए परे वा एताए आसाए वच्चति,ण से किं(चि) देति,ततो ततियदिवसे खिन्ना अड्ढी, मूलदेवेण पुच्छितो-गत्थि एत्थ अन्भसे गामो?, तेण भण्णइ—एस णाइदूरे पंथस्स गामो, मूलदेवेण भण्णति-तुमं कथ वसासि ?, अयुगत्थ गामे, मूलदेवेण भणिओ-तो क्खाइ अहं इमं गामं वच्चांमि, तेण से पंथो उवदिट्ठो, गतो तं गामं मूलदेवो, तत्थ णेण भिक्खं हिंइतेण कुम्मासा लद्धा, पवणो य

कालो वदति, सो गामातो णिगच्छति, साधू य मासखमणयारणनिमित्तं (आगतं) पासति, तेण य संवेगभावणेण भिक्षुं प्रापे मत्ती-
ए तेहिं कुम्मासेहिं सो साधू पडिलाहितो, मणियं च णेण-‘धण्णाणं बु नरणं कुम्मासा होज्ज मासगस्स पारणए’ अवि य देवताए अहासन्निहि-
याए मण्णति-पुत्त ! एतीए गाहाए पच्छिमद्वेणं अं मग्गसि तं देमि, ‘गणियं च देवदत्तं दत्तिसहस्सं व रज्जं च’ देवयाए मण्णति-
अचिरा से भविस्सतिचि, ततो गतो मूलदेवो विचायणं, तत्थ खं च खणतो गहितो, वज्झो णीणति, तत्थ य अपुत्तो राया मतो,
आसो अधियासितो, मूलदेवसगासमागतो, पट्टदावणं, रज्जे अभिसिचो, राया जातो, स पुरिसो सदावितो जेण सह उज्जेणीए
आगतो, सो णेण मणितो—तुम्भंत्तणियाए आसाए आगतो अहं, इतराऽहं अंतरा चैव विवज्जंतो, तेण तुज्झ एसधुय गामो दत्तो,
मा य मम सगासं एज्जसुत्ति, पच्छा उज्जेणीएण रण्णा सद्धिं पीति संजोएति, दाणमाणेण संपूरियं च काउं देवदत्ता जेण मगिय-
चि, तेण पच्चुवकारसंधिएण दिन्ना, मूलदेवेण अंतोरे हूढा, ताए समं मोगे झेलति, अण्णया य अयलो पोतवहणेण तत्थ
आगतो, सुंके विज्जंते भंडे, जाइं पोते दव्वणूयणाणि ठाणाणि ताणि जाणमाणेण मूलदेवेणं सोऽवि गिण्हावितो, तुमे दव्वं
णमूज्जंति, पुरिसेहिं वंधिएण रायसगाससुवणीतो, मूलदेवेण मण्णति—तुमं ममं जाणेसि ?, सो मणति—तुमं राया !, को तुमं
ण याणति ?, तेण मण्णति—अहं मूलदेवो, सक्कारेउं विसज्जितो, एवं मूलदेवो राया जातो, ताहे सो अण्णं णगरारक्खितं ठवेति,
सोऽवि ण सक्केति चोरं गिण्हिउं, ताहे मूलदेवो सयं णीलकंवलं पाउणिएण रचितं णिग्गतो, अण्णजंतो एयाए सभाए निवण्णो
अच्छति जाव सो मंडितचोरो आगतुं मण्णति—को एत्थ अच्छति ?, मूलदेवेण मण्णति—अहं कप्पडितो, तेण मण्णति—एह मणुस्सं
ते करेमि, मूलदेवो उड्डितो, एगमि ईसरघरो खं खयं, सुबहुं दव्वजातं णीणिएण मूलदेवस्स उर्वारं चडावितं, पडिया णगरवा-

हिरियं, जातो मूलदेवो पुरतो, पच्छतो चोरो, आसिणा कड्डुएण पट्ठितो एरि, संपत्ता भूमिधरं, चोरो तं दब्बं निहणिउमारद्धो,
भणिता यज्जेण भणिणी-एतस्स पाहुणस्स पादे सोएहि, ताहे कूवतडंसनिविट्ठो आसणे उव्वेसितो, ताए पायसोयलक्खेण
गहितो, जाव अतीव अतीव सुकुमारा पादा, ताए पायं-जहेस कोति भूतपुब्बो विहालत्तगो, ताए अणुकंपा जाता, ताए पाद-
तले सणिणतो-नस्सचि, मा मरोज्जिहसि, पच्छा सो पलातो, ताए चोलो कतो-णट्ठोचि, सो अस्मि कड्डुएण मग्गिउं लग्गो, मूल-
देवो रावपहे अतिसणिणिकट्ठं णाऊण चच्चरि सिंवतरितो ठितो, चोरो तं सिवल्लयं एस पुरिसोचिक्राउं कूकुगिणेण आसिणा दुहा-
काऊण पमाताए रयणीए नत्तो निग्गतूण गतो वीहिं, अंतरावणे तुण्णगत्तं करेति, राइणा पुरिसेहिं सदावितो, तेण चित्तं—
जहा सो पुरिसो णूणं ण मारितो, अवस्सं स एत्थं राया भविस्सतित्ति, तेहि पुरिसेहिं आणितो, राइणा अबुद्धाणेण संपूइतो,
आसणे णिव्वेसावितो, सुवहुं च यियं आमासिउं लग्गो, मम भणिणीं देहिचि, तेण दिन्ना, विवाहिता य, रायणा भोगा य से
संपदत्ता, कइसुवि दिव्वेसु गतेसु राइणा मंडितो भणितो-दब्बेण कूज्जति, तेण सुवहुं दब्बजातं दत्तं, अण्णया रायणा संपूइतो-अन्ना पुणो
मग्गितो, पुणो दिण्णो, तस्स चोरस्स अतीव सक्कारसम्माणं पउज्जति, एत्तेण पणारेण सव्वं दब्बं दवावितो, भणिणी य से
पुच्छिता, ताए भण्णति-एत्तियं विचं, ततो पुब्बोवेदितलक्खणाणुसारेण दब्बं दवावेऊण मंडितो खलाए आरोवितो, एस
दिट्ठितो, जहा मंडितो तेण ताव पूइतो जाव ततो लाभगो आसि, एवं सरारमादि ताव आहारादिविधिदिधि घेप्पति जाव
निज्जालाभो, सम्मत्ते पच्छा परिवज्जति, स्यादेतत्—कोज्जो परिज्ञाय मलं अवच्चंसयेदिति ?, उच्यते, णणु छंदाणिरोधो
परिण्णा इत्यतोऽपदिश्यते छंदो आहारं जीविते शरीरे अनेसु य चाहिरभंतेसु, एतस्स छन्दस्स निरोधेण जेवेदि मोक्खं,

को दिदृतो १, उच्यते, 'आसे जथा सिक्खितवम्मधारी' अश्नाति अश्नुते वा अघ्नानामिति अश्वः, येन प्रकारेण यथा, शिक्षित-
वाद्, त्रियतेऽनेनेति वारयते वा वर्म तं वर्म धारयतीति वर्मधारी, दिदृतो- एगेण राइणा दोणं कुलपुत्तानं दो अस्सा दिण्णा,
तत्थेगो जहिच्छितावसथं च जहाकालोवगेण इहेण जवसजोगासणेण भंरक्खमाणो वेञ्जुत्थितललितधाइयजइणवेगा-
दीणि सिक्खीवति, वित्थियो को एयस्स इहु जवसजोगासणं दाहितीचि घरट् वाहेऊण ततो चेव जवसं जोगासणं देति, तुसे
खोरति, सेसं अप्पणा भुंजति, संगमकाले उवाडुते रण्णा बुत्ता—तेसु चेव आसेसु आरूढा संगमं वा पणिसह, तत्थ जो सो पुव्व-
वणिणतो आसो सो साराथिमणुओत्तिमाणो संगमपारतो जातो, इयरो य असब्भावभावणभावितत्वात् गोधूमजंतञ्जुत्त इव
तत्थेव भमिउमाढत्तो, तं च परा उवलक्खेउं हतसारथि काउं गृहीतवंतः, एत्थ पसत्थेण उवमा, आसे जहा सिक्खितवम्मधारी,
स्यान्मत्तं केवचिंरं सिक्खीवेतब्बा १; उच्यते, ण हि संगमंसि खित्तो जह सिक्खीविज्जा, णिक्खिउं ण पुण सिक्खिउज्जति, ण
एवं इह, दुविहीपि सिक्खं सिक्खमाणो 'पुव्वाणि वासाणि चरप्पमत्तो' पूरंतीति पूर्वं, वर्पतीति वर्षं, ताणि पुव्वाणि वासाणी,
का भावना १, पुव्वाउसो जया मणुया तदा पुव्वाणि, जदा वरिसाथुसो तथा वरिसाणि, चोदिदलुमताथं, अप्रमाद एव इहाध्य-
यने वर्प्यते, तेनाप्रमत्तः भव्वादिभिः, तस्मादेतदप्रमादात् क्षुनिरिति, सायुवे जणो २, खिप्पमिति- एगेण भवेण उवेति- गच्छति मोक्खं-
सिद्धिमिति। अत्राह चोदकः- सक्कते सुहुत्तं दिवसं वा अप्पमादो काउं, जं पुण मण्णति—पुव्वाणि वासाणि चरप्पमत्तो, एव-
त्थिं कालं दुक्खं अप्पमादो कब्जति, तेण पच्छिमं काले अप्पमादं कोस्सामि, उच्यते, 'सपुव्वमेवा ण लभेज्ज पच्छा',
इत्तं (१२३सू २२४) स इति निर्देये, तस्स पुव्वंकालपमात्तिणो, एवमवधारणे, नैवासौ, न लभते, समाधिमिति वर्तते, आराधणं

च, अहवा एव उपमाने, एवमसौ पूर्वकालप्रयादी अकतपरक्कमो ण लभे पच्छिमे काले समाधिमिति, उक्तञ्च- ' पुण्वमकारित-
जोगो पुरिसो मरणे उवधिते सते । ण चइति व सदिहं जे अगेहिं परीसहिणवादे ॥ १ ॥ ' एसावमा सासतवातियाणं ' युज्जत
इति वाक्यशेषः, एष इति प्रत्यक्षीकरणे, उपमेयिते अनयेति उपमा, शम्भद्भवतीति श्रावतं तेषां एषा उपमा युज्जते, यथा-पच्छा
धम्मं कोस्सामी, के य सासयवादिया १, उच्यते, ये निलव्वक्कमायुणो, ण तु जेसिं फेणवुव्वयमंशुराणि जंविताणि, अथवा
सासयवादी णिण्णअप्पमत्तो कालो मरतो जेसिं एसा दिट्ठी, जो पुण्वमेव अकयजोगो सो ' विसियइ सिदिले आययम्मि '
विससेण सीदति सिदिलं सोवक्कमं बहुअपायं, कालं काले कालेण वा उवणीतः कालेवणीतः, मरणकालमित्यर्थः, ' शरीरस्य
भेदो'त्ति शीर्यत इति शरीरं शरीरस्य शरीराद्वा भेदः, अथवा जीवो वा शरीराओ सरीरं वा जीवाओ भेदो-भिद्यत इति भेदः, एतय
दिट्ठतो-एक्केण राइणा मेच्छाणं आगमणं जाणिळणं विसए उग्घोसावितं, जहा पुरिसा (ण्णाणि) णि दुग्गाणि य समस्सीयउ, मा णे
मेच्छेहिं विणासिज्जिह्दिथ , तत्थ केइ अवहाय वयणसंमं चव दुग्गमास्सिया, अण्णे पुण सयणासयवसहधण्णाइसु गिद्धा
असदहंता ण खिप्पं दुग्गाणि समस्सिया, मेच्छा य उवयणा, तत्थ जे दुग्गाणि न समस्सिया ते तु सयणभोगोवभोगादिगिद्धा
रायवयणं असदहंता, ते मेच्छेहिं वेडिया विसिदिति , पुत्तदाविभवभेदे वट्टते , एवमकृतपरिक्कमणि आयोज्यं । किं-
चान्यत्-स एवमकृतपरिक्कमर्मा ' खिप्पं ण सक्केति ' वृत्तं (१२ ख० २२४) क्षिप्रमहानकालं, विविच्यते येन स विवेगः,
आहारोपकरण्यादिषु सक्तः पच्छिमे काले खिप्पं ण सक्केति, अथवा सक्वस्सामण्णा एतप्पमादप्पमादावितिकाउं गिरहथा-
विट्ठु परं परारिचि पव्वइस्सामो सोऽपि जरापत्तो मरणकाले वा खिप्पं ण सक्केति विवेगमेतुं पुत्रफलत्रादिसक्तः, जरादि-

परीसहसहिष्णुः, तस्मात् ज्ञात्वा सम्प्रयुक्तानेन सद्युत्थाय, अन्यान्यपि मिथ्योत्थानानि भवति चोरादिक्रियासु कुप्रवचनेषु इहापि च निदानश्लोकोपहतानि, इदं तु परलोकाशंसां यति ग्रहाणचण 'पयहाहि कामे' श्रक्येण जहाहि कामा इत्य-
 विसया सेसदियभोगा, कामश्रहणेण भोगावि भण्यति, खियं ण सक्केति विवेगमेतुंति एत्थ उदाहरणं-एगो मरुओ परदेसं
 गंतूण साहापारओ होऊण विसयभागतो, तस्सणेण मरुएण सुद्धपलालिओत्तिकाउं दारिका दत्ता, सो य लोए दक्खिणातो
 लब्धमति, परविभवे वद्धति, तेण तीसं भारियाते सुवहुतं अलंकारं कारियं, सा णिच्चसंदिता अच्छति, तेण भणति-एस
 पच्चतंगामो तो तुमं एताणि आभरणमाणि तिहिपच्चणीसु आविथाहि, कहिंवि चोरा उवागच्छेज्जा तो सुहं गोविज्जति,
 सा भणति-अहं ताए चेलाए सिग्गमेव अवणेस्संति, अण्णया चोरा तत्थ पडिता, ता तेमेव य णिच्चसंदितागिहम्मणुविट्ठा,
 सा तेहिं सालंकिता गहिता, सा य पणितभोग्यत्वात् मंसोपचितपाणिपादा ण सक्केति कडगादीणि अवणेउं, तओ चोरोहि
 तीसि हत्थे छिचूण अवणीता, गिण्हिउं च अवक्कता, एवं पुवं अयपरिक्कमा पत्ते काले ण सक्केति विवेगमेतुं, तम्हा समुट्ठाय
 पहाय कामे, प्रजहाय कामान् किं कर्तव्यं?, उच्यते, समेत्यैव लोकं, अहवा जेण कामा चत्ता भवति तेण समिओ भवति, ते
 एण समिच्च लोगं, सम्पक्क एत्थ समेत्य, ज्ञात्वेत्यर्थः, पुथीकायादिलोकं, समभावो समता 'जह मम ण पियं दुक्खं' इत्यतः
 प्राणिनां दुक्खं न कर्तव्यं, महंतं एसवीति महोसि, मोक्षं इच्छतीत्यर्थः, आत्मानं रक्षतीत्यात्मरक्षः, चरोदित्यनुमतार्थे, अत्रोदा-
 हरणं-एगा वणिग्यमाहिला पवसितपतिया सरीसुस्सपापरा दासमतकगम्मक्करे निजणियागेसु ण णियोजयति, ण य तेसिं
 कालोववन्नं जहिट्ठं आहारं भति वा देति, ते सव्वे णट्ठा, कम्मंतपरीहाणीए विभवपरिहाणी, आगतो वाणिज्यओ, तहाविचं पस्सिऊण

पच्छा सा तेण निच्छेदा, अन्नं तु सुपुक्खलेण सुंकेण वरेति, लद्धा यज्जेण, तेण तीसे नियगा भण्णति- जति अप्पाणं
 एख्ह तौ परिणेमिति, तच्चं दुग्गतकण्णाए सोतुं णियगा भण्णति— एख्हिं अप्पगंति, सा तेण विवाहिता, गतो वाणि-
 ज्जेणं, सावि दासकमयकम्मगराण तं सँदसं दाउं तेसिं पुब्बणिद्धकपि काले भोग्यं देति, महुराहिं च वायाहिं वउहेति, भति
 वा तेसिं अकालपरिहिणं देति, ण य सरीरसुस्सपारा, एवम्पणं एख्हंतीए भचा उवागतो, सो एवविहं पस्सिऊण तुहो,
 तेण संव्वसाभिणी कया, एवमिहापि पसत्थापसत्थे समोतारेयव्वं, कथमप्रमत्तमात्मानं रक्षेत्?, उच्यते, क्षणलवधुहूतमप्रमादयन्,
 अप्रमत्तस्य हि सतौ यद्यपि 'मुहुं मुहुं मोहयुणे जयंतं' वृत्तं (१२५ सू० २२५) मुहुरात्रिडिते पुनः पुनर्मुहते मुहुमुहुं मोह-
 युणाः शब्दादयः जतंतन्ति, अपेणा इति अणेगलक्षणा, इहा ये रोचयति रोचते रूपं 'समण'मिति समणाणं तरंतं कम्मं, फासा
 फुसंति-स्युशंति, असमंजसा णास अननुकुला, अनभिप्रेता इत्यर्थः, अथवा शीतोष्णदंशमशकादयः, ण तेसु भिक्षू मणसा पदुस्से,
 यदा से असमंजसाः स्युशंति जहा सणो(हो), सेसावि वितया, एतेसिं पुणो विसयाणं सव्वेसिं दुराधियासतरा फासा, जतो व-
 वदेसते 'मंदा य फासा बहुलोभणिज्जा' वृत्तं (१२६ सू० २२६) मंदा णास अप्पा, अथवा मंदंतीति मंदाः-स्त्रियः, मंदानं
 फासा २, मंदबुद्धित्वात्, मंदा मंदा य फासा मंदसोक्खा बहू फासा, पायाइक्खखालाश्च मंदाः, पव्वते च 'मंदाउ तदा हियस्स
 बहुलोभणेज्जा' मंदाः स्त्रियस्ते हि बहूनां कामिनां लोभं कुर्वति, विभ्रमगितकारादिभिः प्रकारैर्लोभं कुर्वति, तेन प्रकारेण
 तथा, तदुपगारा-तदावत्था, अंतं दुःखदा इत्यतः तासु मणपि न कुज्जा, किं पुण आसेवणं?, एग्गगहणे तज्जातीयगहणंति,
 सेसेवि वयातियारे ण कुज्जा, उक्ता मूलगुणरक्खा, इमं तु सम्मंदं सणरक्खायं उविदस्सति 'जे संखत्ता' वृत्तं, (१२७ सू० २२७)

जे इति निर्देशे, संस्कृता नाम संस्कृतवचना सर्वस्ववचनदत्तदोषाः, अथवा संस्कृताभिधानरुचयः, तुच्छा णाम आसिक्खिता इति, प्रवदनशीलाः प्रवादितः, ते पेज्जा दोषणं भावः पेज्जं, दोषणं दोषः, अनुमता अनुमुता, परज्झा परवसा रागदोससवसा अजिति-
दिया, अतो ' एते अधम्मोत्ति दुगुंछमाणा ' एते इति ये ते रागदोसपरज्झा अधम्मा य ते, न मोक्षाय, अथवा जो एतोसि सह संसर्गः तद्दशनीमिशिर्चा एतं अधम्मोत्ति दुगुंछमाणो, उक्तं हि- ' शंकांक्षाजुग्गा ' ' कंखे गुणे ' णाणहंसणचरित्त-
गुणे, केच्चरं कुञ्चित्वं १, उच्यते, ' जाव सररीरभेदो ' तिथेभि, भियते इति भेदः जीवो वा सररीरतो सररं वा जीवातो । तिथेभि णयाः पूर्ववत् । असंखतं सम्मत्तं । इह असंखयादिहाणचउत्पज्झयणस्स चुण्णी समत्ता ॥

एवं अपमत्तेण जाव मरणंता ताव कुञ्चित्वंति णाम, मरणान्तमितिकृत्वा मरणविधिरभिधातव्येत्येनाभिसम्बन्धे-
नाध्ययनमायातं, तस्स चत्तारि अणुयोगदाराणि, सब्बं परूवेज्जः णामणिप्फलो निक्खेवो अकाममरणेज्जं, ण कामं अकामं, तत्थेगं कामं निक्खित्वं ' कामाणं तु णिक्खेवो ' गाहा (२०८—२२९) कामा चउज्जिहा- णामादिकामा ' पुब्बु-
' दिट्ठि ' चि जहा सामन्नपुज्जवए, णवरं एत्थ अभिप्येतकामोहं अधिकारो, अभिप्येतं णाम इच्छाकामो, अकामो सकामो वा जो मरणं मरति तं मरणं छविहं— णाममरणं ठवणा० दव्व० खेत्त० काल० भावमरणं, णामठवणातो गतातो,
' दव्वमरणं कुसुम्मादिणसु ' गाथा (२०९—२२०) दव्वमरणं जहा— मत्तं कुसम्भगमंजणं, मृतमन्न-
मव्यंजनं, एवमादि, खेत्तमरणं जो जीमि खेत्ते मरति जीमि वा खेत्ते मरणं वज्जिज्जति, कालमरणं वा (जो जीमि) काले मरति जीमि वा काले मरणं वज्जिज्जति, भावमरणं वाऽऽयुखयो, तं भावमरणं दुविधं-ओहमरणं तन्मममरणं च, ओघमरणं ओघः संक्षेपः

पिंड इत्यनर्थान्तरं, जहा सव्यजीवाणंवि य णं आयुरुल्लए मरणंति, तन्भवमरणं जो जंमि भवगहणे मरति णेरइयभवगहणादि,
एत्थ पुण मणुस्सभवगहणेण अधिकारो ॥ तस्स पुण एयातो दो दारगाथाओ, तंजहा 'मरणंमि(प)विभत्ती' गाहा(२१०-२३०)
'मरणंमिचि एक्कमेक्के' गाहा(२११-२३०) मरणविभत्तिपरूपाणा, अणुभावो, पदेसगंगंइ कइ मरतिंति, कतिखुतो वा एक्कं मरंति५,
एक्के मरणे कतिभावो भवति सव्यजीवाणं६, अणुसमयं समयं७सुंतरं वाटएक्केकं वा केच्चिरं कालं मरति१, एवमेदाणि णव दाराणि,
तत्थ पढमं दारं मरणविभत्तिपरूपाणि, एयाणि तीहिं गाहाहिं उवसं गहिताणि भवंति-तंजहा 'आवीइ' (२१२।२३०) 'छउमत्थ'
(२१३-२३०) 'सत्तरस्स' (२१४-२३१) आवीचियमरणं अवाधिमरणं आदियंतियमरणं वलायमरणं वसट्टमरणं५ अंतोसल्लमरणं तन्भवमरणं
वालमरणं पंडितमरणं वालपंडितमरणं १० छउमत्थमरणं केवलमरणं वेहाणसमरणं गट्टगट्टमरणं भत्तपरिन्ना१५ इंगिणी पाउवगमणत्ति,
तथा आवीचीमरणगाहा- 'अणुसमय णिरंतरे' गाहा (२१५-२३१) आवीचीनाम निरंतरमित्यर्थः, उवन्नमत्त एव जीवो अणु-
भावपरिसमाप्तेः निरंतरं समये समये मरति, तं च पंचविधं-दव्यावीचियमरणं खेचावी० कालावी० भवावी० भावावीचियमरणं,
दव्यावीचियमरणं चउव्विहं. तं०-णेरइयदव्यावीचियमरणं जाव देवदव्याविचियमरणं, जं णेरइया णेरइयदव्ये वट्टमाणा जाइं दव्याइं
णेरइयाउअत्ताए गहिताइं ताइं दव्याइं आवीचि अणुसमयं णिरंतरं मरतीतिरुट्टु णेरइयदव्यावीचियमरणं, एवं जाव देवाणवि। खेचा-
वीचियमरणं चउव्विहं- तंजहा- नेरयखेचावीचियमरणं०, जे णं नेरइया नेरइयखेत्ते वट्टमाणा जाइं दव्याइं णेरइयाउयत्ताए गहिताइं
सेसं जहा दव्यावीचियमरणे, कोलोत्रि चउव्विहो, नवरं जं नेरइयकाले वट्टमाणो जाइं दव्याइं सेसं तेहेइ, एवं भावआवीचीचियमरणेवि,
णवरं जणं णेरइयमो वट्टमाणा जाइं दव्याइं सेसं तेहेव। इदाणि ओहिमरणं, (२१५।-२३२) अवाधिमर्यादायां, अवधिनाम यानि

द्रव्याणि साम्प्रतं आयुष्कत्वेन गृहीतानि पुनरायुष्कत्वेन गृहीत्वा मरिष्यति, इत्यतो अवधिमरणं, तंपि पञ्चविधं, तं० दृव्यो० खेचो०
कालो० भवो० धि० भावो० हिमरणे, दृव्यो० धिमरणे, चउव्विधे-गेरइया गेरइयदव्वे वट्टमाणा जाइं संपइं सरति, जणं गेरइया ताइं दव्वाइं
अणागते काले पुणोवि मरिस्संति नेइए, एवं सेसावि, खेचो० विधिमरणं चउव्विहं एमेव, जणं गेरइया गेरइयखेत्ते वट्टमाणा
एवं गेरइयकाले वट्टमाणा गेरइयभवे गेरइयभावे वट्टमाणा, ओहिमरणं गतं ॥ इदाणि आदिशयित्यं मरणं (२१६-२३१) आत्यंतिकं
अवधिमरणविषयासाद्धि आदिशयित्यमरणं भवति, तंजहा- यानि द्रव्याणि साम्प्रतं मरति, मुंचतीत्यर्थः, न ह्यसौ पुनस्तानि मरि-
ष्यति, तंपि पञ्चविहं-गेरइयदव्व्यातियमरणं०, जे गेरइयदव्वे वट्टमाणा जाइं दव्वाइं संपयं मरति ताइं दव्वाइं अणागतं कालेण पुणो
ण मरिस्संति तं गेरइयदव्व्यातियमरणं भवति, एवं सेसाणवि, एवं खेचोवि कालेवि मवेउवि भावेवि, आतियतियमरणं गतं ॥
इदाणि वलायमरणं- 'संजमजोणविसत्ता मरति जे तं वलायमरणं, जेसिं संजमजोणो अत्थि ते मरणमब्भुवगच्छति, ण सब्बथा
संजममुज्झंति, से तं वलायमरणं, अथवा वलत्ता धुधापरीसहेहिं मरति, ण तु उवसग्गमरणंति तं वलायमरणं ॥ इदाणि वसट्टमरणं-
'इदियविसत्तवसगता' गाहा (२१७-२३२) जे इदियविसयवसट्ठा मरति तं वसट्टमरणं, तद्यथा- झल्लमो रूववग्गो चत्थुरिंद्रिय-
वशात्तौ त्रियते, एवं शेषैरपींद्रियैः (शेषाः) । अंतोसल्लमरणं 'लज्जाए गारवेण' गाहा (२१८-२३२) 'गारव' (२१९-२३२) एयं
ससल्ल (२२०-२३३) गाहातयं सिद्धं, एवं अंतोसल्लमरणं, इदाणि तन्भवमरणं भवति, तं केपां भवति केपां न भवतीत्युच्यते-
'मोत्तूण कम्मभूमयं' गाथा (२२१-२३३) कंढाः, केसिंचित्त मनुष्याणां तिरिक्खल्लोणियाणं च, केसिंचि, ण स्व्वेसामेव,
गतं तन्भवमरणं । इदाणि बालमरणं, असंजममरणमित्यर्थः । पंडिताण मरणं पंडितमरणं, विरतानामित्यर्थः, मिस्सा णाम बालपं-

डिताः संयतासंयता इत्यर्थः, तस्मै मरणं बालपंडितमरणं, छुडमत्यमरणं छुडमत्यसंयताण मरणं जाव मणपज्जवणाणीणं, केवल्लिणं मरणं केवल्लिमरणं ॥ गेद्धपट्टं णाम सुतशरीरमनुयविश्य शुद्धद्वाराऽऽत्मानं मक्षयति, वेहाणसं नाम उब्बंषाणं, आदिगहणेणं उस्सासणि-
रोथा, एते उण गिद्धपुट्टवेहाणसमरणा कारजाते अणुणाता, 'भत्तपरिण्णा इंगिणि' गाथा (२२५-२३५) भत्तपच्चक्खाणं णाम केवल्लमेव भत्तं पच्चक्खातं, ण तु चंक्रमणादिक्रिया, पाणं वा ण णिरुंभति, इंगत इति इंगिणी, चलतीत्यर्थः, न चाहारयति चतुर्वि-
धमपि, पाथव इव (उवगमणं) पाओवगमनं, हत्थाइहं छिन्नो दुमो व न चलति, मरणविभत्तिपरुक्खणात्ति पढमं दारं गतं ॥ इदाणिं अणुभागात्ति, तत्थ गाहा-सोवक्कमो य निरुक्कमो य' गाथा (२२६-२३७) दुविहो मरणणुभागो भवति, तंजहा-सोवक्कमो निरुक्कमो य, अणुभा गोत्ति विनियं दारं गतं ॥ इदाणिं पदेसग्मा, अणंताणंता आयुगक्कम्मपोमाला जेहिं एगमेगो जीवपदेसो वेदिदिय-
परिवेडितो, पदेसग्मात्ति तहयं दारं गतं ॥ इदाणिं कति मरति एगसमएणंति-दोन्नि व निन्नि य' (२२७-२२९ । २३७) तत्थावीर्यियमरणं ताव पियमा मरति सज्जे, तव्वज्जा अेससु आदिअतिएसु सिया मरंति, जत्थ पुण ओही तत्थ आइयंतियं णत्थि, जत्थ वेहाणसं तत्थ गट्टपट्टं णत्थि, एवं बालपंडितमिस्साणिणि परोपरविरुद्धाणि, छुडमत्यकेवल्लिमरणा य विरुद्धा, सेसाणि बुद्ध्या पेक्षाणि, कइ मरंति एगसमएणंति चउत्थं दारं गतं ॥ इदाणिं कतिबुत्तो एक्केके मरंति, इत्थ अप्पसत्थाण संखेज्जा-
णि वा असंखेज्जाणि वा, संखेज्जाणि ताव पंच्चिदायाणं देसविहत्तदसणसावगस्त, सेसाणं पुडविआउतेउवाउवेदियतेदिय-
चउरिदिगाइएसु असंखेज्जाणि, वणस्सइकाइयाणं अणंताइं अप्पसत्थाइं, पसत्थाइं सत्त अट्ठ वा, अट्ठमा केवल्लिमरणं एगं, कइ-
बुत्तो एक्केकं मरइत्ति गयं । इदाणिं कतिभागो एक्केकके मरणं मरइत्ति, तत्थ पढमे मरणे अणंताभागणसव्वजीवाण मरणं,

श्रीउत्तरा०

चूर्णौ

। अकाम-

सरणे

॥१३०॥

सेसेसु पुण सरणेसु अणंतभागो सरइ, तत्थ गाहा-‘सरणे’ (२३१-२३९) बुद्धया ग्रह्यं । इदाणि अणुसमयंति, पढं जाव आधुगं धरोति, सेसाणं एकसमयं जहिं मरति । इदाणि अंतरं- पढमचरिमाणं गत्थि अंतरं, सेसाण जञ्चिं कालं अंतरं होति । इदाणि केवइयत्ति केवतियं कालं भवति, बालमरणणि अणादीयाणि वा अपज्जवसिताणि, अणादियाणि वा सपज्जवसिताणि, पंडितमरणणि पुण सातियाणि सपज्जवसियाणि, ‘सब्बे द्वारा एते’ गाथा (२३२-२४०) कब्बा । ‘एत्थं पुण अधिगारो’ गाथा (२३५-२४१) एत्थ अहिगारो मणुस्समरणेणं, (ते) दुविधं- सकामं अकामं च, मोत्तं अकाममरणं सकाममरणेण मरियव्वं । गतो गामनिप्फण्णो, सुत्ताणुगो सुत्तमुच्चारितव्वं, तं इमं-‘अण्णव’ सिलोगो (१२८६० २४१) अण्वो मन्यते मन्यति वा तमिति महान् महति वा तमिति, महांशसौ ओवश्च महौघः, तत्र द्रव्यमहार्णवः समुद्रो भावमहार्णवो भवः, महौघो नाम अनोरपारो, अगाधं अप्रतिष्ठानमित्यर्थः, तस्मिन् अण्वे महौघे चहुसु पवादिपु एगो तरति दुत्तरं, एगो नाम रागदोस- विरहितो, अहवा कम्ममलावगमना यदा शुद्धमेवंग जीवदव्वं भवति तदा तरति, दुक्खं उच्चरिज्जतीति दुरुत्तरं, कम्मगुरुत्वाद् संसारिभिः अयस्मिण्याद्, अनुमानतश्च यस्तु तरति तीर्णो वा तत्थेगो महापण्णे, वर्त्तमानकालग्रहणं तर्त्तवसौ धम्मदेसणं करोति, ये तु निष्ठोच्चारणं कुर्वते ते अज्ञानोघतीर्थादुत्तरं(तीर्णाः)तत्र तरन्ति सर्वे एव धम्मदेसणं करोति, जतो विरुद्धं धीयमानं, तत्थेगो महापण्णा, तस्मिन्निवृत्ति संसारणंवे व्यवस्थिता, एक इति स एव रागद्वेषरहितः, न अन्तर्गणादिहेतु, अथवा संसारणंवे तमवाप्यापि कश्चित् एव धर्मं देशयति, तद्वथा- तीर्थकरः, अपरे हि केवलमवाप्यापि नैव धर्मं देशयति, तद्वथा- प्रत्येकबुद्धा, तित्थकरो णियमा धम्मं दैसति, सेसा साधु मयणीया, स एकः महतीं श्रद्धा यस्य स भवति महाप्रज्ञः, ‘इदं पट्टमुदाहरे’ स्पष्टं नामासंदिग्धं उदाहृतवा-

र, पठते च 'इदं पण्डुसुदाहरे' पृच्छति तस्मिन् प्रश्नः, किमुदाहरे? 'संतिमे खलु दुचे ठाणा' सिलोगो (१२९ सू० २४१) संति विद्यते, दुचे इति संख्या, तिष्ठति यत्र तत् स्थानं, आख्याताः ग्रथिता, मृत्युमरणं अपनमतः मरणंति भवा मारणान्तिका; तद्यथा- अकाममरणं चेव सकाममरणं तथा, अकामस्स मरणं अकाममरणं, सकामस्स मरणं सकाममरणं, एतं दुविहंति मरणं कस्स भवति?, उच्यते 'बालाणं अकामं तु' सिलोगो (१३० सू० २४२) द्वाभ्यामाकालितो बालो, रागद्वेषाकालित इत्यर्थः, ते हि बाला अकामा मरंति, न उस्सवभूतं मरणं मरंति, तस्य असकृत्-अनेकवारः, पापाड्डीनः पंडितः, पंडा वा बुद्धिः तया इतः-अनुगतः पंडितः तस्मिन् पंडितानां सकाममरणं, तं तु सति-उक्तासेण एक्कस्मिं भवति, तं केवलिनः, असौ हि तं मरणं नेत्येव इत्यतः सकाममरणं, कामं जीविते मरणे वा-अप्रतिबद्धाः अकेवलिनोऽपि, तद्वावि दीहं संजमजीवितमपि नेच्छंति, किमु भवग्गहणजीवितं?, एतेस्मिं अकामसकाममरणानां किमंग पढमं भाणितव्यंति?, उच्यते, 'तत्थिमं पढमं ठाणं' सिलोगो (१३१ सू० २४२) तस्मिन्निजि-तस्मिन् मरणविभागे इममिति-प्रत्यक्षं इदि व्यवस्थाप्य भणति- पढममिति, यतो द्वितीयाद्यत् प्रथमं तत्, स्थाप्यत इति स्थानं, महंतं वीरियं जस्स सो महावीरो तेण महावीरेण, देसियं परुवितं अक्खतामिति, काम्यत इति कामः, गृध्यते स्म गृहः, यथा येन प्रकारेण बालो भवति, संति अत्यर्थे अतिरुद्राणि कर्माणि कुव्वति-कुर्वति ॥ जे गिद्धे कामभोगेहि' सिलोगो (१३२ सू० २४२) जे इति अणिदिट्ठस्स उदये, गृध्यते स्म गृहः, काम्यन्त इति कामाः, शुज्जंत इति भोगाः, कामा इति विसयाः, भोगाः सेसिदियविसया, कामा य भोगा य कामभोगाः तेसु कामभोगेसु, एगो एको नाम बालः, अथवा एकं मरणमवाप्य सुहृद्दधान्यान्यन्यवहाय कूडाय गच्छति, कूडं नाम एव (यंत्रं) यत्र ते पापाः कर्मण्यव्वोच्च(भिन्नाच्च्यंते), तत्र कूडवद्ध एव सुगः नरकशलव्याधहन्त्यमानो दुःखमुत्तरति, अथवा कूडं दुविहं-द्वयकूडं च भावकूडं च,

दच्चकूडं यत्र मृगादयो बध्यन्ते, भावकूडं विषयापातो, तानासेवतेत्यर्थः, स च कामभोगातिप्रसक्तः यदि परेणोच्यते (तदा वक्ति-
न मया दृष्टः परो नराकादिः लोको-भवाः, विषयरतिस्तु दृश्यते, पश्यति) येन तत्त्वस्तुः तेण देहा चक्षुदिष्टा, इमा इति प्रत्यक्षीकरणे,
येयमिष्टविषयश्रीतिग्रादुर्भावात्मिका रतिः, अयेवं 'हृत्थागता इमे कामा' (१३३ सू० २४३) हसन्ति येनानृत्य शुभं प्रति हन्ति
वा हस्ताः, कश्चित्तु जातिमरणादिभिरुपपादितपरलोकसद्भावं ब्रूतेः कामं परलोकोऽस्ति, तथापि हस्तागताः- हस्तागता, न दूरस्था
इत्यर्थः, कालेन मवाःकालिकाः, इमे हि आत्मा अत्युत्पन्नाः साम्प्रतमेव भुञ्जति, दिव्यास्तु कालान्तरेण भविष्यति वा नवा, न हि
कश्चित् सुगंधोऽपि ओदनं बद्धेलनकं मुक्त्वा कालिकस्योदनस्यारंभं करोति, अथरस्तु संदिग्धपरलोक आह-को जानाति परे लोको,
जानातीत्याशंकायां, को जानातीति तत्त्वतः, तेण परलोको अस्त्य वा णत्थि वा, इत्येवमस्मिन् संदिग्धेऽर्थे णणु ' जणेण सद्धिं
होक्खामि ' सिलोगो (१३४ सू० २४४) जायत इति जनः तेन सह परत्र भविष्यामि, एवं बाले पगवमति, अगल्मसति णाम धृतो
भवति, करिष्यमाणकुर्वन्कृतपु च अगल्मभूतो कामभोगाणुरागेण कामणुरागेण केसं संपडिवज्जति इह परत्र च ॥ ' ततो से दंड-
मारभति ' सिलोगो (१३५ सू० २४४) अगल्मभावात् असाविति स बालः, दंडवतेऽनेनेति दण्डः, समित्येकीभावे, एकीभावेन आर-
भति समारभति 'तसेसुं थावरेसु य' त्रसी उद्धेज्जे, वसन्तीति त्रसाः, द्वा गतिनिवृत्तौ, तिष्ठतीति स्थावराः 'अट्टाप अणट्टाप य'
इयं च तेन इच्छति वा तोमति अर्थः, अट्टाय नाम यदात्मनः परस्य वोपयुज्जते, तदिदं प्रतिदिनं मध्याह्नमेव हन्ति न तदुपभोगं
करोति, अत्रोदाहरणं-जहा एगो पसुवालो अतिदिनं प्रतिदिनं मध्याह्नमेव हन्ति न तदुपभोगं
निवन्नो वेणुविदलेन अजोदीर्णकोलास्थिभिः तस्य वटस्य पत्राणि छिद्दिक्खन् तिष्ठति, एवं स वटपादपः प्रायसः छिद्रपत्रीकृतः,

अण्णदा य तत्थेगो रइयपुत्तो दाइयधाडितो तं छांय समस्सितो, पेंच्छते य तस्स वडपादवस्स सव्याणि पत्ताणि छिडित्ताणि, तेण सो पसुपालतो पुच्छित्तो- केणत्ताणि पत्ताणि छिडिक्त्ताणि १, तेण भण्णति- मया एतानि कोडापूवं छिट्ठितानि, तेण सो बहुणा दव्वज्जतेण विलोयेवं भण्णति-सक्केसि जस्स अहं भण्णामि तस्स अच्छीणि छिडेउँ, तेण भण्णति-बुहुव्वासत्थो होउ तो सक्केमि, तेण ण्णारं णीतो, रायमगांसनिकिहे घरे ठवितो, तस्स य. रायपुत्तस्स राया स तेण मरणेण अस्सवाहणियाए गेज्जति, तेण भण्णति- एयस्स अच्छीणि फोडेह, तेण गोलियधणुयएण तस्सउहियच्छमाणस्स दोवि अच्छीणि फोडित्ताणि, पच्छा सो रायपुत्तो(राया) जातो, तेण पशुपालो भण्णति- ब्रूहि वरं, किं ते प्रयच्छामि?, तेण भण्णति- मज्झ तमेव गामं देहि, तेण से दिन्नो, पच्छा तेण तम्मि पच्चं- तगामे उच्छु रोविंयं तुंवाओ य, निण्णनेसु तुम्माणि गुले सिद्धिसु तं गुडतुम्यं भुक्त्वा भुक्त्वा गायते स्म 'अहमहंमिपि सिक्खेज्जा, सिक्खियं न निरत्थं । अहमदुप्पसाएण, भुंजए गुडदंयं ॥ १ ॥ तेण ताणि वटपत्ताणि अण्णदाए छिट्ठितानि, अच्छीणि तु अट्ठाय, भूतगामं चोदसविहं— सुहुमा पज्जत्तयापज्जत्तया चादरा पज्जत्तयापज्जत्तया वेदिया पज्जत्तयापज्जत्तया तेहंदिया पज्जत्तयापज्जत्तया चउरिदिया पज्जत्तयापज्जत्तया असन्निपेदिया पज्जत्तयापज्जत्तया सन्निपेदिया पज्जत्तयापज्जत्तया एवं चोदसविहंमि विविधं अनेकप्रकारैः हिंसह, एवं सो एहा (५) 'हिंसे गाले सुसावादी' सिलोणे (१३६ सू० २४५) जहा से अट्ठाण्णदाए हिंसति तथा सुसावाते अट्ठाण्णदाए कूडसन्निभमिति केरति, मीयतेज्जसौ मीयते वाउजयेति माया, मीतिशून्य इति पियुनः, शळते शठयतीति वा शठः, शठो नाम अन्यथा संतमात्मानमन्यथा दर्शयति, मौ(मो)दिकचैरिवत्, भुंजमाणे सुरं मंसं मन्यते स भक्षयिता येनोपभुक्तेन वलवन्तमात्मानमिति मांसं, एवमेव श्रेयो मन्यन्ते, परलोक्रसुखान्यपि तावन् प्रार्थयति,

किञ्च मोक्षमिति, स एवं भोगेऽविद्वत्तात्मा 'कायसा वयसा मत्ते' सिलोगो (१३७ सू० २४५) अहो मम सरीरबलं वीरिय-
बलं वा, तथा बुद्धिर्मानो वाग्वा शोभेतेति मत्या मत्तं, विचं नाम धणं विभवो वा तेण वा मत्ता; गृह्यन्तीषु, 'दुहन्तो मलं
संचिणति' द्विधा-दुहन्तो मुद्राति तमिति मलं, स्वयं कुर्वन् पश्य कारयन्, अथवा अंतःकरणेन बाह्येन वा, तत्रान्तःकरणं नाम
मनः बाह्यं वाचिकं, अथवा रागेण द्वेषेण च, अहवा पुनं पावं च, अहवा इहलोयबंधं पेज्जं च, सम्मं चिणति संचिणति, शंसति
व तेनेति शिष्टुः बाल इत्यतः, नास्य अगमं किंचिन्नागः, शिष्टुतेव नागः २ गंडूपद इत्यर्थः, मुंधति तमिति मृत्तिका, स हि शिष्टु-
नागः मुदं भुज्वा अंतो मलं संचिणति बहिश्चाद्रभावात्वाद् देहस्य, स हि पाशूत्करेण सर्पमाणः सर्वो रजसा विकार्यते, ततो
धर्मरक्षिमकिणैरापीतस्नेहः ताभिरेव बहिरंतश्च प्रतप्ताभिसृद्धिः, शीतगोनिर्निर्देहमानो विभाव्यमाप्नोति, एष दृष्टांतः, उपनयस्तु
एवमसावपि बाण(ल)स्वेऽपि सुसंचितमलः इहैव मारणातिकै रोगैरभिभूयते, कथं तत्र भविष्यामः, न हि पापकर्माणः सुख-
मुल्यवो भवति, ते हि तैः पापकर्माभिः प्रत्युद्गतैरिहैव भुष्यति ॥ 'ततो पुष्टो आतंकेहि' सिलोगो (१३६ सू० २४५) ततः-
तस्मादिति आकापापकर्मोदयात् स्पृष्टवान् स्पृष्टः, तैस्तैर्दुःखप्रकारैरात्मानं तंभ्यतीत्यातंकः, तथाप्यंतकाले सर्वग्लानवान् ग्लानः
संपताचक्षत इति परितप्यति, बहिरंतश्चेत्यर्थः, एवं 'पभीतो परलोकास्स' सुगं भीतः प्रभीतः, परलोकाभयं नाम नारकादि-
ज्वनिष्टवेदोदयः, 'कम्ममाणुप्पेही' ताणि विहिंसादीनि दुश्चरितानि कर्माण्यनुभूयमाणः अनुचितयन् इत्यर्थः, अप्या आत्म-
निर्देशः, यद्यप्यसद्वृत्तात् विषयभयाद्वा प्राक् परलोके न गणितवान् परलोके भयंति च, तथाऽप्यंतकाले सर्वस्यासन्नभयस्य (स्यात्)
उत्पद्यते परलोकाभयं वा, तथापि भूयिष्ठेषु नरकदुःखेषु भयमुत्पद्यते, तद्यथा— 'सुता मे परए ठाणा' सिलोगो

(१३१ दृ० २४६) दीयते पापकर्माण इति नरकाः, तिष्ठति तस्मिन्निति स्थानं, तत्र रौरवमहाराजलोलुपकसदुःखखडादीनि अथवा कुंती वेयरणी य वा, शील्यतीति शीलं, अशोभनशीला इत्यर्थः, अथवा शुभं शीलं येनां नास्ति तेऽशीलाः, तुविशेषणे, किं विशेषयति ?- नियमगतिगमणं, अशीलानां तु जा गति 'बालाणं क्रूरकर्म्मणां' कृतन्तीति क्रूराः पापा इत्यर्थः, हिंसाकर्म्म-प्रवृत्ताः क्रूरकर्माणः, पयाढा गाम पिंरतराः, तीव्राः उक्कडा, जत्येति यत्र, वेधंत इति वेदनाः शीता उष्णा च, अथवा शारीर-मानसाः, 'तत्तथोववातियं ठाणं' सिलोगो (१४० दृ० २४७) तथ्येति नरकेषु, उपेत्य तस्मिन् प्रपततीति प्रपातः, उपपातात्सं-जातसौपातिकं, न तत्र गर्भव्युत्क्रांतिरस्ति येन गर्भकालान्तरितं तत्राकदुःखं स्यात्, ते हि उत्पन्नमात्रा एव नरकवेदनाभि-रभिभूयन्ते, यथा—येन प्रकारेण 'मे' इति मया 'त' मिति तं नरकदुःखं अनुस्रुतं परलोकभीतिभिः साधुभिराख्या-यमानं अनुश्रुतं, अथवा बालादयोऽपि सम्प्रतिपद्यन्ते यथा पापकर्माणो नरकोपगा भवंति, ते य 'आधाकम्ममेहिं गच्छन्ति' आघाय कर्माणि आधाकर्म्माणि अतः तेहिं आधाकम्ममेहिं यथाकर्मभिः, आधाकम्ममेहिं तीव्रस्तीव्रवेदनेषु चिरस्थित्येषु च, एवंविधमध्यमामध्यमेव्यपि, स एवं परितपति, को दृष्टान्तः?—'जहा सागडिओ जाणं' सिलोगो (१४१ दृ० २४१) येन प्रकारेण यथा, शक्यते धनं धान्यादि वोढुं शक्यं, शक्येन चरति शाकादिकः, जानन्निति जानानः, सम्ममिति पक्वतगत्तरहितं, हिन्वा नाम हित्वा, महतीति महान्, पथ्यतेऽनेनेति पथः, महंश्चासौ पथश्च राजघातिनीति शकटपथो वा, विस्समं मग्गमोगाढा अयाणओ याणुवहुले पत्थरखाणुवहुले वा आरुढः प्रपन्न इत्यर्थः, अहवा उगाढे उत्तिन्नो वा, अञ्जुत इत्यक्षः अक्षस्य भग्नो शोचत इति शोचयति-जतिऽहं खु एएण पहेण ग गच्छतो ण मे सगडभंगो दव्यविण्णसो वा हंतो, एवं सोयति, दिट्ठं-

तस्स उवसंहारो इमो- 'एवं धम्मविद्यो' सिलोगो (१४२ सू० २४१) एवं- अनेन प्रक्राणेण, धारोति संसारातो पडमाणं धम्मो, सो दसविधो समणधम्मो, विविधैः प्रकारैः उत्ताम्य, अधम्म-धम्मपडिवक्खो अयम्मो, सो य हिंसे बाले सुसावादी, तं पडिव-
ज्जिया, बालो मच्चसुहं पत्तो मरणं सुल्लु, खद्यते तत् खतंते वा तं इति मुखं, सुत्यसुखं, आत्तवान् प्रातः, स यदा सुत्यसुखं प्रातः
'अक्खभग्गे व सोयति' एवं-सोऽवि एवं मरणसंनिधौ वेदनादिभिः स्वकामभिरात्मानमनुशोचमानः ॥ 'ततो से मरणंतमि'
सिलोगो (१४३ सू० २४८) तत इति तस्मात्, मरणमेवांतः मरणांतः, बाल उक्तः, समंता तस्मात् संसृति, विम्यते येन तद्धयं, क्ता-
स्मात्, परलोकमयात्, मरिज्जण अकामं तु- मरसाणे अकामत एव प्राप्ते, अतिक्रांतकालग्रहणं क्रियते, कश्चिदिह भूयिष्ठपापकर्मा
नैव परितप्यते, स तु मरिज्जणं अकामं तं नरकं प्राप्य परितप्यतीति वाक्यशेषः, भृशं तप्यति परितप्यते, धुत्ते वा कलिणाऽनु-
जितोऽनुशोचति, 'एवं अकाममरणं' सिलोगो (१४४ सू० २४८) एतोऽस्मात्, शेषं कंठ्यं, 'मरणंयि सपुण्यं'
सिलोगो (१४५ सू० २४८) त्रियते येन तन्मरणं, गुणातीति पुण्यं, सह पुण्येन सपुण्यं, अपिरनुज्ञायां, मरणमपि तेषां जीवितवद्भवति,
न हि ते तस्मात् उद्विजते, उक्तं हि- 'पूर्वप्रापितपरिजनमुप्रवनमिव सर्वकामगुणमोज्जं। सुखमभिगच्छति पुरुषः परलोकसु(कं)
संचितैः पुण्यैः ॥ १ ॥ 'जहा मेतमणुस्सुतं' ति यथा मया तदेतदनुश्रुतं आचार्यपारंपर्यात्, स्यादेतत्-कैराख्यातं ?, उच्यते,
'सुप्पसन्नोहिं अक्खानं' सुणु प्रसन्नाः सुप्रसन्ना वीतरागा इत्यर्थः, अजातदकागमा द्वादश इदा इव सुप्रसन्नाः, ततोऽन्तराग-
तमर्थं गणधराः सूत्रीकुर्वन्तः एवमाहुः, सुप्पसन्नोहिं अक्खानं, पठ्यते वा 'विप्पसन्नमणाघानं' विविधैः प्रकारैः प्रसन्नाः, का
भावना ?, न हि ते त्रियमाणा व्याकुलचेतसो भवन्ति, अत्यर्थं घातः आघातः न त्वाघातः अनाघातः, नासौ तस्य विधि-

वत्संलिखितात्मनः प्राणानिपातो गम्यते इत्यतो अनाघातं, इदं केपां ?, उच्यते-‘संजन्ताणं वुसीमतो’ वशे येयामिन्द्रियाणि ते भवति वुसीमं, वसति वा साधुगणेहिं वुसीमदः, अथवा वुसीमतः ते संविग्या, तेसं वुसीमतां संविग्याणं वा स्यादिति, अन्येऽपि गेल्यलिंगमादिगो अणसणेण मरति तत्रापिपेयार्थं भण्यति-‘ण इमं सञ्चोसिं भिक्खूणं’ सिलोगो (१४६ सू० २४९) ण इति प्रति-
पेधे, इसमिति प्रत्यक्षभावे, सर्वेषां तावत् भिक्खुणं न भवति, शाकपरिव्राजकादीनां न भवति, भावभिक्षूणं तु भवति, अगार-
मस्यास्तीति अगारी, अगारिणामपि सर्वेषां न भवति, ये हि लिंगमभ्युपेत्य संल्लेखनाजोपितात्मानः तेषां षंडितमरणं, न शेषाणां
दृष्टीनां, स्यादेतत्-किं सर्वेषां तदस्तीति निगद्यते ‘नानासीला य गारत्था’ नानार्थतरत्वेन शीलंयति तदिति शीलं-स्वभावः, अगारे
तिष्ठतीत्यागारत्था, ते हि नानाशीला, नानारुचयो- नानाच्छंदा भवति, ये तावत् मिथ्यादृष्टयः ते क्वचित् मोक्षं नैवच्छति, यथा
मरुकाः, कुप्रवचनभिक्षवोऽपि केचिदभ्युदयावेव यथा तापसाः पांडुरागाश्च, येऽपि मोक्षायोत्थिता तेऽपि तमन्यथा पश्यति, केचि-
दारंभात् केचिदसादिभ्यः सारंभादित्यतो णाणाशीला य गारत्था, लोकोत्तरधरत्था हि ण सञ्चे सीलधणा न स्व(चव्व)सिता मरंति, तथैव
लोकोत्तरभिक्षवोऽपि ण सञ्चे अणिदानकरा णिस्सच्छा वा, ण वा सञ्चे आसंसापयोगानिरुपहततप्तो भवंति इत्यतो विसमसीला
य भिक्षुणो । किंचान्यत्-‘संति एगेहिं भिक्खुहिं’ सिलोगो (१४७ सू० २४९) संतीति विद्वते, एके नाम प्रवचनभिचवः, न चरकादयः,
ते अगारत्था संजमुत्तरा, कतेरति ?, श्रावकाः, ते हि ज्ञानपूर्वकं परिमितमेवंमते सधृणा, सातुरा न स्युः, इत्यतः संति एगतिएहिं
भिक्खुहिं गारत्था संजमुत्तरा, उक्तं च-‘देसेकदेसविरता समणाणं सावगा सुविहिंयाणं । जेसिं परपासंडा सयमवि कलं न अम्वति
॥ १ ॥ स्यादेतत्-श्रावकसाध्वोः किंभतरं ?, उच्यते, गारत्थोहि य सञ्चोहिं साहुसावएहिं परतिन्थिएहि य साधवः संजमुत्तरा, आहरणं-

एषो सावगो साधु पुच्छति- सावगाणं साधूण य किमंतरंति ? साधुणा भण्णति सरिसवमंदतरं, ततो सो आउलीभूतो पुच्छति कुल्लिगीण सावगाण य किमंतरंति ? तेण भण्णति-तदेव सरिसवमंदतरं, स आसासितो। अत्राह-ननु कुल्लिगिनोऽपि तल्लिगमा-श्रित्य धर्मार्थं घोराणि तपांस्याचरन्ति, तेभ्यः कथं श्रावको गुणविशिष्टः?, न ताणि लिंगाणि मयातन्नाणाय इत्यतोऽपदि-इत्ये- ‘चीराङ्गणं’ सिलोगो (१४८-२५०) चिंचति तदिदं चिरं-चल्कलं, अजति तेनेत्यजिनं चमोत्थर्यः, गियणं णाम नणा एव, यथा मृगचारिका उद्दहकाः आजीवकाश्च, जेयत इति जडाः, संघातीत्यत इति संघाटी, मुंडी आशिखः, एताणिएप ण ताणाए, य य ताणि यावत् उद्दिष्टानि, अपिरनुज्ञायां, अन्यान्यपि यादृशानि, परिगमनं पर्यायः, गिहत्थपरिआगतो अन्नो परियाओ दुस्सीलाणं परियागता। आह- ननु तेऽपि धर्मार्थमेव पाकादिनिवृत्ता भिक्षाहारा एव, उच्यन्ते- ‘पिंडोलएवि दुस्सीलो’ ॥१४९-२५०॥ सिलोगो, पिंडेसु दीयमाणेषु ओलीति- पिंडोलगाः, नयन्ते तस्मिन् पापकर्मा स्वकर्मभिरिति नारकाः, अत्रोदाहरणं- रायगिहे नगरे एको पिंडलओ णेउज्जाउज्जाणियाविणिग्गतो भिक्खं हिंडति, ण य किणवि किंचिदिन्नं, सो तेसि वेभारगिरिपव्वत्तकडगसन्निविट्ठण एव्वतोवरिं चडिज्ज महतिमहालयं सिलं चालेति, एतेसि उव्वरिं पाडेभिमिचि रोह-ज्जाई विच्छुट्ठिज्जण तओ सिलाओ पडितो णिविट्ठो। सिलातले, संवुण्णितसव्वकायो य मरिज्जण अप्पहट्ठणे णए उव-वण्णे, एवं पिंडोलओ दुस्सीले णरगतो ण मुच्चति ‘भिक्खाएवे’ ति अकु भक्षणे, भिक्षामाकु रिति भिक्षाकाः, धर्मार्थ-कामान् गृह्णातीति गृही, त्रियत इति व्रतं शोभनं व्रतं यस्य स भवति सुव्रत, क्रमति गच्छति, दिव्यति तस्मान्निति दिवं, सुव्रते कस्मते दिवं, सुव्वतो दुविधो आगारी अनगारी च, किमनयोः फलमिति ? गृहिसुव्रतस्य तावत् ‘अगारि सामाहयंगाणि’

॥१५०-२५०॥ सिलोगो, अगारसमाइयस्स वा अंगाणि अगारिसामाईयंगाणि, समय एव सामाहयं, अङ्गयतेऽनेनेति अंगं, तस्स अंगाणि वारसविद्यो सावगधम्मो, तान्यगारसमाइयंगाणि, अगारिसामाहयस्स वा अंगाणि, 'सङ्घी काएण फासए' श्रद्धा अस्यास्तीति श्रद्धी स चैवं धम्मंमि मोक्खे वा, 'काएणं' ति कायो-सरीरं तेण फासए, ते न केवलं काएण, मणसा वायाएवि, सब्बदुक्करं काएण, 'पोसहं' इत्येतत् ग्रोसहग्रहात् । किंचान्यत्— पोसहं उभयतो पक्षं, पतत्यनेनेति पक्षः, एकैकस्य द्वौ द्वौ, कृष्णशुक्लौ भवतः, रातीति रातिः, एगंपि राहं ण हवेज्जा, चतुर्विधस्यापि पौप-धस्य येन केनचित् समस्तेन व्यस्तेन वा पौषणयुणेण अवज्झं दिवसं कुज्जा, रातादिग्रहणेणं जह दिवसतो ण सक्केति वातुलत्तणेण अ(पु)ट्टुत्तत्तणेण वा, तहावि देसावगासियं, असति य तस्सेसं वा पच्चक्खति, अथवा बंधातुलोम्यात् रात्रादेरेकतरग्रहणेऽपी-तरस्य ग्रहणात् वेदितव्यं भवति । 'एवं सिक्खत्तासमावन्नो' ॥१५१-२५१॥ सिलोगो, एवम्-अनेन प्रकारेण, शिष्यतेऽनेनेति शिक्षा, सम्यगापन्नो, गिहेसु वासो गिहवासो, शोभनान्यस्य(व्रतानि) सुव्वए य, 'छब्बाओ' छादयति छादयति वा तमिति छिद्यते वाऽसौ छवि, पुज्जए एभिः शरीराणीति पव्वाणि इत्यर्थः, जाणुकोप्पादयः, कोऽभिप्रायः, नासावन्यतमे च सपर्वशरीरे अगारी मुच्यते, किन्तु नासावनन्तरमविकं छविपर्वमासादयति, स हि पर्वसरीरं मुक्त्वा 'गच्छे जक्खत्तासो गयं' जयन्ति यान्ति वाऽक्षयमिति यक्षः, तेषां सलोक्ततां समानलोक्ततां गतमित्यर्थः, तयो जुओ पुणो छविपव्वसरीरमासादेऊण चारित्रवात् भूत्वा सिद्धयति, उक्तं अगारिसामाइयंगाण फलं, एतदपि पच्छिमसेहणाज्जसञ्जसितस्स सकाममरणमेव, अपगारसकाममरण-फलमसिद्धये इदमुच्यते— 'अह जे संवुडे भिक्खू' ॥ १५२ ॥ सिलोगो, पुवं ग्रेश्वताऽपेक्षो अथशब्दः, संवुनः 'दोणहमे-

गयरे सिया' अयं चान्यः अयमन्ययोरन्यतरः, कतरौसि जेतिसि सो अन्नतरो भवति, ननु 'सव्वकुलप-
हणे वा' सव्वाणि दुक्खाणि— सारीरमाणसाणि, महती ऋद्धिरस्य स भवति महद्धी, यः स्यादुदितः स कतरो उववज्जहं,
विमाणेषु, उच्यते—'उत्तराहं' ॥१५३-२५२॥ सिलोगो, उत्तराणि नाम सव्वोवरिमाणि जाणि, ताणि हि सव्वविमाणुत्तराणि,
तेसि तु अण्णाहं अणु(उ)त्तराहं गत्थि, इत्यतः अणुत्तराहं, विमोहहं विमोहानीति निस्तमांसीत्यर्थः, तमो हि बाह्विमाभ्यन्तरं च,
बाह्वं तावदन्वेष्यपि देवलोकेषु तमो नास्ति, किं पुनरनुत्तरविमानेषु, अन्यंतरतममधिक्कृत्यापदिश्यते— सर्व एव हि सम्यग्दृष्टयः,
अथवा मोहयंति पुरुषं मोहसंज्ञातः स्त्रियः, ताः तत्र न, सातं, द्योतते तेनेति द्युतिः द्युतिस्तेषां विद्यत इति द्युतिर्मतानि, अणुपुब्बसो
नाम जारिसया सोहम्मईसाणेषु द्वितीओ एचो अणंतणुणविसिष्ठा अणुत्तरेषु, ताणि पुण विजयादीणि पंच, समाइण्णाहं जकवेहि,
सर्वतः कामतस्तं वा आकीर्णानि समाकीर्णानि, अथवा सम्यगाकीर्णानि प्रतिभागशः तानि, सन्निकृष्टप्रकृष्टरि(नी)त्यर्थः आवसंति
तेष्वपि आवासानि, अञ्जुते लोकेष्विति यथाः, यश एयमस्तीति यथासीति, न तेषु मनुज्या कस्यचिदस्ति येन यशोभागिनस्ते
न स्युरिति, येष्वपि तत्र नोत्पद्यंते तेऽपि कल्याणोपेयपद्यमानाः, तेऽपि तत्र यान्युत्तराणि तेषूपपद्यते, उक्ता विमानगुणाः । अथैषां के
गुणास्तत्रोपपन्नानि, उच्यते- 'दीहाउया' ॥१५४॥ सिलोगो, दीर्यत इति दीर्घः एति यति वा तस्मिन् इत्याद्युरित्यनेनेति, ऋद्धिः
सम्यक् ऋद्धयन्ते समृद्धाः सर्वसंपदुपपत्ताः, कामतः रूपाणि कुर्वन्तीति रूपाः कामरूपाः, स्याद्-अनुत्तरा न विकुर्वन्ति, ननु तेषां
तदेवेष्टं रूपं येन सत्यां शक्तौ प्रयोजनाभावाच्च नान्यद्विकुर्वन्ति, 'अहुणोववन्नसंकासा' अभिनवोपपन्नस्य देहस्य सर्वस्यैवाभ्यधिका
द्युतिर्भवति अनुत्तरेष्वपि, अनुत्तरास्तु आद्युःपरिसमाप्तेः अहुणोववन्नसंकासा एव भवति, स्यात्-तेषामभिनावोपपन्नानां कीदृग् प्रभाः,

उच्यते- 'मुञ्जोऽञ्चिमालिप्यभा' भूयो विशेषणे, अर्चते अर्चिः अर्चयन्ति वा तस्मिन् अर्चिः अर्चिश्चास्यास्तीति अर्चिभाम-
ली स चादित्यः, भूयोग्रहणादादित्यादव्यधिक एव । 'ताणि ठाणाहं गच्छन्ति' ॥१५६-२५२॥ सिलोगो, 'ताणी' ति जाणि ताणि
उद्दिष्टाणि, तिष्ठन्तीति ठाणाणि, गच्छन्ति व्रजन्ति, सिक्खिचा ज्ञाचा, करेचा य, संजमो सत्तरसविहो, स तु को तत्र गच्छति ?,
उच्यते, 'भिक्षवाए वा गिहत्थे वा' अकु मक्षणे भिक्षां आकुः भिक्षवाए, गिहत्थो मणितो, किं सर्व एव भिक्षवागो गिहत्थो
वा ? नेति, 'जे संति परिनिब्बुडा' जे इति आण्हिदुस्स उदेसे, शमनं शान्तिः उपशम इत्यर्थः सर्वतो निर्द्वतः परिनिर्वृतः, शान्ति-
परिणिब्बुडे य, अक्रोधवानित्यर्थः, 'तेसिं सोच्चा' ॥१५६-२५३॥ सिलोगो, तेसिं-ते पुब्बुद्दिष्टाणं अगारीणं अगारीण च सोभणा
पुज्जा सुपुज्जा सतां वा पुज्जा सुपुज्जा, संजमतवे से चिद्धंति जेसिं इदियाणि वसंति वा जेसु गुणा गुणेषु वा जे वसंति ते बुद्धि-
मन्तः, 'ण संतंसंति मरणे' ण इति पडिसेधे, समस्तं त्रसतिर, मरणमेव अंतो मरणतो मरणे वा वसंतः मरणान्तः, अवीचिकमरणं
वाऽधीकृतं तदेव मरति इदमन्यत् अन्यमरणं येन भवः छिद्यते, ते हि कृतपुण्यत्वात् ण संतंसंति मरणंति, सीलवंता बहुमुत्ता, उक्तं
सकाममरणोऽदानीमनयोः सकामाकाममरणयोः कृतेण मरितव्यमिति?, उच्यते- 'तुलिया विससमादाय' ॥१५७-२५३॥ सिलोगो,
तोलयित्वा तुलया यत्र गुणैर्विशिष्यते बुद्ध्या आदाय गृहीत्वा तेनैव मर्तव्यं, तदेव आदेयमिति, अहवा अयं विससो-चालमरणम-
णिच्छतो भवति, इयं तु सकामस्स, अधवाऽयं विससो- दयाधम्मो संतीति, एवं विससमादाय बुद्ध्या, 'विप्पसोइज्ज मेधावी'
विविध पसीएज्जा मेराया धावतीति मेधावी, तथाभूतेन अप्पणानेन प्रकारेण भूतस्तथाभूतः, रागद्वेषशयो ह्यात्मा अन्यथा भवति,
मधपानां विस्व(चित्तवत्), तदभावे तु आत्मभूत एव, अथवा यथैव पूर्वमव्याकुलमनास्तथा मरणकालेऽपि तथाभूत एव महत्तरं तुल्य-

त्वा महंतस्सकाममरणाचिन्तोऽप्येष'। 'तथो काले अभिप्ये'॥१५८-२५४॥ सिलोगोःतत इति क्रमः,अभिप्रेतं यदाऽस्य तन्मरणं रुचितं भवति, कोऽर्थः १, यदाऽस्य योगा नोत्सर्पन्ति तस्मिन् काले, अभिमुखं ग्रीतिवानित्यर्थः, अभिप्रेत एवासौ तस्य मरण-कालः, योगहानिनिमित्ताः, संलेखनादिभिः उपक्रमविशेषैः उपक्रमात्मानं, श्रद्धा अस्यास्तीति श्रद्धी, रलयोरैकत्वे तादृशः, यथा वाऽ-भ्युपगच्छतो, धर्मः संलेखना वा, तथा अंतकालेऽपि, उक्तं हि 'जाए सद्धाए णिक्खंतो, तमेव अणुपालेज्ज' तत्र चास्योत्कृष्टा-त्मनः यदि नाम तेषां उपसर्गा उत्पद्यन्ते क्षुधाद्यो वा आत्मसमुत्थाः ततस्तोषणत्रेषु 'विणएज्ज लोमहरिसं' विनयो नाम विनाशः, यथा विनीता गौरिति, लुनाति ह्यंते वा तानि लीयंते वा तेषु यूका इति लोमानि लोम्नां ह्यः २, सतु भयाद्भवति, अतु-लोमैर्वा उपसर्गैर्हर्षाद् भवति तं विनयित्वा, उभयथापि, न केवलं 'भेदं देहस्य कंखणं' भिद्यत इति भेदः, अप्रविधकर्मशरीरभेदं कांक्षति, नतूदरिकस्या'अथ कालंमि संपत्ते'॥१५९-२५४॥अथेत्यानन्तर्ये संलिखितान्मा मरणमपेक्षते, सुदृढ अस्वातं २ आदावेव तस्स मरणाभिधानमाल्यातं मुअक्खातं, सम्यक् आहितो समाहितो सुतक्षुवातसमाहितो, केचित्पठान्ति- 'आघायाए समुच्छयं अत्यर्थं घातः आघातः, आघातसमुच्छयो णाम सरीरं, तद् गह्वमाभ्यन्तरं वा गह्वमौदारिकं, तं संलिहितं तेन च संलिहितेन द्रव्यतः भावतः अन्भितरं क्रममगसरीरं धातितं भवति अतो आघाताय समुच्छयंति, सक्राममरणं मरति तिण्हमनवरं सुणी, तंजहा भत्तपच्च-क्खणं इंगिणी वा पाजोवगमणं वा, मनुते मन्यन्ते वा जगति त्रिकालावस्थान् भावान् मुनिरिति॥अक्राममरणाध्ययनं सम्मत्तम्॥

इदानीं सुल्लयनिर्यंठिज्जं, तस्स चचारि अणुओगदारा उपक्कमादि पस्सेऊण जाव नामनिप्फन्नो णिक्खेवो सुल्लगनियंठि-ज्जंति, सुल्लयंति ओवोक्खंतं पदं महंतं ओवक्ख भवति, तं पुण महानियंठिज्जे, तदा सुल्लयं निक्खयच्चं, नियंठो निक्खयिच्चो,

खुल्लगस्स पढमं णिकखेवो, तं महंतं पडुच्च संभवतिचि महंतमेव पस्सयेव्वं, तं महंतं अट्ठविहं, तत्थ गाहा-‘नामं ठवणा’ ॥२३६-२५५॥
 गाहा, नामठवणाओ गयाओ, दव्वमहंतं अचिच्चमहखंथो, सो सुहुसपरिणयाणं अणताणंतपेदसियाणं खंधाणं तवभावणापरिणयेण
 लोणं पूरेति जहा केवलिसमुधातो दंढं क्वाडं मन्धु अंतराणि चउत्थे समए पूरेति, एवं सोऽपि चउत्थे समए सव्वं लोणं
 पूरेत्ता पडिनिश्चत्ति एतं दव्वमहंतगं, खेत्तमहंतगं सव्वागासं, कूलमहंतगं सव्वद्धा, पहाणमहंतं तिविहं- सचिच्चं
 अचिच्चं मीसगं, तत्थ सचिच्चं तिविहं— दुपदं चउप्पदं अपदंति, दुपदाण पहाणो तित्थयरो, चउप्पदाण हत्थो,
 अपदाणं अरविंदं, अचेदाणं वेकल्लिओ, मीसगाणं भगवं तित्थयरो सविश्रुसणो, पडुच्चमहंतं आमलकं प्रति विंल्लं महंतं, एवमादि,
 भावमहंतं तिविहं- पाहणतो कालतो आसयतो, पाहणओ खइओ भावो महंतो, कालओ परिणामिओ जीवो, जं जीवदव्वम-
 जीवदव्वं वा सत्ता तहा परिणमति, आसयओ ओदयितो भावो, तंमि भावे बहुतरा जीवा वदंति, महंतगं, तस्स पडिवक्खो
 खुल्लयं निम्बिखवियव्वं, तं पिअ छिव्विहमेव, णामठवणाओ गयाओ, दव्वसुडुगं परमाणू, खेत्तुडुगं आगासपदेसो, कालसुडुडयं
 समयो, पहाणसुडुडयं तिविहं-दुपयं चउप्पयं अपदं च, दुपदाणं पंचण्हं सरियाणं आहारगं, चउप्पदाणं सुडुडयं सीहो, अपदाणं
 लवंजुसुमं, अचिच्चाणं वइरो, मीसगाणं तित्थयरो जम्माभिसेयकाले अलंकारसिंहितो, पडुच्चसुडुडयं आमलगातो सरिसवो,
 भावसुडुडयं सव्वथोवा जीवा खइए भावे, एत्थ पडुच्चसुडुडएण अधिकारो, खुल्लक इति गतं । इदानीं णियंठो, तत्थ
 गाथा-‘निकखेवो नियंठमि’ (२३७-२५५) नामठवणाओ गयाओ, दव्वणियंठो दुविहो-आगमतो णोआगमतो य, आगमतो
 जाणए अणुवउत्तो, णोआगमतो य ‘जाणगसरिरे’ ॥२३८-२५६॥ जाणयमनियसरिरेवइरित्तो दव्वणियंठो णिण्हगादी, आदिग्गहणेण

पास्त्योसककुसीलसंसचअहछंदा, भावणियंठो दुविहो-आगमतो णोआगमतो य, आगमथो जाणउवउत्तो, णोआगमतो
णियंठये वट्ठमाणा पच, तंजहा-पुलाए वकुसे कुसीले णियंठे सिणाए । पुलतो पंचविहो, जो आसेवणं प्रति, णाणपुलातो दरि-
सणपुलातो चरिचपुलातो लिंगपुलातो अहासुहुमपुलागोत्ति । पुलगो णाम असारो, जहा धनेसु पलजो, एवं णाणदंसणचरि-
णिसारत्तं जो उवोत्ति सो पुलगो, लिंगपुलागो लिगाओ पुलगो होत्तो, अहासुहुमो य एसु चव पंचसुवि जो थोवं थोवं विरा-
हेत्ति, लद्धपुलाओ पुण जस्स देविदरिद्विसरिसा रिद्धो, सो सिंगणादियकज्जे सधुप्पणो चक्कवाट्ठपि सवलवाहणं चुण्णं समत्थो ।
बडसा, सरीरोपकरणविभूयाडुवर्त्तिनः ऋद्धियशस्सामाः सातगौरवाश्रिताः अविविक्तपरिवाराः छेदशवलचारिचजुत्ता णिगंथा
वडसा भणंति, ते पंचविहा, तंजहा-आमोगवकुसा अणाभोगवकुसा संडवकुसा असंडवकुसा अहासुहुमवकुसा । आमोगवकुसा
वडसा भणंति, ते पंचविहा, तंजहा-आमोगवकुसा अणाभोगवकुसा संडवकुसा असंडवकुसा अहासुहुमवकुसा अच्छीसु दूस्सि-
आमोगेण जो जाणतो करेह, अणाभोगेण अयाणतो, संडवो मूलपुणाइसु, असंडवो तेसु चव, अहासुहुमवकुसो अच्छीसु पडिसेवणा-
यादि अवणेति, सरिरे वा धूलिमाह अवणेति । कुत्तिंतं शील यस्य पञ्चसु प्रत्येकं ज्ञानादिषु सो कुसीलो, दुविहो-पडिसेवणा-
कुसीलो कसायकुसीलो य, सम्माराहणविवरीया पडिगया वा सेवणा पडिसेवणा, पंचसु णाणाइसु, कसायकुसीलो जस्स पंचसु
णाणाइसु कसाएहि विराहणा कज्जति सो कसायकुसीलोत्ति । णियंठो अर्न्मतरवाहिरंगथणिग्गतो, सो उवसंतकसातो खीण-
कसातो वा अंतोमुहुत्तकालितो, सो पंचविहो-पढमसमयणियंठो अपढमसमयणियंठो, अहवा चरमसमयणियंठो अचरमसमय-
णियंठो, अहासुहुमणियंठोत्ति, अंतोमुहुत्तणियंठकालसमयरासीए पढमसमए पडिवज्जमाणो पढमसमयणियंठो, सेसेसु समयएसु
वट्ठमाणो अपढमसमयणियंठो, चरमे-अंतिमे समए वट्ठमाणो चरमसमयणियंठो, अचरमा-आदिमज्झा, अहासुहुमो एसु सक्के-

सुखि । सिणातो-स्नातको, मोहणिक्काइधातिथचउकम्मावगतो सिणातो भण्णति, सो पंचविहो—अच्छवी असवलो अकम्मसो संसुद्धणणदंसणधरो अरहा जिणो केवली, अच्छवी—अव्यथकः, सवलो-सुद्धासुद्धो, एगतसुद्धो असवलो, अंशा—अवयवाः कर्म-
णस्ते अवगया जस्स सो अकम्मसो, संसुद्धाणि णाणदंसणाणि धारोति जो सो संसुद्धाणाणदंसणधरो, पूलासहतीति अरहा, अथवा
नास्व रहस्यं विधत् इति अरहा, जितकमपयत्ताज्जिनः, एसो पंचविहो सिणायगो । एस सद्व्योडभिहितो, संयमश्रुतप्रतिसेवना-
तीर्थिलङ्गलेभ्योपातस्थानविकल्पतः साध्याः, एते पुलकादयः पञ्च निर्ग्रन्थविशेषाः एभिः संयमादिभिरनुगमविशेषैः साध्या
भवन्ति, तत्र च संजमे तावत् पुलगो वकुसो कुसीलो एते तिमिवि दोसु संजमेसु-सामाहए छेदेवद्वावणि ए य, कसायकुसीला दोसु-
परिहाराविसुद्धीए सुहुमसंपराए य, णिपंठा सिणायगा य एते दोजवि अहमहातर्जमे । सुते पुलगवकुसपाडिसेवणाकुसीला य उक्को-
सेण अभिन्नदसपुव्वधरा, कसायकुसीलणिर्ग्रन्थौ चतुर्दशपूर्वधरौ, जघन्ये पुलकास्य श्रुतमाचारवस्तु नवमे पूर्वे, वकुसकुसील-
निर्ग्रन्थानां श्रुतमष्टौ प्रवचनमातरः, श्रुतादपगतः केवली स्नातक इति । इदानीं प्रतिसेवना—मूलगुणानां रात्रीभोजनस्य च
पराभिधाणात् बलात्कारेणान्यतमं प्रतिसेवमानः पुलगो भवति, मिथुनमेवेत्येके, वकुशो द्विविधः-शरीरवकुशः उप-
करणवकुशश्च, तत्रोपकरणाभिष्वक्चिचः विविधाह(वर्ण)विचित्रमहाधनोपकरणपरिग्रहयुतो बहुविशेषयुतोपकरणकाङ्क्षा-
युक्तः नित्यतत्प्रतिकारसेवी भिक्षुरूपकरणवकुशो भवति, शरीराभिष्वक्चित्तो विभूषितार्थो तत्प्रतिकारसेवी शरीरवकुशः,
प्रतिसेवनकुशीलः मूलगुणानविराधयन् उत्तरगुणेषु कान्चिद्विराधनां प्रतिसेवते, कसायकुशीलनिर्ग्रन्थस्नातकानां
प्रतिसेवना नास्ति । तीर्थसिदानीं, सर्वेषां तीर्थकराणां तीर्थेषु भवन्ति, एके त्वाचार्यो मन्यन्ते—पुलाकवकुशप्र-

तिसेवनकुशीलास्तीर्थं नित्यं, शेषास्तु तीर्थेऽतीर्थं वा । लिङ्गमिति लिङ्गं द्विविधं- द्रव्यलिङ्गं भावलिङ्गं च, भावलिङ्गं प्रतीत्य सर्वे निर्ग्रन्थलिङ्गे भवन्ति, द्रव्यलिङ्गं प्रतीत्य भाव्याः । लेख्याः पुलाकस्योत्तरास्तिस्रो लेख्या भवन्ति, बहुशप्रतिसेवनकुशीलयोः सर्वा अपि, कपायकुशीलस्य परिहाराविशुद्धेऽस्ति उत्तराः, हृदयसंपरायस्य निर्ग्रन्थस्नातकयोश्च शुक्लैव केवला भवति, अयोगः शैलेयीप्रतिपन्नोऽलेख्यो भवति । उपपातः पुलाकस्योच्छ्रयस्थितिषु देवेषु सहस्रारै, बहुशप्रतिसेवनकुशीलाद्यो- विद्यातिसारोपमस्थितिष्वुच्यते कल्पे, कपायकुशीलनिर्ग्रन्थयोस्त्रयस्त्रिगदसागरोपस्थितिषु सर्वातीर्थेऽस्ति, सर्वेषामपि जघन्यं पत्यो- पमपृथक्त्वस्थितिषु सौधर्मे, स्नातकस्य निर्वाणमिति । स्थानम्-असंख्येयानि संयमस्थानानि कपायनिमित्तानि भवन्ति, तत्र पमपृथक्त्वस्थितिषु सौधर्मे, स्नातकस्य निर्वाणमिति । स्थानम्-असंख्येयानि स्थानानि गच्छतः, ततः पुलाको व्युच्छि- सर्वजघन्यानि (संयम) लब्धस्थानानि पुलाककपायकुशीलयोः, तौ युगपदसंख्येयानि स्थानानि गच्छतः, ततः पुलाको व्युच्छि- द्यते, कपायकुशीलस्ततोऽसंख्येयानि स्थानान्येकांका गच्छति, ततः कपायकुशीलप्रतिसेवनकुशीलमकुशा युगपदसंख्येयानि स्थानानि गच्छन्ति, ततो बहुशो व्युच्छिद्यते, ततोऽप्यसंख्येयानि स्थानानि गत्वा प्रतिसेवनकुशीलो व्युच्छिद्यते, ततोऽसंख्ये- यानि स्थानानि गत्वा कपायकुशीलो व्युच्छिद्यते, एतां उर्ध्वमकपायस्थानानि गत्वा निर्ग्रन्थः प्रतिपद्यते, अत ऊर्ध्वमकपायस्थानं गत्वा निर्ग्रन्थः स्नातकः निर्वाणं प्राप्नोति, एतां संयमलब्धिरनन्तगुणा भवति, उच्छोसोऽनियंते ॥१३९-२६०॥ गाहा, जो उक्को- सएसु संयमट्टाणेषु वट्टति सो उक्कोसणिंयंठो भण्णादि, जहणतो जहकएसु, सेसा अजहणमणुक्कोससि, जेतियाणि संजमट्टा- णाणि तत्तिया णिगंगंथा, नास्य ग्रन्थो विद्यत इति निर्ग्रन्थः, निर्वातो वा ग्रन्थतो निर्गन्थो, सो गंधो दुविहो ॥१४०-२६०॥ अन्निमतरो बाहिरो य, अबन्तरो चोदसविहो, बाहिरो दसविहो, अन्निमतरो इमाए गाहाए भण्णति-कोहो माणो माया ॥१४१-२६१॥ गाथा,

कोहो अणंतविधोवि चउहा, एवं माणो माया लोभोऽवि, मायालोभो पेज्जं, कोहो माणो य दोसो य, गत्थि ग णिच्चो ण कुण्ह करं
 ण वेएति गत्थि णिव्वाणं । गत्थि य मोक्खोवाओ छम्मिच्छत्तस्स ठाणाइ ॥१॥ इत्थीवेयाइओ तिंविहो वेओ य होइ वोद्धव्वो ।
 अती य संजममी होइ रत्तोऽसंजमे यवि ॥ २ ॥ हासो उ विन्द्यादिसु संगो पुण माणसं मवे दुक्खं । मयंगंथो सत्तविहो तत्थ
 इमो होइ नायव्वो ॥ ३ ॥ इह परलोयादाणे आजीवडसिलोय तहा अक्कहाणं । मरणभयं सत्तभयं विभासमेएसि वोच्छामि ॥ ४ ॥
 इहलोगभयं च इमं जं मणुयाइओ सरिसजाइओ । वोहेइ जं तु परजाइयाणं परलोयभयमयं ॥ ५ ॥ आयाणडत्थो मण्णति मा
 हीरिज्जाति तस्स जं बीहे । आयाणभयं तं तु आजीवोमे ण जीवेइ ॥ ६ ॥ असिलोगभयं अयसो होति अक्कहामयं तु अणिमित्तं ।
 मत्थिन्वस्स उ भीए मरणभयं होइ एयं तु ॥ ७ ॥ एसो सुत्तविगप्पो मयंगंथो वन्निओ समासेणं । अण्हाणमाइएहिं साधुं तु
 दुगुंछति दुगुंछो ॥ ८ ॥ ति वाहिरयन्ये इमा गहा-खित्तं वत्थुं वत्थू ॥ १४२-२६ ॥ गाहा, खत्तं दुविहंकेतुं सेतुं च, सेतुं अरहट्ठादिणि-
 पज्जाइं, केतुं वासेणं, वत्थुं तिहिं-खातं ऊसितं खातोसितं, खातं भूमिधरं, ऊसितं पासादो, खातोसितं भूमिधरोवरि पासादो, धणं
 विरणसुवण्णादीणि, धन्नं सालिमादि, देवि एतं संवयाति एक्कं भन्नति, सहवड्डियादि सही,णादिसंजोति महीपिइसुखलसं-
 वंधो, जाणं रथादि, सयणं पछंकादि, आसणं पीढकादि, दासीदासं एकं, कुविं लोहवखरसादिहिं 'स्रावज्जगंथसुक्का' ॥ १४३ ॥
 गाथा कण्ठ्या गत्तो नामणिक्फण्णो जाव सुत्ताणुगमे सुत्तं उच्चारेयव्वं-जावत्तडविज्जा ॥ १६० ॥ २६२ ॥ सिलोगे, यावत्परिमाणव
 धारणयोः, णाणति वा विज्जाति वा एगड्डं, न प्रतियेधे, विद्यत इति विद्या नैषां विद्या अस्तीति अविद्या, पिवाति ग्रीणाति चात्मान-
 मिति पुरुषः पूर्णो वा सुखदुःखानामिति पुरुषः पुरुषु गयनाद्वा पुरुषः, सप्तर्चिं धावति वा सर्वः, [सुख]दुःखान्येषां संभवतीति दुःख-

सम्भवाः। कामं उभयथाव्यविरोधो दुःखानि सम्भवन्तीति, अयं समासः शालि(शक्ति)सम्भवात्परिशुद्धते, न तु ये दुःखाः संभूताश्चल्यात्, अथवा अविद्या दुःखादेव संभूता, उक्तं हि 'नातः परतरं मन्ये, जगतो दुःखकारणम् । यथाऽऽज्ञानमहारागं, सर्वरोग-प्रणयकां॥' एतुदाहरणं-एगो गोधो दोगन्चेण चहत्तो गेहाओ णिगगतो, सब्बं पुहविं हिडिऊण जाहेण किंचि लहाति ताहे पुणरवि घरं जतो णियत्तो, जाव एगमि पाणवाडगसमीये एमाय देवकुलियाए एगरात्तं वासोवगतो, जाव पेच्छह ताव देवउलियाओ एगो पाणो निगगतो चित्तवडहतथगतो, सो एगपासे ठातिऊणं त चित्तवडं भणति- लहु घरं सज्जेहि, एवं जं जं सो भणति त चिय घडो क्कोइ, जाव सयणिज्जं, इत्थीहिं सद्धिं मोगे भुंजति, जाव पहाए पडिसाहरति । तेण गोहेण सो दिट्ठो, पच्छा चित्तेदं किं मज्झं बहुएण भणि(मि)एण ।, एतं चेव ओलग्गामि, सो तेण ओलग्गिओ, आराहितो भणति-किं करेमिच्चि, तेण भण्णति-तुम्ह पसाएण अहंमि एवं चेव मोगे भुंजामि, तेण भण्णति-किं विज्जं गेण्हसि ।, उताहु विज्जाएऽभिमतियं घडं गेण्हसि ।, तेण विज्जासाहण-पुरच्चरणमीरूणा भोगतिसिण्ण य भण्णति-विज्जाभिमतियं घडयं देहि, तेण से विज्जाए अभिमतिऊण घडो दिण्णो, सो तं गहाय गतो सगामं, तत्थ बंधूहिं सहवासोहिंमि समं जहारुइयं भवणं विगुरुक्खियं, भोगे तेहिं सह भुंजतो अच्छति, कम्मता य से सीदिउमारद्धा, गवादओ य असंगोविज्जमाणा प्रलयीभूताः, सो य कालंतरेण अतितोसएण तं घडं खेधे काऊण एयस्स पमावेण अहं बंधुमज्जे पमोयामि, आसवपीतो पणच्चित्तो, तस्स पमाएण सो घडो भग्गो, सो य विज्जाकओ उवभोगो णट्ठो, पच्छा ते गोमेयणा प्रलयीभूताविभवः परपेसाहिं दुक्खाणि अनुभवन्ति, जति पुण सा विज्जा गहिंया हत्ता ततो भग्गेऽपि घडे पुणेऽपि कर्तेतो । एवं अविज्जा णरा दुक्खाणि सम्भूताः क्लिश्यन्ते, अविद्यादगं(नरा) मिथ्यादर्शनमित्यर्थः, तच्चेदं-एते चेवज्जभिगता भावा

विपरिततो अभिनिविद्धा । मिच्छादंसणमिणसो बहुप्पयां वियाणाहि ॥१॥ ते सव्ये एव मिच्छादिद्वी दुक्खाणि संभूओपज्जति,
 णागाज्जुनीयाः । पठन्ति-ते सव्ये दुक्खमज्जितालुपति बहुसो मूढा तेहिं सारीमाणसेहिं दुक्खेहिं लुपंति बहुसो नाम अणेगसो,
 बहूहिं वा दुक्खपगरोहिं वा, अहवा इह पत्र च मुहान्ते संमूढा, जहा समुदे वाणिया दुव्वायाहयजाणक्का दिसामूढा खणेण अंतो-
 जलययपव्वयमासाएऊण भिवपोया महावीतिकछोलोहिं वुज्झमाणा कुम्भमममराइहिं विळुपंति, एवं तेऽपि अविज्जा विळुपंति
 बहुसो मूढा, सारीमाणसेहिं महादुक्खेहिं विळुपंति बहुसो मूढा, तत्त्वातत्त्वअजाणागा, संसारंमि अणंतए, अमनं अन्तः नास्य
 अंतो विद्यत इति अनन्तः, भणितं च-द्धवी जहा समुचा, ण गस्सती होइ ओवमा एसा । जीवो तहा समुत्तो ण गस्सति गतोवि
 संसारे ॥ १ ॥ 'तम्महा समिक्ख मेधावी' (समिक्ख पंडिए तम्महा) ॥ १६१-२६४ ॥ सिळोगो, अज्ञानिनामेवविधं विपाकं
 जाल्वा तस्मात् सम्यक् इक्ष्य मेराया घावतीति मेधावी 'पास'चि पास, जायत इति जाती, जातीनां पथा जातिपथाः, अतस्ते
 जातिपथा चहुं 'चुलसीतिं खलु लोए जोणीणं पयुहसयसहस्साइं ।' तन्मएण अप्पया सच्चमेसज्जा, अप्पणा णाम स्वयं, सच्चो
 संजमो तं सच्चं अप्पणा एमेज्जा-भगेज्जा, अत्राह सत्यमेवास्तु, आत्मग्रहणं न कर्तव्यं, न हि कश्चित्पराथं किञ्चित् करोति. उच्यते-
 मा भूत् कस्यचित्पश्ययात् सत्यग्रहणं, तथा परो भयात् लोकंजनार्थं पराभियोगाद्वा, आत्मग्रहणमित्यतः, स एगतो वा परिसा-
 गतो वा इत्युक्तं, नागाज्जुनीयानां अचट्ठा सच्चमेसज्जा न परार्थे यथा आत्मानामन्यः करोति अन्यः प्रतिवेदयतीत्यत आचा-
 रति(त्सार्थमिति), यः सांख्यानं वा प्रकृतिः करोति, स्यात्किं सत्यं, 'मिप्तिं भूएहिं कप्पए' मेज्जंतो मेयंति वा तदिति मित्रं, मित्रस्येयं
 मैत्री, कल्पनाशब्दोऽप्यनेकार्थः, तद्वधा-समाख्ये वर्णानायां च, छेदणे करणे तथा । औपमे चाधिवासे च, कल्पशब्दं विदुर्बुधाः ॥१॥

सामर्थ्ये अट्टममासे विचीकष्यो भवति, वर्णने विस्तरतः सुत्रं कल्पं, छेदने चतुर्गुलवज्जे अगक्रसे कल्पति, करणे 'न वृत्तिं चिन्तयेत् ब्राह्म', धर्ममेवानुचिन्तयेत् । जन्मप्रवृत्तिभूतानां, वृत्तिराद्युश्च कल्पितम् ॥ १ ॥ 'औपम्ये यथा चन्द्राऽदित्यकल्पाः साधवः, अधिवासे जहा सोहम्सकप्रवासी देवो । अत्र करणे कल्पः शब्दः ॥ स्यात्- किमातद्वाए केवलं सच्चो एसेज्जचि, णण वंधुत्तरणे णिमित्तमिव सच्चो एसितव्वो, उच्यते- 'माता पिता ण्डुसा भाया' ॥ १६२-२६५ ॥ सिलोगो, जहा एताणि न तव ताणाए वा सरणाए वा एवं तुमंषि तेसि ण ताणाए वा सरणाए वा, अयमपरः कल्पस्तु न संयमः क्रियते, अयं हि वंधुनिमित्तमात्मनिमित्तं च, तत्र ता बहुभिरपि कारणविशेषैः संबद्धा माता पिता ण्डुसा, मातयति मन्यते वाऽसौ माता, (मिमैति)मिनोति वा पुत्रधर्मानिति माता, पाति विभर्त्सि वा पुत्रमिति पिता, स्नेहाधिकत्वात् माता पूर्वं, स्नेहेति श्रवन्ति वा तामिति स्तुषा, विभर्त्सि भयते वासौ भार्यो, पुत्रातीति पुत्रः, इयति अयतेऽनेनेति उरः उरसि भवा औत्साः, अन्येऽपि सन्ति क्षेत्रजातादयः तत्रतिषेधार्थे औसग्रहणं, 'णालं ते मम ताणाए' अलं पर्यासौ, न पर्यासाः त्राणादत्राणाय ते, त्रायते अन्ये(नेन)ति त्राणं, कुतो तत् त्राणं?, छुप्पंतस्स सकम्मुणा' आत्मानमपि तावत्ते न त्रातुं समर्थाः, कुतस्ताहं परेणं?, अथवा अविद्या उक्तास्ताद्विषये विद्या, सा च वैराग्यलक्षणा, तद्वथा- ननु एवमुपलब्धा भवति तदा विरक्त इति ज्ञेयः, कथं?, तदुच्यते- 'माता पिता ण्डुसा' आत्मदेशस्तु यदि केनचिदुच्यते- किमर्थं वन्धुभ्यो भवान् विरक्तः?, ततो ब्रवीति- माता पिता णालं ते ममं ताणाए सरणाए वा, यथैव बान्धवाः, एवं विभवा अपि, कथं- मात्मसंयमे प्रवृत्त इति । यतश्चैवं- 'एयमट्ठं सपेहाए' ॥ १६३-२६५ ॥ सिलोगो, एतादिति यदिदमुक्तं यथा बान्धवा न त्राणाय, सम्यक् प्रेक्षया सपेहाए, पाप्मतेऽनेनेति पाशः, सम्यगिदं दर्शनं दंसणे, अथवा समिदं जस्स दंसणं से भवति समिद-

दंसणे, आमन्त्रणे वा, एवं गत्वा यथा बान्धवा न त्राणयेति, 'छिंद गीर्हं सिणेहं च', गृह्यतेऽनेनेति गृद्धिः, स्निह्यतेऽनेनेति स्निहः, तत्र गृद्धिः-तीव्रामिनिवेशः, स्नेहस्तु तात्पर्यं, अथवा गृद्धिः द्रव्यगोमहिष्यजाविकाघनधान्यादिषु स्नेहस्तु बान्धवेषु च स्यात्, किं छिन्द ? 'स्नेहं', स्नेहलक्षणमुच्यते— 'ण कंखे पुन्वसंयवं' ण प्रतिषेधे, काङ्क्षा अभिलाषः, पूरयतीति पूर्वः, संस्तूयते येन संस्तवः, तद्यथा— देवदत्तपुत्तमातुल इति, यथैव हि स्वजनो न त्रायते तथैव च— 'गवासं मणि-कुण्डलं' ॥१६४-१६५-२६५॥ सिलोगो, गच्छतीति गौः अञ्जुते अश्नाति वा अध्वानमित्यश्वः, मधते मन्यते वा तमलङ्कारमिति मणिः, कुण्डलहिरण्ये कण्ठ्ये, पश्यतीति पशुः, दासपुरुषौ कण्ठ्यौ, किल तव सुखोपकाराय, यदि तत् सांसारिकं परायत्तसुखं काम्यते, तेन यदन्यदेवविधं तदापि 'सन्वमेयं चरि(इ)त्ताणं' उज्झिउं, संजमं अणुपालिया, देवत्वं प्राप्य कामरूपि भविस्ससि, कामं रूपाणि करोतीति कामरूपी, रोचति रोचयते वा रूपं, यथा कामरूपं तथाऽन्यान्यपि ईशित्यप्राप्तिप्राकाम्यादीन्येक्येयाणि प्राप्स्यसि इत्यतः 'गवासं मणिकुण्डलं, पसवो दासपोत्तमं। सन्वमेयं चहत्ताणं, संजमं अणुपालिया ॥१॥ स चायं संयमः।' 'अवभृत्यं सन्ववओ सन्वं' ॥१६६-२६६॥ सिलोगो, आत्मानमधिकृत्य यत्नवर्तते तदध्यात्मं, अथवा अवभृत्यं णाम यद्यस्याभिप्रेतं, अध्यात्मनि तिष्ठतीति अवभृत्यो, किं च तत्?, सुखं, यथा भवे अवभृत्यं, सन्वतो सन्वं, सर्वाभ्यो दिग्भ्यः, सन्वं नाम सन्वं शरीरं माणसं सुहं तदुपकारिणी वा सदातिविसयसुहाणि, जहा त्वेदमिदं एवमेव (परिसं) 'दिसस पाणे पियायए' प्रिय आत्मा येयां ते प्रियात्मानः, अन्यतोऽपि यदि एतदेवं 'णो हिंसिज्ज पाणिणं पाणे' प्राणा अस्य विद्यन्ते प्राणी अतस्तेषां प्राणिनां, प्राणाः- आयुष्याणा चलप्राणा इन्द्रियप्राणाः, विरस्यते येन परेषां वा भवति नैप्रब्रह्मतिः तस्माद्भयवैरादुभय(पर)तः, उपेत्य रत उपरतः,

श्रीउत्तरा०

चूँ

६ शुल्लक

निर्गर्थीयं

॥१५१॥

श्रीउचरा०

चूर्णौ

६ शुद्धक-

नियर्थार्थं

॥१५२॥

भवं(ये)वा यत्करोति प्राणिनां ततो वैरं भवति, इह च कलहादि' पात्र च येन संसारमनुपरीति तस्मादुपस्तः ॥ उक्तं प्राणातिपात-
वेरमणं, परिग्रहवेरमणं प्रतिसाधयति—'आदानं नश्यत' ॥ १६७-२६६ ॥ सिलोगो, आदित्य इत्यादानं, नरक उक्तार्थः,
कारणे कारणो(यो)पचारात्, आदानाद्धि नरको जायत इत्यतः आदानमेव नरकः, उक्तं हि—विषं विषकालं संचर्यादि, विषं व्याधि-
रूपेक्षितः ॥ १ ॥ (विषं कुपठिता विद्या, विषं व्याधिरुक्षितः । विषं गोष्ठी दरिद्रस्य, दृढस्य तरुणी विषम् ॥ १ ॥) तृणोद-
तुषन्ति वा तृणं, तृणमात्रमपि नाददीत, अति (अपि) ग्रहणं अप्रतिस्तलक्षणं, निवृत्त्यै तु धर्मसाधनादिग्रहणार्थमपदिश्यते-
'दोषुच्छी अप्यणो पाते' दुगुण- संज्ञमो, किं दुगुणं १, असंज्ञं, पाति जीवानात्मानं वा तेनेति पात्रं, आत्मीयपात्र-
ग्रहणात् मा भूत्संश्रित्यरपात्रे गृहीत्वा मक्षयति तेन पात्रग्रहणं, न सो परिग्रह इति, जिनकालिकं वा प्रतीत्य पठ्यते—अप्यणो
पाणिपाते दिङ्मुजेज्ज भोग्यं 'एवं मुसावाददत्तादानमेहुपाणिवि ॥ अत्राह— उक्तं प्रागविद्या, नतु तद्विधानानि उपदि-
ष्टानि, तदुच्यते—'इहमेगे उ मन्नाति' ॥ १६८-२६६ ॥ सिलोगो, अपरः कल्पः अविद्यां हित्वा विद्यापूर्विका निवृत्तिः कार्यो, सा
चोक्ता, 'अवभत्यं सव्वओ सव्वं' एतच्छ्रुत्वा चरणादिपरः, 'इहमेगे उ मन्नाति' 'इहे' ति इह मनुष्यलोकै, एगेति
सांख्यादयः, ते सव्वे 'अपच्चक्खाय पावणं' पासयति पातयति वा पापं, ते पुण 'आयरियं विदिस्ता' आचरंति तमित्या-
चारः, आचारं निविष्टमाचरितं, आचरणीयं वा तमित्याचारः, आचरणीयं वा विदिता सच्चदुक्खा विमुच्चद, नतु कृत्वा, तेषां हि
ज्ञानादेव मोक्षः, प्रकृतिपुरुषान्तरं यथा वेचि तमित्येवं विदिता अकरीता, यतस्तेषां यमानियमात्मको धर्मः, तं अकरोन्ता, अपरः
कल्प आह— ये नाम ज्ञानं शीलमिच्छन्ति ते नाम मोक्षमाप्नुवन्ति, यथा आक्यादयः, उच्यते, तेऽपि केवलमेव वदन्ति, नतु

कुर्वन्ति, कथं?, अहिंसापुच्छा पुनः शक्रपु स्नानादि विहारादंशप (दिक्छु) (दिमिषेण) प्रवर्त्तन्ते, एवं तो—‘भणता अकरिता य०’ ॥१६९-२६७॥ सिलोगो, मोक्ष प्रतिजानन्तीति मोक्षप्रतिज्ञावन्तो, पुण ‘वाया वीरियमेत्तेण’ वक्तीति वाक्, एवं वीरियं, मात्र-ग्रहणं केवलं व्रवन्ते, न कुर्वन्ति, आश्रयति कश्चिच्च समासासेति, तेजहा-वयं ज्ञानका इति सम्पगाश्वासयन्ति, यथाऽऽत्मानं तथा परमपि, स्याद् बुद्धिः-कथं मणता अकरिता य वध्यते, ननु ते ज्ञानेनैव तर्षन्ते ?, उच्यते—‘न चित्ता तायए भासा०’ ॥ १७०-२६७ ॥ सिलोगो, चित्रानाम धातूपसर्गसन्धितद्धितकालप्रत्ययप्रकृतिलोपागमविशुद्धया, ‘कओ’ कस्मात् कारणात् उच्यते, विद्यानुशासनात्, विद्याहितमनुशासनाय तमेव, उत्पूर्विका तु क्रिया मोक्षाय उच्यते, यथा गदपरिज्ञानं, ते पुनः चित्र-वाणविशारादाः यतो ‘विसन्ना पावकम्मोहिं’ ते न मोक्षाय (इति) वाक्यशेषः, विविधं सन्ना विसन्ना, पापान्येतत् कृत्यानि पावकिच्चाहं, पावं वा हिसादीनि तेसु सन्ना, न तानि शक्नुवन्तो कर्तुं, ‘बाला पंडियमाणिणो’ स्याद् बुद्धिः- केनोच्यते ?, स्पष्टरूपं हि दुक्खं कर्तुम्, अविशिष्टमुच्यते—‘जे केई सरिरे सत्ता’ ॥ १७१-२६८ ॥ सिलोगो, ये इत्यनिर्दिष्टस्य निर्देशः, शरियत इति शरीरं तस्मिन् सक्तिः, वृणोति वृणीते वर्णयन्ति वा तस्मिन् वर्णः, रूप्यत इति रूपं, संसर्त्तिः श्रावते वा सर्वावस्थं सर्वतो, मणसा वयसा चैव, मणसा तावत्कथं रूपवन्तः स्याम इत्येवं चिंतयन्ति, वायाए भिजोऽनुपानक्रियां पृच्छति, ‘सब्बे ते दुक्खसंभवा’ नाम दुक्खं पश्यते, एवमाद्या अन्याऽप्यविद्या संसारायैव, तेनाविद्यासंतानविद्यावता संसारोच्छेदाय प्रवर्तितव्यं, स चात्मा संसारी मुक्तौ वा, तत्र योऽसौ संसारी स हि सति (अ)विद्याविषये मिथुत्वमासाद्य—‘आवण्णा दीहमद्दणं०’ ॥१७२-२६८॥ सिलोगो, अथवा उक्ता अविद्या, तद्विपचभूता विद्या, स च विद्यावान् (आवण्णा दीहमद्दणो) (१७२स्व० २६८) आपन्नवान् आपन्नः, अणादि, दीर्घते

श्रीउत्तरा०

चूर्णौ

६ क्षुल्लक

निर्ग्रथीयं

॥१५४॥

वा दीर्घः, अधति प्राणीनिति अथा, दीर्घमध्वानं नाम संसार एव, न तत्रावस्थानमस्ति, अथवा जवं जायमानस्स वा कुतोऽवस्थानमित्यतो वा दीर्घः, उक्तं च—“अपन्ना दीर्घमध्वानमनादिकमनन्तकं । स तु कर्मोभिरापन्ना, हिंसादेरुपचीयते ॥ १ ॥ तेषां स नरकादिषु विपाकः स चेदप्रियः तस्मै सत्त्वविशेषः परस्स” तस्मादि’ ति तस्मात् संसारभवा(या)त् सर्व उक्तार्थ, दृश्यते अनेनेति विद्मः सा दिसा सत्त्वविशेषादिसा ठवणादिसा दव्व० खेत्त० कालादिसा सव्व(ताव)खेत्तदिसा भावखेत्तदिसा पण्णवगदिसा, जामादिसा जहा अनतरा दिसाकुमारी, ठवणादिसा अक्खनिकखेत्तादिसु दिसाविभागो ठवितो, स तु सउणरुत्तरुवणादिसु ठाविज्जति, दव्वदिसासु सव्वपदेसयं वत्तं तेरससु चैव पदेससु ओगाढं, एवं दससव्वदिसागं जहणगं दव्वं, खेत्तदिसा अट्टपदेसियो रुयगो, जतो इदंइयाओ दस दिसाओ पवचंति, तावखेत्तदिसा जस्स जओ आदिच्चो उएइ सा पुव्वा, जतो अत्थमेति सा अवरा, दाहिणपासे दक्षिणा, वामओ उत्तरा, पन्नवगदिसा जत्तोहुचो पण्णवगो ठाति सा तस्स पुव्वा, दाहिणेण सा दाहिणा, पच्छतो अवरा, वामओ उत्तरा, एयासिं च अंतरेण अन्नाओ चत्तारि अणुदिसाओ माणियव्वाओ, एतासिं चैवउट्टण्हं अंतराओ अट्ट दिसाओ, एताओ सोलस सरीरउस्सयवाहुल्लाओ सव्वाओ तिरियदिसाओ, पादतलेट्टा अधोदिसा, सीसस्स उव्वरि उट्टा, एता अट्टारसवि पण्णवगदिसाओ भवंति, भावदिसा अट्टारसविधा, तंजहा—पुढविकाइओ आउकाओ तेउकाओ. वाऊअगगवीया मूलवीया पोरेवीया खंघवीया८ वेईदिया तेईदिया चउरिंदिया पंचेदिया तिरिक्खजोणिया१ सस्सुच्छिममणुस्सा कम्मभूमा अकम्मभूमगाई अंतरदीवया१६ देवा नारगा१८, दिश्यते अनयेति दिसा, सा तस्स भाविनो भावस्तेन प्रकरणेपदिश्यते, तद्वथा—शुथिवीकायिको वा एवं यावद् देवो नारको वा, पूर्वे पश्यत इति परस्स, सा समारसस्व, अत एव दटाऽसौ दिग्भवति, यतो न समं आरभ्यते असमारभमानः, ‘अप्पमत्तो परिव्वए’

यथा कामपि दिशं न विराधयेत्, उक्तं प्राणातिपातविरमणं, अपरिग्रहसिद्धये तु 'बहिया उद्धमायाय' ॥१७३-२६८॥ सिलोगो, स्यात्-प्राणपदिष्टं यथा 'अन्भन्तं सन्वतो सन्व' तथैव च 'आदानं नरकं दिस्से'ति प्राणातिपातविरमणं परिग्रहविरती य भणिता, किं पुण भण्णति, उच्यते, तत्र मेदा नोपदिष्टा, इह तु अष्टादश दिश उक्ताः, परिग्रहेऽपि तत्राविशिष्टमुक्तं—आदानं नरकं, इह वि-
शिष्यते-इदं ग्राह्यमिदमग्राह्यमिति, तद्यथा—'बहिया उद्धमायाय' हेत्वा बहिया, उद्धियत इति उद्धं, उद्धं नामात्मानं वज्येत्यर्थः, यथा लोकायताः प्रतिपन्नाः उद्धं देहात्पुरुषो न विद्यते, देह एव आत्मा, तत्रात्मानं शरीरोपचारं कृत्वोपदिष्यते 'बहिया, उद्धमायाय, नावकंलं कयाहवि', स्यात्-शरीरात्मा किंनिमित्तं धार्यते ?, उच्यते, 'पुञ्चकम्मसयडाए' पूरयतीति पूर्व, क्रियते इति कर्म, क्षेपणं क्षयः, 'इम' मिति इदं औदारिकं सम्यक् उद्धरेत् सुहादिपरिस्सहेहि पडपाणं समुद्धरे, तस्यैवं पूर्वकर्म-
क्षयहेतोः तं देहं धारयतः साभ्यतं कर्माप्नुयचयेतोः इदमपि दिश्यते, किं ?, 'विविच्च कम्भुणो हेउं' ॥१७४-२६९॥ सिलोगो, विविच्येत्यनुमतार्थे उपदेशो वा, क्रियत इति कर्म, हिनेतीति हेतुः, हेतुरिति यतः कर्म ग्रसवति, स चाविधैव, उक्तं हि—
'कहणं मेते ! जीवा अट्ट कम्मपगडीओ वंधंति ?, रागा दोसा वा" वन्धहेतवः एकैकस्य तु तत्प्रदोषनिह्वादयः, एवं सर्वत्र, तेषु लोके वा केच्चिरं कालं पिण्हंमिन्न्याः, उच्यते—'कालकंली परिब्बव' कालनाम यावदप्युपः तं पंडितमरणकालं काङ्क्षमाणः सर्वत्रासम्बन्धमानः परिव्रजेत्, सर्वासवैरित्यर्थः, स एव निरुद्धाश्रयो यावत्कालं काङ्क्षतो आराच्छरीरधारणार्थमाहाराद्युपग्रहणं करोति, न हि निरुपग्रहाणि शरीराणि शक्यन्ते उद्धोद्धं, तत्रोपग्रहमाहारः उपकरणं वा, तत्राहारपरिणामार्थमपदिश्यते 'भातं पिंडस्स पाणस्स' मीयते मात्रा, पिण्डयति तमिति पिण्डः, पिण्डग्रहणात् त्रिविध आहारः, पाणग्रहणात् पानकमेव, कण्डं नाम

निव्वचियं पासुगं कियं जं खीरादि फासुगं, तं पिं. ण) अचट्ठाए, दट्ठुसल्लि(?) न वा, तदपि देण्णं, भक्षयेत् खादियमेव, स्वादिममास्वादयेत्, अशनमनीयात्, पानकं पिबेत्, बन्धातुलोमात् भक्षयेत्, तं तु भुक्तशेषमभुक्तशेषं वा- 'संनिधिं च न कुव्विज्जा' ॥१७५-२६९॥ सिलोगो, सन्निधानं संनिधिः न प्रतिषेधे, अणतीत्यणुः, सीयत इति मात्रा- तिलतुसमागमिचं पिं 'लेवमायाय संजए' कोऽर्थः १, लेवेऽपि ण संसावे पत्ते वत्थे वा, किमंग पुण असणादिअट्ठा, अतिप्रसक्तलक्षणनिवृत्तये मा भूत्तदुपकरणमपि न संवास्यति, तेन तदुपकरणं यत्र गच्छति तत्र तत्र 'पक्खीपत्तं समादाय' पक्षी पत्रसंभारं वा पतत्यनेनेति यत्र पिच्छमित्यर्थः, विमात्तं तमिति भारः तत्तुल्यो, यथाऽसौ पक्षी तं पत्रभारं समादाय गच्छति एवमुपकरणं भिक्षुरादाय शिखेवखी यरिव्वए, नास्याकाङ्क्षा विद्यत इति निरवकाङ्क्षी, उक्तं पूर्वक्रमक्षयार्थं शरीरं धारयेत्, तद्वथा-आहार उपकरणं, तदपि- 'एसणासमिओ लज्जू' ॥१७६-२७०॥ सिलोगो, एसणासमिओ, लज्जू नाम लज्जवान्, लज्जुणमाण उक्तार्थः, 'अणियतवासी' अनियतः केवलं मांसं, न एसणासमित एव जाव इंदियादिपमादा परिवज्जए येनोपदिश्यते- 'अप्पमत्तो पमत्तेहि' इंदियादिपमत्तेसु गिहत्येसु, पिंडस्स पिंडयोः पिण्डानां वा पातः २ अतस्तं पिंडवातं 'गवेषयेत्' मार्गेदित्यर्थः, 'एवं से उयाहु' ॥१७७-२७०॥ सिलोगो, एव-मर्थवधारणे, 'स' इति भगवान् तीर्थकरः, उदाहुरिति उदाहृतवान्, 'अणुत्तरनाणी' ति केवलणानी, नातो उत्तरात्तरं अणं णाणं अत्थित्ति अणुत्तराणी, 'अणुत्तरदंसी' केवलदंसिचि, अणुत्तरणदंसणधरो जाव से उदाहृतवान्, स्याद् बुद्धि-कोऽसौ १, उच्यते, 'अरहा णायपुत्ते' अर्हतीत्यर्हन्, नास्य रहस्यं विद्यते, णातकुलप्पभू(सु)ते सिद्धत्थखनियपुत्ते, भगवान्, भगोऽस्यास्तीति भगवान्, ऐश्वर्यादि, 'वेसालीए' चि, गुणा अस्य विशाला इति वैशालीयः, विशालं शासनं वा, विशाले

वा इक्ष्वाकुवंशे भवा वैशालिया, 'वैशाली जननी यस्य, विशालं कुलमेव च । विशालं प्रवचनं वा, तेन वैशालिको जितः ॥ १ ॥' 'वियाहिते' व्याख्याते, केषिदन्यथा पठन्ति- 'एवं से उदाहु अरहा पासे पुरिसादाणीए भगवन्ते वेसालीए बुद्धे परिणिब्बुडेत्ति वेसि॥ अहं पूजायां, पूजामहतीत्यहं; परयतीति पाशः, पुरुषग्रहणं सत्यपि त्रिलिङ्गग्रहणसिद्धत्वे पुरुष एव तीर्थक्षरो भवति प्रायः, स न द्वयोलिङ्गयोः, आदातव्य आदानीयः, पुर्यैर्वा आदानीयः, ज्ञानदर्शनचार्ित्रसवपराक्रमद्वयादि-गुणा अस्य इति विशालीयः, शेषमुक्तं, बुध अवबोधने, बुद्धवान् बुद्धः, समन्तानिबुद्धः, एवं जन्मोर्भगवान् आयुभान् सुधम्मो कथयति-एवं से उदाहु जाव परिणिब्बुए इति वेसि ॥ नयाथ पूर्ववत् । खुड्डुगणियठिज्जं छट्टमज्झयणं सम्मत्तम् ६ ।

उक्ता अविद्या सविद्याश्च, ते तु अनिवृत्तात्मानो नोक्ताः, क्लृपु कर्मसु प्रशस्य तद्विपाकं नापेक्ष्यते उरग्रवत्, इत्येषो क्रियते सम्बन्धः । तस्स चत्तारि अणुआगदारा, उवक्कमादौ, ते परुवेज्जण णामिणप्पण्णे उरविमब्बजं, उरआज्जातं औरिअियं, उरअस्सयेदं औरिअियं, सो उरब्भो णामादि चतुर्विधो, दब्बे दुविहो-आगमतो णोआगमतो य, आगमओ जाणए अणुउत्तो, णोआगमओ तिविहो-जाणगसरीरादि ३, तत्थ 'जाणगसरीर'॥२४५२७१॥वित्तिरिचो दब्बोरब्भो तिविहो, तं० एगमविओ वद्धउओ अभि-सुहणाभगुत्तो, भावरब्भो दुविधो-आगमतो णोआगमतो य, आगमतो जाणए उवउत्तो, णोआगमेत्स्यादि, णोआगमतो भावो-रब्भे इमा गाहा-उरब्भामउणामगोयं'॥२४६-२७१॥गाथा कण्ढा, एतस्स इमा अत्थाजधिकागाथा 'ओरब्भे य'॥२४७-२७१॥ गाहा, ओरब्भे कागिणी अंबए ववहारो सागरो, एते पंच दिट्ठा उरविमब्बे अज्झयणे वणिज्जंति । 'आरंभे रसगिद्धि' ॥ २४८-२७२ ॥ गाहा, उरब्भारंभो कीस गते १, उच्यते, सोज्यासितो २ मारिज्जति, ण य तत्थोवायो कोजवि, एवं अंसज्जा

जीवा 'आरंभे' चि मंतरसंगिद्धा, उरभमच्छमहिंसादयो, तेषि दोग्गतिगमणपच्चाया भवति, इत्यत 'उवमा कया उरन्मे,
उरभिज्जस्स णिज्जुत्ती' णामणिप्फणो गतो ॥ जव सुत्ताणुगमे सुत्तं उच्चारयन्व, तं च इमं 'जहाऽऽएसं समुद्धिस्स'
॥१७८ सू. १७३॥ सिलोगो, येन प्रकारेण यथा, आपसं जाणतिचि आहसो, आवेसो वा, आविशति वा वेशमनि, तत्र आविशति
वा गत्वा इत्याएसा, शोभनं गतं संगतं तं वा उद्देश्य समुद्देश्य, कथमुद्देश्य ?, आपसो अभ्यरहितो यथा आगमिष्यति, अमुगो
वा, तदा एवं मारेत्ता तेण सह भक्खिस्सामि, उच्छवदिने वा 'कोपि' चि कथित्, क्रूरकर्म्मो पाप, 'पोहेज्जा' 'पुप पुट्ठा'
एति एत्याकारितो एत्येलकः, कथं पोसयति ? 'ओरणं जवसे देति' उतचि उदाचि वा तमिति ओदनं ददाति, जवसो सुग्ग-
मासादि, यानि चान्यानि तद्योग्यानि विसयणामादि, जो जस्स विसाति स तस्स विसयो भवति, यथा राज्ञो विषयः, एवं
यदस्य विषयो भवति, लोकेऽपि वक्तारो भवन्ति सर्वो बालमशुहे राजा, अंगति तस्मिन्निति अंगतं, गृहांगनमित्यर्थः, अथवा
विषया रसादयः तान् गणयन् प्रीणितोऽस्य मांसिन विषयान् मोक्षयामीति, अथवा विषयान् इति, धर्म्म परलोकभयं वा, एत्य
कप्पितं उदाहरणं— एगो ऊरणो पाहुणयनिमित्तं पोसिज्जति, सो पीणिणसरीरो सुण्हातो हलिहादिकयंगरागो कयकण-
चूलतो, कुमारगा य तं नाणाविहेहिं कीलाविससेहिं कीलावेंति, तं च वच्छगो एवं लालिज्जमाणं दट्ठूण माऊए णेहेण य
गोविधं दोहएण य तयणुक्कपाए मुक्कमवि खीरं ण पिबति रोसणं, ताए पुच्छिओ भणति— अम्मो ! एस णंदियगो सव्वेहिं
एएहिं अम्म सामिसालेहिं इट्ठेहिं जवसजोगासणेहिं तदुवओवेहिं च अलंकारविससेहिं अलंकारितो पुत्त इव परिपालिज्जति,
अहं तु मंदभग्गो सुक्काणि तणाणि काहेवि लमामि, ताणिवि ण पज्जत्तगाणि, एवं पाणिंयपि, ण य मं कोऽवि लालेति, ताए

मणति— पुत्त ! 'आउरचिक्काइं एयाइं' ॥२४९-२७३॥ गाथा, जहा आउरो मरिउकासो जं मग्गति पत्थं वा अपत्थं वा तं दिज्जति से, एवं सो गंदितो मारिज्जिहिति जदा तदा पेच्छाहिसि, उक्तो दधान्तः । प्रकृतसुपदिष्यते— 'तओ से पुट्ठे परि-
व्वुट्ठे' ॥१७९-२७४॥ सिलोगो, 'त' इति ततो जवसोदनप्रदानात् पुष्यते वा पुष्टः परिवृद्धितः परिवृद्धः, मिद्यतेऽनेनेति मेदः
उदीर्णान्तः उदीर्यते वा उदरं 'पीणिए' विपुलदेहे, ग्रीणीतः तर्पित इत्यर्थः, विपुलदेहे नाम मांसोपचितः, 'आएसं
परिकंखए' कर्मवत् कर्मकर्तृत्वेति कृत्वाऽपदिष्यते-मांसोपचयादसौ स्वयमेव मेदसा स्फुटन्निव आएसं परिकंखए, कथं सो
आगच्छेदिति, उत्सवादिर्वा, यत्रायमुपयुज्येत, अथवा परिकंखति, 'जाव न एज्जति आएसो' ॥१८०-२७४॥ सिलोगो, याव-
त्परिमाणवधारणयोः, कहं दुही जवसोदनेऽपि दीयमाने !, उच्यते, वधस्य वध्यमाने दृष्टाहारे वा वध्यालंकारेण वाऽलोक्यमाणस्तस्य
किमिव सुखं !, एवमसौ जवसोदगादिसुखेऽपि सति दुःखमानेवा, 'अह पत्तंमि आएसे' अथेत्ययं निपात आनन्तर्ये,
श्रिताः तस्मिन् प्राणा इति शिराः, ततो सो वच्छगो तं नंदियगं पाहुणगेसु आगएसु वधिज्जमाणं दंहुं तिसितोऽवि भएणं माऊए
थणं णामिलसति, ताए मणति— किं पुत्त ! मयभीतोऽसि !, गेहेण णहुयंमि मं ण पियसि, तेण भण्णइ— अम्म ! कत्तो मे
अज्ज थणाभिलाषो !, णणु सो वच्छतो गंदितो अज्ज केहिवि पाहुणएहिं आगएहिं ममं अम्मतो विणिग्गयजीहो विलोलनयणो
विस्सरं रसंतो अत्ताणो असरणो विणिहत्तांचि तम्भयातो कतो मे पाडभिन्ना !, ततो ताए मणति— पुत्ता ! णणु तदा
चेव ते कहियं, जहा आउरचिक्काइं एयाइं, एस तेसिं विवागो अणुपत्तो । एस दिहुंतो 'जह' खलु से ओरअं' ॥१८१-२७४॥
सिलोगो, यथा येन प्रकारेण, खलु विशेषणे, स एव विशिष्यत इति स इति प्रागुक्तः, उरसा प्राप्स्यति विभर्चिं वा तमिति उरभ्रः,

समीहितमिति सम्प्रगीक्षितः, 'एवं बाले' एवमवधारणे, एवमुपमाने, द्वाभ्यामाकलितो बालः, अधमो इहो जस्य स भवति अधमिन्द्रो, 'ईहति' ईहेते नाम चेष्टते, नरकः उत्तार्थः, आयुष्कमुक्तार्थः, नरकेषु आयुषं कुत्सितं नरकायुष्कं, अत्राह- यथाऽसौ मांसव्रंदितात्मा आपंसं परिकंखति एवमसौ बालः केन व्रंदितात्मा नरकायुः कंखति, उच्यते, 'हिंसे बाले मुसावाई' ॥ १८२-२७५ ॥ सिलोगो, हिंसयतीति हिंसः, द्वाभ्यामाकलितो बालः, रागद्वेषाभ्यामित्यर्थः, मृपा वदतीति मुसावादी, अची प्राणानिति अद्धा, विविधो लोकः, अद्धानंमि विलोकं करोतीति अद्धानंमि विलोकः, पन्थमोप इत्यर्थः 'अण्णदत्तहरे तेणे' अवेसिं दत्तं हरतीति अन्नदत्तहरः, अहवा अवेसिं दत्तं तं हरति, स्तेन सत्यायत इति स्तेनः, मायाऽस्यास्तीति मायी, कस्य हराभिः किन्तु हरामीति वा, किन्दुहरः, शठः कैतवो, पंचास्य(सु)वि प्पमत्तो, 'इत्थीविसयगिद्धे य' ॥ १८३-२७५ ॥ सिलोगो, इत्थीणं विसया इत्थिविसया, इत्थिविसयमोग इत्यर्थः, इत्थीविसयगिद्धे, अथवा त्वीपु विपयेषु गृद्धः, गृध्यते स्म गृद्धः, महंतो आरंभो परिगहो य जस्स (स) भवति 'महंरंभपरिगहे' 'मुंजमाणे सुरं मंस' मन्यते तत् मन्यते वा तं मन्यते वा स भक्षयिता तेनोपशुक्तेन बलिनमत्मानं मांसं, परिवृंहितः—परिवृढः, तेन मांसेन परिवृंहिताः, परे य दमयतीति परंदमो, 'अयकक्कर-भोई य' ॥ १८४ ॥ सिलोगो, अजतीत्यजः, कक्करं नाम महुरं दंतुरं मांसं, अजा इव कक्करमोजनशीला अयकक्करमोई, तुंदिल-मस्य जातं तुन्दिलः, चित्तं यस्य लोहितं चियलोहितः, स तरेव हिंसादिभिराश्रवद्वृत्तः, मांसमक्षयिता आयुगं नरए कंखे, एति याति वाऽऽयुः, आनीयते तस्मिन्नारकं, कांक्षतीव कांक्षते, का तर्हि भावना, नासौ नरकस्योद्भिजते येन नरकसंवर्तनीयानि कर्माण्यारभेत, स एव दृष्टान्तः, जहाएसं व एलए ॥ अबोहिवि पगारोहं निरयाज्यं कं खति—'आसणं सयणं जाणं' ॥ १८५-२७५ ॥

सिलोगो, आसणं उपविषणपीढगादि, शय्यते तस्मिन्निति शयन-पङ्ककादि, ज्ञाणं-सगडहत्थिअस्सादि, दित्तं-हिरण्यसुवण्णादि, तत्र गृद्धाः तदुत्पादयन्तः संरक्षमाणाय 'कामाहं सुजिन्ता' 'कामा-इत्थिविसया, एगगहणे तज्जातीयानां ग्रहणभिरिक्त्वा सेसिदियविसयावि सइता, तैसुजित्वा 'दुस्साहणं धणं हिन्चा' साहणं गाम उपाजितं, दुष्ठं साहणं दुस्साहणं, परेसि परेसि उवरोधं काऊणंति भणितं होति, दुक्खेण वा साहणं दुस्साहणं, सीतवातादिकेलेसेहि उवचितति, अथवा कताकणं देत-व्वमदेतव्वं खेत्यखलवत्थं दुस्साहणं, दुस्सारवितति भणितं होति, 'बहुं संचिणिया रयं' रीयत इति रजः, सो अष्टविहो कम्मरयो। 'ततो कम्मयुरु जंतू ॥ १८६-२७५ ॥ सिलोगो, 'तव' इत्थानन्तरेण क्रियत इति कम्म, गृणातीति गीर्यते वा गुरुः, 'जंतु' च जीवस्याख्या, प्रत्युत्पन्ने सुखे रज्जते रलयोरैक्यभित्तुत्वा 'पळ्ळुपणपराय(लज्ज)णे'अएव्व आगयाएसे' अज-तीत्यजः, अजेन तुल्यः अयव्व, जहा सो आयव्वद्धो मारेज्जिउकामो सोयति, एवं सोचि मारणंतियवेदणाभिभूतो परलोभभूतो सोयति, एकाधिकारे प्रकृते अयमेनेकादेशः। ततो आयुपरिक्खीणे (बले) खीणे ॥१८७-२७६॥ सिलोगो, एति याति वा, आयुपि परिक्षीणे चत्ता इतो, ज्वत्थुतो?, देहात् विविधम्-अनेकप्रकारं हिंसकाः विहिंसकाः 'आसुरियं दिसं बाला' नास्य स्रो विज्जति, आसुरियं वा नारका, जेसि चक्खिदियअभावे स्रो उद्योतो यत्थि, जहा एगदियाणं दिसा भावदिसा खेत-दिसावि वेप्पति, असतीत्यसुरः, असुराणामियं आसुरीयं, अद्योगतिरित्यर्थः, अवसा गाम कम्मवसगा 'तम' मिति अन्ध-कारं, स तत्थ नरकागतिं गतो बहुं दुक्खमणुभवन्तो परितप्पति ॥ दिट्ठो- 'जहा काणिणीए हेउं' ॥१८८-२७७॥ सिलोगो, येन प्रकारेण यथा, काभिणी गाम रुवगस्स असीतिमो भागो, वीसोवगस्स चतुभागो, अत्रोदाहरणम्-एगो दमगो, देण विचि

कस्तेण सहस्सं काहावणाण अज्झियं, सो य तं गहाय सत्थेण समं सगिहं पत्थितो, तेण मत्तणिमित्तं रुवगो कागिणीहिं भिवो, ततो दिणे दिणे कागिणीए भुंजति, तस्स य अवसेसा एया कागणी, सा विस्सरिया, सत्थे पहाविए सो चित्तेति-मा मे रुवगो भिदियव्वो होहिंति णउल्लगं एयात्थ गोवेउं कागिणीणिमित्तं णियत्तो, सावि कागिणी अन्नोण हडा, सोऽवि णउल्लतो अण्णोण दिट्ठो ठविज्जंतो, सोऽवि तं वेचूण णट्ठो, पच्छा सो घरं गतो सोयति, एस दिट्ठतो, 'अपत्थं अवगं सुच्चा' अह कस्सइ रत्तो अंबाजिणेण विस्सइया जाया, सा तस्स वेज्जेहिं महता जत्तेण तिगिच्छिया, भणितो य-जइ पुणो अंबाणि खाहिसि तो विण-स्ससि, तस्स य अतीव पियाणि अंबयाणि, तेण सदेसे सव्वे अंबा उच्छादिया, अण्णया अससवाहणियाए णिग्गतो, सह अस-चेण अस्सेण अवहारिओ, अस्सो दूरं गंतूण परिससंतो ठितो. एगंभि वणसंडे चूयच्छायाए अमच्चेण वारिज्जमाणोऽवि णिविट्ठो, तस्स य हेट्ठा अंबाणि पडियाणि, सो ताणि परासुसति, पच्छा अग्याति, पच्छा चक्खिउं णिच्छूहति, अमच्चो वारोइ, पच्छा भक्खेउं मतो । भणितं दिट्ठंतुगं, कागिणीदिट्ठतोक्कंशरप्पसिद्धीए भण्णति- 'एवं माणुस्सगा कामा' ॥१८९-२७७॥ सिलोगो, जइ णाम कोइ मणुस्सकामा दिव्वकामाण अंतिए करेज्जा, अन्तिकं समीपमित्यर्थः, ततो ते कागिणीओऽवि अप्पतरा होज्जा, जहा कामा तहा आद्युपि हो(जे)ज्जा, अनुवत्तमान एव श्लोकः, एवं माणुस्सयं आयुं दिव्वमाउस्स यंतिए, दिव्वा पुण 'सहस्स-शुणिता मुज्जो' च्चि, ण केवलं सहस्सशुणा, अणंतशुणा वा दिव्वा कामा, दिव्वं चायुः, वंधाणुलोमयाओ आउं कामा य दिव्विया ॥ स्यात्-कथमायुते जीव्यते?, उच्यते- 'अणेगवासा नउत्ता' ॥१९०-२७८॥ सिलोगो, न एयमनेकं, वर्यतीति वर्यः, णउत्तं णाम चउरसीतिसयसहस्साणि (पुव्वाणि) से एगे णउत्तंगे, चउरसीतिणउत्तंगसतसहस्साणि से एगे णउत्ते, चउरसीति-

णउयसयसहस्साणि से एगे पउतंगे, एवं गेतन्वं, 'अणेगाहं' ति अंसखेज्जाहं, ताहं जाहं 'पणवत्तो' प्रज्ञा अस्यास्तीति प्रज्ञा-
वान् अतस्तस्य ज्ञानवत्तः, स्थीयत इति स्थितिः, 'जाहं जीयंति दुम्मेहा' इमेहि अप्पक्रालिहिं जीयंति 'दुम्मेह' ति दुब्बुद्धि-
णा 'ऊणे वाससयाउए' हीणवाससयाउए, भगवता वरिससताउएसु मणुएसु धम्मो पणीतो इत्यतः ऊणे वाससयाउए, भणितो
कागिणी अश्वदिट्ठो य । इदाणि ववहारादिट्ठो, तप्पसिद्धिनिमित्तं भण्णति- 'जहा य तिणिण वणिग्या' ॥१९१-२७९॥ सिलोगो,
जहा एयस्स वणिगयस्स तिणिण पुत्ता, तेण तेसिं सहस्सं सहस्सं दिन्नं काहावणाणं, भणिया य-एएण ववहरिऊण एचिएण
कालेण एज्जाह, ते तं मूलं वेचूण णिग्गया सणमरातो, पिथपिथेसु पट्टणेसु ठिया, तथेगो भोयणच्छायणवज्जं जूयमज्जमे-
सवेसावसणविरोहितो वीहीए ववहरमाणो विपुललाभसमचित्तो जातो, वितितो पुण मूलमविद्वत्तो(जहा)लाभगं भोयणच्छायणमल्ला-
संकारादिसु उवसुंजति, ण य अच्चादेण ववहरति, ततितो न किंचि संवहरति, केवलं जूयमज्जमेसवेसगंधमल्लतं वोलसरीरोपकार-
क्रियासु अप्पेणेव कालेण तं दब्बं णिट्ठविंयति, जहावाहिकालस्स सपुग्गमागया, तत्थ जो छिन्नमूलो सो सव्वस्स असामी जातो, पेसए
उवचरिज्जति, वितितो घरवावारे णिउत्तो भत्तपाणसंतुट्ठो, ण दायव्यभोगव्वेसु ववसायति, ततिओ सव्वस्स घरवित्थरस्स सामीकत्तो,
केई पुण कहंति-तिन्नि वणिगयगा पचेयं २ ववहरति, तथेगो छिन्नमूलो पेसचमुवगतो, केण वा संववहारं करोउ १, अच्छिन्नमूलो
पुणरवि वाणिज्जाए भवति, इथरो धंघुसहितो मोदए, एस दिट्ठो, अयमथोवणत्तो- 'ववहारो उवमा एसा, एवं धम्ममे विजाणह'
(१९२-२७९) एवामेव-तिन्नि संसारिणो सत्ता माणुस्सेसु आयाता, तथेगो मद्दवज्जवादिगुणसंपन्नो मज्झिमारंभपरिग्गहजुत्तो
कालं काऊण काहावणसहस्समूलत्थाणीयं तेमेव माणुसत्तं पडिलहति, वितितो पुण सम्मदंसणचरित्तगुणसुपरि(णि)ट्ठितो सरागसंजमेण

लक्ष्मणाभविण्य इव देवेषु उववन्नो, ततितो गुणहिंसे बाले मुसावाते' (१९३-२८०) इत्येतिह पुंवभणितोहिं सावज्जजोगेहिं वड्डिउं
छिन्नमूलवणिग इव णारगेसु (तिरिएसु) वा उववज्जति । एतदेव पुरस्कृत्यापदिश्यते- 'दुहत्तो गत्ती बालस्स' ॥१९४-२८०॥
सिलोगो, तस्स पावस्स कम्मस्स पवत्तमा'णस्स दुहत्तोत्ति द्विधा, द्विप्रकारा इत्यर्थः, तद्यथा- नरकगतिः तिर्यग्गतिश्च, बालस्येति
रागद्वेषकलितस्य, सा तु 'आवती वधमूलिका' तत्र शीतोष्णाद्या व्याधयश्च आवती व्ययस्तु प्रमाणं ताडनं वा, मूलहेतुं वा
आदौ व्यध इत्यर्थः, स तु 'देवत्तं माणुसत्तं च' तस्मात् कारणात् 'जिते' जितो लौक्यभावो लोलता शब्देति शासमेवेति (उपती-
ति वा) शठः, न धर्मचरणोद्यमवान्, कोऽभिप्रायः, यद्यसौ ते मनुष्यके कामभोगेण भुंजतो ण तेहिं देवत्तं माणुसत्तं च जिब्बंतो,
गीओ वकंतो इत्यर्थः, 'ततो जिए सई होई' ॥१९५-२८०॥ सिलोगो, तत इति दुर्गतिं गतः, कुस्तिता गतिः दुर्गतिः, इत्थं
तस्सवि ततः 'दुल्लहा तस्स उम्मज्जा' उम्मज्जणं उम्मज्जा, उम्मज्जायति, 'अद्धा' कालः 'सुचिरादवि' यदुक्तं सुचिरकाला-
दपि 'एवं जियं सपेहाए' ॥१९६-२८०॥ सिलोगो, एवमेनेन, को जितः, बालः, कथं जितो, जेण माणुस्संप्पि णासादितं, सम्यक्
समीक्ष्यते यया समीक्षा तथा 'तुलिया बालं च पंडियं' तुल्यित्वा तु तुलिया बालत्वं च पण्डितत्वं च, कुतो, बालो विसीयति,
चशब्दात् जो य ण जितो, ण वा च्युत्तलाभक इति, स्यादेतत्-यया जितस्य नरकर्तृग्योनिपूयपन्नस्य दुर्लभा तस्स उम्मज्जा,
एवं जो ण जितो ण य लद्धलाभो, जो य लद्धलाभो संसारी, तयोः कुत्र गतिः, उच्यते-यस्तावन्न जितो न च लब्धवान् स
पुनरपि मादुल्यमासादयति, ततोऽपदिश्यते 'मूलियं ते पविस्संति' जहा ते मूलप्यवेसा पुणरवि वाणिजाय भवन्ति, एवं जे
संसारिणो पुणरवि माणुसत्तणं पावेंति ते मूलमेव पविंसति, ते मनुष्यं क्षेत्रज्ञात्यादिविबुद्धं, पुनरपि धर्मचरणयोग्या भवन्तीत्यतः

मूलमेव पवेसति, 'माणुसं जोणि'मिति' जणीति जोणि', स्यादेतत्-किमाचरतो माणुसचं पावेसिचि 'विमायाहिं सिक्खाहिं'
॥१९७-२८०॥सिलोगो, सिनोतीति मयिते वा मात्रा, विपसा मात्रा विमात्रा, सिक्खाते शिक्षन्ते वा तमिति शिक्ष्या, त्रियत इति
व्रतं ब्रह्मचरणशीला सुव्रताः, पठ्यते च 'जे णरा गिहिसुव्वया'तत्र शिक्षिनाम शास्त्रकलासु कौशल्यं, वेमाता नाम अनेकप्रकाराः
पुरिसे पुरिसविसेसे इत्यतो वेमाता, सुव्रता गाना (नाम) पगतिभइया, उक्तं च-चउहि ठाणेहि जीवा मणुयाउं पकरेति; तंजहा-
पगतिभइयाए पगतिविणयथाए साणुकोसयाए असच्छेरियाए 'उवेत्ति माणुसं जोणि' मनुष्याणामियं मातुर्या, 'कम्मसज्जवा
हु पाणिणो' कम्माणि सज्जाणि जेसिं ते कम्मसज्जवा, तस्स जारिमाणि से तावन्निधिं गतिं लभवि, तं सुभमसुभं वा, अथवा
कम्मसत्या हि; सच्चं कम्मं, कम्मं अवेदे नवेइत्ति, यदि हि कृतं कर्म न वेद्यते ततो न कम्मसत्याः स्युरिति, यदिवा नष्ट-
कर्म, इष्टफलासाधुर्यादिति, पठ्यते च-'कम्मसत्ता हु पाणिणो' कर्म्मभिः सक्ताः, उक्तं अत्थारंमपरिग्रहवतां फलं, यैस्तत्
मूलमासादितं, तं ॥ लद्धलभं प्रतीत्योच्यते-'जेसिं तु विउला सिक्खा' ॥१९८-२८२॥ सिलोगो, ये इति अनिहिंष्टस्य निर्देशः,
विपुला विशाला इत्यर्थः, सिक्खा दुविधा-गहणा आसेवणया, 'मूलियं ते उट्ठिया' उट्ठिता नाम अतिक्रान्ता, पठ्यते च-'मूलं
अइच्छिया' अतिक्रान्ता इति, लब्धलभसका वा 'सीलमंता' सह विसेसेण सविसेसा नाम लाभगए वा लाभगा
वा सीलवता सविसेसा इत्यर्थः, णो दीणो अदीणो इति अदीणो नाम जो परीसहोदए ण दीणो भवति, अथवा रोगिवत्
अपत्यहारं अक्रामः असंजमं वज्जतीति दीनः, जे पुण हय्यन्ति इव ते अदीणां जेति देवयं ॥ उक्तं सीलवतां फलं, 'एवं अदी-
णवं भिक्खुं' ॥१९९-२८३॥ सिलोगो, एवमवधारय, दीयते दीनमात्रं वा दीनः, न दीनः अदीनः, परीसहोदएइवि सति अदीनः,

तदेवमदीणं भिक्षुं देवलोगमानि तं मत्वा, अगारमस्यास्ताति अगारी तं चागारिणं, वेदिन्वा, मानुष्य उपवक्त्र इति वाक्यशेषः, अगारी यः श्रावकः, असावपि देवलोकवान्, एकांतदण्डस्तु नरक एक एव भवति, एवं सो बालो अप्येहिं कामोहिं बहु जैञ्चति, स एवं त्रितयस्यास्य विज्ञाज्ञः 'कहन्तु निच्चमेलिक्ख' कथमिति परिश्रमे, जिञ्चतोऽपि एलिक्खंति एरिसं, सर्वस्तु कथमी-
दृशः ? त्रितयविशेषाभिज्ञो जिञ्चेज्ज, जिञ्चमाणं वा अप्याणेण संवेदज्जा, तहाऽहं अप्सुसुहृथे देवसुहं जितो मूलं वा वमिति इति, अथवा जिञ्चति यथा सा जिञ्चा जेतु- वेमात्रेण हि जित्वा लक्ष्यते जेतुमस्तीति, जिञ्चा सो तु कं लक्ष्यते? उक्ता व्यव-
हारोपमा, साम्प्रतं सागरोपमा, अत्राह-वक्ष्यति भवं सागरोपमं, इदं तावदस्त्वं, यदुक्तं कागिणीदृष्टान्तः स नोपपद्यते, ननु चक्रवर्त्तिवलदेवासुदेवमण्डलिकेश्वराणां अन्येषां पृथग्जनानां यथा वस्तूपमानि इष्टानि विषयसुखानि दृश्यन्ते, तथा मनुष्यवशप्रप्ता-
वेवापदिश्यन्ते, इत्यतस्तानि न काकिणीमात्राणि विषयसुखानि, उच्यन्ते-ने हि काकिणीमात्रादप्यवस्थिता एव, कहां ? जेण ते वंतासवा० अणि तिथा बहुसाधारणा इति, तिरिया य, तद्विपरीतास्तु देवकामाः, अन्येवं सहस्रमात्राऽभिदर्शने, ननु तत्रैवाप-
दिष्टं 'सहस्सगुणिता भोज्जो'ति जावडणंतपुणोति अयं तु सुमहदंतरविषयकरो दृष्टान्तः, सन्निरुद्धतरश्च, येनोच्यते-जहा कुसगगे उदरं ॥२००-२८३॥ सिलोणो, येन प्रकारेण यथा, समंताद् अतीव उच्चा पृथिवी सर्वतस्तेनेति समुद्रः, कुशाग्रं, यथा काश्चिच्छुश्रे लम्बमाणमुदकं दृष्ट्वा ब्रूयात्-यदिदमुदकं कुशाग्रे लंबते एतत्समुद्रोदकं च, तच्च यथा प्रमाणताविधुरं 'एवं माणुस्सया कामा' अंति एणाम तस्स समीपे कता, तैः सह तुल्यमाना. विम्भ(न्दु)मात्रा अपि न पूर्यति । 'कुसगगमेत्ता इमे' ॥२०१-२८४॥ कुशाग्रमात्रा इति कुशाग्रोदकविदुमात्रा 'इमे'ति मानुष्यकाः सागःकुशाग्रमात्रा 'सन्निरुद्धंमि आउए' सन्निरुद्धं न

वरिससतातो परं जीवतीति, अंतरा वि य पाणाविधेर्हि उपकर्मविसर्गं हि सगिरुद्धते, ततो अपसारसु कोभेसु सगिरुद्धे य आउतंमि भवान् 'कस्स हेतुं पुरो काउं' कस्सेति कस्स कारणं भवं असंजमं पुरस्कृत्य अधर्माय प्रवृत्तोऽसि?, किमन्यज्जो(न्नो) वदिश्यति, न तु स्वयं चेदावात्यादुपचितं कर्म वेत्तव्यमिति, येनात्मा 'जोगक्खेमं न संविदे' ? संक्षेपार्थस्तु कस्सेहं अवाहं उवरं काउं? कं वा पुरतो किञ्चा? अप्पाण जोगखेमे ण संवियसि, उन्मत्तवत्, किंच-ईह कामाऽणियदस्स' ॥२०२-२०३॥२८५॥ सिलोगो, 'ईहे'ति इह मनुष्यत्वे, काम्यतं इति कामाः, कामेभ्य अनिवृत्तस्य, इयत्तीं इच्छति वा अर्थो, आत्मार्य एवापराध्यते, 'मुञ्चा नेयाउयं मग्गं' नयणशीलो नैयायिकः 'मग्गं' ति दंसणचरिचमइयं मोक्खमग्गं, तं श्रुत्वा, पठ्यते वा-पत्तो नेयाउयं मग्गं, जं मुज्जो परिभस्सति, प्राज्ञः सन् नैयायिकं मार्गं जं पुणरवि सव्वतो भस्सति, जं पुणरवि मिच्छं चेव गच्छति, एतस्स चेव सिलोगस्स पच्छदं केति अण्णहा पठंति-'पूतिदेहनिरोहेणं, भवे देवेत्ति मे सुयं' पोसयतीति पातयतीति (पुति) औदा- रिकशरीरमित्यर्थः, पूतिदेहस्स निरोधे पूतिदेहाणोरोहो णासी देहो हातो जइ अचट्ठो नावरज्ज्वतो इति मे सुयं, इति उपमदर्शनार्थः, मे इति मया, श्रुतमाचार्येभ्यो, नान्यतः । उक्तं बालिशफलं, देवलोकात् च्युतमनुष्येषु इड्ढी जुत्तीं ॥२०४-२८५॥ सिलोगो, इड्ढी- ऋद्धी, द्युतन्यनेनेति द्युति, अञ्जुते सर्वलोकेष्विति यशः, वृणोति वृणति वा तमिति वर्णः, एति याति अस्मिन्निति आयुः, 'सुखं सौख्यं 'अणुत्तरं' ति मण्णसु जं सव्वुत्तमं 'जत्थ मुज्जो मणुस्सेसु, तत्थ से उववज्जन्ति' ति कंळं, उक्तं बालपंडितयोः फलं, तदनुषङ्गादेवापदिश्यते-'बालस्स पस्स बालत्तं' ॥२०५-२८५॥ सिलोगो, कंठ्यः । 'धीरस्स पस्स धीरत्तं' ॥२०६-२८५॥ सिलोगो, धातीति धीरः, सेसं कण्ठयं । 'तुलिआण बालभाव' ॥२०७-२८५॥ सिलोगो, तुलिआणो-तोलयित्वा, बालतो भावो

बालत्वं नरकादिगमनं, 'अबालं चैव पंडिते' अबालो पण्डित इत्यर्थः, तस्मादेवलोके गमनं, एतानि तोलयित्वा 'चङ्गुण बालभावं, अबालं सेवए' आचरेत् 'मुनी' मुनीति त्रैलोक्यावस्थान् भगवानिति श्रुणी, इति वेमि नयाः पूर्ववत् ॥ उरडिभज्जं गाम सत्तममज्झयणं सम्मत्तम् ॥

इदानीमलोभाध्ययनं, तस्स चत्तारि अणुओगदारा उवक्कमादि परूवेज्ज (गाम) निप्फन्ननिक्खेवे कविजिज्जति, तत्थ गाहा- 'निक्खेवो कविलंमी' ॥२५०-२८६॥ गाहा, निक्खेवो कविलस्स, निक्खेवो नामादिचङ्गिहो, गामठवणाओ गयाओ, दव्वकविलो दुविहो-आगमतो गोआगमतो य आगमतो जाणए अणुवउत्तो, नोआगमओ तिविहो- 'जाणगसरीरादि' ० ॥२५१-२८६॥ तत्थ जाणगसरीरभविद्यसरीरत्वतिरिक्तो कविलो तिविहो-एगमविओ वद्धाऽऽउओ अहिमुहणामगोत्तो, भावकपिलो दुविहो-आगमतो य, आगमतो जाणए उवउत्तो, गोआगमतो इमा गाहा- 'कविलउणागमगोयं' ॥ २५२-२८६ ॥ गाहा, आगमओ गोआगमतो य, आगमतो जाणए उवउत्तो, गोआगमतो इमा गाहा- 'कोसंबी कासवजसा' ॥२५३-२८९॥ गाहा। तेणं कोलेणं तेणं समएणं कोसंबीए क्कण्ठया, एतस्स भावकविलस्स इमा य उप्पची- 'कोसंबी कासवजसा' ॥२५३-२८९॥ गाहा। तेणं कोलेणं तेणं समएणं कोसंबीए नयरीए जितसन्नू राया, कासवो वंभणो चोदसविज्जाठाणपारगो, राइणो बहुमतो, विची से उवकपिया, तस्स जसा गाम भारिया, तेसि पुत्तो कविलो गाम, कासवो तंमि कविले खुड्डए चैव कालगतो, ताहे तंमि मए तं पयं राइणा अणस्स मरुय गस्स दिण्णं, सो य आसेण छत्तेण य धरिज्जमाणेण वच्चह, तं ददइण जसा परुणा, कविलेण पुच्छिया, ताए सिट्ठ-जहा पिया ते एवंविहाए इड्डीए गिगगच्छियाइओ, तेण मणत्ति-कयं ? सा मणत्ति-जेय सो विज्जासंपणो, सो मणइ-अहंमि अहिज्जा-

मि, सा भणइ-इहं तुमं मच्छरेण ण कोह सिक्खवेति, वच्च सावत्थीए नयरीए, पिइमिच्चो इंददत्तो णाम माहणो, सो ते सिक्खा-
वेहिति, सो गतो तस्स सगासं, तेण पुच्छितो-कोऽसि तुमं ? तेण जहावत्तं कहियं, सो तस्स सगासे अहिज्जिउं पयत्तो,
तत्थ सालिमहो णाम इभो, सो तेण उवज्जाएण णेच्चलियं दवावितो, सो तत्थ जिमिचा २ अहिज्जइ, दासवेदी य तं परिने-
सेइ, सो य हसणसीलो, तीए सद्धिं संपल्लभो, तीए भणइ-तुमे मे विपितो, ण य ते किंचिवि, णवरी मा रुसिज्जासि
येत्तसुखीणिमित्तं अहमणोहिं २ समं अच्छामि, इयरहाज्जं तुज्झ आणामोज्जा । अण्णया दासीणं महो दुक्कइ, सा तेण
समं णिविणिण्या, पिदं सा न लहइ, तेण पुच्छिया-कतो ते अरती ? तीए भण्णति-दासीमहो उवड्डितो, ममं पत्तपुप्फाइमोल्लं
णारिथ, सहीजणमज्जे विगुप्पिस्सं, ताहे सो अधितिं पयतो, ताए भण्णति-मा अधितिं कोरिह, एत्थ द्दणो णाम सिद्धी, अ(इ)प्पमाए
चेव जो ण पढमं वद्धावेइ से दो सुवण्णए मासए देइ, तत्थिमं गंदण तं वद्धावेहि, आमतं तेण भणियं, तीए लोभेण मा अण्णो
गच्छिहिचि अतिपमाए पेसितो, वच्चंतो य आरक्खियपुरिसिंहं गहितो, वढो य । ततो पमाए पसेइस्स रण्णो उवर्णीतो, राइणा
पुच्छितो, तेण सन्भावो कहितो, रायाए मणितो-जं मग्गसि तं देमि, सो भणति-चित्तिचा मग्गमि, रायणा तहचि भणिए
असोभवणियाए चित्तेउमारद्धो-किं दोहिं मासेहिं साडिगभरणा पडिवासगा जाणवाहणा उज्जाणोपेभोगा मम वयस्साणं
पक्वाभयण वरं भज्जावउट्ठयं जं वज्जणं उवउज्जे ? एवं जाव कोडाएवि ण ठाएति । चिंततो सुहज्जवसाणो संवेगमावण्णो जाइ
सरिउण संयंबुद्धो मयमेव लोयं काऊण देवयादेण्णगहियायारमंडगो आगतो रायसगासं, रायणा भण्णति-किं चितियं ? सो
भण्णति-‘जहा लोहो तहा लोभो’ गाहा (* २२४/२५६-२८९) कण्ठया, राया भण्णति-कोडिपि देमि अज्जोचि भणति राया पड्ड-

मुहवण्णो । सोऽवि चहण्ण कोहिं जातो समणो समियपावो ॥ १ ॥ (२५७-२८९) छम्मासा छउमत्थो (२५८-२८९) छम्मासा छउमत्थो
असी, इत्तो य रायगिहस्स नयरस्स अंतरा अट्टारसजोयणाए अडवीए बलभट्टपामोक्खा इक्खदासा णाम पंच चोरसया
अच्छंति, 'अहंसेसे उट्ठण्णो' (२५९-२८९) गाहा । णाणेण जाणियं, जहा ते संबुद्धिस्संति, ततो पडित्तो, संपत्तो य तं पएसं, साहि-
एण य दिट्ठो कोऽवि एतिचि आसण्णीभूतो, नाओ जहा समणगोत्ति, अहं परिभविउं आगच्छति, रोसेण व गहितो, सेणावड-
समीयं गीतो, तेण भण्णति-मुखहं गति, ते भण्णति-खेडिस्सामो एतणंति, ताव एते मण्णति-नच्चसु समणगोत्ति, सो भणहं वायंतगो
णत्थि, ताहे ताणिवि पंचवि चोरसयाणि तालं काहंति, सोऽवि गायति धुवंगं, "अधुवे आसासयंमी, संसारंमि दुक्खपडराशं किं
णाम तं होज्ज कम्मयं जेणाहं दुग्गहं ण गच्छेज्जा ॥ १ ॥" (*२०८-२८९) एवं सब्बत्थ सिलोगतरे धुवंगं गायति, 'अधुवे' त्यादि,
तत्थ केइ पटमसिलोगे संबुद्धा, केइ बीए, एवं जाव पंचवि सया संबुद्धा । णामाणि फफो, मुत्ताणुगे सुत्तमुच्चारतव्वं, सो भगवं तेसि चोरान्
चोहणमिचं इमं धम्मं गीतयं गायति- 'अधुवे असासयंमि' ॥ २०८ ॥ तत्थ निवृत्तं अधुवो णाम णरगादिगमणसंबद्धो संसारो जतो अ-
धुवो, अत एव असासतो, कथं? जतो एव ममं प्रियाप्रिय इत्यत एवाहं बोधयितुमानति; न हि भक्तिवादे पुनरुक्तमपि, यथा सत्त्वतिशयनि-
धानं तथा आश्रयणियाए तदा प्रसापे (दे) उपदेये च एवमिह वि अधुवे असासते य, उवदेशतो भयदरिसणओ य ण पुणरुत्तं भवति, अधुवे
असासयंमि माणुस्सतं णच्चतं भवति तेण अधुवं, ण कोह अच्चतमणुस्सो अत्थि, असासयं तु सोपक्रमायुत्त्वात्, संसरतीति
संसारः, सारीरमाणसाणि दुक्खाणि जत्थ पडराणि संभवति दुक्खपडरो, अतो तंमि संसारंमि दुक्खपडराए तीणोऽपि स भगवान्
तं तित्तिपुं इदमवोचत्- 'किं णाम होज्ज तं कम्मगं' किमिति परिग्रहे, किनाम, क्रियत इति कर्म, जेणाहं दुग्गइतो

श्रीउत्तरा०
चूर्णो
८ कापि-
लीया.

॥१७०॥

मुञ्चेज्जा, जेण कम्मणा कतेण अहं दुग्गइतो मुञ्चेज्जा, कुत्थिता गतिं कुर्गीति, सा चतुर्विधा-णे-रइयदुग्गती तिरियं मणुयं देवदु-
ग्गती य, णागकर(ज्जु)णीया पुण पढंति 'अधुवंमि मोहं' गाहा, एतेवि एमेव ध्रुवं पञ्चुग्गायति नालिं च कुड्डिति, तेहिं पञ्चुग्गातीए
कविहो भणति- 'विजहिंहुं पुब्बसंजोगं' ॥२०-२९०॥ विविधं हित्वा वि०, ध्रुवो णाम संसारो, पञ्छा मोक्खो, पुब्बेण संजोगो
पुब्बस्स वा संजोगो पुब्बसंजोगो, अथवा पुब्बसंजोगो असंजमेण णातीहिं वा, स्निहते अनेनेति स्नेहः, न कुत्रचिदिति, न
तान्यनुसरे। 'तो णाणदंसणसमग्गो' ॥२१०-२९१॥ वृत्तं, तो इति ततो ध्रुवाणंतरं स भगवान् कपिलः ज्ञानदर्शनसमन्वितः हियनि-
स्सेसाय, तत्थ हितं पथ्यं, इह परत्र च नियतं निश्चितं वा श्रेयः निःश्रेयसं अखयं, संसारव्युच्छेदायेत्यर्थः, कथं हि सर्वे सत्त्वाः संसार-
विच्छेदं कुर्युः, 'तेसिं विमोक्खणट्ठाए' 'तेसिं' ति तेसिं चोराणं, तेहिं सब्बेहिं पुब्बभवे सह कविलेण एगद्धं संजमो कतो आसि,
ततो तेहिं सिंगारो कतिछओ जम्हा अम्हे संबोधितव्वेति, अतो भण्णति- नेसिं विमोक्खणट्ठाए, अथवा तेसिं विमोक्खणट्ठाए,
कथं हि एते चोराः सर्वकर्मविमोक्षाय अम्युत्तिष्ठेयुः, तेसिं विबोहणट्ठाए भासति सुशिवरो, सुनीनां वरः प्रधानः, विगतो मोहो
यस्य स भवति विगतमोहः, केवलीत्यर्थः, किं सोऽपि तथा ? न, उच्चते- 'सब्बं गंधं कलहं च' ॥२११-२९१॥ वृत्तं, 'सब्बं' ति
अपरिसंसं, ग्रन्थं ग्रन्थते वा येन स ग्रन्थः, स द्विविधः- ब्राह्मोऽप्यन्तरश्च, कलाभ्यो हीयते येन स कलहः, भण्डनमित्यर्थः, तथा-
विवधं- तथाप्रकारं, यदियं असंयतानां, भिक्षुरुक्तः, अथवा तथाविधो भिक्षुः "सब्बेहिं कामजाएहिं" सब्बेहिं अपरिसेसु,
काम्यंत इति कामाः, कामजातेसुति कामप्रकारेषु, इच्छाकाममदनकामेभित्यर्थः, 'पासमाणे' चि तेयामिह पात्रं च पापं पश्यन्
'ण लिप्पति' चि न हि प्राज्ञः अव्ययं दृष्ट्वाऽऽव्रति, त्रायतीति त्रायी, संसारमहाभयादात्मानं त्रायतीति त्रायी, पुनः 'भोगा-

मिसदोसविसन्ने' ॥२१-२१॥ वृत्तं, शुब्धं इति भोगाः, यत् सामान्यं बहुभिः प्राथ्यते तद् आमिपं, भोगा एव आमिपं, दोसो, गाम इह-
परत्र च दुःखोत्पादिकाणं, भोगमिस एव दोसो, विषमवत्, यतो न शक्नोति पङ्कविषय इव गजमात्मानं समुद्धुं, अतो भोगमिसदोसोहिं
विसका भोगमिसदोसविसका, तदेव 'हियनिसेयसबुद्धिबोच्चत्थे' इतिमिह परत्र च यत्थ (प्रियोड)र्थः, निःश्रेयसं मोक्षपदमित्यर्थः, बु-
च्चित्थोचि जस्स हिते निःश्रेयसे अहिताग्निः श्रेयससंज्ञा, विपरीतबुद्धिरित्यर्थः, स एवगुणजातीयत्वात् उवचए थूलसरीरो मरहट्ठाणं मंदो
भनति, अवच्चए जो किंसरीरो सोवि मंदो भण्णति, भावमंदो अवच्चए, जस्स थूला बुद्धि सो मंदबुद्धो भण्णह, एत्थ थूलबुद्धिमंदेण
अधिकारो, मूढो गाम कज्जाकज्जमयाणाणो, सोतिदियविसदोदो (यवसट्ठो) वा, अहवा बालमंदमूढा शक्रपुन्दरवदेकार्थमेव, सो एवविधो
बालो मंदो मूढो भोगमिसदोसविसवो धज्झति मच्चिया व खेलंमि' जहा मच्चिया विखेलेण चिक्कणेण नाम रिल्लया वच्चन्ते एवं
सो भोगसंरिल्लत्त्वात् अट्ठविहेण कम्मणे वज्झति- 'दुप्परिच्चिया' ॥२१-२१॥ वृत्तं, दुःखं परित्यजन्ते इति दुप्परित्यजाः 'इमे'
इति इमे मनुष्यजाः कामाः, कामाः कामा न सुखं त्यजन्त इति णो सुजहा, दधातीति धीरः न धीरः अधीरः, पुरुषः उक्तार्थः,
'त्यज हानौ ओहांक् त्यागे' इत्यतः पुनरुक्तं, तच्च न भवति, कस्मात्?, अधिशेषितोद्देशात्, उक्तं च- 'दुप्परिच्चिया इमे' नत्तुपट्ठं
केन कैम्यः, तत् उच्यते- 'णो सुजहा अधीरपुरिसेहिं' जहिं, अधीरपुरिसा भवन्ति तेषां दुप्परिच्चिया, यद्यपि अधीरपुरुषैः
दुस्त्यजा तथापि अह संति सुव्वया सव्वे 'जे तरंति वणिग्या व समुद्धं' अथेत्यानन्तर्ये, निपातो वा, सन्तीति विद्यन्ते,
जे, किं कुर्वन्तोः, क्वचित्तु पठन्ति 'जे तरंति अतरं वणिग्या च' अतरो गाम समुद्धो, समन्तादुनति उक्ता वा पृथिवीं कुर्वत अनेनेति
समुद्धः, ये इत्यनुदिष्टस्य निर्देशः, वणिग्भिरतुल्या वाणिग्या, कामं दुरुत्तरः समुद्धः तथाविधप्लेवन तीर्थेति, एवं दुस्त्यजा कामा

श्रीउत्तरा०
चूर्णो
८ कापि-
लीया,
॥१७३॥

अधरैः तथापि दृणमिव पटान्ते लणं स्वजन्ति, के पुनः गृहभ्यो विनिवृत्त्य, 'समणा सु एगे वयमाणा' ॥२४-२९॥ वृत्तं, श्राम्यन्तीति श्रमणा, 'सु' इति आत्मनिर्देशः, एके, न सर्वे, ये मिथ्यादृष्टिदर्शिनः परतंत्राः, प्राणनं प्राणः, प्राणानां वधः प्राणवधः अतस्तं, मिया इति भृगा मृगभूतान हिताहितज्ञा, ते हि प्राणांशेव न शान्ति, कुतस्ताहिं प्राणिवधं ज्ञास्यन्ति?, कथं केसस्ति?, एगदिद्या अजीवा एव, तमजाणता 'मंदा नरगं गच्छन्ति' मंदा नाम बुद्ध्यादिभिरपचित्ताः मंदबुद्धय इत्यर्थः, नीयते तस्मिन्निति नरकाः, नारकं कर्म कुर्वते ते नरका, कारणे कार्यापचारादिति, गच्छति, 'बाला पाविष्यहिं दिव्याहिं' बाला उक्ताः, पातयति पासयति वा पापं, दर्शनं दृष्टि अतश्चे तच्चाभिनिवेशात् पापदृष्टयो भवति, बहुत्वग्रहणं तु सर्वे कुश्रमचिनिनो मिथ्यादृष्टयः, स्यादाशङ्का-स्वयं न कुर्वते प्राणवधं, उच्यते, अस्तु तावत् स्वयमकरणं, अनुज्ञायामपि एवं दोषः, यतोऽपदिश्यते- 'न तु पाणवहं अनु' ॥ २१५-२९४ ॥ वृत्तं, न प्रतिपेदे, प्राणवध उक्तं, ये नौदेशिकं भुञ्जते ते नानुजाणन्ति, न य प्राणवधं अनुजाणन्तो ह्युज्ज कदाचिदपि 'दुःखानां' मिति साररमाणसाणं, अष्टविधस्स कम्मस्स दुःख-मिति संज्ञा, स्यादेतत्-केनापदिष्टं?, उच्यते- 'एवमारिणहिमक्खायं' णाणदंसणचरित्तरिणा, स्यादन्त्येऽप्यार्याः क्षेत्रागदियः तद्विशेषणार्थम्, (अ) केवलिव्युदासार्थमुपदिश्यते 'जेहिं सो साधुधम्मो पन्नतो' सायूणां धम्मः सो साधुधर्मः, न च तीर्थकर एव स्यात्, कथं श्रमणो भवति?, उच्यते, 'पाणे य नाइवाइज्जा' ॥ २१६-२९६ ॥ वृत्तं, प्राणनं प्राणः, अतिपतनसतिपातः, प्राणा-नातिपातम्येव, वशब्दात् हणते णाणुजाणामि, मृयावादीदन्यपि न सेवत, 'से समियत्ति' से इति निर्देशः, सम्यक् इतः शमितः, शान्त इत्यर्थः, तत्रागत इति प्रतीतं, एवं समितात्मनः 'ततो से थावयं कम्मं निज्जाइ उदगं व थलाओ' निज्जाइ

श्रीलक्ष्मणा०

बुणा

८ कापि-

होगा.

1186311

नाम अधो गच्छति, दृष्टान्तः उदगं वा थलातो, केषां नातिपातेज्जा ? उच्यते, 'जगनिस्सितभूतानं तसणामाणं च धारणं च' पठ्यते च-जगनिस्सितेसु धारणाभिसु भूतेसु तसणामेसु वा ॥२१७-२१४॥ द्रुतं, जेसु ते प्राणाः आश्रिता इत्यर्थः, येऽप्येवं पठन्ति-जगनिस्सिरहिं० धावरेहिं वा' तेषामस्त्याविरुद्धं, कथं ? हिंकारस्य सन्निधानत्वात् कारणत्वाच्च, तत्र कारणे बहुवचन एव उपयोगो हिंकारस्य, त(य)था तेषां कथं, सन्निधाने तु एकवचन एव हिंकारोपयोगः, तंजहा-कहिं गतो आसि, कहिं च ते सद्धा, बन्धातुलोभ्यात् अनेकेऽप्येकादेशोऽविरुद्धः, तेन पुनरपि ब्रूमः, शिव्योऽसौ, महद्धयात्(महाथर्यात्)सत्त्वातुल्यया च 'न तेहि(सि)मारभे दंडं' न इति प्रतिषेधो, तेहिंति तेहिं पुन्यादेशोऽहं तसेहिं धावरेहिं या(वा)ण हणे, मणेणवि अपपणा ण हणे, अज्जापि केनचिदुच्यते-वीसासयाऽभिनवेसेन वा प्रणयाद्वा स्वयमभारयता, एतत्सर्वे यदि मारयति ततस्ते न मारयामि, कथादिभिर्वा हन्यमानो तथापि नो तेहिं आरभे दंडं, एत्थ दिहंतो-उज्जेणीए सागरस्स सुतो चोरेहिं हरिउं मालवके झयगारस्स हत्थे विक्कीतो, लावगे मारयसु, ण मारयामीति, हत्थीपादत्तासणं सीसारस्खणकरणं चेति । स एवं प्राणत्यागेऽपि सचानपरोधी, मणसा वयसा क्वायसा चैव, मणेण सयं पाणाइवातं न करोति, एवं योगत्रयकरणत्रयेण नव मंगा भाणियव्वा ॥ उक्ता मूलगुणाः, तदुपकारीति उचरगुणा भन्ति-ते च समितिगुन्यादयः (तत्र) गवेणणासमितिमधिकृत्योपदिश्यते-सुद्धेसणाउ णज्जा' ॥२१८-२१५॥ शुद्धयन्ते शोभते वा शुद्धः, एष्यति एभिरित्येषणा, ततश्चैवं ज्ञात्वा तत्थ सुद्धेसणाओ सचण्हं पिंडेसणाणं जाव अलेक्कडाओ, ताओ पुण उवरिच्छाओ चत्तारि, अथवा सन्वाओ चैव एसणाओ सुद्धाओ, तामेवान्मानं स्थापयेत्. ताहिं भिक्खं गेण्हतिचि, इच्चेंवं तासु

नाम यात्रा मात्रा, ग्रस्यते ग्रसत इति शास्त्रं, अथवा जातग्रहणात् यस्यामुक्तजातं, तदपि भुञ्जानः 'रसगिद्धे न सिया भिक्खाए' न रसगिद्धो होब्जा, भिक्षां अकुः भिक्खाए, स्यात्-किमालंबणं ?, उच्यते--'पंताणि चैव सेविज्जा' ॥२१९-२१५॥ इत्तं, प्रगतं अन्तं प्रान्तं, किं च तत् प्रान्तम् ?, उच्यते--'सीयपिंडं पुराणकुम्मासं, अतु बुक्कसं पुलगं वा' अतुवेत्यथवा, बुक्कसो णाम कुसणणिन्भाडणं च, अथवा सुरागलितसेसं बुक्कसो भवति, तस्य सुक्कवेक्षणं पूतलियाओ कज्जति, पुलगं णाम निस्साए पिप्फाए चणगादि, यद्वा विनष्टं स्वभावतः तत् पुलगमुपदिश्यते, 'जवणट्ठा निसेवए मंथु' मथ्यते इति मंथुं सतुचुत्ताति, उत्तर-गुणरक्षणाधिकारे प्रकृते इमेव उत्तरगुणा एव, ते तु केचिदनुज्ञाय अपदिश्यते केचित् प्रतिषधतः 'नत्थ सुद्धेसणाउ णञ्चेति' एवं कर्तव्यमिति अनुज्ञा, प्रतिषधस्तु 'जे लक्खणं च सुविणं च' ॥२२०-२१५॥ वृत्तं, ये इति अनुपदिष्टस्य निर्देशः, लक्ष्यतेऽनेनिति लक्षणं, साधुद्रवत, सुप्यते स्वप्नमात्रं वा स्वप्नं, स्वप्नाध्ययनमित्यर्थः, अंगतीत्यंगं, अंगविद्या नाम आरोग्यशास्त्रं, ग्रयुजतीति, लोकस्योपदिश्यन्ते--'ण हु ते समणा वुच्चंति, एवं आयरिणिहिं अक्खायं' कण्ठयः, एवं गृहाण्यपि हित्वा इंदियवत्सगा-इह जीवियं अनियमितां ॥२२१-२१६॥ वृत्तं, 'इहे'ति इह लोके, जीवितं संजमजीवितं न नियमिता अनियमिता, इंदियनियमेण, नो-इंदियनियमेण, ये विविधैः प्रकारैर्वा ग्रहः ग्रष्टाः, समाधानं समाधिः योजनं योगः समाधियोगोहिं ग्रष्टाः एवमट्ठा समाधियोगोहिं, ते 'कामरसगिद्धा' काम्यन्त इति कामाः इच्छाकामा भदनकामा य, भुञ्ज्यत इति भोगाः, रसास्तिक्तादयः, गृह्यते स्म गृह्यः, ते लक्षणादीनि कामभोगरसगाद्धयार्ते ग्रयुजेता 'उववज्जंति आसुरे काए' उपपत्तनमुपातः, उपपद्यन्ते स्म, असुराणामयं आसुरः, ते हि वा (बहिचा) रियसमणा असत्यभावणाभाविता असुरेसु उववज्जंति, अथवा असुरसदृशो भावः आसुरः. क्रूर इत्यर्थः,

‘उववज्जंति आसुरे काए’ ति रौद्रेषु तिर्यग्योविकेषु उववज्जंति, ‘तत्तोऽविय उववट्ठा’ ॥२२२-२९६॥ वृत्तं, ततः असुर-
क्रायातो उववट्ठा, संसरतीति संसारः, बहूनि चउरासीति योनिलक्षणेदः पुनः पुनः, अपुपरिति परियडंति, बहुकम्मलेवल्लिचणं
‘बहु’ति अट्टविधमपि कम्मं अणेगभेदं, अथवा ‘बहु’ति दीहकालाडुतीयं, कम्ममेव लेपः अतस्तेन कम्मलेपेन, लिप्तानां दुद्धयेते स्म
बोधः सुष्ठु दुर्लभः सुदुर्लभः ‘नेत्तिंति’ असुरकायनिबद्धाणी, यदुक्तं सुचिरकालं संसारं ममिस्संति, स्याल्लक्षणादीनि किमर्थं
प्रयुज्यते ? लोभार्थे, न लोभस्यान्तोऽस्ति, कथं ?-‘कासिणंयि जो इमं लोयं’ ॥२२३-२९७॥ वृत्तं, कासिणं कृत्स्नं प्रतिपूर्णं, अपि
पादार्थे, ‘यो’ य इति अनिर्दिष्टस्य निर्देशः, यः कश्चित् ‘इम’मिति प्रत्यक्षं, लोक्यत इति लोकाः विविधः ऊर्ध्वलोकादि, प्रतिपूर्णं
नाम पूरयित्वा, ‘एकस्ये’ति अन्यतमस्यासंयतस्य निष्ठाविसे ण (सं) तुस्से ‘इति दुप्परए इमे आया’ इति उपप्रदर्शने, दुःखं
पूर्यत इति दुप्परए, ‘इमे’ इति असंयतात्मानः स्यात्-कथं लोकेनापि रत्नपूर्णेन न तुष्येत्, उच्येते-‘जहा लामो’ ॥२२४-२९७॥ वृत्तं
अत्र दृष्टान्तः, इदमेव ममेव हि ‘दोमासकत्तं कज्जं’ कण्ठः, स्याद् वमिस्ता मुनिः किमाकाङ्क्षते, ननु स्त्रीविषयार्थं, उक्तं च-‘कासश्च
विचं च वपुः स्त्रियश्च’, तस्यैता मजुप्पराक्षस्यो, पिशितेरिव राक्षसः न शक्यन्ते वसुभिस्तोषयितुं इत्यतस्तासु नो रत्नलसीदुः
॥२२५-२९७॥ वृत्तं ‘नो’ इति प्रतिषेधे, राक्षसाभिस्तुल्या राक्षस्यो, न गृह्येत, न हुम्येत इत्यर्थः, गच्छतीति गंडं, गंडं नाम स्तनो
वक्षसु गंडानि यासां ता भवंति गंडवक्षसः, अनेकानि चित्तानि यासां तेन भवन्त्यनेकाचिन्ताः-कुर्वन्ति तावत् प्रथमं प्रियाणि,
यावन्न जानन्ति नरं प्रसक्तं । ज्ञात्वा च तन्मन्मथपाशबद्धं, प्रस्तामिपं मीनमिवोद्धरंति ॥१॥ अथवा-अन्नं भणंति पुरतो अन्नं पासेण
वज्जमाणीओ । अन्नं च तासि हियए न जं खमं तं करोति महिलाओ ॥१॥ ‘जाओ पुरिसे पलोभित्ताणं’ जाओति अनिर्दिष्टस्य

निर्देशः, पुरुष उक्तार्थः, इत्येवं मत्वा नार्थः तासु, नारीसु नो पगिच्छिज्जजा ॥२६-२९८॥ वृत्तं, मानुषीञ्चित्यर्थः, भृशं मृद्धयेत् प्रमृद्धयेत्, 'इत्थीविप्पजहे अणगारे' स्त्रीभेददर्शनार्थं पुनरुक्तं, जेण तिरिक्खजोणिथिओ णारीवइरित्ताओ तेण ण पुणरुत्ते, विविधोहि पगारोहि जहेज्ज विप्पजहेज्ज, स्यात्-कुओ न गृध्वेत ?, उच्यते- 'धम्मं च पेसलं णच्चा' धारयतीति धर्मः, प्रियं करोतीति पेशलः, यथावत् ज्ञात्वा तत्रैवात्मानं स्थापयेत्, तेमवाचरोदित्यर्थः, 'इइ एस धम्ममे अक्खाए' ॥२७-२९८॥ वृत्तं, इति उपप्रदर्शनार्थः, एष इति शोऽयमुक्तः, धारयतीति धर्मः, 'अक्खाते' चि कहिते परूविते इत्यर्थः, केन? - कपिलेन, स कीदृशा ? 'विमुद्धपणेण' विमुद्धा प्रज्ञा यस्य स भवति विमुद्धग्रज्ञः तेन, केवलज्ञानवता, 'तरिहिंति जे तु कार्हिंति. ते एतं करिहिंति' तरिहिंति संसारौघं तेहिं आराधिया दुवे लोगुचि इह लोगे तावत् बहूणं सावधादीणं अच्चाणिज्जो, परलोएवि णो आगच्छिसंति हत्वेद्वेव्व(अहमदेवत्ता) वेदणादि, अहवा इहं अक्कासंगसुहभिज्ञा सरिसमवित्ताच्च सर्वलोकस्तेनाराधितः परलोकेऽपि निर्वाणसुखमित्यतः तेन इहाराधिताः दुवे लोगाचि, एवं ते सत्त्वे संबुद्धा इति वेमि । नयाः पूर्ववत् ॥ कापिलिज्जं सम्मत्तम् ८ ॥

अलोलता उक्ता, इहमपि अलोलता एमेवऽधस्स चचारि अणुयोगदाराणि परूवेज्ज णामणिफण्णे णिक्खेवे णमी एक्खज्जा य दुपदं णामं, तच्च 'णिक्खेवो उ णमिंमि' ॥२६०-२९१॥ गाहा, णमी चउज्झिहो-णासादि, दक्खणमी दुविहो-आगमतो णोआगमतो य, आगमतो जाणए अणुवउत्तो, णोआगमतो 'जाणगसररी' (२६१-२९२) जाणय० भवियसरर०, त्वहसितो तिविधो-एगमविधादि ३, भावणमी दुविधो-आगमतो णोआगमतो य, आगमओ जाणए उवउत्तो, णोआगमतो 'णमीआउणामगोत्तं' (२६२-२९२) गाहा,

कण्ठ्या, नमिसिगतं, इदाणि 'पव्वज्जाणिक्खेवो' (२६३-२९९) गाहा, पव्वज्जा चउव्विहा, णामादि, दव्वपव्वज्जा जाणयसरीरं
वतिरिचा अन्नउत्थिथादीण, भावपव्वज्जा भवस्स य सावज्जारंभपरिच्चागो, सो जह केण कओ ? उच्यते, 'करकंडु कलिंगेसु'
॥२६४-३०६॥ गाहा, कलिंगजणवए कंणपुरं खागरे, तत्थ करकंडुराया, तस्स उपपत्ती जहा जोगसंगहेसु जाव दहिवाइणो राया
करकंडुयस्स रज्जे दाऊण पव्वइतो, करकंडू दोण्हवि रज्जयाणं सामी जातो । पंचालजणवए कंणिलपुरे गगरे दुम्भहो णाम राया,
विदेहजणवए मिहिलाए नयरीए नमी राया, गंधारजणवए पुरिसिपुरे गगरे नमगति णाम राया । एतोसं संवाधकारणाणि इमाणि,
तंजहा 'वसभे अ इंदकेज' ॥२६५-३०६॥ गाहा, तत्थ करकंडुस्स ताव भण्णति-सो करकंडू राया गोउलपिओ, तस्स अणेगाइं गो-
उलाइं, सो अकया सरयकांके गोउलं गतो, पेच्छइ वच्छगं थिरथोरगचं सेतं वण्णेणं, राहणा गोवालो भणितो मा एतस्स मातरं
दुहेल्लज्जह, जोहे य वद्धितो होज्जा ताहे अण्णेसिपि गावीणं दुद्धं पाएज्जह, तेहि गोवंहिं तदेव कयं, सो वसभो महाका(वं) लो जातो,
जूहाहिवो कतो, अन्नया राया कस्सइ कालस्स आगतो पेच्छति महंतं वसभपडुएहिं घट्टिज्जंतं, भणति गोवे-कहिं सो वसहोत्ति?, तेहिं
सो दाइतो, पेच्छंततो राया विसादं गतो, अणिच्चंतं चिंततो संबुद्धो, 'सेअं सुजातं सुविभत्तासिगं' ॥ २७१-३०६ ॥ गाहाओ
तिनि, करकंडू संबुद्धो ॥ इदाणिं दुम्भहो-जो इंदकेउं उस्सितं लोकेण महिज्जंतं पासइ, पुणो य महिभावसाणे विलुप्यंतं पडितं भुत्तपु-
रिसाण मज्जे, पासिऊण अणिच्चयं चिंततो संबुद्धो । 'जो इंदकेउं समलंकियं तु' ॥२७२-३०६॥ गाहा कण्ठ्या, इदाणिं णमिणामा,
तत्थ गाहा—'महिंलावइस्स णमिणो' ॥२६६-३०६॥ भवति गाहा, णमीति किं ताव तित्थकरो किं ताव अन्नो कोइत्ति ? अत
उच्यते- 'दोन्नवि नमी विदेहा' ॥२६७-३०६॥ गाहाओ तिनि कण्ठ्या, एत्थ चितिएण णमिणा अधिकारो, अस्सज्जया केनापि

पुव्वकम्मोदएण दाहज्जरो संबुत्तो, विज्जा ण सक्कंति निगिच्छित्तुं, एवं छम्मासा गता, तत्थ दाहोवसमणनिमित्तं देवीओ चंदणं वसंति, तासिं कल्लिगाणि खलखल्लेति, सो भणति-कण्णघातोचि, देवीहिं एकस्सैकं अवणीयं, तथावि कण्णघातो, ततो विवियं, एवं जाव एकस्सैकयं ठियं, तेण भण्णति-कीस इदाणि खलखलसदो नत्थि?, ताओ भणति-इदाणि एकस्सैकयं वलयगं, तेण सदो गत्थि, एवं भणितो संबुद्धो, 'धहुआणं सदयं सुच्चो'॥१७४-३०६॥गाहा कण्ठया, सो तेण दुक्खेण अवभाहतो परलोगाभिकल्ली चित्तेति-जइ एयाओ रोगाओ सुच्चाभि तो पव्वयासि, कच्चियपुण्णिमा वड्ढति, एवं सो चित्तितो पाभुत्तो, पभायाए रथणीए सुमिणए पासति-स्येयं नागरायं मंदरोवरिं च अत्ताणमारूढं, णंदियोसदूरेण य विवोहितो, हड्डतुद्धो चित्तेह-अहो पहाणो सुविणो दिट्ठत्ति, पुणो चित्तेह-कत्थ मया एवंगुणजातितो पव्वतो दिट्ठपुव्वेत्ति, चित्तयंतेण जाती संभरिता, पुव्वं माणुसमेव सामणं काऊण पुण्णुत्तरे विमाणे उववण्णो आसि. तत्थ देवत्ते मंदरो णिणमहिमाइसु आगएण दिट्ठपुव्वोचि संबुद्धो पव्वतितो। एवमेते करकंडादी चत्तारिवि रायाणो पुण्णुत्तराओ चइऊण एगसमएण संबुद्धा, एगसमए केवलनाणं, एगसमएणं सिद्धिगमणंति। इदाणि णगतास्सि 'जो चूअरुक्खं तु मणाभिरामं'॥१७५-३०६॥ गाथा, सो आहंइएण णिगच्छंतो सो चूतपदवं कुसुमितं पासइ, तेण ततो एया चूतभजरी गहिता, ततो अक्खेणवि, जया अन्नोसिं ण य हाँति ताहे अक्खेहिं पत्ताणि गहिताणि, एवं सो चूतो सणुप्फपत्तो क्काव-सेसो कवो, राया तेणव मणेण आयातो, अयेच्छंतो पुच्छति, अमच्चेण दाइतो क्कावसेसो, अणच्चियं चित्तियंतो संबुद्धो पव्व-इतो। एवमेते पव्वतित्ता समाणा विहरंता खित्तपत्तिट्ठियनगरे गता, तत्थ णयसज्जे चाइदरं देउलं, तं पुव्वेण करकंडू पविट्ठो, दुस्सुहो दक्खिणेण, किह साहुस्स अन्नतोमुहो अच्छाभिचि तेण चाणमंतरेण दाहिणपासेवि मुहं कंतं, णमी अवरेणं, ततोवि कयं,

श्रीउचरा०

चूर्णौ

९

नम्यध्यय.

॥१८०॥

गंधारस्सवि उत्तरेण करं, तस्स य करकंडुस्स आबालप्यभितं सा कंडू अत्थि, तेण कंडूयंगं गहाय मसिणं २ कण्णो कंडूहतो, तं तेण एगत्थ संगीवियं, तं दुस्सुहो पेच्छइ, सो भणइ-‘जया रज्जे’ ॥२७६-३०६॥ सिलोगो कण्ठ्या, जाव करकंडू पडिवयणं न देति ताव णमी वयणसमकं इमं भणइ—‘जया ते पेत्ति रज्जे’ ॥२७७-३०६॥ गाहा, किं एगस्स तुमं आउत्तगोत्ति नमी नगग-तिणा भण्णति, ताहे गंधारो भणति-‘जया सब्वं परिच्चज्ज’ ॥२७८-३०६॥ गाहा कण्ठ्या, (ताहे) करकंडू भणति-‘मुक्खमगग-पवणणाणं (पवन्नेसु)’ ॥२७९-३०६॥ गाथा कण्ठ्या, एत्थ पुण णमिणो अधिगारो, जेण णमिपव्वज्जत्ति भण्णति ॥ गतो णाम-विष्फण्णो, सुत्तालवगणिष्फण्णे सुत्तमुच्चारेतव्वं, तं च इमं सुत्तं-‘चइज्ज देवलोगाओ’ ॥२८०-३०७॥ सिलोगो, चइत्ता-वइज्ज देवानां लोको देवलोकः तस्माइ देवलोकान् उत्पन्नवान् उत्पन्नाः, माणुस्साणं लोगो मणुस्सलोगो, उवसंतमोहणिज्जो दंस-णमोहणिज्जं चरित्रमोहणिज्जं च उवसंतं जस्स सो भवति उवसंतमोहणिज्जो, ‘सरति पोरगणियं जाइ’ पोरगजातिं अन्नमि माणुसभवगहणे संजमं कालण पुष्फुचरिमाणे आसी तं पुब्बियं । ‘जाइ सारिचु भगवं’ ॥२२९-३०७॥ सहसा संयुद्धो सहसंयुद्धो, असंगत्तणो समणत्तणे, स्वयं नान्येन बोधितः स्वयंयुद्धः कुत्र? अणुत्तरे धम्ममे पुत्तं ठविचु रज्जे’ पुनाति पिवति वा पुत्रः अभिनिक्ख-मति स्म अभिनिक्खमति, कथासौ १, नमी राया, स्यादेतत्, कुत्रावस्थितः कीदृशान् वा भोगान् युत्स्वा संयुद्धः १, तत् उच्यते ‘सो देवलोगसरिसे’ (२३०-३०७) स इति से नमी, देवानां लोगो देवलोगो तत्सदृशो, अंतपुरवरगतो, अन्तःपुरस्-उपरोधः वरं-ग्रधानं, पहणे अंतपुरे, अनन्यसदृश इत्यर्थः, ‘वरे भोगे’ चि देवलोकसरिसे चैव वरे भोगे भुंजितुं णमीराया भोचूण वा, केइ पठति-युद्धवान् युद्धः, युद्धा तु भोगे परिच्चयंति, ‘माहिलं सपुरजणवयं’ ॥ २३१-३०७ ॥ सिलोगो, मिथिलं णगरं च अन्नोसिं च

पुरोरेहिं सज्जनवर्ण, बलं चतुरंगिणीसेनां, उरोधो अंतोउरं, परिणं सयणादि, 'सुबवं' ति अपरिसेतं 'चिच्चा'त्यस्त्वा अभिमुखं-
निष्क्रान्तः 'एगंतमहिद्विओ भयवं' एगंतं नाम उज्ज्वाणं, विजणमित्यर्थः, एगंतमहिद्वितं जेण सो एगंतमहिद्वितो, अथवा एगंत-
महिद्वितो भगवं, एगंतं नाम-एकोऽहं, न च मे काश्चित्, नाहमन्यस्य कस्यचित् । न तं पश्यामि यस्याहं, (नासौ यो) मम दृश्यते
॥ १ ॥ एतं एगत्तमहिद्वितं जेणाऽसौ एगंतमहिद्वितो, एगतेण वा अधिद्वितो जो सो एगंतमहिद्वितो, वैराग्येनेत्यर्थः 'भग'
इत्याख्या, सा जस्स इति सो भगवं, 'कोलाहल ग(प)ञ्चूतं' ॥२३२-३०८॥ सिलोगो, आक्रदितविलपितकूजितायाः शुब्दा
जनपदस्य कोलाहलभूता इति, सर्वमेव कोलाहलशब्देन आकुलीभूतमित्यर्थः, 'अब्भुद्धियं रायरिसिं' ॥२३३॥ सिलोगो, अभि-
मुखं स्थितं अब्भुद्धितं, राजा एव ऋषिः राजर्षिः, ऋषीति धर्म्ममिति ऋषिः, प्रब्रज्या एव स्थानं प्रब्रज्यास्थानं, तदेवमुत्तमं पव्वज्जा-
ठाणमुत्तमं 'सक्को माहणरूवेण' शक्नोतीतीति शक्नः, से विण्णणत्थं वंभणरूवं काज्जण तस्स समीनं आगंतूण इममिति प्रत्यक्षं
वचनं, अब्रवीत्, उक्तवानित्यर्थः, 'किं नु भो अज्ज मिहिलाए' ॥२३४-३०८॥ सिलोगो, किमिति परिग्रहे, दुर्वितर्के, किंनु स्यात्,
भो इत्यामन्त्रणे, 'अज्ज मिहिलाए'चि अज्ज अहनि, मिथिलाए नयरीए कोलाहलयं नामाक्रंदितविलपितकूजितैः सम्यग्
आकुला संकुला, शृण्वन्ति श्रूयते वा सुवन्ति, दारयति दीर्यते वाज्जेनेति दारुणाः, प्रसीदन्ति अस्मिन् जणस्य नयनमनांसि इति
प्रासादः, गृह्णातीति गृहं, अतो ते हि 'सुवन्ति दारुणा सदा' पासादेसु गिहेसु या 'एतमहुं' ॥२३५-३०९॥ सिलोगो, अहुंचि वा
हेतुचि वा कारणचि वा एगद्वं, एतं अहुं एयमहुं, निसामेचा श्रुत्वा, हिनोति हीयते वा हेतुः, करोति कारणं, चोदितं पुच्छितं, ततो
यसी रायरिसी देविदं इणमन्ववी । 'मिहिलाए' ॥२३६-३०९॥ सिलोगो, चीयत इति चेदयं, चिन्तति वा, ततः चेतनाभावो वा

जायते चेतिगं, अतो तंमि चेहए, 'वच्छे'ति रुक्खस्साभिधाणं, सुतं प्रियवायरणं वच्छा, पुत्ता इव रक्खिहज्जंति वच्छा, अतो तेहि वच्छेहि, सीयला छाया कता जस्स स भवति सीतलच्छायो, एत्थ सिलोगमंगमया हिकारस्स लोवो कओ, मनांसि रमते मनोरमं, अतो तंमि मनोरमे उज्जाणे, पत्तेहि पुष्पाहे फलोहे च उवते पत्तपुष्पफलोवेतो बहूणं दुप्पयचउप्पयपक्खीणं च बहुगुणंति, वा-
इयोवेए पत्तेवेए पुष्पोवेए फलोवेए 'सदा' इति सब्बकालोवमुज्जति 'वाएण हीरमाणमि' ॥२३७-३०२॥ सिलोगो, सो वातो सक्केण वेउज्जितो, 'हीरमाणो'ति तेण वातेण रुक्खेसु भज्जमाणेसु जे तत्थ उज्जाणे रुक्खेसु खगा ते दुहिता असरणा, अत्राणा इत्यर्थः, कंदंति-विलपंति, अस्माकं वृक्षप्रयोजनमिति, 'एतमट्ठं' ततो णमि सक्को भणत्ति-स एव अग्निणा णगरि उज्जमाणं विउज्जिज्जण आह-एस अग्गी अवाओ अ' ॥२३९-३१०॥ सिलोगो, अगतीत्यग्निः, वातीति वातः, मंदिरं णाम णगरं, भगवं अंतपुरं तेण 'कीस णं नावपिक्खह' कीस नावपेक्खसि-नावलोकयसिचि । ततो णमी आह-'सुहं वसामो जीवामो' * २४१-३११॥ सिलोगो, किंचणं दुविहं-दब्बे भावे य, सेसं कण्ठयं, 'चत्तपुत्तकलत्तस्स' ॥२४२-३११॥ सिलोगो, कण्ठयः, 'बहुं खु सु-
णिणो भइ' ॥२४३-३११॥ सिलोगो, मातीति मद्रं, मनुते मन्यते वा जगति त्रिकालवस्थाभावानिति युनिः, इत्थदिदुनिप्रतिपद्यार्थं अणगारस्स भिक्खुणो, अथवा स युनिः योजनगारः यो भिक्खुः, सब्बतो विप्पमुक्कस्स, कथं?, 'एयांतमणुपस्सओ' एकत्वं नाहं कस्यचित्, अथवा एकान्तं निर्याणं असंसारवासमित्यर्थः, शक्क उवाच-पगारं० ॥२४६-३१२॥ सिलोगो, प्रकुर्वन्तीति प्राकाराः, गोभिः पूर्यत इति गोपुरं, 'उस्सूलए सयग्गीओ' उस्सूलगा णाम खातिआ उवाया जत्थ परवलाणि पडंति, शतं ध्वन्तीति शतध्वजः, सेसं कण्ठयं । नमिक्खवाच-'सद्धं णगरिं किच्चा' ॥२४७-३१२॥ सिलोगो, भद्राऽस्यास्तीति श्रद्धी, नातिकरो विद्यत

इति नकरं, अतस्तं 'सद्व' णगरं किञ्चे'ति 'नवसंचरमगलं'ति तवो बारसविहो. संवरो दुविहो-इदियसंवरो णोइदियसंवरो य, 'स्वतिं णिउणपागारं' खंती-खमा 'नियुत्तं' मणोवायकाएहिं 'दुप्पधंसयं'ति दुक्खं परीसहवेलणं विद्धंसिज्जति । 'धणुं परक्कमं किञ्चा' ॥२४८-३१२॥ सिलोगो, झन्ति तेन धारयंति वा धनुः, जीवा सेरियासमिती, धितिं च केयणं किञ्चा, सिंग-धणुअस्स मज्जे कडुसइओ मुड्डीओ गृह्यते येन तं पलिवधणं कीरति तं केयणं वुच्चति, 'सुच्चेण पलिकंथए' पलिकंथ्यते येन तं पलिकंथनं भवति, स च ण्हालुक्खा--'तवणारय' ॥२४९-३१२॥ सिलोगो, नरं मुंचतीति नाराच, तपोनाराचयुक्तः, मेचूणं कम्म-मेव कंचुओ, तं च अट्टपणारं कम्मं, 'मुणी विगयसंगामो' संग्रामत इति संग्रामः, भवनं स्थितिविभवः तस्मात् भवात् समन्तात् मुच्यते परिसुच्यते ॥ शक्र उवाच- 'पासाद०' ॥२५१-३१३॥ सिलोगो, प्रासाद उक्तः 'वड्डुमाणगिहाणि' णाम भवणप्पगारा अणेम-विधा, वालगपोतिया णाम मूतियाओ, केचिदाहुः- 'जो आणासतलगस्स मज्जे सुहुलओ पासादो' कज्जति । 'संसयं खलु०' ॥२५३-३१३॥ सिलोगो, संशयनं संशयः, संशय्यते च अर्थद्वयमाश्रित्य बुद्धिरिति संशयः, कथं संशयो भवति ?, अनिद्धोणार्थः संशयः, न तेनावधारितं यथा मया इत्थं णमेतावतं कालं वसित्वं, यदा सार्यं लभ्यामस्तदा गमिष्याम इत्यतः संशयनं मनसि कृत्वा गृहमसावध्याने करोति, अति प्राणानित्यच्चा तं, एवं नित्याध्याने--नित्यप्रस्थाने जीवलोकं न गृह्णासि नित्यस्वर्गकतव्यानि 'अन्थेव गंतुमिच्छेज्ज' मोक्षगृहारम्भस्तु ज्ञानादिभिस्तस्य कार्य इति । शक्र उवाच- 'आमो (सेहिं) से०' ॥२५५-३१३॥ सिलोगो, आमो बखतीत्यामो बखा पंथमोपका इत्यर्थः, लोमाहारा णाम पेछणमोसगा, ग्रन्थि भिदंति ग्रन्थिमेदका, जुचिसुवण्णगादीहिं लोणं सुसन्तीत्यर्थः, तस्सरो नाम चौरः, तदेवमेकं स्वयं करोति, एते (हितो) नगरस्य क्षेमं काज्जण, नमिस्साव- 'असइं तु मणु-

जायते चेतियं, अतो तंभि चेहए, 'वच्छे'चि रुक्खस्साभिधानं, सुतं प्रियवावरणं वच्छा, पुत्ता इव रक्खिज्जंति वच्छा, अतो तेहि वच्छेहि, सीयला छाया कता जस्स स भवति सतिलच्छायो, एत्थ सिलोगमंगभया हिंकारस्स लोवो कओ, मनसि स्मते मनोरमं, अतो तंभि मनोरमे उज्जाणे, पत्तेहि पुफेहि फलेहि च उवते पत्तपुष्पफलोवेतो बहूणं दुप्पयचउप्पयक्खीणं च बहुगुणेति, वा-इयोवेए पत्तोवेए पुष्पोवेए फलोवेए 'सदा' इति सब्बफालोवज्जति 'वाएण हरिमाणंमि' ॥२३७-३०३॥ सिलोगो, सो वातो सक्केण वेउव्वितो, 'हरिमाणे'चि तेण वातेण रुक्खेसु मज्जमाणेसु जे तत्थ उज्जाणे रुक्खेसु खगा ते दुहिता असरणा, अत्राणा इत्यर्थः, कंदंति-विलपंति, अस्माकं वृक्षप्रयोजनमिति, 'एतमड्डं' ततो णमि सक्को मणति-स एव अभिगणा णगरि उज्झमाणं विउव्विऊण आह-एस्स अग्गी अ वाओ अ' ॥२३९-३१०॥ सिलोगो, अगतीत्यग्निः, वातीति वातः, मंदिरं णाम णगरं, भगवं अंतोपुरं तेण 'कीस ण नावपिक्खह' कीस नावपेक्खसि-नावलोक्कयसिचि । ततो णमी आह-सुहं वसामो जीवामो' * २४१-३११॥ सिलोगो, किंचणं दुविहं-द्वे भावे य, सेसं कण्ठयं, 'चत्तपुत्तकलत्तस्स' ॥२४२-३११॥ सिलोगो, कण्ठयः, 'बहुं खु सु-णिणो भइ' ॥२४३-३११॥ सिलोगो, मातीति भद्रं, मनुते मन्यते वा जगति विक्खलावस्थाभावातिनि मुनिः, द्रव्यादिसुनिप्रतिपेधार्थं अणगारस्स भिक्खुणो, अथवा स मुनिः योजगारः यो भिक्खुः, सब्बतो विथयुक्कस्स, कथं १, 'एगंतमणुपस्सओ' एकत्वं नाहं कस्यचिद, अथवा एकान्तं निर्वाणं असंसारवासमित्यर्थः, शक्र उवाच-पागारं ० ॥२४६-३१२॥ सिलोगो, प्रकुर्वन्तीति प्राकाराः, गोभिः पूर्यत इति गोपुरं, 'उस्सलए सयग्धीओ' उस्सलगा णाम स्वातिआ उवाया जत्थ परवलाणि पडंति, शतं दन्ततीति शतदन्तः, सेसं कण्ठयं । नभिरूवाच-सद्धं णगरिं किच्चा ० ॥२४७-३१२॥ सिलोगो, श्रद्धाऽस्थास्तीति श्रद्धी, नातिक्रो विघत

इति नकरं, अतस्तं 'संज्ञं णगरं किञ्चे'ति 'तवसंवयरमगलं'ति तवो वारसाविहो. संवरो दुविहो-इदियसंवरो णोइदियसंवरो य, 'खंतिं णिउणपागारं' खंती-खमा 'निगुत्तं' मणोवायाकायहिं 'दुप्पधंसयं'ति दुक्खं परीसिहवलेणं विद्धंसिज्जति । 'धणुं परक्कमं किञ्चा' ॥२४८-३१॥ सिलोगो, क्षान्ति तेन धारयति वा धनुः, जीवा सेरियासमिती, धितिं च केयणं किञ्चा, सिंग-धणुअस्स मज्जे कट्टसइओ मुट्ठीओ गृह्यते येन तं पलिवधणं कीरति तं केयणं वुच्चति, 'सुच्चेण पलिकथय' पलिकथ्यते येन तं पलिकथनं भवति, स च ण्हालक्खा--'तवणाराय' ॥२४९-३१॥ सिलोगो, नरं मुंचतीति नाराच; तपोनाराचयुक्तः, भेत्तूणं कम्म-मेव कंचुओ, तं च अट्टपगारं कम्मं, 'मुणी विगयसंगामो' संग्रामत इति संग्रामः, भवनं स्थितिविभवः तस्मात् भवात् समन्तात् मुच्यते परिसुच्यते ॥ शक्र उवाच-'पासाद०' ॥२५१-३१॥ सिलोगो, प्रासाद उक्तः 'वड्डुमाणगिहाणि' णाम भवणप्पगारा अणेग-विधा, बालगणपोतिया णाम मृतियाओ, केचिदाहुः-जो आगासतलगस्स मज्जे खुहुलओ पासादो कज्जति । 'संसयं खल्ल०' ॥२५३-३१॥ सिलोगो, संशयनं संशयः, संशय्यते च अर्थद्वयमाश्रित्य बुद्धिरिति संशयः, कथं संशयो भवति ?, अनिर्द्वाराण्यर्थः संशयः, न तेनावधारितं यथा मया इत्थं णमेतावतं कालं वसित्वं, यदा सार्यं लप्स्यामस्तदा गमिष्याम इत्यतः संशयनं मनसि कृत्वा गृहमसावधाने करोति, अचि प्राणानित्यञ्चा तं, एवं नित्याधाने--नित्यप्रस्थाने जीवलोकं न गृह्णासि नित्यस्वर्गकचव्यानि 'जत्थेव गंतुमिच्छेज्ज' मोक्षगृहास्मस्तु ज्ञानादिभिस्तस्य कार्यं इति । शक्र उवाच-'आमो (सेहिं) से०' ॥२५६-३१॥ सिलोगो, आमोः खंतीत्यापोऽन्ध्या पंथमोपका इत्यर्थः, लोमाहारा णाम पैल्लणमोसगा, ग्रन्थि भिदंति ग्रन्थिमेदका, जुचिसुवण्णगादीहिं लोणं मुसन्तीत्यर्थः, तस्कोरो नाम चौरः, तदेवमेकं स्वयं करोति, एते (हितो) नगरस्य धर्मं काज्जा, नमिस्त्वाच-'असइं तु मणु-

स्सेहिं' ॥२५७-३१४॥ सिलोगो, असकृद्-अनेकशः, मिच्छादण्डो नाम अनपराध इत्यर्थः, कोऽभिप्रायः, लंचापाशौ (पक्षौ) कारकमपि
 भुञ्चति, सेसं कण्ठं । शक्र उवाच- 'जे केह पत्थिवा०' ॥२५९-३१४॥ सिलोगो, पृथिवी अस्यास्तीति पार्थिवः, राजेत्यर्थः, जे वा
 पार्थिवा नानमति, न वसे ते वर्तन्ते इत्यर्थः, सेसं कण्ठं । नमिस्त्वाच- 'जो सहस्सं०' ॥२६१-३१४॥ सिलोगो, 'जे' नि अनिर्दिष्टस्य
 निर्देशः, सहस्सं सहस्रेण गुणितं, नमन्तं ग्रसतीति संग्रामः, दुक्खं जिणज्जतीति दुज्जया; अतस्ते दुज्जए जिणे, ण तेण किञ्चि
 जितमेवं जिणे, किंतु 'एगं जिणज्ज अप्पाणं' कण्ठ्या; परमः प्रधान इत्यर्थः, अथवा 'अप्पाणमेव०' ॥२६२-३१४॥ सिलोगो,
 कहं पुण अप्पा जितो भवति?, 'पच्चंदिपाणि०' ॥२६३-३१४॥ सिलोगो, एते हि आत्मानुगता एव शत्रवः, एतान् जित्वा, पच्छद्धं
 कण्ठचं । शक्र उवाच- 'जइत्ता विउले जेत्ते०' ॥२६५-३१५॥ सिलोगो, यजति तं यज्जा, तान् यज्जान् अक्षमेधवाजयेयपौडरीकादयः,
 तां यजित्वा विपुलानां कामभोगानां प्रक्रामशो दानं बहुसुवर्णकादयः 'भोएत्ता' भोजयित्वा समणा अदुय माहणा- धीयारा,
 दब्बं देज्जा, भोन्त्वा-भोक्त्वा स्वयं जह्वा य यज्जेत्यर्थः, यज्जमिति वाक्यशेषः । नमिस्त्वाच- 'जो सहस्सं सहस्साणं मासे मासे०'
 ॥२६७-३१५॥ सिलोगो, मीयते तमिति मासः, गच्छतीति गौः, तस्मावि संजमो सेओ' जो सो मासे २ गवां शतसहस्रं ददाति
 तस्यापि संयम एव श्रेयः । किं घनं घनं प्रयच्छमानस्यापि, तत आकिंचन्याश्रयवानथ संयमः ॥ शक्र उवाच- 'घोरास्समं
 चइत्ताणं०' ॥२६९-३१६॥ सिलोगो, 'पुर सीमारथशब्दयोः' धूणते अस्य भयं घोराः, दुक्खं हि यथावदनुपालयते, उक्कं हि -या गतिः
 क्लेशदग्धानां, गृहेषु गृहमेधिनाम् । पुत्रदारं भरतानां, तां गतिं ब्रज पुत्रक ! ॥ १ ॥ 'आश्रयन्ति तमियाश्रयाः, का भावना ?-
 सुखं हि व्रज्या क्रियते, दुःखं गृहाश्रम इति, तं हि सर्वाश्रमास्तर्कयन्तीत्यतः घोरा, सेसं कण्ठं ॥ नमी उवाच- 'मासे मासे'

सिलोगो, मीयतेऽनेनेति मासः, शेषं कण्ठ्यं, नवरं कामभोग इत्यभिधीयते, षोडशीमपि कलां नार्धन्ति । शक्र उवाच-‘हिरणं सुवर्णम्’ ॥२७३-३१७॥ सिलोगो, हिरण्यं-रजतं शोभनवर्णं सुवर्णं, मन्यत इति मणिः-वेसलियादि, मोचित्यं जलयं वेलयं च, कंसं कंसपत्रादि, दूंसं वत्यपसारा, एताणि, सह ग्राहणेण सवाहणं, असह्यतिथिमादि, सेसं कण्ठ्यं । नमिरुवाच-‘सुवन्नरूपस्स’ ॥२७५-३१७॥ वृचं, सोहणं वर्णं सुवर्णं, रोचते तदिति रूपं, पर्वतीति पर्वतः, सियाञ्जवधारणा, केलासो नाम मन्दरो, तत्समाः तदुल्याः, नास्य संख्या शक्यते तुलापरिमाणेन कर्तुं इत्यतः असंख्यता, सेसं कण्ठ्यं । ‘पुढवी साली जवा चेव’ ॥२७६-३१७॥ सिलोगो, प्रथते पृथति वा तस्यां पृथिवी, सालियवा प्रसिद्धा, हिरण्यं रूप्यं, पश्यतीति पशुः-गोमहिष्यादि, पशुभिः सह, पडियुन्नं नालभेगस्स, उत्तमसंपदुपेतान्यपि एतानि यद्येकस्य भवन्ति ‘अलं पर्याप्तिवारणभूषणेषु’ न अलं नालं पर्याप्तिष्ठमानि स्युः, इत्युपदर्शनार्थं, इति ज्ञात्वा त्वं चरे, चरेत्यनुमतार्थः॥शक्र उवाच-‘अच्छेरगमञ्जुदए’ ॥२७८-३१८॥ सिलोगो, अतीव भवत्यद्भुतं श्रुतिभाति यस्मान् भवान् विद्यमानान् कामान् हित्वा असते भोगे इच्छसि, संकप्पेण विह(न्ना)सि, असत्संकल्पः तेण असत्संकल्पेन विहन्यसि, नेमिरुवाच-नाहं कामान् काम्यामि, कस्मादू १, उच्यते-‘सल्लु कामा’ ॥२८०-३१८॥ सिलोगो, श्रुति श्रूयति वा शल्यं, जहा सल्लं देहलग्नं अणुद्धरिज्जेति दुक्खावेति, तुल्या कामा, वेधेष्टि विष्णाति वा विषं, जहा हलाहलं विसं मारणंसियं, एवंविधाः कामाः, आसी दाढाः दाढासु जस्स विसं स आसीविसो भणति, सो य सप्पो, आसीविसेण उवमा जेसिं कामाणं ते आसीविसोवमा कामा, सेसं कण्ठ्यं । ‘अहे वयइ कोहेण’ ॥२८१-३१८॥ सिलोगो, सक्को तं पक्वयंतं गृह्णेति उवाएहि विण्णासेउं लोभेउं असचो-‘अवउ [इ] लिझज्जण’ ॥२८२-३१९॥ सिलोगो, वग्गणाम सोमणं, अहवा वाग्गिरेव वग्गु ।

‘अह ते निज्जितो कांहे’ ॥२८३-३१९॥ सिलोगो, कण्ठयो, नवरं निरिक्कं नाम या पृष्ठो, पृष्ठतः कुर्वेत्यर्थः, ‘अहो ते अज्जवं साहू’ ॥२८४ ३१९॥ सिलोगो, सेसं कण्ठ्यां ह [अ] हंसि उत्तमो’ ॥२८५-३२०॥ सिलोगो, हंसि उत्तमो राया, पुब्बा-परमवमि, कहं १, उत्तमं ठाणं, लोगुत्तमा सम्यग्दर्शनज्ञानचरित्राणि तस्य फलं परिनिर्वाणं अतो लोगुत्तमं ठाणं सिद्धिं गच्छसि ‘गिरओ’ निष्कर्म्मो इत्यर्थः, ‘एवं अभित्थुणंतो’ ॥२८६-३२०॥ सिलोगो, कण्ठ्यः, ‘नमी नमेह अप्पाणं’ सिलोओ, कण्ठ्याः ‘एवं करंति संपन्ना (संबुद्धा)’ ॥२८९-३२०॥ सिलोगो, एवंशब्दः प्रकाशवचने, एवं करंति एतेण प्रकारेण, पण्णा बुद्धिः सह पण्णाए संपन्नो, पंडिता विदुसा, पवियक्खणा ग्राह्यः, सपण्णा पंडिता पवियक्खणा, सुल्ल(पुण्ण)ति वेहेण उच्यते, सपण्णा इति कर्मण्यता दर्शिता, पण्डिता इति सा बुद्धिः परिकर्मिता जेसि, पवियक्खणा यायाएवि परिग्रहणसमत्था, विणिगद्धंति मोगेहि, विसेसेणं निवर्त्तन्ति विणिगद्धंति, मोगेहि, जहा से णमी रायरिसी, येन प्रकारेण यथा, आसणं तमुदाहरणं तेण पत्थुतो णमी रायरिसी इति बेमि ॥ नयाः पूर्ववत् ॥ णमिपव्वज्जा णवममज्झयणं समत्तम् १ ॥

अलोम उक्तः, स तु अनित्यतां भावयता अलोमः करणीयः, तत्राध्ययनं दुमपत्तयति, तस्स चत्तारि अणुयोगदाराणि, तत्थ णामनिप्फन्ने दुमपत्तयन्ति, दुमे पचं च दुपदं णाम, तत्थ दुमो चउब्बिधो, ‘णामंठवणा’ गथा (णिक्खेवो उ दुमंमी) ॥२८०-३२१॥ णामंठवणाओ गथाओ, दव्वदुमो दुविहो- (जाणम ॥२८१-३२१॥) जाणगसररभाविगसरिचत्तिरित्तो तिविधो-एगभावियादि, भावदुमो ‘दुमयाउनामगोयं’ ॥२८२-३२१॥ गथा कण्ठ्या, एतस्स पुण अज्झयणस्स उपोद्धातो जहा णिज्जुचि-गाहाहिं रायगिहिपिडुचीपि सालमहासालाण णिक्खमणं तेसिं णाणुणत्ती भगवतो गोतमस्स अट्टापदगमणं तावसपव्वज्जा पारणं

परमण्येणं पञ्चगतं भगवं अनुमासति, गीतमा !, चत्वारि कडा पणत्ता, तंजहा-सुवकडे विदलकडे चम्मकडे कंवलकडे, अन्नतो णवविसं खाइज्जति(?) चम्मकडेसु महतावि जत्तेण सक्केति मोएणं, एवमेव गीतमा ! चत्वारि सीसा पणत्ता, सुवकडसमाणे४, तुमं च णं गोयमा ! मम कंवलकडसमाणे, किंच- चिरसंढे सि गीतमा ! चिरपरिचिते सि गोयमा ! पन्ननीआलावगो जाव आविससमाणत्ताए णं भविस्सामो, किंच-गोयमा ! देवाण वयणं गेळ्वं ! आयो जिणाणं !, गोयसो भणति-जिणाणं, तो किं अधितिं क्रोसि !, तं सोज्जण मिच्छामिदुक्कडं क्क्रेति, तोहं सामी गोयमनिस्साए दुमपचयं भणति ॥ णामणिज्झणो गतो, सुत्ता-णुमं सुत्तं उच्चारयेव्वं जहा-दुमपत्ताए पंडुयए०' ॥२९०-३३४॥ वृत्तं, दोसु मातो दुमो, दुमस्स पत्तं दुमपत्तं, पंडूणाम काल-परिणामेण आपंडुरीभूतं 'जहा' इति येन प्रकारेण 'पडति'ति, किं विलगं अच्चति?, 'राती'ति राती, गणो नाम बाहोले, अच्चए णाम ख(ए)या, एत्थ णिज्जुत्तिगतमुदाहरणं कथितं भणति, किसलयपत्तेहिं सुकुमारताए सुवणयाए य हसतिचि घासो, सासयसु-दाएण, 'पंडुपत्ताणि'त्ति ततो पंडुपत्तं 'परियाट्टियलावणं०' ॥३०७-३३५॥ गाथा, जो पण्ये सुकुमारतासुवणलावणविसेसो आसि ते(ते)परावचित्तं विगतलावणं चलमाणसत्त्वसंधि वंदं ग्रंथणाओ दलंतं एवं पत्तं वसणपत्तं कालप्राप्तं भणति-जह तुम्मे० ॥३०८-३३५॥ गाथा, जह तुम्मे संपत्तं किसलयभावे वडुमाणणि अम्हे हसह एवं अम्हे य किसलयभावो आसि, जहा य अम्हे संपयं कालपरि-णामेणं विवक्खविद्याणि एवं तुम्मेवि अचिरकाला भविस्सह, मा तुज्जे ताव गव्हह, धुवा एसा खलु अणिच्चता, अणवत्थिताणि जोक्खणाणित्ति, अप्पाहणिशा णाम उवेदसो, पुत्तस्सेव पितामातरं तो उवदिंसति, एवं पंडुरपत्तं किसलयाण उवेदसं देति, 'णवि अत्थि०' ॥३०९-३३५॥ गाथा कण्ठ्या, 'एवं मणुयाण जीवियं'ति एवमवधारणे, जहा पडुच्च चलाउं, एवं मणुयाउयंयि, मनोरप-

त्यानि मनुजाः, जीव्यते येन तज्जीवितं, अनित्यं अष्टुपं चलमित्यर्थः, समं सम्यक्, अयं अस्मदीये समये, गोतम इति- गोत्रान्ते-
नैवासौ, भगवानामंत्रणे, 'अमानोनाः प्रातिपद्ये', प्रमादय, अथवा समयमात्रमपि मा प्रमादय, नित्यमेव मा प्रमादवान् भव, एवं
सेत्स्यति अचिरात्, स्यात् किमर्थं अप्रमादः क्रियते १, उच्यते, जीवितस्यानित्यत्वेमेव ख्यापयति, यथा अतीव च दौर्बल्यमायु-
षः, तद्यथा-कुसुमगे जह ओसाविंदुए०॥२९१-३३५॥ वृत्तं, कुसो दम्बसरिसो, कुसस्स अगं कुसगं, अतस्तास्मिन् कुशाग्रे, यथा
येन प्रक्षारेण, ओसा सरयकाले पडति, तसि विंदुं कुसगमे ठितं, तत् कुशो हि तनुतरो भवति दम्भात्, तेन तदा तद्ग्रहण, दम्भाग्रे-
दपि चिरं भवति, सहि आगलितः चातवशात् द्रव्येण वा संक्षोभितः अन्वेति इत्येव दृष्टान्तः॥ 'एवं मनुयाण जीवियं' कण्ड्यः,
यद्यप्युपचयविशेषैः किंचिन्नाम निरूलोपक्रमं स्यात् तदपि च न दीर्घकालमित्यतोऽपि दृश्यते- 'इह इत्तरियंमि आउए०'॥२९२-३३६॥
वृत्तं, इति उपदर्शनार्थं, इत्तरियं अल्पकालियं वर्षशतमात्रं, एति याति वा तमित्यायुः, जीव्यतेऽनेनेति जीवितं, तस्मिन् जीवितेऽ-
नुक्रम्य, जीवित एव 'बहुपल्लवायए' एतं प्राति अपायाः, तद्यथा-अञ्जवसायनिमित्ते० यावद्वर्षशतं न पूर्यते यावद्वा ते अपाया
नागच्छन्ति ताव 'विहुणाहि रयं पुरे(रा)कडं' विविहं सोहि विसेमण वा धुणाहि, रज इति कर्म, पुराकृतं पुरेकडं, स कथं
विधूयते १, समये अप्रमादवदित्यर्थः, समयं इदं चालंबनं कृत्वा अप्रमादः कार्यः, कथं १, तद्वक्ष्यामः—'दुल्लहे खल्ल माणुसे
भवे०'॥२९३-३३६॥ दुःखं लभ्यत इति दुर्लभः, मनुष्याणामयं माणुस्से, भवतीति भवः, 'चिरकालेणवि' अणंतकालेण इत्यर्थः,
सर्ववपाणिणं सब्वसहो अपरिसिंसाची, प्राणा एपां सन्तीति प्राणिनः, सर्वग्रहणं नास्ति अत्यन्तमनुष्य एव कश्चन वंयस्स,
एकान्ते न सुलभं माणुष्यं 'गाढा य विधाय कंसुणो' गाढं चिकणा दृढा इत्यर्थः, विविधैः पाको विपाको मनुष्यत्वविधातीनि

कर्मानि चिक्रणानि, अत्र त एव चोलकाद्या दधान्ता वक्तव्याः, अस्माच्च कारणात् सुदुर्लभं मानुष्यं यस्मादन्येषु जीवस्थानेषु
 चिरं जीवोऽतिष्ठते, मनुष्यत्वे तु स्तोत्रं कालमित्यतो दुर्लभं, तत्र तावत् पृथिव्यां 'पुढविकायमनिगतो' ॥२९४-३३६॥ वृत्तं,
 पुढवि-भूमी कायो जेसि ते पुढविकाइया, पुढविकाय एव वा पुढविकाइया, एत्थ कायसद्धो सरिराभिधाने, पुढविकाए वा, तत्र
 पुढविकाइया पुढवीति, पृथु विस्तारे विच्छिन्ना इति पुढवी, अतस्तं पुढविकायमनिगतो-अणुपविट्ठो उक्कोसं तासां सर्व-
 उत्कृष्टं जीवो तु संवसे कालं संखातीतं, संख्यामतिक्रान्तामित्यर्थः, तत्थेव मरिउं उवज्जति असंखेज्जाओ उस्सप्पिणी (अवसप्पिणी) त्थो
 कालतो, एसो य कालो खेत्ततो विसेसिज्जति-असंखेज्जाणं लोगण जावइथा आभासपदेसा एवचित्थिणि पुढविक्रायमरणाणि मरिउं
 तत्थेव तत्थेव च उवज्जइ, ततो खेत्ततो असंखेज्जा लोगा, एवतियं कालं पुढविक्राए उक्कोसेणं अच्छति । 'आउक्कायम-
 निगतो' ॥२९५-३३६॥ वृत्तं, 'अप' इति आऊ, सो कायो जेसि ते आउकाइया, आउक्काए वा भवा आउक्काइया, 'आल्लु व्याप्तो'
 इति आपः, अतो तं आउक्कायमनिगतो, जहा पुढविक्रायं, 'तेउक्कायमनिगतो' ॥२९६-३३६॥ वृत्तं, तेजो कायो जेसि ते तेउ-
 क्काइया, 'तिज निशाने' तेउ, तहेव वा गतिगन्धनयोरिति वायुः तस्यवि तहेव, वन षण संभक्ताविति 'वणस्सइ' ॥२९८-३३६॥
 एतस्य अणंतकालं अणंतोओ उस्सप्पिणीतो कालओ, खेत्तओ अणंत लोगा, दब्बतो असंखेज्जा पोगलपरियट्ठा, सव्वपोगला
 जावतिएण कालेण सररीरफासअशनदीहिं फासेज्जति सो पोगलपरियट्ठो भवति, ते असंखेज्जा पोगलपरियट्ठा वणस्सइकाए
 अच्छति, तस्स णं असंखेज्जस्स परिदाणं आवलियाए असंखिज्जति मागो, आवलियाए असंखिज्जइमो मागो जावतिथा समया एवतिथा
 पोगलपरियट्ठा वणस्सतिकारे अच्छति ॥ 'बेइंदिय' ॥२९९-३३६॥ 'तेइंदिय' ॥३००-३३६॥ 'चउरिंदियसु' ॥३०१-३३६॥ संखे-

लज्जकालः॥ 'पंचिदिय'॥३०२-३३६॥ तिरिक्खजोणिएसु सत्तट्ठ भवगहणाणि, 'देवणेरहएसु'॥३०३-३३६॥ एककेवकं भवगहणं, एवं (भव) संसारे०॥३०४-३३८॥ वृत्तं, एवमेतेन प्रकारेण, भवनं भूतिर्वा भवः, संसरणं संसृतिर्वा संसारः, भव एव संसारः भव-संसारः-नरकादिः, अन्ते भवसंसारे संसराते परीति गच्छतीत्यर्थः, सुमासुभाणि सातअसातादीणि, क्रियते इति कर्म, जीवत इति जीवः, पमादो मज्जयमादादि पंचविधो, बहुला बहुलो, अतः समयमात्रमपि प्रमादं मा कुरु, यद्यपि कदाचित् तन्मानुष्यं लभति तदापि 'लद्धूणऽवि माणु (सत्तर्ण) सं' ॥३०५-३३८॥ वृत्तं, तत्रापि आर्यत्वं दुर्लभं, क्षेत्रार्थत्वं रायगिहमगहचंपादि, जतो यहवे दस्सुअ-मिलिक्खुया, दस्सति दस्सइति वा दस्सुः-चोरा, ते हि प्रत्यन्तवासिनो धम्मो'धम्मवहिष्कृता, 'मिलेक्खुया' म्लेच्छा अविस्मय-भाणिणः अनार्यभाषाः, गम्यागम्यअपरिहरिणः शक्यवनादयः, निःसंज्ञाः, तद्विधेन किं मनुष्यत्वेन ? 'लद्धूणऽवि आरियत्तणं' ॥३०६-३३८॥ पुण्वदं कण्ठयं, विकलानि इन्द्रियाणि यस्य स भवति विकलेन्द्रियः 'दीसन्ति'ति प्रत्यक्षमेव दर्शयति, अपूर्णेन्द्रिया एव जायमानाः, जाता अपि च व्याध्यपराध्यादिभिरुपक्रमविशेषैर्विनाशमिन्द्रियानि प्राप्नुवन्ति इत्यतः 'विगालिदियता हु दिस्सइ' अतो धम्मस्स अजोगा, तं जाव अविकलेंदियणीरोगो ताव समयं गोयसा 'अहीणपंचिदियत्तंपि से लभे'॥३०७-३३८॥ वृत्तं, यद्यपि अहीनेन्द्रियत्वं लभ्यते, तथापि 'उत्तमधम्ममसुती हु दुल्लभा' उत्तमा-अतन्यतुल्या सर्वज्ञोक्ता धर्मस्य श्रुतिः, श्रवणं श्रुतिः, 'कुत्तिन्थिणिसेवते जणे' तीर्यते तार्यते वा तीर्थं, कुत्स्यानि तीर्थानि शान्ध्यादीनां, तान्येव तु निषेवते श्रुतिगो जनो इत्यतः 'कुत्तिन्थिणिसेवए जणे', अत इदमस्मदीयं तीर्थं संसारार्णवतारणार्थमेव, गाहा, समयं गोयस मा प्रमादये 'लद्धूणवि उत्तमं सुइं सदहणा पुणरावि दुल्लहा । भिच्छत्तणिसेवए जणे॥३०८-३३६॥ भिच्छत्तं विवरितगहो जहा अधम्मं धम्म-

सन्ना धम्मे अहम्मसन्ना एवमादि, अथवा जे अपत्यं इह च परत्र च तत्थेव चित्ताणीयमिति, उक्तं च-“प्रायेण हि यदणर्थं तदेव चतुरजनश्रियं भवति। विषयातुरस्य जगतस्तथाऽनुकूलाः प्रिया विषयाः॥१॥” अथवा इमं सुतिं कहेज्जमांणिं स्वदोषोपहतत्वात् मिथ्यादर्शनभावितत्वाच्च न गृह्णन्ति, उक्तञ्च-जह धव(च)म्मकारसुणिया छेदप्पा(चम्मपरिया)छेदगाण बहुयाणं। धाता मधुवत्-जुतं परमणं णेच्छते मोक्षं ॥ १ ॥ अहवा-जह पित्तवाहिगहितो तस्सुवसमणत्थमाणियं मधुरं। कहुममिति मणमाणो ससकरं निच्छए खीरं ॥ १ ॥ तदेवं तावत् श्रुतिमुत्तीर्यं समतं गो० ‘धम्ममं पि हु स दहंतया०’॥३०९-३३८॥ वृत्तं, तं पुण किं कारणं ण फासति १, उच्यते-‘इह कामगुणेहिं मुच्छिता’ ‘इहे’ ति इह मनुष्यलोकं कामगुणाः-शब्दादयः, मुच्छित इव सूच्छित’, जह पित्तमुच्छादिसुच्छितो इह लौकिके अपाये ण चित्तेति तथा श्रावकौघात(वाः), यावत् शुद्धाऽस्ति ते धर्मे ताव कामेष्वनावृत्तो भूत्वा समयं, इतश्च अप्रमादः करणीयः, कुतः १, शरीरदौर्बल्यात्, इदं हि-‘परिजूरति ते सरीरयं०’॥३१७-३३९॥ वृत्तं, परि सर्वतो मांवे, समन्ताज्जीर्यते परिजूरति, व्याधिज्वरादिभिरुपक्रमविशेषैः, शरीरं शरीरं, परिजूरति ते सरीरयं०’॥३१७-३३९॥ वृत्तं, परि वा कामिनः क्लेशाः, ते तु णडुरा भवन्ति, तृतीयवर्णान्तरसंक्रान्ता इत्यर्थः, से सोयवले हयाति, मंद मन्दं मृणोतीत्यर्थः, समयं गोचमा, एवं चक्षुष्याणजिष्वाफासा, से सव्ववले ते, सव्ववले नाम एतेसिं केव पंचण्हं इदियाणं परिहाणीयं सव्ववल-परिहाणी भवति, अथवा वलं तिविहं-सारीरं वाइयं माणसियं, सारीरं प्राणवलं स्थानचक्रमणादि च, वाचिकं वलं स्निग्धनीहा-रिसुस्वरता, सा हीरयाना रक्षा मंदा अत्या बहुमायासा च भवति, माणसियमपि ग्रहणधारणाऽसामर्थ्यं भवति ‘अरइ गंडं विसइहया०’ ॥ ३१६ ॥ वृत्तं, गच्छतीति गण्डं, छचित्तिव विदधतीति विस्सचित्ता, विविधैर्दुर्बलविशेषैरात्मानमङ्कयतीति आत-

इकः, तैश्चोदीर्णैः विहडति-विद्वंसति ते सरीरगं, समयं गोयमा । यतश्चैवं व्याघ्यादीनामातंकानां सामान्यमथु(धि)रं च शरीरं तस्मात्-‘बुच्छिद सिणेहमप्यणो’ ॥ ३१७ ॥ वृत्तं, विविधं छिद वोच्छिद, स्निह्यत इति स्नेहः, ‘अप्यणो’ति आत्मीये च शरीरे, कमनीयं कुशुदं, शरादि जातं शारदिकं, पातव्यं पानीयं, ‘ते सव्वसिणेहवाज्जिए’ सर्वस्नेहा नाम आत्मनि च बाह्येषु च वसु(स्तु)षु, सर्वे एव वर्जयित्वा समयं गोयमा । ‘जि(चि)च्चाण(य)धणं च भारियं’ ॥ ३१८-३४० ॥ वृत्तं, ‘चिच्चा’त्यक्त्वा धण-हिरण्यसुवण्यचतुष्यदादि, दद्याति धीयते वा धनं, ध(म)रयणीयासौ भार्या, ‘पव्वइओ हु (हि) सि’ प्रगतो गृहात् संसारतो वा पव्वइओ, अणगारियं नास्यागारं विद्यत इत्यनगारः अतः प्रव्रजितत्वं अणगारियं, मा वतं पुणोवि आविए अमानोनाः हिरण्यसुवण्यचतुष्यदादि, वतं द्युत्तपडिगलितं मा तं पुणोऽपि आदिए-आपिब, पुलग(गुणगे)ज्झसमाकुलमणस्स मन्नतं भुजगमणा वा । रोसवसाविप्प-प्रतिपेधे, वतं द्युत्तपडिगलितं मा तं पुणोऽपि आदिए-आपिब, पुलग(गुणगे)ज्झसमाकुलमणस्स मन्नतं भुजगमणा वा । रोसवसाविप्प-मुक्कं ण पिवंति विसं (अगंधणया) ॥ १ ॥ विसविवज्जियसीला । ‘अवउज्झिय मित्तबंधवं’ ॥ ३१९-३४० ॥ वृत्तं, ‘अवउ-ज्झिय’ति छुड्डेडं, मेज्जति मज्जति वा मित्रं, सहजाता भाया भित्ता, बांधवे हि अहिता निवर्त्तयंति, ते च पुव्वपच्छा संशुता, विपुलं विच्छिण्णं सुमहारासि संचयो हिरण्यस्स सुवण्यस्स चतुष्यदादेः कुवियस्य य मा तं वितियं गवेसए, समतं गोतमा । इदं अनागतोभासितं सुत्तं-ण हु जिणे अज्ज दसिइ ॥ ३२०-३४० ॥ वृत्तं, यद्यप्येव्यत्काले आसन्ने न द्रक्ष्यन्ति तथापि तैरिद-मालंबणं कर्त्तव्यं ‘बहुमए दीसइ मग्गदेसिए’ बहुमतो णाम पथो, जहा णगरं अपेच्छमाणोपि पंथं पेच्छंतो जाणइ-मेण पंथेण णगरं गंमति, एवं ‘संपह नेआउए पहे’ संपति’ति साम्प्रतकाले, नयनशीलो नैयायिकाः, पथ्यत इति पन्थाः सम्यग्दर्शन-ज्ञानचारित्रमयः ते एवं भगवं असंदिग्धपन्था व्यवस्थितः सन् समयं गोयमा ! ‘अवसोहििय’ ॥ ३२१-३४१ ॥ वृत्तं, दव्वकण्डकाः

वृद्धलक्षणकादि अवसोधेउ जहा गम्पति, एवं भावकण्टका हि तावत्सचारकरपरित्राजकादि कुश्रुतिस्फुटक, यथा तान् कुश्रुतिकण्ट-
कान् अवसोहिय उचिचोसि एवं महालयं अवतीर्णस्त्वं, पथं सम्पददर्शनचारित्रमयं 'महालयं'ति आलीयन्ते तस्मिन्त्रियालयः,
महामार्ग इत्यर्थः, 'गच्छसि ममं विसोहिया' यास्यसि मार्ग-सम्पददर्शनज्ञानचारित्रमयं विशेषयितुं, अतिचारविरहितं
कृत्वेत्यर्थः, समयं गोयसा ॥ 'अबले जह भारवाहए' ॥३२२-३४१॥ वृत्तं, यथा अवलो भारवाहकः पर्वतं दुर्गं पन्थानमवगाढ
अवलत्वात् सुवर्णभारं भाण्डभारं वा श्रोब्धय स्वगृहं प्राप्तः, तैर्निधनत्वादिभवहानिः पश्चादनुत्पद्यते, तद्वदेव भवानपि संयमभारं
मुत्सा स पच्छा पच्छाणुतावए, समयं गेतसा ॥ 'तिण्णो हु सि अण्णवं मंह' ॥३२३-३४१॥ वृत्तं, तर्णिवान् तीर्णः तीर्यत इति
वा, अतरणशीलो वा अण्णवो, किं पुण विट्टसि तीरसागओ १, द्रव्यार्णवः समुद्रः, भावार्णवस्तु संस्वार एव, उक्कोसिद्धितियाणि
वा कम्मार्णि, तस्य भवार्णवस्य तीरं प्राप्तः, किमुक्तं भवति १- उक्कोसिद्धितियाणि सव्याणि खवइत्ता थोवकम्मभावसेस इत्यर्थः, अव-
सेसाणं अभितुर पारं गमेत्तए, समयं गेतसा ॥ 'अकलेवरसेणिमूसिसिया' ॥३२४-३४२॥ वृत्तं, कलेवरं नाम सरिरं, न कडेवरं २,
अयंति तामिति श्रेणि, अशरीरश्रेणिरित्यर्थः, सा त संजमट्टाणाणि सेणी, तं संजमट्टाणसेणं उस्सविय उवसिमाहं २ संजमट्टा-
णाणि उवसरंतो सिद्धिं गेतसा ॥ लोगं गच्छति, खेमं शिवं अणुचरं, गत्थि ततो अनुचरंति समयं गेतसा ॥ 'बुद्धे परिणिब्बुए
चरे' ॥३२५-३४२॥ वृत्तं, धम्मं बुद्धो, परिणिब्बुतो जाम रागदोसविमुक्के, चरेदिति अनुमतार्थे, कुत्र चरे १, गामे जगरे तु, तत्र जो
ता प्रसति बुद्ध्यादीन् गुणानीति प्राप्तः, नात्र करो विद्यत इति नकारं, समयं गेत, 'संतिमण्णं च बूहए' शमनं शान्तिः, शान्तेः
मार्गः २, अथवा शान्तिरेव मार्गः शान्तिमार्गः, बूहयेत बूहए, बुद्धः परानपि बोधयेदित्यर्थः, समयं गेतसा ॥ ततः स भगवान्

गौतम एतत् 'बुद्धस्स जिसम्म भासियं०'॥३२६-३४२॥वृत्तं, 'बुद्धस्स'ति भगवतो तीर्थकरस्स, निशम्येति श्रुत्वेत्यर्थः, भासितं शोभनं कथितं सुकथितं, अर्थपदैरुपशोभितं, अस्य फलं-नामं दोसं च छिदिय, माया लोभो य रागो, क्रोध माणो य दोसो, 'सिद्धिं गतिं गतो'सिद्धानां गतिः सिद्धगतिः, सिद्धानां गतिं गतो गौतम इति वेमि । नयाः पूर्ववत् । दुमपत्तयं सम्मत्तं दसमज्झयणं१०॥

को अणुसासेति १, बहुस्सुतो, ततो तेणं अणुसासितेण बहुस्सुयस्स पूया कायव्वा, अहवा अप्पमादडितेण बहुस्सुतस्स पूया कायव्वा, एतेण अभिसंबंधेण बहुस्सुतपुब्बं अज्झयणभागतं, तस्स चत्तारि अणुयोगदारा उक्कम्मादी, नामनिष्फणो निक्खेवे 'बहु-सूए पुज्जं०'॥३१०-३४३॥ति, तत्थ बहु पूया य)णिक्खिवियव्वंति(दु)पदं णामं, तत्थ गहा 'बहुसुयपूया' गहा ॥३१०॥ तत्थ बहु चउ-क्खिहं णामादि, दब्बबहु जाणगसरीरभविमसरीरवतिरिचं पंच अत्थिकाया, एत्थवि जीवा य पोगला य बहुगा वेव 'भावबहुगेण बहुगा' गाथा॥-३४३॥ ताव बहुस्सुओ चोदसपुब्बी, अणंतगमजुत्तात्ति अणंतहि गमेहिं जुत्ते भावे जाणति, ज्ञेयानां भावानां पज्जेवे जाणति, किहं पुब्बाणं अणंतगमा भवति?, तत्थ णिदरिसणं मणुस्सा दब्बादि ४, दब्बातो तं वेव मणुस्सदब्बं जाणति, खेत्तओ जंमि खेत्ते, कालतो अणंतहिं भवगहणेहिं जुत्तं तं मणुस्सदब्बं जाणति, भावतो कालादिपज्जाया स जाणाति, एवं सब्वं ज्ञेयं अणंतहिं गमेहिं पज्जेवेहिं य संजुत्तं जाणति, गमा दब्बादि पज्जवा गालादि, भावे खओवसमिए सुतणणं, खइयं केवलणणं, बहुगान्ति गतं, इदानीं सुतंतं चउक्खिहं णामादि, जाणगभविमसरीरवतिरिचं दब्बसुतं पत्तयपोत्थयलिहितं, अथवा सुत्तं पंचविहं पणत्तं अंडयादि, भावसुतं दुविहं पं०, तंजहा-न्मसुतं मिच्छसुतं च, तत्थ सम्मसुतं भवसिद्धिया उ जीवा०'॥३१३-३४४॥ गाथा, किं कारणं सम्मसुतं भणति १, उव्यते, जम्हा कम्मस्स सोधिकरं । इदानीं मिच्छसुतं, 'ता मिच्छदिट्ठी जीवा'॥ ३१४ ॥ गाथा,

कम्हा सिच्छसुतं भणति ? उच्यते-जम्हा कम्मस्स बंधणं भणियं, आदाणं नाम बंधणमित्यर्थः। सुतंति गतं, इदानीं पूया, सा चळ्विहा-नामादि, दव्वपूजा दव्वनिमित्तं दव्वभूता वा, तत्थ गाथा-ईसर तलवर० ॥३१५-३४४॥ गाथा, दव्वनिमित्तं ईसरमाईणं विण्हुखंदरुदादीणं च, एते हि गुणेहिं जुत्ता तेण तेसिं दव्वपूजा, (भावपूया) अरहंतमाईणं जेण तेसिं संसाराओ उचारेति ति भावपूया, एत्थ चोदसपुव्विपूयाए अधिकारो गतो नामनिष्फणो, सुत्ताणुगमे सुत्तं उच्चारेतव्वं, तं च सुत्तं इमं-संजोगा विप्पसुक्कस्स० ॥३३२७-३४५॥ सिलोगो, पुंस्वद्वं जहा विणयसुते, आथारं पाउक्ककरिस्सामि, (पूयति वा विणओचि वा) आथारोचि वा एगद्धं, जे यावि होह निव्विज्जे० ॥३३२८-३४५॥ सिलोगो, य इत्थमुदिट्ठस्य निर्देशः, नास्य विद्या निव्विज्जेऽपिशब्दात्सविद्योऽपि अविद्य एव भवति यः स्तब्धो भवति, उक्तञ्च-“ज्ञानं मदनिर्मेयं माद्यति यस्तेन दुश्चिक्तस्यः सः। अगदो यस्य विषायति तस्य चिकित्सा कुतोऽन्येन ? ॥ १ ॥ लुब्धो ब्राह्मरादिषु, तद्विपाकं न जानाति, अणिग्गहे अंकुशभूता विद्या तस्या अभावादिग्रहः, अभिक्खणं-पुणो पुणो उल्लवति ति फुक्कतेण अहिट्ठाणेण सुव्वति अन्हे पडिचोदेति, अविणीतो य भवति, केण ? जेण अवहुस्सुतो, यस्सु स-विद्यो भवति सो य थम्भति तं दोसं जाणतो, अलुद्धो णिग्गहीतप्पा, विज्जा ठाणे उल्लवति विनीतो य भवति, बहुश्रुतत्वात्, तं च तं बहुश्रुतत्वं कथं ण लम्भति ? इमोहि-‘अहं पंचहिं ठाणेहिं’ ॥३३२९-३४५॥ सिलोगो, अथेत्यानन्तर्यं, पंचेति संख्या, ठाणेहिंति प्रकारा, ‘जेहिं’ ति अणिदिट्ठाण णिहेसो, मोक्खो, गहणसिक्खावि णत्थि, कतो आसेवणसिक्खा ? कयरे पंचट्ठणा ? उच्यन्ते-धंमा कोहा एसादा रोगा आलस्सा, तत्थ ते णो कोइ पढेति, इयरो थद्धचेण ण चंदति, कोहा कोहणसीलो, एसादो पंच-विधो, तंजहा-मज्जप० विसयप० णिदाप० विगहापमादो, अत्थाहारेण अपत्थाहारेण वा रोगो भवति, आलसिगो य

ण लब्धमिति । कथं लब्धमिति ? तेषां चैव विवक्ष्यसेण । अधवा इमेहि लब्धमिति 'अह अद्वहिं ठाणेहिं' ॥३३०-३४५॥ सिलोगो,
अथेत्यामन्त्रणे, शिक्षां शीलयतीति शिक्षाशीलो, गृहणातीत्यर्थः, हसनशीलो हसितो न हसितोऽहसिरः, दंतो इंदियदमेण गोहंदि-
यदमेण य, ण य ममे उदाहरति आयरियणं जेण दुम्मिज्जति, जोऽशीलो गृहस्य इय, ण विशीलो भूतिकंममादीहिं, ण सिया अव-
धूते अहलोए आहारविगतीहिं, अकोदणे ण रुसति, सञ्चरतो ण युसावादी, संजमतो वा, सिक्खाशीलो जस्स सिक्ख-
यति एसिं सीलं, अविणयस्स ठाणाइ 'अह चोदसहिं ठाणेहिं' ॥३३२-३४७॥ सिलोगो, कण्ठः 'अभिव्वणं' ॥३३३-३४७॥
पुणो पुणो रुसति, एवं च पक्खवति-अच्चतं कुव्वति, तदा मित्तिज्जमाणो वमनित्ति जहा कोइ भायणादि रंगिडं ण यणेति,
अनो धम्मसद्भाए अहं करोमिप्ति, इयरो प्रत्युपकारभया गेच्छति, सुयं लद्धण मज्जति अहवहुस्सुतोचि । 'अवि पावपरिक्खेवी' ॥
॥३३४-३४७॥ सिलोगो, ण पावं परिक्खिवति, किंचि यडिचोदितो माइक्खवियाणि उग्गणेति, सिचाणवि रुससति, सेसाणं च रुहो
चैव, जाव सुदुदु पितो मित्तो तस्स परंरुहस्स अवन्नं भासति र्हेत्ति, बाहे न सुय(ण)ति कोइ भणति, णाणादिसु उज्जुत्ते, सो इतरो
पडिस्सो यो भवति, 'पहन्नवाई' ॥३३५-३४७॥ सिलोगो, अपरिक्खिडं जस्स व तस्स व क्केति, दुहणसीलो दुहिलो, महिसो वा
दुहिलत्ति, थद्वे उद्वे उद्वे अनिग्गेहे पुव्वमणिता, 'असंविभागी आहारादिसु, अचियत्तोऽदरिसणो वा, अथवा तं भासति वद्धा(द्ध)ति
वा जेण अचियत्तो भवति, अप्रिय इत्यर्थः, एवंगुणजतीओ अविणीओ । 'अह पन्नरसहिं ठाणेहिं' ॥३३६-३४७॥ सिलोयो,
पुव्वद्धं कण्ठयं 'णीयवत्ति' ति' णीयाविची, कथं ? उच्यते--णीयं सेज्जं गंतं(ति) द्वाणं, णयं च आसणाणि य । णियं च पायं
वेदज्जा, णीयं कुज्जा य अंतलि ॥ १ ॥ 'अचवले' ति चवलो चउब्बिहो-गति ? द्वाणं भासा भावे, गतिचवलो दधवचारी,

ठाणचवलो जो चलतो अच्छति, गिवाणो ण अच्छति, हत्थं वा पादं वा सीसं वा पो(लो)लितो अच्छति, अथवा सब्बं अंगं चालेति, अबद्धासणो वा, भासाचवलो चउक्विहो, तंजहा-असपलावी असव्यपलावी असमिक्खपलावी अदेसकालपलावी, तत्थ असप्य-
 लावी नाम जो असंतं उल्लावेति, असव्यपलावी जो असब्बं उल्लावेति, खरफरुसअक्कोसादि असब्बं, असमिक्खियपलावी
 असमिक्खिउं उल्लावेति, जं से सुहातो एति तं उल्लावेति, अदेसकालपलावी जाहे किंचि कज्जं अतीतं ताहे भणति-जति पकरेति
 सुंदरं होतं, मए पुब्बं चैव चित्तिरेच्छयं, तो(भाव) चवलो, सुत्ते अत्थे य, सुत्ते उद्दिहे असमत्ते चैव तंस्सि अन्नं गेण्हाति, एवं अत्थेऽपि,
 'अमाह'ति जो मायं न सेवति, सा य माया एरिसप्यगारा, जहा कोह मणुवं मोयनं लद्धूण पतिण छातेति 'मा मेयं दाइयं संतं
 ददद्दणं सयमादिए' अकुत्तूहली विसएसु विब्बासु पावठाणत्ति ण वट्ठतिचि। 'अप्यं च अहिक्खवति'॥३२७-३४७॥ सिलोगो,
 अत्यशब्दो हि स्तोके अभावो वा, अत्र अभावे द्रष्टव्यः, ण किंचि अधिक्खवति, नामिकमतीत्यर्थः, 'पवंधं च ण कुण(व्व)ति',
 अच्छंतल्लो न भवति, मिच्चिज्जमाणो भवति, ग्रत्युपकारसमर्थः, उपकृतं वा जानीते, 'सुयं लद्धुं न मज्जति' तं दोसं जाणतो,
 जो 'न च पावपरिक्खेवी'॥३२८-३४७॥ सिलोगो, ण छिद्दति मगति, गो चोहोतो एमादक्खलियाइं उगणेति, ण य भित्तिस्सु
 कुप्पति, अणस्स न कुप्पति, किं पुण भित्तस्स ? अपियस्सावि भित्तस्स रहे कल्लाणं भासइ सव्वस्सेव कल्लाणं भासइ,
 प्रियः अनुक्कल इत्यर्थः, 'रहे'ति जइ कोह पांमुहं किंचि भणिब्बा जहा गणाइसु ण उज्जुचोत्ति तं पडिसेहेति । 'कलहडमर'०'
 ॥३२९-३४७॥ कलह एव डमरं कलहडमरं, कलेहेति वा भंडणेति वा डमरेति वा एगट्ठो, अहवा कलहो वाचिको डमरो इत्थारसो,
 वज्जेति-ण करेति, बुद्धो धम्मो विणये य अभिजाणते, विणीतो कुलीणे य, ही लज्जायां, लज्जति अचोक्खमारगतो, पडिसंलीणो

आचार्यसकासे इंदियणोईदिएहिं, एतेहिं गुणेहिं उववेदो सुविणीतो बुच्चति--भन्नति, किं बहुना ? जह इमेहि गुणेहिं उववेतो-
 'वसें गुरकुले निच्चं०'॥३४०-३४८॥ सिलोगो, आयरियसमीवे अच्छति णिच्चं-सदाकालं, आह हि- "णानस्स होइ भागी थिर-
 यगो दंसणे चरित्ते य । धन्ना आवक्कहाए गुरुकुलवासं न सुचंति ॥ १ ॥" जह जोगवं भवति, जोगो मणजोगादि संजमजोगो
 वा, उज्जजोगं पठितव्वते करेइ, उवघाणवं जो जो सुयस्स जोगो तं तेहव करोति, पियं करोतीति पियं करो, आधारलवहादिमादीहिं
 छन्दाणुलोमेहिं पाठविणयमादीहिं वा, 'पियंवादी' ण किंचि अपियं वदति, से सिक्खं लद्धुमरिहति, तंभि एवंगुणजातीति
 सीसे देति सुतं आयरिओ, सीसो पडिच्छंतो सोमति, विराजते इत्यर्थः, को दिहुतो ? उच्यते 'जह संखंमि पयं निहियं०'
 ॥३४१-३५३॥ सिलोगो, यथेत्यौपम्ये 'संखंमि' संखभायणे पयं-खीरं णिसितं ठवियं न्यस्तीमित्यर्थः, उभयतो दुहतो, संखो खीरं
 च, अहवा तयो खीरं व, खीरं संखे ण परिस्सयति ण य अंबिलं भवति, विरायति - सोमति, एवं उवसंहोरे, अणुमाणे वा,
 बहुस्सुए सुयविसारओ जाणक इत्यर्थः, स एव भिक्खु, भायणे दंतस्स धम्मो भवति किची वा, सो तदा सुतं अवाधितं भवति,
 अपचे दंतस्स अमुतमेव भवति, अथवा इहलोणे परलोणे जसो भवति पचदई(त्ति), अहवा एवंगुणजातीए भिक्खु बहुस्सुते भवति,
 धम्मो किची जसो भवति, सुयं व से भवति, अथवा इहलोए परलोए विराजति, अथवा सीलेण य सुतेण य । भूयो वित्तिओ
 दिहुतो- 'जहा से कंबोयाणं०' ॥३४२-३५३॥ सिलोगो, जहा जेण पगारेण, सेत्ति णिंदेसो, कंबोतेसु भवा कंबोजाः, अश्वा इति
 वाक्यशेषः, आकीणे गुणेहिं सीलरूपवलादीहिं य, कंथए, 'अस्सो' अस्सेत्ति अस्सेति असति य आसु पहतिचि आसो, जवेण
 पवरोत्ति जवो हि सद्धो परमं विभूसणं जाती, जववतोत्ति मणियं होति, जहा सो आसो जातीजववेतत्तणेण सेसेसु पहणत्तं

लभति, एवं बहुश्रुतोवि सीलश्रुतवोविवेकचे पूजनीयो भवति । 'जहाऽऽइन्द्रसमारूढे०' ॥३४३-३५३॥ सिलोगो, आइण्णो भणितो, समगारूढः समारूढः, त्वरे दढपरक्कमो, दढपरक्कमो नाम आसणे दढो प(व)हारो परक्कमो य, उभयो णंदियोसेणं उभयो दोहिं पसेहिं, अहवा अमितो पच्छितो य, णंदियोसेत्ति णंदियोसो तस्स, कतो य णंदियोसो?, उच्यते, जे एसिं अस्से दूहति तस्स णंदीवि भवति, जहा सो अप्पणं परं च रक्खति सत्तुपक्खतो, एवं इमोऽवि परतिथिएहिं तो रक्खति बहुश्रुतत्वात् ॥ 'जहा करेणुपरिकिण्णे०' ॥३४४-३५३॥ सिलोगो, करेणु हत्थिणियाओ ताहिं परिकिण्णोचि कु-भूमो तं जरेती कुंजरं, हायणं वरिसं, साट्टिवरिसं, परं बलहीणो, अपत्तबलो परेण परिहाति, बलं बलेण मत्तो अपाडिहतोचि, अबोहिं सत्तेहिं ण हम्मतिचि, एवं बहुश्रुतेऽवि परप्पवाईहिं न हम्मति । 'जहा से तिकक्खसिंगे०' ॥३४५-३५३॥ सिलोगो, तिकक्खसिंसात्वात् जातस्कन्धत्वाच्च अबोहिं ध-समेहिं णाभिद्विज्जति शोभते च, एवं बहुश्रुतोवि परतिथिय० अंगमत्तेण शोभति ॥ 'जहा से तिकक्खदाढे०' ॥३४६-३५३॥ सिलोगो, उदग्रं पधानं शोभनमित्यर्थः, उदग्रं वयसि वर्त्तमानं, जहा सो सीहो सक्वेहिं दुप्पहंसणीयो, एवं बहुश्रुतोऽवि परतिथिय-मियातीहिं दुप्पहंसणीयो । 'जहा से वासुदेवे०' ॥३४७-३५३॥ सिलोगो, जहा वासुदेवो सक्वत्थ अपराविओ, एवं बहुश्रुतोवि कुतीत्थिएहिं अपराजितो ॥ 'जहा से चाउरंते०' ॥३४८-३५३॥ सिलोगो, चाउरंतिचि तिहिं दिसाहिं समुहो एगतो पव्वतो, जहा सो चक्कवट्टी महड्डिए मणुसिद्धीए, अपराजितो य, एवं बहुश्रुतोऽवि महड्डिए सुयविभूतीए, न तंतिह य परप्पवाईहिं पराजिण्डं, 'जहा से सहस्सक्खे०' ॥३४९-३५३॥ सिलोगो, सहस्सक्खेत्ति पंच मंतिसयाहं देवाणं तस्स, तेसिं सहस्सो अक्खीणं, तेसिं णीतिए दिट्ठमिति, अहवा जं सहस्सेण अक्खीणं दीसति तं सो दोहिं अक्खीहिं अब्भाहियतरायं पेच्छति, एवं बहुश्रुतोऽवि

सुतगणेषु अणेत भावे जाणति न पासति, जह य इदो महन्तीए सुखिभूतीए वच्चति, एवं सोऽवि । 'जहा से तिमिरविद्धंसे' ॥३५०-३५३॥ सिलोगो, तिमिरं-अन्धकारं तं विद्धंसति-विणासति, जाव मज्झणो ताव उट्ठति, ताव से तेयस्सेसा वद्धति, पच्छा परिहाति, अहवा उत्तिट्ठतो सोमो भवति हेमंतियबालस्सरियो, एवं जहा आइच्चो तेएण जलति एवं बहुस्सुतोऽवि तेजवाच । 'जहा से उडुवई चंदे' ॥३५१-३५३॥ सिलोगो, उडुई-णक्खचाई तेसिं पती उडुपति, सो य अद्धपहे णिडुपरिवारो (अडुमी-आइसु णेडुपरिवारो) पडिपुण्णो हि पडिपुण्णमंडलो पुण्णमासीए अतीव सोमयति, एवं बहुस्सुतोऽवि चंद इव सोमलेसो सीस-परिवारितो सोमयति, एवं एककेकेण गुणेण दिट्ठता भणित । इयो अयेगेहिं भण्णति- 'जहा से सामाहयाणं' ॥३५२-३५३॥ सिलोगो, जहा कोट्टागारो गाणाविधाण धण्णाय सुपडिपुण्णो, एवं बहुस्सुतो गाणाविधाण सुतगणविसेसाण सुपडिपुण्णो । 'जहा सा दुमाण पवरा' ॥३५३-३५३॥ सिलोगो, जह जंबू अमितफला देवावासो य, एवं बहुस्सुतोऽवि सुयगाणअमियफलो, देववि य से अभिगमणादीणि करंति । 'जहा सा नईण पवरा' ॥३५४-३५३॥ सिलोगो, जहा सीता सव्वणदीण महल्ला बह्नि च जलासतेहिं च आहणा, एवं चोइसपुब्बीविडससुतगणेण महान् ग्राधान्ये वद्धति, अणेगे य णं सुतत्थी उवसप्पंति । 'जहा से णगाण पवरे' ॥३५५-३५३॥ सिलोगो, जहा मन्दरो थिरो उस्सिओ दिसाओ य अत्थ पवचंति, एवं बहुस्सुतोऽवि बहुसुयत्तणेण थिरो उस्सिओ य दव्वदिसाभावदिसापमावगो य ॥ किं बहुणा ?— 'जहा से सयंसुरमणे' ॥३५६-३५३॥ सिलोगो, जहा सयंसुरमणो समुहो अक्खयेदगे रयणाणि य अत्थि गंभीरो य, एवं बहुस्सुतोऽवि अक्खयसुयगाणजलो गाणादिरयणाववेतो सुत-गाणगुणोववेत्तणेण य गंभीरो, न हु उच्छुलो । 'समुहगंभिरसमा' ॥३५७-३५३॥ सिलोगो, जहा समुहो अवगाढत्तणेण गंभीरो

एवं बहुस्तुतोऽपि गंभीरो, न उत्तानसोयणत्थितसलिलमिव बुलबुलेति । दुरासयन्ति न सकृन्ना आश्रयितुं परिसहेहिं परवादीहि च, यदुक्तं न य सक्रंति ते एतोहि छिड्डं, अचविक्रिया न सविक्रिया केणह, दुप्पहंसिया दुक्खं पधंसिज्जंतिचि दुप्पहंसिया, यदुक्तं दुराधरिसा, कस्माद- सुतस्स पुण्णा, विउलस्स विपुलं बोद्दस पुब्बा, विमलं गिरिस्सकिं वायणोवंगयं बहुयं वा विपुलं, तात्ती आत्सपरोभयताती, ते हि भगवंतो तेण सुचेण तदुपदेशेण य 'खविन्तु कम्मं गहमुत्तमं गया' अहुप्पगारं खविन्तु उत्तमा पधाणा सिद्धिगती तं गता, जम्हा एते गुणा सुचस्स 'तम्महा सुयमहिट्टेज्जा०'॥३५८-३५९॥सिलोगो,तस्मात्का- रणात् सुतं अहिट्टेज्ज-सुत्ते ठाएज्ज, उत्तमो अहु-भोक्खो तं उत्तमं अत्थं भोक्खं गवेसए, गुणो तस्स, 'जेणऽप्पाणं परं चैव' जेणति सुचेणं, अप्पाणंति तस्स सुचस्स उवदेसं कोरमाणो स्वयं, परस्सवि परस्स उवदेसं देसमाणो, सिद्धिं संपाउणेज्जासि तेण सुचेण करणभूतेण संपाउणिज्जासि इति वेमि । गयाः पूर्ववत् ॥ बहुस्तुतपुज्जं सममत्तं इकारसमं ११ ॥

स एव पूजादि अधिकारोऽनुवर्त्तते, जहा बहुस्तुतो पूह्जति, सो य जहा जक्खेण हरिएसबलो पूहतो, अनेनाभिसम्यन्धे- नायातस्य तस्य हरिएसिज्जस्स चत्तारि अणुओगदारा उवक्कमादी, तत्थ णामनिफन्ने निक्खेवे हरिएसिज्जं, एत्थ गाहा 'हरिएसे निक्खेवो'॥३१८-३५४॥ गाथा, सो हरिएसो णामाति चउब्बिहो, तत्थ दब्बहारिएसो 'जाणगसरि०'॥३१९-३५४॥ चतिरिचो तिबिधो-एगभविद्यादि, भावहरिएसो 'हरिएसनामगोयं०'॥३२०-३५४॥गाथा कब्ब्या, तस्स हरिएसस्स उपपत्ती इमा- महराए नयरीए संखो नाम राया, सो पब्बतिवो, विहरतो य गयणं गतो, तदि च (भिक्खं) हिड्डतो एणं रत्थं पत्तो, सा य किर अतीव उट्ठा मुम्मुरसमा, उण्हकाले ण सककति कोऽपि ताहे वोल्लेडं, जो तत्थ अजाणतो उपपदति सो विणस्सति, तोसे पुण

श्रीउत्तरा०

चूर्णौ

१२

हरिकेशीये

॥२०२॥

णामं चैव हुयवहत्था, तेण साहुणा पुरोहियपुत्तो पुच्छितो-एसा रथा निव्वहति? सो पुरोहियस्स पुत्तो चित्तेति-एस डब्बउत्ति,
भणति-निव्वहति, सो पट्ठिओ, इयरो य अल्लिदट्ठिओ पेच्छति अतुरियाए गइए वच्चंतं, सो आसंकाए उड्डणो तं रत्थं, जाव सा
तस्स तवप्पभावणं सीयलीभूता, आउट्ठो, अहो इमो महत्तवस्सी मए आसादितो, उज्जाणठियं गन्तुं भणति-भगवं! मए पाव-
कम्मं करं, कहं वा तस्स मुंचेज्जामि? तेण भण्णति-एव्वयह, एव्वइतो, जातिमयं रूवमयं च काउं मओ, देवलोमगमणं, चुओ
संतो मयगंगाए तीरे बलकोट्टा नाम हरिएसा, तेसिं अहिबई बलकोट्टो नाम, तस्स दुवे मारियाओ-गोरी गंधारी य, गोरीए
कुच्छिसि उववण्णो, सुमिणदंसणं, वसंतमासं पेच्छति, तत्थ कुसुमियं चूयपायवं पेच्छइ, सुमिणपाटयाणं कहियं, तेहिं भण्णति-
महणो ते पुत्तो भविस्सति, समएण पसूया, दारगो जाओ कालो विरूओ पुव्वभवजाइरूवमयदोसेणं, बलकोट्टेसु जाउत्ति बलो से
नामं करं, मंडणसीलो असहणो, अन्नया ते छणेण समागया भुंजंति सुरं च पिबंति, सो अप्पियाणि कोइत्ति निच्छूढो अच्छति
संसंतओ पलोएंतो, जाव अही आगतो, उट्ठिया सहसा सव्वे, सो अही गेहिं मारिओ, अणुमुत्तस्स भेरुडसप्पो आगतो, भेरुडो
नाम दिव्वगो, भीया पुणो उट्ठिया, णाए दिव्वगोत्तिकाज्जण सुक्को, बलस्स चिंता जाया-अहो संदोसेण जीवा किलेसभाणिणो
भवति, तम्हा-“भइएणोव होयव्वं, पावति भइाणि भइओ। सविसो हम्मती सप्पो, भेरुडो तत्थ मुच्चति ॥ १ ॥” एवं चित्तंतो
संबुद्धो, एव्वतिओ, विहरंतो चाणारसिं गओ, उज्जाणं तेंदुयणं, तेंदुगं नाम जक्खाययणं, तत्थ गंडी तेंदुगो नाम जक्खो परिव
सति, सो तत्थ अणुण्णखेउं ठितो, जक्खो उवसंतो, अण्णो जक्खो अण्णहिं वणे वसति, तत्थवि अण्णे बहू साहुणो ठिया, सो य
गंडीजक्खं पुच्छति-ण दीससि पुणाइं तं, तेण भणियं-त्ताहं पब्बुवासाभि, तत्थ य तेंदुए दिट्ठाजेण साहवो, सोऽपि उवसंतो, सो

भणति-ममवि उज्जाणे वहवे साहू ठिया, एहि ते पासामो, ते गया, ते य[साय] समावचीए साहुणो विकहं केहेमाणा अच्छति, सो भणति-“इत्थीण कहउथ वड्डइ, जणयरायकहउथ वड्डइ । पडिगच्छह रम्म तेंदुगं, अइसहसा वड्डमुडिए जणे ॥१॥” अह अण्णया जक्खाययणं कोसलियरायधूया भदानाम पुक्खधूवमादी महाय अच्छिउं निग्गया, पयाहिणं करेमाणी तं दट्ठूण कालं वियरालं छित्तिकाऊण निद्रइहति, जक्खेण रट्ठेण अण्णाइड्ढा कया,णीया धरं, आवेसिया भणति ते-णवरं मुंचामि जइणं तस्सेव देह, तं च साहति-जहा एइए सो साहू वू/निच्छू/ढो, रण्णावि जीवउत्तिकाऊण दिण्णा, महत्तरियाहं समं तत्थाणीया, रात्तिं ताहिं भण्णति-वच्च पत्तिसगासंति, पविट्ठा जक्खाययणं, सो पडिमं ठिओ णेच्छति, ताहे सरिता, ताहे जक्खोवि इसिसरीरं छाइऊण दिव्वरूवं दंसेति, पुणो मुणिरूवं, एवं सच्चरात्तिं विलविंया, पमाए णेच्छएत्तिकाऊणं पविसंती सधरं पुरोहिएण राया भणिओ-एसा रिसि-भज्जा वंभणणं कपइत्ति, दिण्णा तस्सेव । सो य जणो दिक्खिज्जिउकामो, सा अणेण लद्धा, सावि जण्णपत्तिच्चिकाऊण दिक्खिया । गतो गामणिप्फरणो, सुत्ताणुमे सुत्तमुच्चोत्तक्कं, तं च सुत्तं इमं-‘सोवागकुलसंभूओ’ ॥३५९-३५९॥ सिलोगो, शयति श्रिसति वा श्वा श्वेन पचतीति धपाकः तोसिं कुले संभूतो, गुणं अनुत्तरं धारयतीति अणुत्तराणुधरो, मडुते मन्वते वा धर्म्मा-धर्म्मोनिति शुनिः, हरिएसवल्लो नाम हरति हियते वा हरिः हरिं एसतीति हरिएसो ‘वल्लो’ वल्ल इति संज्ञा, नयति नीयते वा नाम, आसीत्, भिक्खु भणति, जियाइइदियाणि जेण सो जिइदियो । ‘हरिएसणभासाए’ ॥३६०-३६५॥ सिलोगो, पुव्वद्धं कण्ठं, ‘जओ आयाणणिकवेवे’ यत्तवान्-यत्तः, आदीयत इत्यादानं, निक्षिप्यत इति निक्षेपः, संमं यतो संयतो, संजमजोमेसु सम्ममाहितो समाहियो । ‘मणगुत्तो’ ॥३६१-३५९॥ सिलोगो, पुव्वद्धं कण्ठं, भिक्खवट्ठा भिक्खानिभित्तं, वंभणण जणं इज्जत इति इज्जं ते

चेव तस्स पुरोहितस्स जण्णवाड्डमुवाट्ठितो । तं पासिऊणमिज्जंतं०॥३६२-३५९॥सिलोगो,तं तवेण परिशोपितं, बहिरंतश्च शोपि-
तः, 'पंतोवहिउचगरणं' उपदधाति तीर्थं उपधिः, उपकरोतीत्युपकरणं, तं नाम जीर्णमलिनं उपवहसन्ति, न आर्यो अनार्योः ।
'जाइमयं पडिथद्धा०'॥३६३-३५९॥सिलोगो कण्ठः, ते पुरोहितसिस्सा जेतो जण्णत्थमागता ते मण्णि- 'कयरे तुमं एसिघ दित्तरूवे'
अथवा ते अब्रमन्नं मण्णि- 'कयरे आगच्छति दित्तरूवे' चि, दीप्तिरूपं प्रकारवचनं, अदीप्तिरूप इत्यर्थः, अथवा विच्छेतेन दीप्तिरूपो
भवेति पिशाचवत्, कालो वर्णतः, विकरालो दंतुरः, फोक्कणासो नाम अग्रेपूलनासो ओनयणासो, पाडए लम्बीयत इति,
चेलं, ओमं नाम स्तोकं, अचेलओवि ओमचेलओ भवति, अयं ओमचेलगो असर्वाग्नावृतः जीर्णवासो वा, पश्यति पात्रय(शय)ति वा
पांशुः, पिबितासः पिशाचः, पांशु पिशाचभूतः पांशुपिशाचभूतः, पांशुपिशाचवत् (स) कालो वर्णतः विकरालो दन्तुरः, पुनश्च
पांशुभिः समाभिष्वस्तः, एवमेपोडपि, 'संकरदूसं परिहरिय कंठे' तृणपांशुभस्मरोगमयादीनामुक्करः संकरः, तत्थ दूसं संकरदूसं,
उक्कुरुडियासिचयमित्यर्थः, स भगवान् अनिक्षिप्तोपकरणत्वात् यत्र यत्र गच्छति तत्र तत्र तं पंतोवकरणं कंठे ओल्लेवेत्तुं गच्छइ
यतस्तेन आह-संकरदूसं परिहरिय कंठे । सविकृष्टं ते तस्मृः- 'कयरे तुमं ह्य अदंसणिज्जे०'॥३६५-३६०॥द्रष्टव्यो दर्शनीयः
न दर्शनीयः अदर्शनीयः, आशंसंति तमित्याशा, पुनरपि यः तथैवोचुः 'ओमचेलगा पंसुपिसायभूया गच्छ व खलाहि' स्खल इति
परिभगवगमननिर्देशः, तदथा- 'खलयस्सा उच्छज्जा', अथवा अवसर अस्मात् स्थानात्, 'किमिहं ठितोडसि' 'इहे' ति इह द्वारा-
गणे, इत्युक्तः स तैस्सूर्णी आयातः भगवान्, स च भगवान् यत्र यत्र गच्छति तत्र तत्रातिहितो भूत्वा स यक्षः तेन्दुकुक्षवासी त-
मनुगच्छति, अथासौ 'जक्खो तहिं तिदुय०'॥३६६-३६०॥ वृत्तं, तस्स तिदुगठाणस्स मज्जे मंहतो तिदुगुरुस्खो, तहिं सो भवति

वसति, तस्सेव हिंदा चंद्रयं, जत्थ सो साहू ठितो, सब्बतेण उडितो, 'अणुकंपतो तस्स महासुणिस्स' महंतं गुणतीति महा-
मुणी 'पच्छादायित्ता णियतं सरीरं' दिव्यपद्मोवेण साधुसरीरमणुपपविस्सइ, इमाणि वयणाणि उक्तवान्, वचनीयानि वाक्यानि,
'समणो अहं संजओ बंभयारी०' ॥३६७-३६०॥ सिलोगोः संजतबंभचारिग्रहणं चरकादिप्रतिषेधार्थं, समणो अहं संयतः,
बृंहति बृंहितो वा अनेन धर्म इति, प्रवरणशीलो वा, अथवा कः श्रमणः १, यः संयतः, कः संयतः २, यो ब्रह्मचारी, भित्तो धनसयन-
परिगृहणो, दध्या(धा)ति तं धीयते धीयन्ते वाञ्छेनेति प्राणिन इति धनं, पचनं प्राकः, एरिग्रहो-हिरण्णादि, 'परस्पवित्तो(वित्तस्स)'
य० ॥३६८-३६०॥ सिलोगोः, वियरिज्जति णाम अनुज्ञायते दीयते वा, खाइयं खज्जति वा सोज्जं भुंजति, वा, ग्रभूतं अमितं, 'भवता-
णमेयं'ति आमुष्मिकमेतद, अप्येवं विरोधतः जाण धम्मं, 'जायणजीविणु'ति जीवते येन याचितुं जीवति याचितेन वा जीवति
जायणजीविणं, अहवा जाण धम्मं, यथैषा जायणजीविणोचि, सेसावसेसं यदत्र भुक्तशेषं ॥ इत्युक्तेऽध्यापक आह-'उवक्खडं
भोयण०' ॥३६९-३६१॥ वृत्ते, 'उवक्खडं'ति उपसंस्कृतमित्यर्थः, 'अत्ताट्टियं सिद्धमिहेगपक्खं' आत्मार्थं सिद्धं 'इहे'ति इह
यक्षे, एगपक्खं नाम नान्नाहणम्यो दीयते, उक्तं हि- 'न शूद्राय बलं दद्यान्नोच्छिष्टं न हविः कृतम् । न चास्योपदिशेद् धर्मः, न
चास्य व्रतमादिशेत् ॥ १ ॥' यतश्चैवं बंभणा 'ण तु वयं एरिसमन्नदाणां, दाहामो तुज्झं किमिहं ठिओजसि!' पात्रभूते-
भ्यस्तदीयते ब्राह्मणेभ्य इति । ततो यक्ष उवाच-यदि पुण्यार्थे दीयते तेन ममापि दीयतां, क्रस्मात् १, जतो-थलेसु वीयाइ०'
॥३७०-३६२॥ वृत्ते, तिष्ठति तस्मान्निति स्थले, कृषंतीति कर्षका, निबं नाम हंडा, आसशा नाम जीविण्यामः, अनेन यदा सुष्टुष्टि-

भवति तदा श्लोकाज्ञानां ब्रीहिणां संपद्यतेति, भन्ददृष्टौ त्वद्यस्तनानां, यद्यपि भवतां विप्रबुद्धिरात्मनः तथापि शलभूते ममापि दीयतां, ननु द्वावपि हितौ भविष्यतः, यतः- 'आराहए पुण्णमिणं खु खित्तं' । 'खेत्ताणि अम्हे ण्हं वित्तियाणि लोए०' ॥३७१-३६२॥ वृत्तं, पुण्वद्धं कण्ठ्यम्, 'जे माहणा जाइविज्जोवेवैया' जननं जायते वा जातिः, वेद्यतेज्जेनेति वेदः, वेदउपेवता, बंधानुलोम्यात् विज्जोवेवैया, तां तु खित्ताइं तानि तु ब्राह्मणसमानि, क्षीयत इति क्षेत्रं, सुइडु पेसलाणि सुपेसलाणि, शोभनं श्रीतिकरं वा, यश्च उवाच- 'कोहो य माणो य०' ॥३७२-३६३॥ वृत्तं, पुण्वद्धं कण्ठ्यं, कोहमाणमाहणेण चत्तारिवि कयाया वेध्याति, यत्र ते क्रोधाद्याः अणुभा भावा भवति ते ब्राह्मणजातीयेष्वपि 'ते माहणा जाइविज्जाविहीणा', कथं हीणो ?, जो हि अनायाणि कर्माणि करोति तस्य किं जात्या वेदेन वारि, भवतश्च हिंसादिकर्मप्रवृत्ता एवं तां तुम्हे खेत्ताइं सुपावगाइं सुइडु पावगाइं । स्यादेतत्, ननु वेदवेदाङ्गधरा विप्राः पात्राणि भवति, उक्तं हि- "सममब्राह्मणे दानं, द्विगुणं ब्रह्मबन्धुषु । सहस्रगुणमाचार्ये, अनन्तं वेदपात्रे ॥ १ ॥" अत्रोच्यते- 'तुम्भित्थ भो ! भारहरा०' ॥३७३-३६३॥ वृत्तं, भारं धारयतीति भारधरा, गीयते गिरति गृणाति वा गिरा, तुम्हे केवलमेव गिराभारं धरेह अधीत्य वेदानु, येन हि वो वेदेषूक्तं- "नह वै सशरीरस्यावसतः प्रियाप्रिययोराप- हतिरस्ति, असरीरं वा वसंतं प्रियाप्रिये ण स्पृशती"ति एवमादीनां भवन्तः पठन्तोऽपि अर्थं न जानाति, केवलमेव हिंसार्थं उपदिशन्ति, न च हिंसया शरीरित्वं निवर्त्यते, ये तु हिंसकाः ते तु ऊपरखलक्षेत्रतुल्याः, जे पुण 'उच्चावयाइं सुणिणो चरन्ति' उच्चावयं नाम नानाप्रकारं, नानाविधानि तपांसि, अहवा उच्चावयाणि शोभनशीलानि, मनुते मन्यते वा मुनिः, 'तां तु खेत्ताइं सुपेसलाइं' पुण्यनिष्पादनसमर्थानित्यर्थः, ततस्तमव्यापकं ते छात्राणि सुखं दृष्ट्वोचुः- 'अज्झावयाणं पडिक्कल-

भास्वी०' ॥३७४-३६४॥ वृत्तं, अध्यापयतीति अध्यापकाः, यद्यपि प्रभूतमेतदन्नं 'अवि एयं विणस्सठ अन्नपाणं, न य णं दाहासु तुमं नियंठा' नियंठा नाम निग्रन्थो, यक्ष उवाच- 'समितिसु (हिं) मज्झं सुसमाहियस्स०' ॥३७५-३६४॥ वृत्तं, कण्ठं, एवं यक्षेणोक्ते अध्यापक आह- 'के इत्थं खत्ता०' ॥३७६-३६४॥ वृत्तं, सत्रा नाम क्षत्रियपुत्राः, ज्योतिषः समीपे (उप) ज्योतिषो, अध्यापका नाम ये तत्रान्ये अध्यापकाः, घोकाः, चट्टा छात्रा इत्यर्थः, एवं दण्डेन फलेन हत्वा, दण्ड्यतेऽनेनेति दण्डः कोप्पराभि-
घातः, फलं तु पाप्मोघातः । 'अज्झावयाणं वयणं सुणित्ता०' ॥३७७-३६४॥ वृत्तं, काम्यतिज्ज्ञौ काम्यति वा क्रीडत इति कुमारः, 'दडेहिं' दण्ड्यतेऽनेनेति दण्डः, वित्त इति संज्ञा, शक (कश) तीति शस्यः (कशः) समागताः, ऋयति धर्ममिति ऋयिः । 'रण्णो तहिं कोसलियस्स धूया०' ॥३७८-३६५॥ वृत्तं, कोसलायां भवः कोसलिकः, भयते माति वा भद्रा, अथवा भद्रेति वा संज्ञा, अङ्गयतेऽनेनेति अंगं, अनिदितान्यंगानि यस्याः सेयमनिदितांगी । 'तं पासिया संजय हम्ममाणं' कण्ठ्यः, 'देवाभिओणेण निओइएण०' ॥३७९-३६५॥ वृत्तं, देवानामभियोगः २, अभिमुखं घ्याता अभिध्याता, मनसः अभिमता इत्यर्थः, नोऽग्निपेति कृत्वा राज्ञा अहमस्मै दत्ता, तथापि जेनं भगवता नरिंदेविंदविंदभिवादितेण 'जेणामि वंता इसिणा स एसो' एय ग्रहणं यो हि णाम देवैरपि पूज्यते स कथं भवद्धिनिरस्यते, न भवंतो एयं जाणति, अहमेतं वेद्मि, 'एसो हु सो उग्गतचो महप्पा०' ॥३८०-३६५॥ वृत्तं, सो इति पूर्वोद्विष्टस्य निर्देशः, संतप्यते येन संतापयति वा तपः, उगं-उग्रं तपो यस्य स भवत्युग्रतपः, महानात्मा यस्य स महात्मा, जितानि इन्द्रियाणि येन स भवति जितेन्द्रियः, सम्मं जतो २, वृंहति वृंहितो वा अनेनेति ब्रह्मः, ब्रह्मेण ब्रह्म वा चर्यं चरतीति ब्रह्मचारी, 'जो भे तथा निच्छइ दिज्जमाणी' कण्ठ्यं, 'महाजसो' ॥३८१-३६५॥ वृत्तं, कण्ठ्यं, महति तमिति महान्, अश्रुते

श्रीउत्तरा०

चूर्णौ

१२

हरिकेशीये

॥२०८॥

सर्वलोकेष्विति यथा; महान् यशो यस्य स भवति महायशाः, अणुभाव नाम शापानुग्रहसामर्थ्यं, घूर्णत इति घोरः, परतः क्राम-
तीति पराक्रमः, परं वा क्रामति, 'मा एयं ह्रीलेह अहलिणिज्जं' 'हिह (हील) विवाधायां' 'एयाहं तीसिं' तीसिं०
॥३८२-३६८॥ वृत्तं, पाति तामिति पत्निः, सोमणाणि मासिताणि सुमासिताणि, इसिचि वा रिसिचि एगहं, 'वियावडियट्ठाए'
विदारयति वेदारयति वा कर्म वेदावडिता, नैति क्षयमिति यक्षाः, अन्येऽपि चास्य यक्षाः सहायकाः, काम्यतेऽसौ कामयति
वा श्रीडनकानि कुमारः, विविधं (नि)पातयंति विति (नि)पातयन्ति । 'ते घोररूवा ठिअ अंतलिक्खे'०॥३८३-३६८॥ वृत्तं, घोराणि
रूपाणि जेसिं ते घोररूपा, अंतलिक्खमाकाशं अंतलिक्खत्थं, असुरे मवा असुरा, 'तहिं' ति तस्मिन् जन्मवाड्डणे 'ते जणं'
ल्लान्नजणं ताडयन्ति-हणंति, ते च ब्राह्मणास्तैस्ताडिताः सन्तः भूमौ निहितविदारितदेहा रुधिरभलभलस्स धम्ममेणाणा क्रन्दन्ति,
ततस्ते भिन्नदेहाः, भिन्नो देहो जेसिं ते भिन्नदेहाः, इति भणंतो उच्चा रुधिरं वसंतो-मुखेन उगिरंतो 'पासेत्तु भद्वा इणमाहु
मुज्जो' । 'गिरिं नेहेहिं खणह'०॥३८४-३६८॥ सिलोगो, गिरिरिति गृणाति गिरंति वा तस्मिन् गिरी, न क्षीयति नखाः, गिरी
नाम पक्वतोचि, तं गिरिं गहेहिं खणध, अग्रर्चीत्ययः, दस्यते एभिरिति दन्ताः, अयं-लोहं तं लोहं दंतोहिं खायह, जात एव तेओ
जम्मकाल एव सो जायतेया-अग्गी, णतु जहा उदंतिो सोमो(हरो), मज्झण्हे तिण्हे, पज्जेतेज्जेनेति पादः, अतो ते(तुम्हे)जाततेयं पादेहिं
हणह जे भिक्खुं अयमन्नह । 'आसीविसो'०॥३८५-३६८॥ वृत्तम्, 'आसीविसो' दाढासु विसं जस्स स भवति आसीविसो, स च
पक्वगः, किं भणितं होति ? जहा सो आसीविसो आगलिते सितोविणासाय, एवं सोवि भगवं, उगं तपो यः स भवति उग्र-
तपाः, प्रधानतया इत्यर्थः, महंतं एसतीति महेसी, निर्वाणमित्यर्थः, घोराणि व्रतानि यस्य घोरावतः, दुरजुचरानित्यर्थः, घोराः

पराक्रमो यस्य स भवति शौरपराक्रमः, अनन्यसदृश इत्यर्थः, तं एवंगुणसंपन्नं तुभ्ये 'अगणी व पक्खंद पयंगसेणा' अगणं अगणी, भिसं आदितो वा खंदे पक्खंदे, पंतं पततीति पतंगा, सिनीति सौयते वाजसिना वाजसौ दानमानसस्कारादिभिः सेना, यथा तस्याः पतङ्गसेनायाः अग्निं शस्त्रन्दत्या विनाशो भवति एवं भवतामपि 'जे भिक्खुं भत्तकाले वेहेह' । ततस्ते तथा-जुशास्ताः किं कुर्म इदानीं !, सा चैव तनुवाच- 'सीसेणा एयं' ॥३८६-३६८॥ वृत्तं, श्रिता तस्मिन् प्राणा इति शिरः, अतो तेण सीसेणा, एतदिति एतं साधुं, सरणं उवेहे-उवाचच्छह, सम्यगागता समागताः, सव्वज्जेण तुभ्ये जह इच्छह जीविषं वा धणं वा, एसो हू कुविओ वसुहं डहिज्जा, उक्तं च- 'न त्दरं यदस्वेषु, यच्चाग्नौ यच्च मारुते । विषे च रुधिरयासे, साधौ च कृतनिशये ॥ १ ॥' वृद्धनि निधत्ते इति वसुधा । ततस्ते- 'अवहेडियं' ॥३८७-३६८॥ वृत्तं, स्पृशति तां स्पृश्यते वाजसाविति शृष्टिः, उत्तमं अंगं उत्तमंगं, अवतोडितानि शृष्टिं श्रति उत्तमंगानि येषां ते एते 'अवहेडियपिट्ठिसउत्तमंगा', पसारिया बाहु निकम्भचिह्नः, णिब्भेरियच्छे, णिब्भरितं निर्गतमित्यर्थः, अन्नोतीत्याक्षिरूप्यते, यमेते लीयं, उड्डुमुहे निगगतजीहणीत्ते, खन्यते तत् खनति वा तत् सुखं, जायते जयति जिनीति वा जिह्वा, नयतीति नेत्रं, ति पासिया ० ॥३८८-३६८॥ वृत्तं, खंडयन्तीति खण्डिका, कश्यतीति क्वाप्ठं, विमणो विसन्नो अह माहणो सो, इसिं पसादेति सभारियाओ भरणी भार्यो, (श) हलिं च निन्दं च खमाह भंते ! । बालेहिं मूढेहिं ० ॥३८९-३६८॥ वृत्तं, अव्यक्तवयसो बाला वंदश्रुतिविमृदीः, अत एव अजाणया, जं हलिया तस्स खमाह भंते ! भयस्य भवस्य वा अन्तं गतः भवतः 'महप्पसादा इसिणो भवन्ति' महप्पसादो जेसिं ते महप्पसादा २ नाम समाहिमि(श)त्ता, 'ण हू सुणी कोवपरा' मन्यते मरुते वा मुनिः, तताः स भगवान् तदादृशकया मुनिराह- 'पुब्बि च पच्छा च

श्रीउत्तरा०

चूर्णौ

१२

हरिकेशीये

॥२१०॥

(इतिहं च) अणागर्यं च० ॥३९०-३६९॥ वृत्तं, पुंलिङ्ग नाम पूर्वकाले, विहेडनपूर्वकालात्, परतः पश्चाद्विहेडनकालात्, 'समो-
ज्जाति' विहेडनकाल एव, मनः प्रदुष्यत इति मणप्यथोसो न मे अस्थि कोई, 'लकखा मुहु'वेयावडियं करैति, यान्ति क्षयमिति
यक्षः, विदाप्रयति वेदारयति वा कर्म वेदावडियं, 'तम्हा' तस्मात् एते निहताः कुमारः। तत उपाध्यायप्रमुखा ब्राह्मणा ऊचुः-
'अत्यं च धम्मं च वियाणमाणा०' ॥३९१-३६९॥ वृत्तं, इयति रक्षति वा अर्थः, शुभाशुभकर्मविवागं रागद्वेषविपाकं वा धारय-
तीति धर्मः, सुतधम्मं चरित्तधम्मं च, अहवा दसविहं समणधम्मं, विगब्ध नानाभावे, अनेकप्रकारं जाणमाणा, नित्यं आत्मानि
गुरुषु च बहुवचनं। तुम्हे नवि ऊप्पह भूइपण्णा' भूति मंगलं वृद्धिः रक्षा, प्रागर(गेव) ज्ञायते अनयेति प्रज्ञा, तत्र मङ्गले सर्व-
मंगलोच्चात्माऽस्य प्रज्ञा, अनन्तज्ञानवानित्यर्थः, रक्षायां तु रक्षाभूताऽस्य प्रज्ञा सर्वलोकस्य सर्वसत्त्वानां वा, पच्छदं कण्ठं। 'अच्चवेसु
ते महाभाग०' ॥३९२-३६९॥ वृत्तं, अर्चनीयं अर्चिभो, सुंजाहि सगालिमं शालितीति शालिः शालिभ्यो जाता शालिमः, नाना-
प्रकारैर्बल्वजनैः संयुतः नानाव्यञ्जनसंयुतं। 'इमं च मे अस्थि पभूयमत्तं०' ॥३९३-३६९॥ वृत्तं, कण्ठं, प्रतिलाभिते तस्मिन् पंच
दिग्वाणि पाउन्भूयाणि, 'तहियं गंधोदयपुप्फचासं०' ॥३९४-३६९॥ वृत्तं, गन्धोदकवर्षं पुष्पवसिंसं, वद्यनि [मास] रत्नानि वस्त्रां
धारा, पुष्पस्रवला पपात, पृहताओ देवदुंदुहियाओ, आगासे सुरोहिं अहोदाणं धुइ। अथ ते ब्राह्मणा ऊचुः- 'सकं वं खु दीसइ०'
॥३९५-३७०॥ वृत्तं, साक्षात् दृश्यते तपःप्रसादः, अद्य तान् मुनिराह- 'किं माहणा! जोइ समारभंता' ॥३९६-७३९॥ वृत्तं, किंसदो
खेवे पुच्छाय वडुति, खेवो निदा, एत्थ निदाए, किं माहणा जोइसमारभंता, दुतते द्योतिः, सर्वभावेन आरभंता समारभंता,
अग्निरित्यर्थः, अग्निस्मारभं करोता, 'उदएण सोहिं बहियावि मग्गहा' उदकं-पानीयं, शुद्धत इति शोधिः, अतः तेन

उदकेन या शोधिः सा बाह्या, उक्तं च-दुविधा सोधी-द्वसोधी भावसोधी य, द्वसोधी मलिनं वस्त्रादि पानीयेन शुद्ध्यतो, भावसोधी त्वसंजमादीहिं अट्टविहकम्ममलालितो जीवो सोधिज्जति, अद्वसोधी भावसोधी, बाहिरियं जं तं जलेण बाहिर-सोधी मग्गाह, 'ण तं सुदिट्ठं कुसला वयंति' न तं सुदिट्ठं कुसला वयंति, सुदुट्ठं सुदिट्ठं कुसला वयंति, कुसा दुविधा-द्वस-कुसा भावकुसा य, द्वसकुसा दब्भा, भावकुसा अट्टप्पगारं कम्मं, ते भावकुसे लूनतीति कुसला, इतस्ते कुशला वदंति, इतश्च 'कुसं च ज्वं च' ॥३१७-३७२॥ वृत्तं, कुसा-दब्भा, युवति तेनात्मानः समुच्छिन्नेन यूप, त्वणेदि त्वयंति वा तमिति त्वणं, कथ-तीति काष्ठं, सोयं नाम पात्री, प्रातः-पूर्वाह्नी अग्निं जुहुवंत इत्यर्थः, 'पाणाहं मृयाहं विहेडयंता' प्राणनं प्राणाः, जम्हा तिसु कालेषु भवन्ति अतो भूतानि, वहेडनं विनाशनं, सुज्जोऽवि पुनः पुनः, मन्द्या मन्दबुद्ध्यः पकारिसेण करेह, पातयंतीति वा पापं, कम्मैत्यर्थः, अथेत्यानन्तर्ये । ब्राह्मणा पप्रब्बुः-कहंचरे भिक्खु ० ॥३१८-३७२॥ वृत्तं, कथमिति केन प्रकारेण, भिक्षो इत्या-मन्त्रणं, 'वर्यं जयामो' वयमिति आत्सनिदेशः, वर्यं जिन(त)वन्तः, सेसं कण्ठं, मुनिराह-छलजीवकाए असमारभंता ० ॥३१९-३७२॥ वृत्तं, इदियणाहंदिहहिं । 'सुसंखुडो पंचहिं संवरेहिं' ॥४००-३७२॥ वृत्तं, सुदुट्ठं संखुडं पंचहिं संवरेहिं-अहिंसादीहिं इहे'ति इह मातुष्यलोके जीवितं असंजमजीवितं 'अणवकंसमाणो' 'वोसट्ठकाए' विविधसुत्थेषु विशिष्टो विशेषेण वा उत्सृष्टः कायः-शरीरं, शुचिः अनाश्रवः, अखण्डचरित्र इत्यर्थः, त्यक्तदेह इव त्यक्तदेहो र नाम निष्प्रतिकर्मशरीरः 'महाजयं' जयतीति जयः, प्रधानो जयः महाजयः, जयंते यजंति वा तमिति यजः स यज्ञानां भेष्टः, आह-के ते जोहं के व ते जोह्ठाणा ० ॥४०१-३७४॥ वृत्तं, संतप्यतेऽनेनेति तापयति वा तपः, जीवो जोतिष्ठाणं, ज्योतत इति ज्योतिं ज्योति स्थानं, ज्योतिंति ज्योतिं, [उत्तररूपमेतद् व्या-

ख्यानिमिति न चर्वेतद्विखनं, अत्र तु ज्योतिस्तत्स्थानसुकारिणद्वैधः शान्तिहोमप्रश्नपरं सूत्रं मुनिराह- 'तवो जोर्हं' ॥४०-२-३७४॥
 वृत्तं, संतप्यतेऽनेनेति वापयति वा तपः, जीवो जोर्हद्वृणं, ज्योतत इति ज्योतिः, स्थानं ज्योतिस्थानं, अग्निहोत्रमित्यर्थः,
 मनोवाक्काययोगा श्रुक्, शरीरं कारिपरिगं, क्रियते इति कर्म, कर्मैधाः कर्म द्रष्टव्यं, संयमयोगाश्च, शान्तिः सर्वजीवानां आत्म-
 नश्च, एतद् होमं जुहोम्यहं 'इसिणं पसत्य' ऋयति धर्ममिति ऋषिः, एतद्वृणीणां, प्रशस्यते येनासौ प्रशस्तः, तीर्थमित्यर्थः, अव्या-
 बाधस्तु मलप्रयोजनं गुणेषु च । भूय आहुः- 'के ते हरए०' ॥४०-३-३७४॥ वृत्तं, हरतो नाम इहो, 'संतितिस्थे'ति श्रमनं शान्तिः,
 शान्तिरेव तीर्थः, अथवा सन्तीति विद्यन्ते, कृतराणि संति तित्याणि, संसं कण्ठस्य मुनिराह- 'धम्ममे हरए०' ॥४०-४-३७४॥ वृत्तं,
 अहिंसादिलक्षणो धर्मः, स एव ध्रुवः (हरः), वृंहति वंहते वंहिते तेन धर्मे इति ब्रह्म, तच्च ब्रह्माष्टादशप्रकारं, श्रमनं शान्तिः,
 तित्यं दुर्विहं- दन्वतित्यं भावतित्यं च, प्रमासादीनि द्रव्यतीर्थानि, जीवानामुपरोधकारीनीतिकृत्वा न शान्तितीर्थानि भवति,
 यस्तु आत्मनः परेषां च शान्तये तद्भावतीर्थं भवति ब्रह्म एव शान्तितीर्थं, अणाहरे अकलयं- मिथ्यात्वकपायकलुपरहितं,
 आत्मनः, प्रशान्तोपशान्तलेसो, पीतशुक्लाद्या लेभ्याः, आत्मनः ग्रहणं न शरीरस्य तीर्थः, शरीरेत्येषामु हि अनुद्धास्वपि आत्म-
 लेस्या शुद्धा भवति, शुद्धा अपि शरीरेभ्यः भजनीया, अथवा अत्त-इति या इष्टाः, ताश्च पीताद्याः, ताश्च शुद्धाः, अनिष्टास्तु
 अणचाजो, उक्तं हि- 'अत्ता इद्धा कंता पिया मणुणा', अत्ता एव प्रसन्ना, अत्ताश्च प्रसन्नाश्च अत्तपसजलेसे, जर्हि सि प्हातो विग-
 तोऽप्य मल इति विमलः, विगतं पापमस्येति विगतपापः, सुसीद्भूतो भवति-भूशः जहामि दोसमिति पापं । एतं 'सिणाणं
 कुसलेण(हिं) दिट्ठं' ॥४०-५-३७४॥ वृत्तं, एतदिति यदुक्तं सिणाणं, महासिणाणं गाम सव्वकम्मक्खजो, तं महासिणाणं इसिणं

पसत्थं, जहँ सि प्हाता अहिंसादिलक्षणे धम्मं हरते विगतमला विमला, विगतमलत्वाच्च विशुद्धा, महारिसी उत्तमं ठाणं सिद्धिं पचा इति वेमि । नयाः पूर्ववत् ॥ इति हरिकेशीयं धारसमं अञ्जयणं समत्तं १२ ॥

इदानीं चित्तसंभूज्जं, तस्स चचारि अणुओगहरा उवक्कमादि, तस्य णामनिप्फन्ने णिक्खेवे चित्तसंभूज्जंति, तस्य गाहा- 'चित्ते संभूअंमि अ०' ॥३२८-३७६॥ गाथा, चित्तसंभूताणं णामादि चउब्बिहो णिक्खेवो, णामठवणाओ गयाओ, दब्ब- चित्तसंभूता जाणगमवियादि ति विथा, भावचिचत्संभूता 'चित्तेसंभूआउं वेअंतो' ॥३३०-३७६॥ गाथा कण्ठया, एतेसिं उपपत्ती- इहेव जंबुदीवे दीवे भारहे वासे कोसलज्जणवते साएते णगरे चंडवडंसओ णाम राया, तस्स धारिणीए देवीए मुणिचंदो णाम कुमारी, अण्णया चंडवाडंसओ नाम राया मुणिचंदकुमारं रज्जे अभिसिचिज्ज णिक्खंतो, विधुयक्कम्ममलो य धरिणिज्जुतो । अण्णया सागरचंदणामा आयरिया बहुसिस्सपरिवारा साएते णगरे समोसरिता, परिसा णिग्गया, राया विणिग्गतो, धम्मकथा य, मुणिचंदो राया रज्जे पुत्तं अभिसिचिज्ज पव्वतिओ, तओ सागरचंदायरिया अन्नया अट्ठाणं पवण्णा, मुनिचंदो य भत्तपणनिमित्तं एगागी पच्चंतं गाममणुपिड्डो, पड्डिता साधुणो, गहियभत्तपणो य अडविपेहेण पड्डितो, पम्हुड्डिसाभागो य रुक्खलतागुच्छ- गुम्भगहणं अणेमसद्दुलसीहपवरं णिण्णुणतचलणिपक्कहुलं सावतसउणरुदसइसाणुणति महतं विंझाडवीमणुपविट्ठो, तत्तो निरिदरीसु हिडमाणो उत्तणेसु पादवच्छादितेसु वणेसु सुमहल्लअच्छभझङ्गरंगारिणि(जु)तेसु गिरिणियेवेषु हिडमाणो तदिदे दिवसे उत्तिण्णो अडविं, तिसापरिगतसरीरो य सोक्खोड्डुंठालुगो एगाए रुक्खच्छायाए मुच्छावसणट्ठचेड्डो संगि (विट्ठितो, तिण्णुं) च णाइद्रे गोउलं, ततो चचारि गोवालदरणा गोससावितेसु उदगं धेत्तुण गोसक्खणिमिचं णिग्गता सोत्ताणि(आगता), तेहिं साधू पवड-

श्रीउत्तरा०

चूर्णौ

१३ चित्र-

संश्रुतीयं

॥२१४॥

चित्रसंश्रुति
समागमः

॥२१४॥

माणो दिष्टो, ततो अखुकपापरोहिं तुरितं गंतूण परिसिचो सो साधू तेषां सितिययाणएण, विहत्तो वत्थप्पेतोण, समासत्थो य प-
ज्जितो, तं उच्चित्ति(प्याडि)यणीतो गोउल्ल, पडिद्धिभरितो य तेहिं पराए भचीए, तेणवि जिणदेसियं धम्मं गाहिता, तत्थ गाहा-तण्हा-
खुहाकिलंतं०॥ ३३२ ॥ गाहा, उक्तायां, 'तत्तो दुन्नि दुगुंछं काडं०' ॥३३३-३३६॥ गाथा, तेहिं गोवाणं दो गोवा साधुदुगुंछाए
णीतागोयं कम्मं णिव्वत्तेवि, साधुअणुकपाए सावगचोण य तेवि चत्तारिवि मरिअणं देवलोगं गता । ततो जे ते अदुगुंछिणो ते
कतिवि भवत्तरियातो सुसुमारपुरे माहणदारगा जाता, दुगुंछिणो पुण दसन्नाजणवते एगस्स माहणस्स दासा जाता, एवं
सत्त्वा बंभदत्ती हिंढी भाणितव्वा । गतो णामणिप्फणो, सुत्ताणुगमे सुत्तफुच्चारोयब्बं, तं च इमं सुत्तं-जाइपरजिओ
सत्त्वा बंभदत्ती जाइ चंडालजाती पुव्वं आसीत्, अथवा संसारजातयः गोपालदासाद्या, तेहिं दुक्खेहिं पराइतो
खल्ल०' ॥४०६-३७६॥ सिलोगो, जाइ चंडालजाती पुव्वं आसीत्, अथवा संसारजातयः गोपालदासाद्या, तेहिं दुक्खेहिं पराइतो
कासि नियणं तु हत्थिणपुरंमि णगरंमि गतो, देवलोगं गतो, ततो जुवो कंप्पिल्लपुरे णगरे बंभस्स रणो भारियाए जुलणीए
बंभदत्तो आयातो पडमगुम्मातो विमाणतो, 'कंप्पिल्ले संभूओ०' ॥४०७-३८३॥ सिलोगो, चित्तो पुण पुरिमताले णगरे इभक्खले
पुत्तचाए पच्चायातो, तद्दह(रूवाणं धेराणं अंतियं धम्मं सोज्जण पव्वतितो, विहत्तो कंप्पिल्लपुरमागतो । तत्थ-कंप्पिल्लमि अ नयरो'
॥४०८-३८३॥ सिलोगो कण्ठ्याः 'चक्कवट्ठी०' ॥४०९-३८४॥ सिलोगो, महायसोत्ति, अस्सुते सर्वलोकाभिनि यथा; भायरं बहुमाणेण;
बहुमानगहणे मानेन, न कृतकेन उपचारमात्रेण, कोले(न) स्वार्थ इति श्रेष्ठः, इदं वचनमवर्षीत्—'आसिमो भायरा दोडवि०'
॥४१०-३८४॥ सिलोगो कण्ठ्याः, 'दासा दसन्नये आसी' ॥४११-३८५॥ सिलोगो कण्ठ्या, दसणजणवते दासा आसि, मृग्येते इति
मृगः, भिगा कालिजिरे णगे, न गच्छतीति नगः, पर्वत इत्यर्थः, 'हंसा मयंगतीराए' हसन्तीति हंसा; गां गच्छतीति गंगा,

मतंगगा-हेड्डभूमीए गंगा, अण्णमणोहिं समोहिं जेण पुवं वोदणं पच्छाण वहति सा मतंगगा मण्णति, तस्यास्तीरं मतंगगातीरं, तरंति तेणेति तीरं 'सोवागा कासिभूमिए' अयति स्वसिति वाचा पुनः पंचतीति श्रपकाः, काशीजनपदभवति, 'देवा य देव-लोगंमि' ॥४१२-३८४॥ तिलोगो कण्ठयः, ततः अहमसौ त्वया विना राजकुले जातः, राज्यं प्राप्य जातिमनुसृत्या चिति-यन्मया तावत् पूर्वं-सञ्चसोअप्पगडा' ॥४१४-३८५॥ तिलोगो, सद्भयो हितं सत्यं, दुद्धयेतजेनेति सोयं, अथवा अमायमासोऽयं शुद्धो वा ब्रताभ्युपगमः, अथवा सत्यमिति संयमः, शौचमिति तपः, कम्मा पगडा ते इति पूर्वोक्ता मासोपवासादयः तेषां फलं देवलोक-स्तुभूय इहापि ते अद्यापि भुंजामि, 'किं नु चित्तेवि से तहा' किमिति परित्यजे, नु वितर्के, किं नु चित्रस्यापि एवंविधा ऋद्धि-र्यथा। स मुनिराह-ननु राजा 'सर्व्वं सुचिपणं सफलं नराणं' ॥४१५-३८५॥ वृत्तं, संसर्त्तं धावति वा सर्व्वं, शोभनं चीर्णं सुचीर्णं, सह फलेन सफलं, 'कडाण कम्माण' वद्धपुत्वा पिघत्तणि काइयाणं ग मोक्खो अत्थि, यतः-अत्थेहि कामोहि अ उत्तमेहि' उत्तमाः-सर्व्वप्रधानाः, 'आया ममं पुण्णफलोववेओ । जाणाहि संभूय' ॥४१६-३८५॥ वृत्तं, यथा त्वात्मानं एवं मन्ये हे सम्भूत ! 'महिइहियं पुण्णफलोववेयं चित्तं पि जाणाहि तहेव रायं !' तावदयं पुरा आता आसीत्, तत्कथं आत्मोपमया देव ! न जानीये 'इड्ढी छुत्ती तस्सवि अप्पभूआ' स्याद्दुद्धिः-कथमहं श्रेष्ठिश्रियं विहाय प्रव्रजितः ? उच्यते-पुरिमतालसमोसरित्ताणं भेराणं 'महतथरूवा वयणं' ॥४१७-३८५॥ वृत्तं, महंत्यर्थपदरूपाणि महत्थरूवा, उत्तिर्वचनं, प्रभूतग्रहणं विकल्पशः एकैकमर्थं कथयन्ति, स्याद्वादो न दृश्यते तेन रूपग्रहणं न कर्त्तव्यं, तत् उच्यते-ते हि भगवन्तः पूर्ववापदोषविशुद्धाणि रूपाणि (निरूपणानि) वचनानि दर्शयन्ति, उक्तं हि- "नानामार्गप्रागं" महन्ती रूपाण्यङ्गानि गच्छन् शकन्तु, गाथा तत्र गुणति वा व्यावृत्तः खेदं

नैति शान्तिं तां गीयते वाऽसौ गाथा, अतु पश्चाद्भावे स्तोके वा, पूर्वजिनैस्तच्छिष्यैश्च गीतान्यनुगायंति गाह्यगुगीता, नृत्यत इति नरः, समूहः संघातः, समूहग्रहणं न एकशः कथयंति विगृह्य, नरसंघमज्जहत्या स्वगुणवाचा अवदातवाचं कथयंति, यतश्च ग्रथैव कथयन्ति तथैव चरन्तीत्यतः 'जं भिक्खुणो सल्लगुणोववेया' यस्माच्छीलमेव गुणः 'इहे'ति इह प्रवचने, इह आर्यवत्त्वे, तेन तत्सकाशे श्रमणोऽहं जातः, क्वचित्तु पठन्ति 'इहज्जव ते समणोऽम्हि जाओ' यस्माद्विद्ववः शीलगुणोववेया आर्यत्वावस्थिता इत्यतोऽहं तान् दृष्ट्वा पृष्ट्वा च तत्सकाशाद्धर्मं श्रुत्वा सुमनो जातः, प्रसन्नमना इत्यर्थः, राजोवाच-साधु भगवन् ! यत् प्रव्रजितः, किन्तु मया दीयमानान् भोगान् भुङ्क्ष्व, इमेसु पंचसु पासादएसु लल तावत्॥ तेनहा-उच्चोदए०॥१८३८६॥ इत्तं, अथवा ममैते पंच प्रासादा तेषु तावद्विद्यन्ते, तेनहा-उच्चोदए महु कक्के मध्ये ब्रह्मा 'प्रवेदिता आवसथा य रम्मा' देवैर्वेद्विक्किपुरःसरैः प्रवेदिता इत्यर्थः, आवसंति तेष्वित्यावसहा, ते च नान्यभवनप्रकाराः, सव्वे ते, कामकमा नाम यत्र मम् रोचते तत्र भवन्ति, अथ स्थितं तु 'इमं गिहं चित्त गिहोववेदं' इममिति यन्नगरस्य मध्ये, गृह्णातीति गृहं, धनं-हिरण्यादि वित्तं तदेव सर्वलोकोपमोऽयं नवभ्यो महानिधिभ्यो आनीतं, पंचालानाम जनपदः तद्गुणान् विषयान् पञ्चलक्षणान् तरुणेषु तस्मिन् गृहे, वत्सीसतिवद्धेहि नाडगसहस्सेहि 'णड्डेहि गीतेहि य०'॥१८१९-३८६॥ वृत्तं, णारीहि य आभरणविभूतियाहिं परिवारयन्तो, सेसं कण्ठचं, तं पुब्बमेहेण कयाणुरागं०॥१८२०-३८७॥ वृत्तं, कण्ठचं, चित्र उवाच-सव्वं विलवितं गीतं०॥१८२१-३८७॥ वृत्तं, गीयं रुणजा[णि]तिं विलापयायमितिकृत्वा सव्वं विलवितं गीतं, अथवा तथा कायि इत्थिया पवसितपतिया पतिया (गुणे) सुमरमाणी तस्स समागमकंखिया समरंती य मत्तुणो गुणे वित्थओ पदोत्सपच्चुसेसु दुहिया विलवति, भिच्चे वा पमुस्स कुवियस्स पसाद-

णाणिमित्तं जाणि वयणाणि भासति, षणओ दासभावे अप्याणं ठवेज्जण, सोवि विलावतो, ते चेव इत्थी पुरिसो वा अण्णेणसमा-
 गमभिलासी कुविदप्पादणमिच्चं वा जाओ कायमणोवातियाओ किरियाओ पंजजति ताओवि विजातिणिवि(व)द्वाओ
 गीतंति इच्चति, तं पुण चित्तह किं विलावपक्खे न वडुत्ति, अथवा यथा कारणा कारिज्जमाणो रोगाभिभूता वा इष्टवियोगार्त्ता वा
 विलपति, तद्धवेवासी छउमेण कारणा कारेज्जमाणो रागवेदणाभिभूतो विषयप्रयोगे वा गायन् विलपत्येव, अथवा कारणे कार्यवदुप-
 चारात् कृत्वा सर्वं विलभितं गीतं, यदेतद्भाषते अस्य हि श्रुवो नरकादिषु विलापः, इदाणि 'सब्बं णट्ठं विडंबणा' इति, इत्थी
 पुरिसो वा जो जक्खड्डो परावरुद्धो वा मज्जपीतो वा जाओ कायविवेक्खजातीओ दंसेति जाणि वा वयणाणि भासति विडंबणा,
 जइ एवं तो जोडवि इत्थी पुरिसो वा पडुणो परिओसणिमित्तं णिडंजितो धणपतिणो वा विदुमज्जणविषद्वं विविधमणुसासितो पाणि-
 पादिसरणयणाधराति संचालेति सावि विडंबणा, परमत्थेण आभरणा भारात्ति गहयव्वाणि, जो सामिणो णियोगेण मज्जदीणि
 आभरणगाणि मलात्थय)गताणि वहेज्जा, सो अवस्सं पीलिज्जति भारेण, जो पुण परविम्हवणमिच्चं ताणि चेव जोग्गेषु सरार-
 त्थेषु संनिवेशिताणि सो रागेडपि मारं वहेज्ज, यो से परिससमो, भावेमाणो कज्जगल्लयताए ण मणेज्जा व भारं, तस्सवि भारो
 परमत्थतो, 'सब्बे कामा दुहावह'त्ति कामा दुविहा-सदा रूवे य, तत्थ सद्दुसुच्छित्तो मिगो सद्दुसुहंमि पुण्णमणो मूढताए वध-
 वंधणविणिवातो-वधवन्धमरणाणि पवेति, तदेव इत्थी पुरिसो वा सदाणुवाती सदे साधारणा मम दुद्धी, तस्स हेउं सारक्खणपरो
 परस्स कल्लुसहियतो पडुस्सति, ततो रागवसंपणपडितो रयमादियति, तन्निमित्तं वा संसारे दुक्खभायणं भवति, तहा रत्तो रूव-
 मुच्छित्तो साधारणे विसए मम दुद्धी रूवरक्खणपरो परस्स पडुस्सति, संकिलिट्ठो सुचिन्तो य पावक्कममज्जिणते, तप्पमवं भवं

संसरमाणो दुःखभाषणं भवति, एगगहणे तज्जातीयगहणं, एवं भोगेषुवि गंधरसफ्रासेसु सज्जमाणो परमि य पदुसंतो मूढ-
चाए कम्ममादियति, ततो जाइजरासणबहुलं संसारं परियइति, तेण दुहावहा कामभोगा परिच्चयितव्वा सेयत्थिणा ॥ 'नरिंद !
जाती०' ॥४२३-३८८॥ वृत्तं, नरिंद इदि तस्सेवामंतणं हे नरिंद ! जाती अधमा णाम सब्बजहण्णा, शुनः पंचतीति श्रपाकाः,
'दुहत्तो'ति दोइवि जणा गता आसीद, पच्छदं कण्ठ्यं, 'सोवागनिवेसणाणि'ति सोवागघराणि । 'तसि अईइह उ
पावियाए०' ॥४२४-३८८॥ वृत्तं कण्ठ्यम् । 'सो दाणि सिं राय ! महाणुभागो०' ॥४२५॥ वृत्तं, 'सो दाणि'ति स भगवान्
पुरा सम्भूतः अणगारो आसीत् 'दाणिं सिं राय ! महाणुभागो' कण्ठयानि वाक्यानि, तत्पुनरपि एतादं जहिंसु भोगाहं अ-
ससयाहं, आदाणमेवं अणुचितयाहि, अथवा आदाणहेहं अभिणिक्खमाहि, आदाणं णाम चारित्तं, तद्धेतुं अभिणिक्खमाहि ।
'इह जीविए राय०' ॥४२६-३८९॥ वृत्तं, पुब्बदं कण्ठ्यं, 'से सोअई मच्चुमुहोवणीए' मरणं मृत्युः, खन्यते वा तत् खनति वा
तमिति, मृत्योर्मुखमुपनीतः, सेसं कण्ठ्यं 'जहेह सीहो०' ॥४२७-३८९॥ वृत्तं, येन प्रकारेण यथा, 'इहे'ति इह मनुष्यलोके, प्रियते
इति मृगः, हि(स्त्रि)शमाणो न सिंहाय अलं तद्वयमपि न मृत्यवे अलं, रेइपि वा मात्राद्या ज्ञातयाः तेइपि मतस्स कालमिं तमंसहरा
भवन्ति, अंशो नाम दुःखमागः तमस्य न हरन्ति, अहवा स्वर्जीवित्तांशेन ण तं मरंतं धारयंति । 'न तस्स दुक्खं०' ॥४२८-३८९॥
वृत्तं, कण्ठ्यं, स तान् वन्धून् विक्कोशतो हित्वा 'चिच्चा दुपयं च चउपयं च०' ॥ ४२९ ॥ वृत्तं कण्ठ्यं, 'तं हक्कगं तुच्छं-
सररिगं०' ॥४३०-३९०॥ वृत्तं, तुच्छं णाम शून्यमित्यर्थः, केन तुच्छं ? जीवेन, रहितमित्यर्थः, चीयत इति चित्तिका, 'भज्जा य
पुत्तावि य नायओ य' कण्ठ्यं, 'दायारमन्नं अणुसंक्रमंति' ददातीति दाता, य एषां ताद्विहीनानां वृत्तिं ददाति, सोगो वा

अवणिज्जइ 'उवणिज्जइ जीवियमप्पमार्यं' ॥ ४३१-३९० ॥ वृत्तं, तस्मै उपनीयते मृत्यवे फालोकभयेनेत्येवोववण्णं, जरा वण्णो-
अवदत्तादि, सर्वार्थिकोऽन्यथा भवति, पंचालराया ! वयणं सुणाहि, मा कासि कम्माइं (णि) महालयाइं (णि) अनन्ता-
नीत्यर्थः, दुस्मोचकत्वाच्च चिरस्थित्यानि । अहंपि जाणामि जहेह साहू' ॥ ४३२-३०९ ॥ वृत्तं, कण्ठयं, जो एत्थ सारो
भोगेसु य सारो ऋदलीगर्मजलदुदुदसवैमैः । किन्तु 'भोगा इमे संगकरा भवन्ति' संगं कुर्वन्तीति संगकराः, जे पुब्बं ता अम्हा-
रिसोहिं अज्जो असिद्धिधा (या) नाम अविवीतदण्णा, आर्य इति साधारामन्यणं, स्यात् कयं दुस्सजान् ? पूर्वनिदानदोषात्,
'हत्थिणपुरंमि चित्ता' ॥ ४३३-३९१ ॥ श्लोकद्वयं कण्ठयं, कामभोगं सत्तत्वात् इच्छन्नापि न शक्नोति कामपंकादुत्तु, दृष्टान्तः-
'नागो जहा पंकजलावसन्नो' ॥ ४३५-३९१ ॥ वृत्तं, नास्य किंचिदगमं नागः, स्थालायलं स्थली, सेसं कण्ठयं, साधुराह-यदि
भोगान् न शक्नोति त्यक्तुं भिक्षुमार्गमनुयातु, तेऽपि च भोगा बहुन्तराया, तत्र मूलान्तराय एव मृत्युकालः, स चार्य-अञ्चे-
इ कालो' ॥ ४३६-३९१ ॥ वृत्तं, अति एति अत्येति-त्वरितं यान्ति, रात्रयो 'न यावि भोगा पुरिसाण निच्च' भूत्वा न भवन्ति
रोगादिविधातश्च, 'उविच्च भोगा पुरिसं जहंति' उपेत्य भुज्जंत इति भोगाः, पुरुष उक्तार्थः, जहंति-त्यजन्ति भाग्यहीनं,
दिट्ठतो-दुमं जहा खीणफलं व पक्खी 'जईडसि भोगे चइं असत्तो' ॥ ४३७-३९२ ॥ वृत्तं, अज्जाइं णाम आयरियाणि, घम्मे डिठो
अण्णातरधम्मे 'सव्वपयाणकुंपी' चि छज्जीविणिकायाणकुंपयो, ता होहिंसि देवो 'इतो' इति अस्माद् मनुष्यभवादन्तरं 'विउ-
व्वी' वैक्रियशीर इत्यर्थः, 'ण तुज्झ भोगे' ॥ ४३८-३९३ ॥ सिलोमो, (वृत्तं) पुण्वद्धं कण्ठयं, मया तु मोहं कथ्यो, मोहो णामा-
नर्थक एव, वीचारशलापो विलापो विप्रलापो । 'गच्छामि रायं ! आमंतिओडसि' तमामन्य यथासुखं प्रविजहार इति ।

‘पंचालरायाऽविंयं वंभदत्तो’॥४३९-३९३॥ वृत्तं, अणुत्तरं सो नरए पविट्ठो, अण्पतिट्ठारो इत्यर्थः॥ ‘चित्तोऽवि कामेहिं विरत्त-
कामो’॥४४०-३९४॥ वृत्तं, उदत्तं नाम प्रधानं, तस्य चारित्रं तपो यः स उदत्तचारित्तपः, महातं एसतीति मेहसी, वा अणुत्तरं
संजमं पालयित्वा, वीतरागसंजममित्यर्थः, अणुत्तरं सिद्धिगई गओत्ति बेमि । नयाः एववत् ॥ वित्तसंभूज्जं तेरस्समं अ-
ज्जयणं समत्तं ॥

सम्बन्धो-णिदाणदोसो तेरसमे, चोदसमे पुण अणियाणगुणा, एतेणाभिसंबंधेणयातस्स चोदसमज्जयणस्स चत्तारि अणुओ-
गदारा उवक्कमादी, ते परुवेज्जण णामणिफ्फणो णिक्खेवे उमुयारिज्जंति, तत्थ गाहा-‘उमुओरे निक्खेवो’ ॥३५९-३९६॥
गाथा, उमुयारो चउज्जिहो-णामादि, णामउमुयारो जहा उमुयारएज्जातो, जस्स वा उमुयारेति नामं, उवणा अक्खणिक्खेवो,
दव्वतो उमुयारो दुविधो-आगमओ णोआगमओ य, आगमओ जाणए अणुवउत्तो, णोआगमतो ‘जाणग’ ॥३६०-३९६॥ गाथा,
जाणगसरीरमवियसरीरवतिरित्तो तिविधो-यगभवियादि, भावओ उमुओरे इमा गाथा-‘उमुओरनाम गोए(त्तं)’ ॥३६१-३९६॥
गाथा, कण्ठया, उमुयारस्स इमा उप्पत्ती—जे ते दोचि गोवदारया साहुअणुक्कंपयाए लद्धसंपत्ता कालं काज्जण देवलोगे चउप-
ल्लिओवमड्डिइआ देवा उववन्ना, ते तओ देवलोगओ चइउं खिइपइट्टियनयरे उववन्ना, दोऽवि भायरो जाया, तत्थ तेसिं अन्नोवि
चत्तारि इव्वदारगा वयंसया (जाया), तत्थवि भोगे भुंजिउं तहारूक्काणं थेराणं अंतिते धम्मं सोज्जण पवइया, सुचिरकालं संयमं
अणुपाजेज्जण भत्तं पच्चक्खइउं कालं काज्जण सोहम्मे कप्पे पउमगुम्मे विमाणे छावि जणा चउपल्लिओवमड्डितिया देवा उववणा,
तत्थ जे ते गोवज्जा चत्तारिवि देवा ते चइज्जण कुरुज्जणवए उमुयारपुरे नयरे एणो उमुयारो णाम राया जातो, बीओ तस्सेव

महादेवी कमलावई नाम संभुत्ता, ततितो तस्स चैव राइणो भिगुणम पुरोहितो संभुत्तो, चउत्थो तस्स चैव पुरोहिथस्स भारिया संभुत्ता वासिद्धी गोचेण जसा नामं । सो य भिगु अणवच्चो गाढं तप्पए अवच्चनिमित्तं, उवयाणए देवयाणि पुच्छइ नेमिचिए । ते दोऽपि पुव्वभवगोवा देवभवे वट्टमाणा ओहिणा जाणिउं जहा अम्हे एथस्स भिगुस्स पुरोहिथस्स पुत्ता भविस्सामो, तओ समणरूवं काज्जण उवनया भिगुसमीवं, भिगुणा सभारिएण वंदिया, सुहासणत्था य धम्मं कहंति, तेहिं दोहिवि सावगवयाणि गहियाणि, पुरोहिएण भण्णति—भगवं ! अम्हं अवच्चं होज्जचि ? साहहिं भण्णति—भविस्संति वो दुवे दारगा, ते य डहरगा चैव पव्वइस्संति, तेसिं तुव्वोहं वाधाओ ण कायव्वो पव्वयंताणं, ते सुवहुं नणं संवोहिस्संतिचि भणिज्जण पडिगया देवा, णाति-चिरेण चइज्जण य तस्स पुरोहिथस्स भारियाए वासिद्धीए दुवे उदरे पच्चायाया, ततो पुरोहितो सभारितो नगराओ विणिज्जतो, पच्चंतगामे ठितो, तत्थेव सा माहिणी पसूया, दारगा जाया, तओ मा पव्वइस्संतिचिकाउं मायाविचेण बुग्गाहिज्जंति—जहा एए पव्वइयगा दिव्वरूवाइं घेतुं मारंति, पच्चा तेसिं मंसं खायंति, तं मा तुव्वे कयाइं एएसिं अछियस्सह । अक्कया ते तंमि गामे संता वाहिं निगया-इओ य-अद्धाणपडिबण्णा साहू आगच्छन्ति, तयो ते दारगा साहू ददूण भयभीता पलायंता एगंमि वडपायवे आरूढा, साहुणो समावचीए गहियभत्तपाणा तंमि वडपायवदिट्ठे ठिया, सुहुत्तं च बीसमिज्जणं भुज्जिउं पयत्ता, ते वडारूढा पासंति सामावियं भत्तपाणं, नत्थि मंसंति, तओ चित्तिउं पयत्ता—कत्थ अम्हेहिं एयारिसाखि रूवाणि दिट्ठुज्ज्याणिचि, जाइं सभारिया, संभुद्धा, साहुणो वंदिउं गया अम्मापितस-मीवं, मायापितरं संवोहिज्जण सह मायापित्तेण पव्वइया, देवी संभुद्धा, देवीए राया संवोहिओ, ताणिपि पव्वइयाणि, एवं ताणि छावि केवलपाणं पाविज्जण णिव्वाणसुवययाणिचि ॥ णामणिप्फण्णो णिक्खेवो गतो, सुत्ताणुगमे सुत्तमुच्चारयच्चं, तं च इमं सुत्तं—देवा भवित्ताण०

॥४४१-३९७॥सिलोगो, 'पुरे भवंमी'ति अणंतरे भवे 'कीयो'ति तेसि छण्हं जणणं, पूर्यत इति पुं, पुराणं-चिरंतणं, उडुआर नाम, उडुआरपुरमित्यर्थः, 'खातं' ग्रथितं समृद्धं बहिरन्तश्च सारेण सुरलोगसरिसं मुख(त)चोण, काणणुज्जाणवाविपुक्खरणीहिं देव-लोगम्मं, 'सकम्मसेसेण०'॥४४२-३९७॥ वृत्तं, 'सकम्मसेसेण'ति देवलोगाओ अवसिडुएण 'पुराकरण'ति पुवं कतेणं संज-मेणं, कुलेसु सुदत्ते-उग्गे पड्डया । उदत्ताहं जाहं जाहंए कुलेण धोणेण य, उक्तं च-"जाहं इमाहं कुलाहं भवन्ति-अड्डाहं दित्ताहं०," संसार एव भयं संसारभयं तस्स णिव्विण्णो, जहाय भोगे मातापित्रादयश्च 'जिण्णिदमग्गो' खाप णाणदंसणचारित्ताणि, सरणं पवन्ना, अल्लु च्छु)ए गता इत्यर्थः, 'पुमत्तमागम्म कुमारचोधी०'॥४४३-३९७॥ वृत्तं, तत्थ पूर्वमेवे वयंसया 'पुमत्तमागम्म'ति माणुस्सं, देवलोगं, देवलोगा पुण माणुस्संति, तंमि माणुसे खेत्ते दोवि कुमारा तेसि पिता पुरोहितो, तस्स पत्तीवि जसा णामतो, विच्छिण्णकिची-विशालकीत्तिं, राया उडुयारो, ता देवी कमलावह्नि । 'जाहंजरामन्धु०'॥४४४-३९८॥ वृत्तं, जायत इति जातिः, जीर्यत इति जरा, जाती च जरा च जातिजरा, मृत्योर्भयं २, अतस्तथा जातिजरा मृत्युभयेन च अभिभूतो लोको, बहिं विहारो भोक्खो तस्स हेऊ णाणादीहं तम्मि अभिनिवेसितं, दित्तं, संसारक्कं छव्विहं, तंजहा-जातो जरा सुहं दुक्खं जीवितं मरणं, तस्य विमोक्षार्थं, विपश्यन्तं इड्ड्वा कामतो वे सुविरत्ता, के ते १, उच्चते-'पियपुत्तगा०'॥४४५-३९८॥ वृत्तं, पुरस्स हितः तथा 'सुचि-ण्णं'ति, ण णिदाणोवहतं, सेसं कण्ठयं । ते कामभोगेसु०'॥४४६-३९८॥ वृत्तं, कामा दुविहा-सहा रूया य, भोगा तिविधा-गंधा रसा फासा, 'ते' इति ते दारया असज्जमाणा, मणुस्सता ताव खेलासवादी, दिव्वावि विपुला चयणधम्मा य, कथं ण सज्जति १, जेण मोक्खाभिकंबी, अत्यर्थं तीव्रा श्रद्धा, तातं उवागम्म इमं उदाहु- 'असासयं०'॥४४७-३९८॥ वृत्तं, शश्वद्भवतीति श्वाश्च

न शश्वत् अशाश्वत् अतो ते ददुहे इमं इति मणुस्सभवे, विहरणं विहारः, भोग इत्यर्थः, जतो भवति 'भोगभोगाहं सुंजमाणो विहरति' 'धनुअंतराए' चि ते भोगा अंतरायवहुला, व्याघ्यादिभिरुपद्रवविशेषैः 'ण य दिहमायु' 'तम्हा' तस्मात् 'गिहांसि न रइ लभामो' 'आमंतयामो' चि आपुच्छणा, चारिस्सामो मोणं जताणि उपशमं करिप्पामः, मुणिभावो मौनं, संयममित्यर्थः, 'अह तायओ' ॥१४४८-३९१॥ वृत्तं, अथेत्यातन्तैर्य, तवस्स वाधायकं ययासी, सुक्खतो दरिसणओ य, जहा 'इमं वयं वेयविओ वयंति, जहा न होई असुआण लोगो' इममिति प्रत्यक्षीकरणे 'वय' मिति वाग्, 'विदु ज्ञाने' विंदति तमिति वेदः, विज्ज जाणगा, वेदं जाणतीति वेदविदु, किं वदन्ति अथ अपुत्रस्य लोक एव नास्ति, तस्मात् 'अहिज्ज वेए' ॥१४४९-३९१॥ वृत्तं, अधीत्य वेदान् श्रद्धादिषु च भोजयित्वा विप्रं पुत्रांश्च जनयित्वा तौश्च गृहेषु स्थापयित्वा, वीवाहयित्वेत्यर्थः, भोगांश्च शुल्का स्त्रीभिः सार्द्धं, पच्छा अंतकाले वणप्पावेसं तावसादीणि एतत्प्रवेशस्तं प्रशस्तं प्रशस्यतो वा, नातो विपर्ययेनेति । 'सोअग्गिणा आययुणिंधणेणं' ॥१४५०-४०१॥ वृत्तं, शोक एवाग्निः शोकाग्निः अतस्तेन शोकाग्निना, आत्मशुणा-रागादयः त एव च इधनं 'मोहान्मिलापज्जलणादिणं' महाणगरदाहादौ वि अधिअतरेण संततभावो जस्स सव्वतो तप्पमाणं वहरिन्नश्च लोलुप्पमाणं लोलुप्पमानं भरणपोसणकुलसंताणेषु य तुब्भे भविस्सहत्ति, बहुधा-गुनः पुनः वहुं च-बहुत्पगारं । 'पुरोहिंयं तं कमस्सोऽणुणंतं' ॥१४५१-४०१॥ वृत्तं, अधिज्जवेदादिणं जहक्कमं कामओ गुणेहिं सदादि भोच्चा सुतपदाणं च काउं, कुमारगा तस्स तं वयणं सुणिता इदमुक्तवन्तः-वेदा अधीता न भवंति ताणं' ॥१४५२-४०१॥ वृत्तं, कस्माद् ? हिंसकत्वात्, उक्तं च-अकारण-मधीयानो, ब्राह्मणस्तु युधिष्ठिरः । दुस्कीलेनाप्यधीयन्ते, कीलं तु मम रोचते ॥ १ ॥ तथा--'शिल्पमध्ययनं नाम, वृत्तं ब्राह्मण-

लक्षणम् । वृत्तस्थं ब्राह्मणं ग्राहून्तरान् वेदजीवकान् ॥ २ ॥ 'सुप्ता दद्या णिति तमं तमेण'ति अजिह्वादिया हि भोजिता
(नमो) णरगो ततोवि जं तमतसो तंमि णिति, 'जाता य पुत्ता न भवंति ताणं' जहा-सहिं पुत्तसहस्साइं, सगरो किर मेदिणि ।
पमोचूण सो समणो पव्वतितो, इह खलु पुत्ता ण ताणाए, को नाम ते अणुमन्निज्ज वाक्यं?, एतदुक्तं त्वया-अधीता(त्य) वेदा, जे
य कामगुणा त एवंविधा खणमित्तमुक्खा०' ॥४५-४०१॥ वृत्तं, खणमिति कालः सो य सत्त उस्सासणीस्सासा एस थोवो एस एव खणो
भन्नति, तावत्कालं सौख्यं विषयेषु, बहुकालदुक्खा, कामभोगासक्ता हि नरकैषूपपन्ना, अनेकानि पल्लोपमानि सागरापमानि
दुक्खमणुभवंति चि बहुकालदुक्खा, पगामदुक्खा पज्जत्तियदुक्खा, अणिकामसोक्खा ण णिकामं, अपयसिसौख्या इत्यर्थः,
संसारसोक्खस्स विपक्खभूता, प्रत्यनीकभूता इत्यर्थः, खाणी अणत्थाण उ कामभोगा, खनिः-आकरो य एकार्थं 'परि०
॥४५-४०१॥ वृत्तं, परिवर्त्यति चि याति यौवनं 'अणियत्तकामो' अणियत्तइच्छो 'अहो य रातो परितप्पमाणो' परि-ससंताव,
सर्वतस्तापः परितापः, त्रिभिर्वा योगैः तापः परितापः, असंपत्तीए सद्ददीणं, अण्णप्पमत्तो आहारार्थं सु-सुगं भत्तो-सुच्छतो
गिद्धे-माहिते अज्झोववन्ने, अथवा सरिरापत्तदारादिपु प्रसभं सुच्छतो, धणं-हिरणादि तं एसमाणे उवज्जिणमाणे उवज्जिए वा
अपरिसुंजितं चेव प्राप्नोति मत्तुं पुरिसा जं च प्राप्नोति, पक्खान्न शक्नोति तदुपभोक्तुं, व्यर्थक्रमोपाजनं भवति, अथवा एवं
परितपति-इमं च मे अत्थि०' ॥४५-४०१॥ वृत्तं, इमं च मे अत्थि सरिरे माहिलाए, गृहोपसुज्जं वा, इमं च णत्थि, तो तं उव-
ज्जिणापि, इमं कतं इमं करोमि, अथवा अच्छउ वा तं इमं अद्धकणं, इमं ताव करोमि, तंमि दरनिट्ठविते तं चेव, तं एवमेवमत्त्यर्थं
लालक्यमाणं हरतीति हरः, मत्तुमित्यर्थः, किं बाहिरा मत्तुना, नित्युच्यते, हरंतीति हराः-व्याधयः शुहुत्तदिवससंवच्छरा वा आयुं

श्रीउत्तरा०

चूर्णौ

१४

इपुकारीये

॥२४॥

हरति, उक्तं च-किं तेरिं ण वीरेया आसकिसेरीहिं सिम्वलगाणं । आरुवलमोडयाणं दिवसाणं आवडंतणं? ॥ १ ॥ एवं णञ्चा कहं पमातो कोरेय्वो धम्मेऽपि ता?, 'धणं पभूतं०'॥४५६-४०२॥ वृत्तं कण्ठ्यं । कुमारागाह- 'धणेण किं धम्मधुराहि०'॥४५७-४०२॥ वृत्तं, धम्मधुरा-संज्ञमधुरा, सयणो एवसंयुयादि, कामगुणा सदादि, उक्तं च-"छुट्ठणं गम्माइ सारं दारं च पुत्रदारं च । अति-णियगंपि सरीरं छुट्ठेउपवसस गंतव्वं ॥ १ ॥" 'समणा भविस्सामु गुणोहधारी' गुणोहो-अद्वारस सीलगसहस्साणि धांता 'वहिं विहारा अभिगम्म भि[हि]क्व' बहिर्विहारो स्थित्वा भिक्खारा भविस्सामो, बहिर्विहारो णाम अप्पडिवद्धविहारोपि ता । आह-यदयुक्तं ग्राक् 'णिव्वाणमगास्स विपक्खभूता' प्रत्यनीकभूता तं निर्वाणमेव नास्ति, कुतः?, वंधामावात्, कथं वन्थो नास्ति?, जीवाभावात्, कथं जीवो नास्ति?, 'जहाय अग्गी अरणीडसंतो०'॥४५८-४०२॥ वृत्तं, येन प्रकारेण यथा, अंगती-त्यग्निः, उत्तरारणि संयोगात् मध्यमानोऽभूत्वा सम्भवति, विद्यते उपलभ्यत इत्यर्थः, भूत्वा चोत्तरकालं न भवति, इत्येवं जीवोऽभूत्वा भवति, उक्तं च--'एतावानेव पुरुषो, यावानिन्द्रियगोचरः । भद्रे! वृक्षपदं ह्येतद्यद्वदन्ति बहुश्रुताः ॥ १ ॥' तथा क्षीरेऽपि कालान्तरपरिमाणात्, तथाऽन्याथेयपुरुषप्रयत्नाच्च सर्पिरूपद्यते अभूत्वा, उत्तरकालं च न भवति यथा, एवमात्माऽपि 'एवमेव जाता?' एवमवधारणे, जाता इति पुत्रा, सरीरमि संचा संमुच्छिस्संति अजसंयातवत्, णासनिचि प्रलयमेति एवमात्मापि, एवं तैकाल)मपि, एवमेव हात्मा, तथाविधनाशोपलब्धौ भस्म विशुद्धं कलेदत(प्रक्षित)मिति, चिच्चमात्र आत्मा, कुमारकावाहतु, श्रुतं नास्त्यत्मा-तदभावाच्च निर्वाणवैफल्यमिति, अत्रोन्यते-(अस्ति निर्वाणं) कुतः?, स्वभावव्यवस्थितत्वात्, इह यो भावः येन भावेन व्यवस्थितः सोऽस्ति, को दृष्टान्तः?, यथा घटः स्वेन भावेन व्यवस्थितः, तस्मात् स्वभावव्यवस्थानात् पश्यामः जीवोऽस्तीति, इतश्च

जीवोऽस्ति, कुतः ? प्राणापाननिमेषोन्मेषजीवनमोगतेन्द्रियान्तरविकासुखदुःखोपलब्धेः इत्यात्मनि एते भावा भवन्ति, को दृष्टान्तः-यथा वायुः, शाखाभङ्गैः करणैरप्रत्यक्षोऽव्यस्मदतिमिरुपलभ्यते, तथा चात्मा प्राणापाननिमेषोन्मेषजीवनमोगतेन्द्रियान्तरविकासुखदुःखेच्छाद्वेषप्रयत्नप्रभृतिभिः प्रत्यक्षैरनुमीयते अस्ति स जीवो एषां भावानां कर्तेति, तस्मात् प्राणापाननिमेषोन्मेषजीवनमोगतेन्द्रियान्तरविकासुखदुःखोपलब्धेरपि पश्यामः, जीवोऽस्तीति, इतश्च जीवोऽस्ति, कुतः ? पूर्ववृत्तार्थस्मरणं, को दृष्टान्तः ? यथा घटाः पूर्ववृत्तस्मर्त्ता न भवति न च तथाऽऽत्मा, आत्मा हि इहलोकवृत्तानामर्थानां कश्चिच्च परलोक-वृत्तानामर्थानां जातिस्मर्त्ता भवति, तस्मात् पूर्ववृत्तस्मरणात् पश्यामः जीवोऽस्ति, यदस्तीति कथं निस्सरन् अविशन् वा नोपलभ्यते ? उच्यते-‘नोद्दिग्यगिज्जु’ ॥४५९-४०३॥ वृत्तं, नोद्दिग्यग्राहः, कथं नोद्दिग्यग्राहः ? उच्यते, अमूर्तत्वात्, नोद्दिन्द्रियं मनः, मनश्चात्रैव, अतः स्वप्रत्यक्ष एवायमात्मा, कस्मात् ? उच्यते-त्रैकाल्यकार्यपदेशात्, तदथा कु(ञ्ज)तवानहं जनेऽहं ज्ञास्येऽहमिति योऽयं त्रिकालकार्यव्यपदेशहेतुः अहंप्रत्ययोज्यमातुमानिको न, नागमिकः, किं तर्हि ? स्वप्रत्यक्ष एवायं, अनैवात्मनां प्रतिपाद्यत्वात्, नायमनात्मके घटादाबुधलभ्यते, इहेन्द्रियतिरिक्तो विज्ञाता तदुपरमेऽपि तदुपलब्धार्थानुस्मरणात्, यो हि तदुपरमेऽपि तदुपलब्धमनुस्मरति स तस्मात् अर्थान्तरागुपलब्धा दृष्टः, यथा-यंचवातानोपलब्धार्थानुस्मर्त्ता देवदत्त इति, अतः नोद्दिग्यगिज्जु अलुप्तभावादिति, अमूर्तत्वाच्च नित्यः, आह-आकाशस्यैव नित्यस्यामूर्तस्य कथं जीवस्य बन्धो भवति ? उच्यते, ‘अवबन्धहेतुं णिततस्स बंधं’ आत्मानं प्रति यद्वर्त्तते तदव्यात्मं, तच्च रागद्वेषमोहभ्रमादशनाविरतिप्रमादकपय-योगा, ‘हेतु’चि हेतुः कारणं तु, अपदेशः-निमित्तं, अस्मात् कारणात् नित्यत्वामूर्तत्वं सामान्येऽपि आकाशस्य सति वैशेषिको

श्रीउत्तरा०

वृणा

28

इष्टकारीय

॥३३॥

धर्मः अध्यात्मकृतो वन्द्यहेतुः जीवस्य संसारहेतुः, कथं वन्द्यमाहुः।-‘जहा वयं धम्ममजाणमाणां’॥४६०-४०३॥ वृत्तं, येन प्रकारेण यथा, वयमित्यात्मनिर्देशः, जैनं धर्ममजानमानाः, पातयन्ति पासयति वा पापं रागद्वेषोदभवं साधुषु उद्वेजनदिमित्तकं पुरा-अथमं क्रियत इति कर्म अकार्षीत्, ओरुद्धमाणा जं तुवोहं घणियं समं लभंता, परिरक्खिवज्जंता साधु एलका (संपका) तं णेव भुज्जोऽपि समापारामो पावं गिहवासं चरंति, किमर्थं गृहवासे रतिं न लभहं, तेणति । ‘अब्भाहयंमि’॥४६१-४०३॥ सिलोगो, वायुरादिद्वेतेण, जहा मिगज्जहं वाहेण अब्भाहयं-वागुराए परिक्खित्तं असोहणाणि पहरणाणि पडंति, तत्त्वध्यानि भूमीए वां पडंति, एवं अस्याहते लोके गिहवासे न रमासो । पुरोहित आह-‘केण अब्भाहओ लोओ’॥४६२-४०४॥ सिलोगो, कण्ठ्वा, पुच्छाए कुमारकाह-‘मच्चुण्डाब्भाहओ लोओ’॥४६३-४०४॥ वृत्तं, पुब्बद्धं कण्ठ्वा, असोहा रयणी, किं दिवसतो ण मरति ?, उच्चते-लोफासिद्धं यन्मरतीति (रत्ति) वाहरती य, अहवा सो न दिवसे विणा (रचीए) तेण रत्ती भण्णति, अपच्छिमन्वाद्वा णियमा रत्ती, कहां मारेती ?, उच्चते-‘जा जा वच्चइ रयणी’॥४६४-४०४॥ सिलोगो, ‘जा जा’ इति वीप्सा, सेसं कण्ठ्वा, ‘जा जा वच्चइ रयणी’॥४६५-४०४॥ सिलोगो, कण्ठ्वा! आह-सत्यमेतत्, किन्तु, किंचिकालं(संवस) अतो एगद्धा चेव पव्वयामो, उच्चते-‘एगओ संवसित्ताणं’॥४६६-४०५॥ सिलोगो, ‘एगनो’ चि एगद्धा, किंचिकालं संवसित्ताणं ‘दुहओ’चि अम्हे दोऽपि जणाइं ‘संमत्तसंजुत’चि तुवम पज्जयं धम्मं गहाय पच्छा जाया ! गमिस्सामो, अणियत्तवासी गामे एगरातीओ णगरे पंचरा-तीयो भिक्खाहारा, आह-‘जस्सोत्थि मच्चुणा सक्खं’॥४६७-४०५॥ सिलोगो, ‘जस्स’चि णिदेसे ‘अथ’ इति आमन्त्रणं, सख्यं-मित्रता, जस्स होज्ज मच्चुसक्खं दिट्ठं तेणं, जस्स किल जमो भिचो सो तेण णिज्जमाणो भणति-किंचिकालं सह

वेकखह, न य तेण उब्बिक्खितं, वच्च जेहिं ता णिलुक्को जणों धेयति, जो वा जाणति अयमारोद्धं सो हु कंखे सुए सियां जहा कल्लं जहामोसि 'अज्जेव धम्मं पडिवज्जयामो'॥४६८-४०५॥सिलोगो, अद्येव साम्प्रतं, धम्मो-समणधम्मो, पडिवज्जामो अय्युपगच्छामो, न पुणब्भुवगच्छामो संसारं, अणागयं नेव य अत्थि किंचि' जं अम्हेहिं न युत्तुपुवं अणंते संसारं देविदचकक- वड्डित्तणे देवेसु, अथवा नास्ति मृत्योः कुत्रचिदगमः, न विद्यते किंचिदस्याज्ञातं, न भवति, अणागयं नेव य अत्थि किंचि, एवं ज्ञात्वा श्रद्धाक्षेमं श्रेयःकिन्नो विणाहन्तु रागं, रागो-ममत्तभावो, उक्तं च- 'अयं णं भंते ! जीवे एगमेगस्स जीवस्स माइत्ताए पियत्ताए माइत्ताए भगिणित्ताए पुत्तत्ताए धूयत्ताए सुण्हत्ताए भज्जत्ताए सुहिसयणसंवंधसंयुत्ताए उववणपुव्वे ? हंता गोयमा ! अमर्ति अदुवा अणंतबुत्तो'त्ति । ततो तं पुरोहितं पव्वज्जाभिमुखं स्थितं ज्ञात्वा तस्य बंभणी धम्मविगंधं करोति, ततो पुरोहितो भगति-पहीणपुत्तस्स हु नत्थि वासो'॥४६९-४०६॥सिलोगो, पहीणपुत्तस्स उ णत्थि वासो, गुहे इति वाक्यशेषः, 'वासिद्धि' ति आमन्त्रणं, शिक्षोः चर्या भिक्षुचर्या, भिक्षाचरियाकालो पुरश्चरणकाल इत्यर्थः, उक्तं च- 'प्रथमे वयसि नाधीतं, द्वितीये ना- जितं धनम् । तृतीये न तपस्तप्तं, चतुर्थे किं करिष्यति ? ॥ १ ॥' दिट्ठतो जहा दारुस्स सहाओ छायं (थाणुं) सो तं सारक्खणं सहायकृत्यं च कुर्वन्ति, छिन्नो हि गम्मा विणासं च पावंति, तेहव वाहं थाणुभूतो, अब्बेवि दिट्ठता— 'पंखाविहूणो व जहेव पक्खी' ॥४७०-४०६॥ वृत्तं, पंखाविहीणो पक्खी पलायणे ण समत्थो मज्जारदीहिं विणासं पावति, संगामे वा उवाड्ढिते भिच्च- विहूणो राया सच्चहिं णासिज्जति, सारो घणं, विवक्तसारो वणिज इव सधुमज्जे पोतविणासेण पहीणपुत्तोमि तथा अहंपि, माइणी आह- 'सुसंभिया'॥४७१-४०६॥सिलोगो, सुट्ठु संहिता सुसंहिता, सुसंस्कृता द्रव्यादिभिरुपकरणैर्हि कामगुणाः-शुब्दादयः

इमे इति त्रै साम्प्रतं गृहे वर्तन्ते, संपीडताः, सम्यक् पण्डिताः, अग्निरसानां सुखानां वराः प्रथानाः प्रभूतान्द्रुकाः, त एवं-
 गुणजातीए सुंजामु ता कामगुणे पगामं, पञ्चत्तियं कामं, गमिस्सामु पहाणमगं पहाणमगो णाम ज्ञानंदसणचरित्ताणि,
 दसविधो वा समणधम्मो, पहाणं वा मगं पहाणमगं, तीर्थक्राणामित्यर्थः, पुरोहित आह-‘सुत्ता रसा०’॥४७२-४०७॥ वृत्तं, के
 ते भुत्ता !, रसा भोगा इत्यर्थः, हे भवति जहाति तव यौवनमित्यर्थः, न असंजमं, संजमहा जीवियणिमित्तं पजहामि भोगे,
 लामं अलामं च सुहं च दुक्कं संविकवमाणो सहमाण इत्यर्थः, कारिस्सामि मोगं मुनिभावो मौनं, संयममित्यर्थः, माहणी
 आह-‘मा हू तुमं०’॥४७२-४०७॥ वृत्तं, मा पडिसेधे, हू पूरणे, समणो सोदरिया भाताति कामभोगा (वा) जुन्नो व हंसो णदीए
 पडिसोयं गंतुं अचारयंतो अणुसोतमेव गच्छति, एवं तुमंयि दुरणुचरसंजमभावहणअसमथो भायदीणं भोगाणं वा सुमरिहिसि, अतो
 ‘सुंजाहि’ कण्ठ्यं, पुरोहित आह-‘जहा य मोहं०’॥४७४-४०८॥ वृत्तं, येन प्रकारेण यथा हे मोती! ‘तनुजः’ तनुः-शरीरं, सुजा-
 स्यां गच्छतीति भुजङ्गः ‘निम्मोअणि’ कंचुकं ‘हिच्छा’ छंदुचा ‘पलाइ’ गच्छति, मुत्तिच्चि णिरवेक्खो, अपडिउद्ध इत्यर्थः,
 ‘एमेए’ति एवमेते भुजङ्गवत् ‘जाया’ इति पुत्रा ‘पयंहति भोए’ अत्यर्थं चयति पयंहति, तेऽहं कहां नाणुगमिस्सामिक्को,
 एगो रागदोसराहितो अहं सयणादी अवदाय, कहां वा अहं एगो अच्चाहिमि?, ‘छिंदिउ जालं०’॥४७५-४०९॥ वृत्तं, जालं मच्छ-
 जालं अबलं दुब्बलभित्तिवात् रोहिता मच्छा, एवं वयं मोहजालं छिंदितु धूरिवहति धुर्यः संयमधुरावहणसीला तपांसि उदा-
 राणि-उत्तमानि वीरास्तपस्वराः भिक्षोश्चरिया भिक्षुचरिया अतो तं धीरा हू भिक्षवायरियं चरंति, ‘एवमेए’ति पुत्तेसु
 संजमणिद्वितमतीसु ‘नहे व कुंचा०’॥४७६-४०९॥ वृत्तं, णमे-आकासे कोंचाण पंतीओ आगच्छंतीओ तताओ-वितताओ दलेसु-

छिंदेतु वोलेतु(न्ति)एवं सति'पुत्ता य'कण्ठं। स्वयं'पुरोहितं तं ससुयं०'॥४७७-४०९॥ वृत्तं, पुवद्धं कण्ठय,कुडुंवसारो हिरणा-
दि विउलं-चहुगं उचमं-पहाणं, अन्नभोगेहितो तं राया मेण्हिउमारद्धो, पच्छा तेउवि अभिक्खं-पुणो पुणो, सम्म उवाय ससुवाय,
किमुवाच ? उच्यते—'वंतासी पुरिसो रागं०'॥४७८-४०९॥ वृत्तं, वंतं असिउं शीलं यस्यासौ वन्ताशी, पुरिसो उक्तार्थः, हे
राजन् ! न सोहति पसंसितो, कहं वंतासी भवति ? जेण माहणेण परिच्चवं धणं, कण्ठय 'सव्वं जगं जह तुहं(तव)०'॥४७९-४०९॥
सिलोगो, कण्ठय, गवरंणेव ताणाय तं तवचि परलोए, उक्तं-च'अत्थेण गंदराया न ताइओ गोहणेण छुइअन्नो । धक्केण तिलय-
सेट्ठी पुचेंहिं न ताइओ सगरो ॥ १ ॥' किंच-'मरिहिसि रागं ! जया०'॥४८०-४०९॥ सिलोगो, अवस्स यदा तदा दिवा रात्रौ
वा, उक्तं-च-'धुवं उट्ठं तणं कट्ठं धुवभिन्नं मडियासयं भाणं । जातस्स धुवं मरणं तूरह हितमप्यणो काउं ॥ १ ॥' मनो रमयन्तीति
मनोरमाः, कामगुणा सहृदयो, अत्यर्थं जहाय-यहाय, न ते अपुणवच्छित्ति भणितं होति । 'इ(ए)को हु धम्मो नरदेव ! ताणं'
एक्को-रागदोसरहितो, अथवा स एव एक्को धम्मो, नराणं देव नरदेव ! ताणं भवति, नान्यः कश्चिचाणं भवति स्वजनादि, एवं
स्वजनधनादि असरणादि गाउं 'णाहं रमे पक्खिणि पंजरे वा०'॥४८१-४११॥ वृत्तं, पंजरो दुक्खभूतो, एवं संसारो दुक्खभूतो,
णेहसताणं छिदिउं चरिसामि मोणं, धुनिभावो मौनं, संजममित्यर्थः, किंचणं दव्वे भावे य, दव्वकिंचणं हिरणादि, भावकिंचणं
कोहादि, 'उच्चुक्कडा' अमायी, गिरामिसा अहिरणसुवणिण्या, परिगहारंमक्तेसु दोसेसु णियत्तत्वात्, 'दव्वगिणा जहा
रणे० ॥ ४८२ ॥ सिलोगो, पुवद्धं कण्ठयं, अन्ने सत्ता पमोयंति एरिसंजंति याहादयो, दोसं गच्छंति जे तत्थ उज्झंति,
सत्ता रागद्वेषवसगा संतो, दहमानेसु, 'एवमेव वयं मूढा०'॥४८३-४११॥ सिलोगो, कण्ठय। भोगे सु(भो)ज्जा०'॥४८४-४११॥

सिलोगो, भोगान् शुल्का इदाणि वमिन्ता लहु-चातो वल्ले भूता लहुभूता, जहा सो वातो अप्पडिवद्धो सदा गच्छत्येव एवं अप्पडिवद्धविहारिणो आमोदमाणा मुदहरा, सो संजमे णंदिं मन्नति, दिया इति दो वारा जाता द्विजाः, पक्षिण इत्यर्थः, एकस्मिं अण्डजत्वेन पच्छा अण्डयं भित्त्वा जायते पक्षिणो, कामताः कामति स्वेच्छया इत्यर्थः, एवं लहुभूताविहारिणो आमोद-
माणा विहग इव विष्णुमुक्ता जण्णं २ दिसं इच्छन्ति ते तण्णं दिसं अप्पडिवद्धा गच्छन्ति-इमे य लद्धा फंदन्ति०॥४८५-४९॥
सिलोगो, 'इमे' इति प्रत्यक्षं लद्धा-प्राप्ताः, के ते ? शब्दादयो विषयाः, फंदन्तीति(फंदो)चला-अणिच्वा, मम इति आत्मानिदेशः, हत्यपत्ता, अज्ज इति आमन्त्रणं अथवा अज्ज दिवसे संपदुपेता, वयं च सत्ता एवेसु कामेसु चलासु, एते असासए, णिव्याणं, छड्ढिहामो जहा इमेहिं छड्ढिता । स्यात् किमर्थं छड्ढिज्जन्ति?, उच्यते- 'सामिसं कुललं दिस्सा०'॥४८६-४९॥ सिलोगो, सह
आमिसेण सामिसो, कुललो-गिद्धो सउलिया वा, मंसपिसीए गहिताए अन्नाहिं सउलियाहिं वाहिज्जन्ति, चत्ताए ण वाहिज्जन्ति, अतो 'आमिसं सव्वमुज्झित्ता' कण्ठः । 'गिद्धोवमे य णच्चा०'॥४८७-४९॥ सिलोगो, गिद्धेण वा उयमा जेसिं कामाणं ते इमे
गिद्धोवमा, जहा सो गिद्धो सामिसो वावज्जति, णिरामिसो ण वावज्जति, चत्ताए ण वाहिज्जन्ति, चत्ताए ण वाहिज्जन्ति, अतो गिद्धोवमे भोगे णच्चाणं, संसारं वड्डुतिचि संसारवड्डुणे, 'उरगो सुवणणपासिच्च' उरेण गच्छतीति उरगः, सप्पमे-सुवण्णो
गरुडो उरओ तस्स पाप्पे, अब्भासे समीपे इत्यर्थः, संक्रमाणे-वीहमाणो तणु-मंदं चरति, एवं विसयकसाएसु तणु अंबा(संच)रे
'नायुव्व(नागो वा) बंधणं छित्ता०'॥४८८-४९॥ सिलोगो, जहा हत्थी वारीतो बंधणां छेत्ता वसहिं अप्पणो वए, तस्स वसहिं
अड्ढी, वनमित्यर्थः, एवं सद्धं वसहिं वए 'इति' चि यदुक्कं 'एतं पत्थं' एतत् पत्थं, यत् स्नेहपासं छेत्ता, हे महाराय ! उ-सु-

आरात्ति मे सुतं, इति उपप्रदर्शनार्थं 'मे' इति मया श्रुतं, ज्ञातमित्यर्थः, किञ्चुक्तं भवति ? नाग इव स्नेहवन्धनं छित्त्वा आत्मानं सद्धं वसहिं नय, एतत् पथ्यं हे महाराजाः, एतत् मया श्रुतं साधुसमीपे । 'चहत्ता विपुलं रज्जं' ॥४८९-४१॥ सिलोगो, त्यक्त्वा विपुलं-विस्तीर्णं राब्दं-राजं, काम्यं इति कामाः, ग्रार्थ्यन्त इत्यर्थः, सुज्यंत इति भोगाः, अतस्ते भोगा दुःखं त्यज्यन्त इति दुस्त्यजाः, निव्विसया-सद्दिदिसयराहिया गिरामिसा-धणामिसेण रहिता निण्णेहा-पुत्तदाइसु णिम्ममत्ता णिपडि-ग्गहा दुपदादिसु । 'सम्मं धम्मं वियाणित्ता' ॥४९०-४१॥ सिलोगो, 'सम्मं' जहावस्थितं संसारे सम्भावो धम्मो तं सम्मं वियाणिता जहा कामभोगा सयणधणादि वा न परित्राणाय अतो चित्त्वा कामयुणे वरे, वरे-ग्रधाने, त्वं परिगृह्य इत्यर्थः, प्रकरणेण गृह्य प्रगृह्य, 'अहक्खवातं' इति यथा ख्यातं तथा प्ररूपितं, अथवा कामं चीतरागचरितमित्यर्थः, घोरं-भयानकं, कातराणां दुरनुचरं, घोरो परक्कमो जेसिं ते घोरपरक्कमा, दुरनुचरपरक्कमा इत्यर्थः । 'एवं ते कमसो बुद्धा' ॥४९१-४१॥ सिलोगो, एवमनेन प्रकारेण कमसो-परिवाडिंए बुद्धा संब्वे-छावि जणा धम्मपरायणा-धम्मोद्धता 'जम्ममच्चुभउव्विग्गा' जननं जन्म, मरणं मृत्युः, जन्मश्च मृत्युश्च जन्ममृत्यु तवैव भयं जन्ममृत्युभयं तस्मा, भयस्सुव्विग्गो भीतो-त्रस्ताः दानुवाः 'दुक्खल-स्संतगवेसिणो' दुक्खलस्स अतो-भोक्खो तं गवेसंति मार्गतीत्यर्थः, 'सासणि विगत' ॥४९२-४१॥ सिलोगो, 'आसु अनुशिद्यो' आसीति शासनं, विगतमोहो-केवलणाणी तेसिं सासणे 'पुत्तिं भावणाभाविआ' पुत्त्वभवे संजमवासणाए भाविता, विसेसिता इत्यर्थः, पुत्त्वद्धं कण्ठ्यं । इदानीं तेसिं णासुकिक्कत्तणा किज्जइ-राया सह देवीए' ॥४९३-४१॥ सिलोगो, राया उसुयारो णाम सह कमलावतीए महादेवीए, माहणो भिगू पुरोहितो, माहणी जसा, ते य दारगा, सव्वेवि एते परिणिव्वुत्ता, निव्वणं निर्वृतिः, परि-

निवृण इति वेमि । गथाः पूर्ववत् ॥ चोदसणहं उत्तरद्धयणाणं बुण्णी सम्मत्ता १४ ॥

उक्तं चतुर्दशमध्यायनं, इदानीं पंचदशमुच्यते-तस्य कोऽभिसम्बन्धः ? सम्बन्धो वक्तव्यः, स च त्रिविधः, तद्यथा-सूत्र-प्रकरणाध्यायसम्बन्धद्विविधः स्मृतः । केचित्तु अविशेषण, अतः सम्बन्ध इष्यते ॥ १ ॥ केचित्तु आचार्यो अविशेषेण-एकविधमेव सम्बन्धं व्याचक्षते, तद्यथा-सूत्रस्य सह सूत्रेण सम्बन्धः, यथा चतुर्दशमे धर्मकर्मसूत्रं एते परिणिबृतेति, पंचदशमस्य आदि-सूत्र-भोणं चरिस्सामित्ति, परिनिर्वाणं च सुतेरेयतीत्येव सम्बन्धः, तथा प्रकरणसम्बन्धो यथा चतुर्दशमे धर्मकथाप्रकरणं व्यावर्ण्यते एवं पञ्चदशमेऽपि धर्मकथैव वर्ण्यते, तथा अध्ययनसम्बन्धः-चतुर्दशमेऽध्ययने अनिदानस्य गुणा व्यवर्णिता, एवं पञ्चदशमेऽपि अनिदानगुणसंपन्न एव भिक्षुर्भवति, अथवा सामान्येनाध्ययनसम्बन्ध एव वर्ण्यते, अनेन सम्बन्धेनावातस्यास्याध्य-यनस्यानुयोगद्वारचतुष्टय-उपक्रमो निक्षेपः अनुगमो नय इति, 'क्रमु पादविक्षेपे' उपक्रमणसुपक्रमः उपक्रम्यते वाऽनेनेत्युपक्रमः, तथा निक्षेपः 'क्षिप् प्ररणे' निक्षेपणं निक्षेपः, तथा अनुगमः 'गमु सु पृ गतो' अनुगमनमनुगमः, अनुगम्यते वाऽनेनेत्यनुगमः, अनुगम्यते वाऽनेनेत्यनुगमः, तथा नयः 'णीञ् प्राणणे' नयनं नयः, नीयते वाऽनेनेति नयः, उपक्रमो गामादिकः पड्विययः, मावो द्विविधः-गुरुभावोपक्रमः शास्त्रोपक्रमश्च, अयं गुरुभावोपक्रमः-जो जेण पगारेणं तुस्सति करोति पयाणुविचीहि । आराहणाणं मग्गो सोच्चिय अब्भाहतो तस्य ॥ १ ॥ शास्त्रोपक्रमः आनुपूर्व्यादिकः पड्विविधः, स च पूर्वोक्त एवमनुयोगद्वारे, निक्षेपद्विविधः, ओधीनिषन्नः नामनिषन्नः सूत्रालापकानिषन्नश्चेति, ओधीनिषन्नः पूर्वोक्तः, नामनिषन्ननिक्षेपः सार्भिक्षुकामेति भिक्षुशब्दस्य निक्षेपः- 'निसखेवो भिक्खुमी चउज्जिवहो' ॥३७३-४१३॥ गथा, इत्यादि, नामस्थापने पूर्ववत्, द्रव्यभिच्छिद्धिविधः-आगमनोआगमार्था,

आगतः पूर्वोक्तः, नोआगततद्विविधः-ज्ञारी० भव्यशरीर० व्यतिरिक्तो, व्यतिरिक्तश्च निहन्वादि, मोक्षाधिकारशून्यत्वाद्, द्रव्यं कुकर्मशहस्त्वं भिनत्ति असौ भावमिश्रः, अथवा भेत्ता भेदनं भेत्तव्यं वेति द्रव्ये भावे च, द्रव्ये भेत्ता रहकारादि भेदनं परश्चादि भेत्तव्यं काष्ठादि, भावतः भेत्ता साधुः भेदनं तपादि भेत्तव्यानि अमूनि रागद्वेषौ दण्डास्त्रयः गौरवास्त्रयः विकथाश्चत्वारः (तप्तः) भेत्ताश्चत्वारः (तप्तः) क्रमयाश्चत्वारः प्रमादाः पञ्च एवमादीनि भेत्तव्यानि, भिन्दं तु भावमिश्रुर्भवति, उक्तो नामनिष्पन्नो निक्षेपः । इदानीं ह्यत्राढ्यपकनिष्पन्नो निक्षेपः (स च) अवसरप्राप्तोऽपि न निक्षिप्यते, कुतः?, ह्यत्राभावाद्, असाति ह्यत्र कस्यालापकाः?, ह्यत्र ह्यत्रानुगमे, ह्यत्रमुच्चारणीयं, सोऽनुगमो द्विविधः-ह्यत्रानुगमो निर्युक्त्यनुगमश्च, ह्यत्रानुगमे ह्यत्रमुच्चारणीयं अस्खलितादि, निर्युक्त्यनुगमो निक्षेपः-निक्षेपानिर्युक्त्यनुगमः उपोद्घातनिर्युक्त्यनुगमः ह्यत्रस्पर्शिकानिर्युक्त्यनुगमश्चेति, निक्षेपनिर्युक्त्यनुगतैव नामस्थानादियप्रज्वनेन, उपोद्घातनिर्युक्त्यनुगमः इमाहि दोहि मूलदारगाहाहि अणुगतव्यो 'उद्देस०' ॥ गाथा, 'किं कतिविधं०' ॥ गाथा, 'एवमवस्थिते ह्यत्रस्पर्शिकादि चतुष्टयं युगपद्गच्छन्ति, तथा चोक्तं-एतद्य य सुत्ताणुगमो मुत्तालावगतो य निक्खेवो । सुत्तफासिय' णिज्जुत्ती णया य पतिसुत्तमायोन्ज्या ॥ १ ॥' ह्यत्रानुगमे ह्यत्रं, तच्चेदं-‘मोणं चरिस्सामि०’ ॥ ४९४ ॥ इत्तं, मन्यते तिका-लवस्थितं जगदिति मुनिः, मुनिभावो मौनं, चरिस्सामो 'चर गतिभक्षणयोः' मुनित्वमाचरिष्यामः, 'समिच्च धम्मं' सं एत्य समेत्य 'इण् गतौ' धर्म्मं प्राप्य इत्यर्थः श्रुतधर्म्मं, चारित्रधर्म्मं चरिस्सामो, ज्ञानदर्शनेन चारित्रतपोभिः 'उज्जुक्खे' ऋजुभावं कृत्वा 'सोधी उज्जुयभावस्से'ति, 'गियाणाछिण्णे'ति 'दार् लवने' प्राणातिपातादिबन्धकरणरहितः छिन्नबन्धनोऽभिधीयते, अप्रमत्त-संगत इत्यर्थः, 'संथवं जहिज्ज' संस्तवो द्विविधः-संवाससंस्तवः वचनसंस्तवश्च, अशोभनैः सह संवासाः, वचनसंस्तवश्च तेषा-

मेव यः तत्परित्यजेत्, 'अकामकामे' अकामः-अपगतकामः, कामो द्विविधः-इच्छाकामो मदनकामश्च, अपगतकामस्य या इच्छा तां कामयति, सा च कामेच्छा मोक्षं कामयतीति, प्रार्थयतीत्यर्थः, 'अण्णायएसी परिन्वए' अज्ञातैषी, अज्ञातमज्ञातेन एते-भिचिन्ते असौ अज्ञातैषी, निश्चादिरहित इत्यर्थः, परिव्रजेत्-समन्ताद् व्रजेत्, सर्वप्रकारं सर्वभावेनेत्यर्थः, य एवंगुणविशिष्टः स मिधुर्भवति। 'राओवरयं चरिज्ज लादे' ॥४९५-४३०॥ इत्यादि, रात्रादुपरतं चेत, किमुतं भवति?, रात्रौ न सुइके, रात्रौ गतादि क्रियां न कुर्यात्, चित्ते विरतीभावात्, विरतिग्रहणाच्चात्रिं गृह्यते, पंच महाव्रतादिकं कर्मचयरिकीकरणे चारित्रं, वेदं वेत्तीति वेदमिव, वेदः श्रुतज्ञानं, संपन्नो भवेदित्यर्थः, अत्रा रक्षितो चारित्रात्मरक्षितो भवेत्, प्राज्ञो-विदुः, संपन्नो आयोपाय-विधिज्ञो भवेत्, उत्सर्गापवादद्रव्याद्यापदादिको य उपायः, 'अभिभूय परिसहान्' अभिभूय तिरस्कृत्य, 'सच्चदंसी' आत्मवत्सर्वदर्शी भवेत्, जे कमिहवि न मुच्छिए' यः कस्मिंश्चिदपि न मूर्छितो भवति, न रागं गच्छतीत्यर्थः, प्रतिपक्षेण द्वयं न गच्छतीति स मिधुरिति॥'अक्कोसवहं' ॥४९६-४२०॥ इत्यादि, एवं वक्ष्यमाणेषु रागद्वेषविभुक्तेन भवितव्यं, यदि कश्चिदाक्रोशयति वन्यं वा करोति, तद्विचिन्तयित्वा आलोच्य धीरो भवेत्, न क्षोभः करणीयः, कथम्?-आक्रोशाति मां घालः तत्र लाभ एव मन्तव्यः, दिष्टया वा यद् मां न ताडयति, ताडयत्यपि घाले लाभ एव मन्तव्यः, दिष्टया च यन्मां जीवितान्न व्यपरोपयति, एवमादि, तथा च "आकुप्येन मतिमता तत्कार्यविचारणे मतिः कार्यो। यदि सत्यं कः कोपः? स्यादनृतं किन्तु कोपेन ? ॥ १ ॥" मुनिभूत्वा गच्छेत्, ज्ञानी भूत्वा संयमं अव्यग्रमनाः चेत, यापयन्नित्यभात्मगुणः, सचारित्रात्मको गुप्तो भवेत् इति, अव्यग्रमनसा असंग्रहेन च भवितव्यं, कथं?, दुःखे समुत्पन्ने न शोकाच्चैनं भवितव्यं, सुखे च समुत्पन्ने न प्रहृष्टेन भवितव्यं, एवं सर्वमपि

रागद्वेयात्मकं यः सहते क्षमते स भिक्षुर्भवति । 'पतं सयणासनं०'॥४९७-४२०॥ इत्यादि, एषु च कारणेषु अरक्तद्विष्टेन भवितव्यं, पतं-निकटं अशोभनं शयनासनानि भजित्वा-सेवित्वा 'भञ्ज सेवायां' शीतोष्णं च सेवित्वा, नानाप्रकारं च दंससकादि प्राप्य, नानाप्रकारं मत्स्यपिशुकपट्टादादि, अन्यग्रामनसा अंसग्रहेन भवितव्यं, रागद्वेयविमुक्तेनेत्यर्थः, य एतत् कृत्स्नं परीस-हजातं सहते स भिक्षुर्भवति॥ 'नो सक्थिमिच्छह०'॥४९८-४२०॥ इत्यादि, एषु च सवृत्तादिषु रागो न करणीयः, यदि कश्चि-त्सत्कारं करोति, अभ्युत्थानादिकं, न तदिच्छेत् न ग्रथयेत्, शोभनो कारः सत्कारः, स च न पूजाभिच्छति, वस्त्रादिकं, न वन्दन-कमिच्छति, किमुक्तं भवति ?-एषु क्रियमाणेष्वपि रागं न गच्छतीत्यर्थः, सः संयतः सुव्रतस्तपस्वी च भवति, यश्च ज्ञानादिसहितः चारित्रात्मगोपी च स भिक्षुर्भवति॥ 'जिण पुणो जहह जीविं०'॥४९९-४२०॥ इत्यादि, 'ओहांक् ल्यागे' येन प्रकारेण संयम-जीवितं परित्यजति तत्र करोति, येन मोहनीयः कर्म बध्नाति तच्च न करोति, कृत्स्नं-सम्पूर्णं, कृष्णं च अशुभमित्यर्थः, 'नियच्छति' ग्राह्योति बध्नातीत्यर्थः, तच्च न, जहाति, नरनारीग्रहाणार्थं परित्यागः, यच्च कौतुकं न गच्छति स भिक्षुर्भ-वति । 'छिन्नं सरं भोमं०'॥५००-४२०॥ इत्यादि, एतानि च जानन्नपि न प्रकाशयेत्, छिन्नामिति वक्ष्येदः काष्ठादीनां वा छे-दान्, शुभाशुभं न प्रकाशयेत्, अधिकरणमितिकृत्वा, एवं सर्वत्र अप्रकाशतां, पुरुषः दुन्दुभिस्वरो काकस्वरो वा एवमादिस्वर-व्याकरणं, भौमादित्वात् भौमः, अकाले जे पुरुफलं, स्थिराणां चलनं, प्रतिमानां जल्पनादि, अन्तरिक्षादिद्वादहापशुष्टयादयः, दिव्या ग्रहयुद्धादि, 'सुविणं' स्वप्नलक्षणं, तथा पुरुषद्वैहस्यश्चादिलक्षणं, दण्डो यो यस्मिन् अपराधे भवति, 'वत्युविज्जा' वास्तुलक्षणं, पुरुषादीनां अंगविकारः, कस्य कीदृशं अंगं शोभनं भवति ? बहु ऋषमगन्धारादीनां स्वराणां विजयः-अभ्यास

इत्यर्थः, एवमादिभिर्विधादिभिर्यो न जीवति स मिधुर्भवति। 'मंतं मूल०'॥५०२४२०॥ इत्यादि, मन्त्रान् साधुकरणान् ज्ञात्वापि न प्रकाशयेत्, एवं मूलानि, तथा विविधान् वैद्याचिन्तान् वसनविचेतनधूमनेत्रस्नात्रादिकान् न प्रकाशयेत्, तथा आतुरशरणं विचिकित्सार्थं न कुर्यात्, तं जाणणपरिणामाए परिजिण्जं अणतरं पच्चक्खणपरिआए प्रत्याख्यानं करोति स मिधुर्भवति। 'खत्तिगण०'॥५०३४२०॥ इत्यादि, क्षत्रिया-राजानः, गणा-मल्लगणादयः, उग्गा'दण्डपाशिकादयः, राजपुत्रा ब्राह्मणभोगिका, विविधाश्च शिल्पिनः, एतेषां निःशीलानां श्रद्धां पूजनं वा न करोति स मिधुर्भवति। 'गिहिणो'॥५०३॥ इत्यादि, गृहस्था ये ब्रह्मजितेन दृष्टाः अप्रब्रजितेन वा, तेषां निःशीलानामिहलोकफलार्थं यः संस्तवं न करोति स मिधुर्भवति। 'सयणासण०'॥५०४-४२०॥ इत्यादि, शयनासनपानभोजनानि, परकीर्यं यदि तं परो न ददाति श्रतियेधयति वा, श्रतियेधितो वा निर्दुतः सन् यः प्रद्वयं न करोति स मिधुर्भवति। 'जं किंचाहार०'॥५०५-४२०॥ इत्यादि, यत्किंचिदाहारं परतो लब्ध्वा यस्तेन आचार्योपाध्यायादि त्रिविधेन नानुक्रम्यति, 'जइ मे अनुगहं कुज्जा, साधू होज्जामि वारिओ' यदि मनसा एवं चिंतयति, वाचा सर्वदेणे यथापरिपाठ्या निमन्त्रयति, कायेन च परार्थेन ददाति स मिधुर्भवति, यः पुनर्मनसा वचसा कायेन च सुसंवृतः स मिधुर्भवति। 'आयामगं चेव०'॥५०६-४२०॥ इत्यादि, आयामादि प्रसिद्धमेव वीरसं पिंडं पानकं वा लब्ध्वा'णो हीलये'न द्वेषं गच्छेत्, प्रान्तकुलादि च यः परिव्रजति-पर्यटति स मिधुर्भवति। 'सद्या विविधा०'॥५०७॥ इत्यादि, शब्दा विविधा नानाप्रकारा लोके भवन्ति, दिव्या मानुष्यकाः तैश्चाश्च भीमा भयानकाः भयैरवाः-सुतरां उत्रासनका ओराला-महता उपसर्गादिषु भवति यस्तान् श्रुत्वा सतेन न शीमेति स मिधुर्भवति। 'वायं विविहं०'॥५०८-४२०॥ इत्यादि, वादं विविधं-नानाप्रकारं समिच्च सं एत्य-ज्ञात्वा

‘लाए’ लोकप्रवादं श्रुत्वा ‘सहिते’ सहितो ज्ञानदर्शनचात्रिं खेयाणुगतो-खेदेन अनुगतो, खेदो विनयैव्यावृचस्याध्यायादिषु, प्रज्ञश्च एतेष्वेव कोवियस्या-कोविदात्मा ज्ञातव्येषु सर्वेषु, परिचेष्टित इत्यर्थः, ब्राह्मोऽभिषूय परीपहान्, आत्मवत् सर्वदर्शी, उप-ज्ञान्तो विहेडनं ग्रपञ्चनं, वाचा कायेन च परापवाद इत्यर्थः, अनपवादी पूर्वोक्तगुणयुक्तश्च यः असौ मिक्षुर्भवति । ‘अस्मिप्प-ज्जीवी०’ ॥५०९-४२०॥ इत्यादि, न शिल्पेन जीवति, नास्य गृहं विद्यत इत्यगृहः, अभित्रः जितेन्द्रियः बाह्याभ्यन्तरसंग्रामिभृक्कः अणु-स्तोके अल्पं, अल्पकषायी, लघूनि-निःसाराणि विष्पावादीनि तान्यपि अल्पानि भक्षते, शरीरगृहमपि त्यज्जना एके राग-द्वेषरहिता, एभिः गुणैर्युक्तो यः स मिक्षुर्भवति । इदानीं नयाः-णीञ् प्राणेषु, नयन्तीति नयाः, नयंति गमयंति आप्नुवंति वस्तु ये ते नयाः, अथवा द्रव्यार्थिकपर्यायार्थिकौ, अथवा निश्चयव्यवहारौ, अथवा सप्त नयाः, अथवा पंच नयाः, एकैकः शतभेदः, एवं सप्त पंच वा नयनशतानि भवन्ति, अथवा ज्ञाननयश्चरणनयश्च, एवमेते आत्सीयेनाभिप्रायेण वस्तुगमका अस्मिन्नध्ययने भवन्तीति । अयं ज्ञाननयः ‘णायंमि निण्हियन्वे०’ ॥ गाहा, अयं पुनश्चरणनयः ‘सन्वेसिंषि नयानं’ ॥ गाथा, इति परिसमाप्तौ उपप्रदर्शने, वेमिन्ववीमि आचार्योपदेशात्, न स्वसनीपिकया ॥ पञ्चदशमध्ययनं समाप्तम् ॥

उक्तं पञ्चदशमध्ययनं, इदानीं षोडशमं, तस्य क्रोऽसिसम्बन्धः, स सम्बन्धो वक्तव्यः, स सम्बन्धस्त्रिविधः, तद्यथा-‘सूत्र-प्रकरणाध्याय’ इत्यादि, सूत्रप्रकरणसम्बन्धौ ऊर्ध्वौ, अध्यायसम्बन्धः भिज्जुगुणाः पञ्चदशेशेभ्यो वर्णिताः, मिक्षुश्च ब्रह्मचर्यव्यव-स्थितो भवति, इह च षोडशेऽध्ययने ब्रह्मचर्यगुप्तयो वक्ष्यन्ति, अनेन सम्बन्धेन आयातस्यास्याध्ययनस्यानुयोगद्वाराचतुष्टयं पूर्ववद् व्यावर्ण्य नामनिष्करणे निक्षेपे दशवंशेपरसमादिहाणमिति णाम, दशशब्दस्य ब्रह्मशब्दस्य चरणशब्दस्य समाधिशब्दस्य स्था-

नशब्दस्य च निक्षेपः कर्तव्यः, दश एकं विना न भवन्तीति एकस्य तावन्निक्षेपः क्रियते, स समप्रकारः 'गामं ठवणा०' ॥३७९-४२१॥
 इत्यादि, गामैककं देवदत्तादि, स्थापनैककं द्विविधं-सद्भावे असद्भावे च, सद्भावस्थापनैककं लेप्यहत्यादि, असद्भावे अक्खादि,
 द्रव्यैककं सचिदादि, मातृकापदैककं 'उपपणोति वा० संग्रहैककं ग्रामादि, पर्यायैककं एको जीवपर्यायो नारकादि, अजीवपर्यायो वा
 गन्धादि, भौवैककं औदयिको भाव इति । इदानीं दशशब्दस्य निक्षेपः—'दससु अ छक्को०' ॥३८०-४२२॥ इत्यादि, नामदशा दश
 नामानि देवदत्तचङ्गदत्तादीनि, स्थापनादश स्थापनाथा(दशा)नां स्थापना, सद्भावे असद्भावे च, द्रव्यदश दश सचिदादीनि द्रव्यानि,
 क्षेत्रदश दश आकाशदेशा दशसु वा क्षेत्रेषु यद् द्रव्यमवगाढं, कालदश दश समया दशसमयस्थितिकं वा यद् द्रव्यं, भावदशा पर्या
 यद्वयं(दशकं), जीवपर्याया अजीवपर्यायाश्च, देशकालपर्याया, (क्रोधादयः) नरकादिगतयश्चत्वारः, साकारोपयोगोऽनाकारोपयोगश्च, अमी
 जीवपर्याया दश, अजीवपर्याया रूपरसगन्धस्पर्शशब्दाः शुभा शुभाश्च पर्यायाः। 'वं भंभी उ चउक्को०' ॥३८१-४२२॥ इत्यादि, नामब्रह्म
 ब्रह्म इति यस्य नाम, ठवणावंसं वण्णुप्पत्ती जहा वं भंचेरेसु, द्रव्यब्रह्म अज्ञानीनां वस्तिनिग्रहः, मोक्षाधिकारशून्यत्वात्, भावेऽपि
 वस्तिनिग्रहः एव ब्रह्मचर्यमभिधीयते ज्ञानिनां मोक्षपर्यायस्थितानां, तस्य रक्षणार्थममूनि वसत्यादीनि स्थानानि रक्षणीयानि सद्भा-
 विहितानि 'चरणे छक्को०' ॥३८३-४२२॥ इत्यादि, चरणे षट्को निक्षेपः, नामस्थापने पूर्ववत्, द्रव्यचरणं द्विविधं-गतौ भक्षणे च
 वृत्तौ, गतौ भूम्यां गच्छति, चरणे मोदकादीन् भक्षयति, क्षेत्रचरणं यस्मिन् क्षेत्रे गच्छति भक्षयति वा, यस्मिन् वा क्षेत्रे चरणं
 व्यावर्त्यते, एवं कालचरणमपि, भावचरणं गुणानां चरणं 'समाधीए उ चउक्को०' ॥३८४-४२२॥ इत्यादि, समाधिश्चब्दस्य चतुर्थी
 निक्षेपः, नामस्थापने पूर्ववत्, द्रव्यसमाधिः ज्ञानदर्शनचारित्रतपआत्मिका, स्थाप-

इति शिष्यामन्त्रणं, सत्त्वपन्थेषु जात्यादिषु आमन्त्रणेषु आयुषेव गरीयः, कुतः ? आयुषि सति सर्वाण्येव जात्यादीनि भवति, के एवमाह-सुधर्मास्वामी, जम्बुनामानं शिष्यमाश्रित्य ब्रवीति, यथा मया भगवतः समीपे श्रुतं, अनेन शिष्याचार्यप्रवचनः प्रद-
क्षितो भवति, अथवा श्रुतं मया आयुषि सति भगवता, जीवता भगवता एवमाख्यातमिति यावत्, अनेन क्षणभङ्गानिरासः कृतो
भवति, अथवा श्रुतं मया आवसताञ्जु, समीपे निवसता इत्यर्थः, अनेन गुरुकुलवासः ख्यापितो भवति, नित्यं गुरुकुलवासिना
भविष्यतीति, अथवा श्रुतं मया आमृता, गुरुयादाविति चाक्षयेपः, विनयेन मया लब्धं इति यावत्, अनेन विनयमूलो धर्मः
प्रदर्शितो भवति, 'इह खलु धेरहि' इत्यादि, इह अस्मिन् प्रवचने, खलु अवधारणे, इहैव नान्यस्मिन् प्रवचने, धर्मे स्थिरीक-
रणात् स्थविराः तैर्भववद्भिः स्थविरैः ऐश्वर्यादिसम्पदपुनैर्देश ब्रह्मचर्यस्थानानि, प्रज्ञप्तानि कथितानीत्यर्थः, यानि भिक्षुः भिक्षुश-
ब्दश्च पूर्वोक्तः, श्रुत्वा निशम्य, अवधारयेत्यर्थः, 'संजमबहुले' संयमः-पृथिवीकायादिकः संवरः-पंच महाव्रतानि समाधि-
ज्ञानादिकः, बहुलशब्दः पुनः पुनः करोत्यर्थः, एतानि ब्रह्मचर्यविस्थितः सर्वाण्येवाराधयति, तथा च यः गुप्तो मनोवाक्कायैः,
तथा इन्द्रियैः ब्रह्मचर्ये च गुप्तः सदा अग्रमचो विहरेत्, सः अस्मिन् स्थानानि आराधयतीति । इदानीं शिष्यः पृच्छति-कृतराणि
तानि दश ब्रह्मचर्यस्थानानि०॥ (ब्रह्म-४-२४) ॥ आचार्यो निर्वचनं करोति-अस्मिन् तानि, वक्ष्यमाणानि, तंजहा-नो इत्थीपसु-
पंडग' इत्यादि, 'न' इति प्रतियेधे, स्त्रियः प्रसिद्धाः, पशवः ग्रावीमाहिषादयर्दभादि, पण्डकान्पुंसकाः, संसक्तानि-आक्रीणानि
तैः, अग्रनानि स्थानानि च, एतानि न सेवते यः स निर्ग्रन्थो भवति, 'तं कथं'मित्यादि, तत्कथमिति चेत्(कथं) एतानि स्थानानि
सेवमानो न निर्ग्रन्थो भवति, उच्यते-एतानि स्थानानि सेवमानस्य ब्रह्मचर्ये शंका भवति, सेवामि न सेवामीति शङ्कामात्रं,

कांक्षा कतमो सेवामीति, किं दिव्या मनुष्याः तिरिश्चिर्वा कांक्षामात्रं, विचिकित्सा मतिविप्लुतिः धर्मज्ञस्य, किं जायते सेवमानस्य?, कर्म बध्यते, असेवमानस्य न बध्यते, ईदृशी विचिकित्सा समुत्पद्यते, भेदं संयमाल्लभते, चारित्र्यखण्डनमित्यर्थः, उन्मादं वाऽऽनु-
यात, अहङ्गहीत एव भवेत्, केवलपन्नताओं वा धर्माद् भ्रस्येत, धर्मो द्विविधः-श्रुतधर्मश्चारित्र्यधर्मश्च, अस्माद् द्विविधादपि धर्माद्
भ्रस्यते, तस्माद्विदेत् दोषजालं, ज्ञात्वा-गो इत्थिपसुण्डगसंसर्चाहं सयणासणाहं सेविता भवति से निगम्ये, अयमुपनयः ॥ तदा-‘नो
इत्थीणं कहं कहित्ता भवहं से निगम्ये भवति०’। (सूत्रं ४-४२५)। यः स्त्रीणां कथामपि न कथयति, सा च इत्थीणं कथा
चतुर्विधा भवति, तंजहा-जातिकहा कुल० रुव० णेवत्थकहा, जातिकहा वंमणी खत्तिणी सोमणा असोमणा वा, कुलकथा उग्गादि
दमिला मरहडिका, णेवत्थं जंजमि देसे सोमणं वा असोमणं वा तं कहयति, तत्कथमिति चेत् यतः तै साद्धं निवसतः शयनासन-
स्थानानि सेविनः दोषजालं भवति। तथा कथामपि तथा कथयति तदेव दोषजालं सविशेषतरं भवति, तस्मात् कथापि स्त्रीणां
न कथनीया इति। ‘नो इत्थीहिं सद्धिं संनिसिज्जाणए विहरत्ता भवति०’ (सूत्रं ५) ॥ यः स्त्रीभिः साद्धं निसिज्जागतो न
तिष्ठति, तत्कथमिति चेत्? यथा कथां कुर्वतः दोषजालं भवति तथा नैपद्यागतस्यापि, तस्मात् निपद्यागतेनापि स्त्रीभिः साद्धं न स्थत-
व्यमिति। इन्द्रियाण्यपि न निरीक्षितव्यानि तासां, कस्मात्?, दोषजालमयात्, ‘एवं नो इत्थीणं०’ ॥ (सूत्रं ७-४२६)। कुहुत्तरे वा
कुचिदादिसहं सुणेत्ता(न) भवति स निर्यन्थो, एकएत्तादि कुब्जं, केतुगादि भिची, वल्हादि दुष्यं, कुपितशब्दं रत इत्यर्थः, शेषशब्दा
गतार्थाः, एवमादयः शब्दाः स्त्रीणां न श्रोतव्याः, पूर्वोक्तदोषजालमयात्, एवं पूर्वतत्क्रोडितानि न स्मर्त्तव्यानि, पूर्वदोषजाल-
मयात्, एवं नो इत्थीणं कुहुत्तरे णातितव्यं, पूर्वोक्तदोषजालमयादेव, एवं ग्रणीतं रसभोजनं न भक्षयेत्, दोषजालमयात्, ग्रणीतं-

गलत्स्नेहं तैलघृतादिभिः । तथा अतिमात्रं यावद् आहारो नाम्बन्धहरण्यः, अतिमात्राया अग्रणीतस्य कस्मादम्बन्धहरणं न क्रियते ? उच्यते-पूर्वोक्तदोषजालभयादेव, तथा विभूयापि शरीरवद्वादिषु न करणीया, किमिति ? विभूयपितशरीराः स्त्रीणां अभिलषणीया भवन्ति ततस्तदेव दोषजालमाप्नोति । तथा-शब्दरूपसम्बन्धस्पर्शेषु यः सर्क्तिं न करोति स निर्गन्धो भवति, कथमिति चेत् ? उच्यते-शब्दादिषु प्रसक्तस्य तदेव पूर्वोक्तं दोषजालमापद्यते । इदानीं एतदेवार्थः श्लोकैः प्रदर्शयति ॥ नयाः पूर्ववत् ॥

उक्तं बंभंचेरसमाहिठानं षोडशमध्ययनमिति ॥

इदानीं सप्तदशं, तस्य कोऽसिसम्बन्धः ? सम्बन्धो यत्कव्यः, स च सम्बन्धः त्रिविधः, तद्यथा-‘सूत्रप्रकरणाध्यायः’ इत्यादि, सूत्रप्रकरणसम्बन्धौ ज्ञेयौ, अध्यायसम्बन्धः षोडशमे दश ब्रह्मस्थानानि वर्णितानि तैः सम्प्रयुक्तः सुश्रमणो भवति, एवं श्रमणेन कर्तव्यमिति, अनेन सम्बन्धेनायातस्याध्ययनस्यानुयोगद्वारचतुष्टयं पूर्ववद् व्याप्यते, नामनिष्फण्णे निक्षेपे पावसमणिज्जतिं पापशब्दो निक्षेप्तव्यः, श्रमणशब्दश्च, ‘पावे छक्क’ मित्यादि(३८९-४३१) पापशब्दस्य पदको निक्षेपः, नामादि, नामस्थापने पूर्ववत्, द्रव्यपापं आगमनोआगमाभ्यां, आगमतः पापपदार्थज्ञः अनुपयुक्तः, नोआगमतः इशरीरम्बन्धशरीरव्यतिरिक्तः सचिचादि, सचिचं द्विपदादि, द्विपदानां पापमनुव्यादि, पापः पापसमाचारः, अशोभनसमाचार इत्यर्थः, एवं सर्वत्र पापं अशोभनमभिधीयते, चतुष्पदानां ऋणालादि, अपदानां विषवृक्षकिपाकफलादि, अचिचानि एतान्वेव जीवरहितानि, मिश्राणि एषामेव भागो जीव-सहितः भागो जीवरहितमिति, क्षेत्रपापं नरकानि, यस्मिन् वा क्षेत्रे नरकादिकं वर्ण्यते, कालपापं अतिदुस्समादि, यस्मिन् वा काले पापं वर्ण्यते । ‘भावे पावं इणमो’ ॥ ३८७-४३२ ॥ इत्यादि, भावपापं इमं प्राणातिपातः मृषावादः अदत्तादानं

अब्रह्म परिग्रहः, क्रियते, तानि च शब्दादीनि पापस्थानानि अभिधीयते, कारणे कार्योपचारः, तैः पापं ब्रूयते इति, ततस्तानि पापस्थानानि अभिधीयते, यानि च सूत्रोक्तानीति, इदानीं श्रमणशब्दः—‘समणे चउक्कनिकेव्वेवो’ ॥ ३८८-४३२ ॥ इत्यादि, तस्य चतुष्को निक्षेपः, नामादि, नामस्थापने पूर्ववत्, द्रव्यश्रमणः निह्णवादि, भावश्रमणो ज्ञानो चरित्रयुक्तश्च, ‘जे भावा’ ॥ ३८९-४३६ ॥ इत्यादि, ‘एयाइं पावाइं’ ॥ ३९१-४३६ ॥ इत्यादि, एतद्वाक्यद्वयं गतार्थं, ये भावाश्चाशोभना इहाध्ययने वर्णिताः तान् सेवमानो पापश्रमणोऽभिधीयते, उक्तो नामनिष्कण्ठो निक्षेपः । इदानीं सूत्रालापकस्य विषयो, अस्माद् यावत् सूत्रालुगमे सूत्रमुच्चारणीयं, एतत् पूर्ववद् द्रष्टव्यं, सूत्रं चेदं-‘जे केइ उ (मे) पव्वइए’ ॥ ५२७-४३६ ॥ इत्यादि, यः कश्चित् प्रव्रजितः अनिर्दिष्टस्वरूपः तस्येदं विशेषणं, निर्ग्रन्थो बाह्याभ्यन्तरग्रन्थविप्रमुक्तः, बाह्यो ग्रन्थः द्विपदचतुष्पदहिरण्यसुवर्णादिकः, अभ्यन्तरः क्रोधादि, श्रमणधर्मं श्रुत्वा ‘विनयोपपन्नो’ ज्ञानदर्शनचारित्रउपचारविनयसम्पन्नो इत्यर्थः, ‘सुदुल्लभं लभेज्जा (लहिउं) बोधिलभं’ संवयवैराग्यसम्पन्नः संयमं प्रति यतितुमारब्धः, स एवंगुणविक्षिप्तोऽपि भूत्वा चरित्रावरणायिषकमौदयात् सीदितुमारब्धः यथासुखं विहरति, तत्र चोदितः-किं स्वाध्यायादि न करोति?, पश्चात् सीदतां यानि वचनानि तान्यसौ वक्तुमारब्धः ‘सिज्जा दढा’ ॥ ५२८-४३६ ॥ इत्यादि, शय्या-वसतिः, सा च मे दृढा निरुच्यते, तथा निरसं पावरणाणि च विद्यन्ते, अन्नपानादि च लभ्यते, न कश्चिदतिशयो विद्यते, न च बहुश्रुताल्पश्रुतयोः कश्चिद्विशेषः, ततः किं मम गलतालुविशेषण, निर्धर्मवचनमेतत्, पापश्रमणोऽपि स एव अभिधीयते, एतानि च पापानि कुर्वन् पापश्रमणोऽभिधीयते । ‘जे केइ उ’ ॥ ५२९-४३६ ॥ इत्यादि, ‘निद्राशीलः’ निद्रास्वभावः, निद्रां प्रकामशः, निद्रां पीत्वा च निरेपेक्षं स्वपिति, न स्वा-

ध्यायादि करोति, असौ निद्राप्रमादे वर्त्तमानः पापश्रमणो भवति 'आयरिय०' ॥५३०-४३६॥ इत्यादि, श्रुतं विनयं च यैः शिक्षा-
पितः तानेव सिंसति-परिमवति बालः-अङ्गः, अमावपि पापो भवतीति 'आयरिय०' ॥५३१-४३६॥ इत्यादि, तथा आचार्योपाध्या-
यानां सम्यक् प्रतिपत्तिं न करोति, यश्च न सम्यक् प्रतिपूजयति, स्तब्धश्च भवति, असौ पापो भवति 'संमदमाणे०' ॥५६२-४३६॥
इत्यादि, तथा जीवेषु च यः निरपेक्षः सन् संमर्दयन् अणायुक्तो गच्छति, पाणिग्रहणाद् द्वीन्द्रियादयः त्रसाः परिगृहीताः,
बीजहरितग्रहणात् स्थावराः, यश्च असंगतः संगत इति आत्मानं मन्यते असावपि पापो भवति 'संभारं०' ॥५३३-४३६॥ इत्यादि,
संशारे यत्र सुप्ते, फलगं-शयनं उपविशनं वा, पीठं उपविशनमेव, निषद्या पायकंवादि वा, एतत् सर्वं अपमज्जिज्ञा आरुमती, तथा
ग्रहणं स्थापनं अपमज्जिज्ञा यः करोति स पापो भवति 'द्ववद्वस्स०' ॥५३४-४३६॥ इत्यादि, निष्कारणमेव त्वरितगामी, युगान्त-
रप्रलोकी उपयुक्तश्च न भवतीत्यर्थः, तथा प्रमत्तश्च अन्यतरेण प्रमादेन पुनः पुनर्भवति, उल्लंघनं पाटनमन्यतरस्य सत्त्वविशेषस्य
रोपाविष्टः करोति, चंडो-रोषणः, नित्यं रोषणशीलश्च यः स पापो भवति 'पडिलेहेइ०' ॥५३५-४३६॥ इत्यादि, तथा प्रतिलेखनां
च यः करोति प्रमत्तः, अन्यतरेण प्रमादेन, पादकंवादि च न प्रतिलेखयति, तदपि दोषदुष्टं अणायुक्तं प्रतिलेखयति यः स पापो
भवति । 'पडिलेहेइ०' ॥५३६॥ इत्यादि, तथा प्रतिलेखयति प्रमत्तः, किंचिन्मनोहारकलरिभितादि शब्दं श्रुत्वा गुरुणा गोदितः
अज्जो ! न वदुति, ततस्तमेव गुरुं परिभवति यः स पापो भवति 'बहुमाई०' ॥५३७-४३६॥ इत्यादि, बहुमायी-सर्वत्र प्रयोजनेषु
मायया व्यवहरति, न सुदुहृदयः, प्रक्षेपेण मुखेन अरिभावहतीति मुखरी, तादृशं भाषते येन सर्व एव अरिर्भवति, तथा स्तब्धः
स्तब्धश्च, यथा प्रायया क्रोधेन मानेन लोभेन च न क्वचित् किंचित्करोति निग्रहं, एतदुक्तं भवति-सर्वमेव प्राणातिपातादि करोती-

त्यर्थः, न क्वचित् विवेको विरतिर्वा विद्यते, न च संविभारशीलः, एतद्वाग्दुष्टत्वात् न कस्यचित् श्रियः, असौ पापो भवति ।
‘विवायं च०’ ॥५३८-४३६॥ इत्यादि, खाभितविडसिताहं अधिकरणाहं उदरैरिति, अन्येषामुपशान्तानामिति विग्रहः उदरयति, अध-
र्मेक्षितत्वात्, अदुर्वा-अथवा स्वपक्षं परपक्षं वा हन्ति, व्युदग्रहं कलहं वा युक्तः-आयुक्तः, विग्रहः सामान्येन कलहो वाचिकः,
यः एवंप्रकारः असौ पापो भवति ‘अथिरासणे०’ ॥५३९-४३६॥ इत्यादि, स्थिरासनो न भवति, निकारणमेव इतश्चेतश्च वंश्रमीति,
‘कुच परिसन्दने’ तास्ताः क्रियाः करोति येन परस्य मोहमुत्पादयति, सुद्रुगुदवीए ण निसीएज्जति एतव स्मरति, आसनोप-
विष्टनोपयुक्तेन भवितव्यं, तच्च तथा न करोति यः स पापो भवति ‘सस्सरक्ख०’ ॥५४०-४३६॥ इत्यादि, स्वप्नं पादौ न प्रमाज-
यति, संथारउत्तरपादौ (गङ्गा) न प्रतिलेखयति, संस्तारके च तिष्ठन् उपयुक्तो न भवति, सर्वत्र च तिष्ठता गच्छता च उपयुक्तेन भवितव्यं,
यश्चैवं न करोति असौ पापो भवति ‘दुद्धदही०’ ॥५४१-४३६॥ इत्यादि, विवृत्त-अशोभनं गतिं नयन्तीति विगतयः, ताश्च क्षीर
विगत्यादयः, विगतीमाहारयतः मोहोद्भवो भवति, न च कथंचिदपि अनशनमिति तपः करोति असौ पापो भवति । ‘अत्थंनंमि
य०’ ॥५४२-४३६॥ इत्यादि, अस्तमनकालेऽपि आहारं नित्यमाहारयति, यदि नाम कश्चिच्चोदयति किमिति भग्नं आहारं नित्यमा-
हारयति न चतुर्थपक्षादि कदाचिदपि करोति, एवं चोदितः प्रतिचोदयति यः स पापो भवति । ‘आयरिय०’ ॥५४३-४३६॥
इत्यादि, आचार्यपरित्यागी परपण्डितसेवकः ‘गाणंगणिए’ गणा गणं संचरति जघन्येन अपूर्णपण्मासे निष्कारणे असौ गाण-
गणिकोऽभिधीयते, ‘दुब्भूते’ दुष्प्रा (दुष्टा) थो, दुष्ट-अशोभनं भवनं यस्य, भवनं वर्त्तनं कारणमित्यर्थः, यः एवंप्रकारः स पापो भवति ।
‘सयं गेहं०’ ॥५४४-४३६॥ इत्यादि, स्वयं गृहं परित्यज्य-ग्रज्ज्यां गृहीत्वा परगृहेषु व्यापारं करोति, निमित्तादीनां च व्यापारं

करोति, एवं संयमं प्रति सीदन् पापो भवति 'संनद्धर्षिण्डं' ॥५४५-४३६॥ इत्यादि, सत्रायर्षिण्डं जेमइ जिह्वेन्द्रियासक्तः, सुखासक्त-
श्च समुदानं भिक्षार्थेयटनं नेच्छति, एतच्च एतद्व्ययमपि न भवति तथा गृहस्थासनाभि नित्यं सेवति यः असौ पापो भवति 'एयारिसे०'
॥ ५४६५४७-४३७ ॥ इत्यादि, वृत्तद्वयं, ईदृशः 'पंच कुक्षीलसंवृत्ताः' पंच इति पासत्थोसण्णकुसीणिणितियसंसक्तरुवधरा
इत्यर्थः, मुनीनां प्रवराणां हिहिमो निक्षुष्टो जघन्य इत्यर्थः, एवंप्रकारस्य आत्मा साधुलोकं विषममिव गहितो भवति, नासौ
इहलोकं पूज्यः, नापि परलोकं, यः पुनरेतान् दोषान् वर्जयति यदा स सुव्रतो भवति मुनीनां मध्ये, तस्यात्मा साधुलोकं अमृत-
मिव पूज्यते, अमृतं क्रियद्वर्णगन्धरसोपेतं वर्णबलपुष्टिसौभाग्यजननं सर्वरोगनाशनं अनेकगुणसम्पन्नं कल्पवृक्षफलवदमृतमभिधीयते,
स एतत्प्रविशिष्ट इहलोकं परलोकं च आराधयतीति । इति -परिसमाप्तौ उपप्रदर्शने च, गुरुप्रदेशात्, न स्वाभिप्रायेणेति । नयाः
पूर्ववत् ॥ इति पापसमर्पणं नाम सप्तदशमध्ययनमिति १७ ॥

उक्तं सप्तदशमध्ययनं, इदानीमिष्टादंशं, तस्य कोऽभिसम्बन्धः ? सम्बन्धो वक्तव्यः, स च त्रिविधः, तद्यथा- 'सूत्रप्रकरण-
ध्याय' इत्यादि, सूत्रप्रकरणसम्बन्धौ लक्षौ, अध्यायसम्बन्धः सप्तदशमे पापश्रमणो व्यावर्णितः, इह पुनरष्टादशमे सुश्रमणो व्याव-
र्णितः, अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य अध्ययनस्यालुयोगाद्वारचतुष्टयं पूर्ववद् व्यावर्ण्य नामनिष्फन्ने निक्खेवे संजईज्जे, 'निक्खेवो
संजइज्जंमि' ॥३९१-४३८॥ इत्यादि, संजयशब्दस्य चतुर्विधो निक्षेपः नामादि, यावत् इशरीरमव्यशरीरव्यतिरिक्तः त्रिविधः,
एकमविकादि, भावसंज्ञो आगमतो नोऽजागमतो य, 'संजयनामं गोयं वेयंतो' ॥३९३-४३८॥ इत्यादि, उक्तो नामनिष्पन्नो
निक्षेपः । इदानीं सूत्रालापक इति, अस्मात्तावज्ज्ञेयं यावत् सूत्रं- 'कांपिच्छे नयरे' ॥५४८॥ इत्यादि, निर्युक्तिगाथाः सूत्रगाथाश्च

प्रायसः प्रकटार्थो एव, निर्युक्तिकारः द्वयोक्तमेवार्थं क्वचिदनुवर्त्तते, अतः परं गाथानुसारेण प्रवेशः आख्यातकप्रायं प्रायः भवि-
व्यति, सो य संजओ राया कहिं आसी ? कहिं वा तेण साहुचणं लद्धं ? तं भण्णति 'कंपिछपुर' ॥३९४-४३८॥ इत्यादि,
कंपिछपुरं नयं, तत्थ य संजतो नाम राया, सो कइया भियवहाए णिमतो चउव्हिहणं सेक्कणं हयेहिं गएहिं गएहिं पुरिसेहिं य,
तदेव चउव्हिहं सेक्कं नासीरं भवइ, तस्स य कंपिछपुरावरस्स समीवे केसरं नाम उज्जाणं, वणवाडियकड्डायां, तेण राइणा ते भिया
संमततो पकद्धा तंता केसरुज्जाणं पविट्ठा, अप्फोयमंडवे गइभालीणमं अणगारो द्वाणं क्षियायमाणो चिट्ठति, 'अप्फोव' ॥५५२-४३९॥
इति, किमुक्तं भवति-आकर्षणं, वृक्षगच्छगुल्मलतासंछणं इत्यर्थः, सो य राया गच्छगते भिगे वधेति, तेसिं च भियाणं कति भिया
भीता ठेसिं सरणमिव मग्गमाणा उपगता, तेण राइणो अच्छरीयमिति चिंता जाता-किं मण्णे इत्थ कोह होज्जा ? ततो राया
आसगतो ते भिगे हए अहए य पासति, तं च साधुं दट्ठण संभंतो भीतो भण्णति-अहो मया मन्दपुण्णेणं मवेऽनगारो विधितोऽति-
रसागिद्धेण 'घट्ठणा' घातणसालेनेत्यर्थः, सो राया, 'आसं विसज्जइत्ताणं' ॥५५५-४४०॥ तं साहुं विणएणं वंदिऊण अवराहं ते
तु खामेति राया, ण जाणिया तुम्हे तो सरो वचितो मया, 'अह मोणेण' अह मोणमसितो सो अणगारो ण वाहरति तस्स, तम्भ-
यभीतो इणमत्थं सो उदाहरति-'कंपिछपुराहिवई' ॥ ४००-४४० ॥ इत्यादि, सर्वा निर्युक्तिगाथाः प्रकटार्थाः, द्वयगाथा अपि
प्रायसः प्रकटार्था एव, यद्वक्तव्यं तदुच्यते-ततो सो संजओ राया गइभालिस्स अंतिए वेच्चा रज्जं पव्वइतो, ग्रामसमुदायो राष्ट्रमभि-
धीयते, तो तं पव्वइत सोऊण तत्थ खत्तिओ देवलोयुत्तो सारिसतो वीमंसाए पुच्छति-चहा ते दिस्सती रूजं, पसन्नं ते जहा

मणौ ॥ किंनमे किंनोत्ते, कस्मद्वाए वा माहणे? । कंहं पडियसी बुद्धे, कंहं विणीयसि बुच्चसि? ॥ ५६८-४४३ ॥ उच्यते-संज-
ओ नाम नोमणं, अहं (तहा) मोत्तेण गोयसो । गहमाली ममायरिया, विज्जावरणपारागा ॥ ५६९, ४४३ ॥ जम्हा सन्वे पाणिणो
ण हंमि तम्हा माहणेति बुच्चासि, तथा पुनरपि क्षत्रिय आह-क्रियावादिणं आसीतं शतं अक्रियावादिनां चतुरशीतिः अज्ञानिक-
वादीनां सप्तषष्टि वैनायिकानां द्वात्रिंशत्, एभिश्चतुर्भिः स्थानैः एकान्तवादिनः 'मित्तज्ञा' मित्तज्ञानिनः मित्तशीलपुत्रचारः, मितं
परिमितं स्तोत्रमित्यर्थः, ज्ञानिनः, कथं एवमेते परमार्थं ज्ञास्यन्ते?, कथं वा परस्योपदेशं दास्यति?, अज्ञानञ्च पापं कुर्वन्ति, ततो
पडति गारए घोरे, पुनर्धर्ममाचरन्ति ते दिव्यां गतिं गच्छन्ति, सन्वे ते विदिता मज्झ इत्यादि गतार्था, पुनरपि क्षत्रिय आह-
अहमासी ब्रह्मलोकं कल्पे महाश्राणे विमाणे बुद्धिमां वरिसमतोवमा, किमुक्तं भवति?-यत्योपमसागरोपर्यैत्रोपक्रमः क्रियते आयुए,
पाली मयादा, या पन्थोपमैः स्थितिः सा ली, या पुनः सागरोपमैः स्थितिः सा महापाली, सोऽहं बहूनि सागरोपमानि ब्रह्म-
लोककल्पे भोगान् भुज्त्वा इदं मानुष्यकं भवमायात, इहापि मम ज्ञानमस्ति येनात्मनः परेषां च आयुं जाणामि, तंजहा-स-एव
क्षत्रियः संजयस्योपदेशं ददाति, नानाप्रकारां रुचिं च छंदं च परिवर्ज्य संजतो भवति जिनमेते, एकमाचिचो भव इत्यर्थः, ये च
अनर्थास्तां सर्वां ज्ञात्वा परिवर्जयेत्, ये च साधिकारप्रज्ञनाश्च तेषां प्रतिक्रमे, अहो विस्मये, अहो भवां संयमे उत्थित, अहोरात्रं
सर्वमित्यर्थः, एतज्ज्ञात्वा तपः कुरु, यच्च मां पृच्छसि तत् तं कथयामि, क्रिया अस्तित्वं तत्र रुचिं कुरु, कथं?, अस्ति माता-
स्ति पिता अस्ति सुकृतदुष्कृतानां कर्मणां फलविपाक इति, नास्तित्वं च परिवर्ज्य, सम्यग्दर्शित्वा धर्ममाचर, एतत्पुण्यपदं
श्रुत्वा कृत्वा च ये मोक्षं गता तानहं कीर्त्तयिष्यामि स्थिरीकरणार्थं, मरहोवि मरहवासं वेच्चा कामाणि पव्वइए इत्यादि, एव-

मादाय धीरा धर्म्मं कृत्वा मोक्षं गताः, ये पुनरहेतुभिर्वर्तन्ते उन्मत्तका इव विचरन्ति, एतत् शुभाशुभं विक्षेपं शुहीत्वा ये धीरा बुद्धिमंतो दृढप्राक्रमाः ते शुभं प्रति श्रयतते, ये पुनरन्ये ते विपरीतं कुर्वन्ति, एतज्ज्ञात्वा मया आणिदाणखमच्चि—अनिदाणमव-
न्यस्तत्क्षमा तत्समर्थस्तन्निष्पादका, यद्वा अवन्यात्मिका सत्यभाषापिता, एतत् कुर्वतः त्रिव्यपि कालेषु परमां गतिं गताः, ये पुनरहेतुभिः वर्तन्ते ते कथं शुभां गतिं वास्यन्तीति श्रेयं तदेव, नयाः पूर्ववत्॥संजड्जं अष्टादशमध्ययनं परिसमाप्तमिति १८॥

उक्तं अष्टादशम्, इदानीमेकोनविंशतितमम्, अत्र सम्बन्धः, अष्टादशमे भोगक्रद्धीपरित्यागात् सुश्रमणो भवति, इहापि अप्रतिक-
र्मशरीरत्वात् सुतरां श्रमणो भवति, अनेन सम्बन्धेनायातस्याव्ययनस्यादुयोगद्वारचतुष्टयं पूर्ववद् व्यावर्ण्य नामनिष्पन्ने निक्षेपे मियापुत्तिज्जं, सुगशब्दः पुत्रशब्दश्च निक्षेप्तव्यः, 'णिकखेवो अ मियाए०' ॥४०५-४५१॥ इत्यादि गाथात्रयं गतार्थं । इदानीं नामनिर्णयं ब्रवीति- 'मिगदेचीपुत्ताओ०' ॥४०८-४५१॥ इत्यादि, गतार्था, उक्तो नामनिष्पन्नो निक्षेपः । इदानीं सूत्रालापक इति, अस्मात्तावद्वक्तव्यं यावत्सूत्रं निपतितं, सूत्रं चेदं—'सुग्गीवे णये०' ॥६०१-४५२॥ इत्यादि, सूत्रोक्तमप्यर्थं निर्युक्तिकारः पुनरापि ब्रवीति, किं?, द्विषद्वं सु(ख)द्वं भवतीति, 'सुग्गीवे णये०' इत्यादि आख्यानकथायाः प्रायसः गतार्था, 'उण्णंदमाण' इति 'दुनदि समुद्धो' हृदयेन दुष्टिबहुमानो भोगसमृद्धः सः तुल्यो नान्य इति, दांशुंदक इति त्रायस्त्रिंशदेवा नित्यं भोगपरायणा ते दांशुंदगा इति भण्यन्ते, एवं सोऽपि नित्यं भोगपरायण इति दांशुंदगाः, देहति-पश्यति, संनिपाणमिति संज्ञिनः ज्ञानं संज्ञिज्ञानं तत्समुत्पन्नं, जातिस्मरणमित्यर्थः, तेन जाइस्मरणेन स्मरति यथा मया अन्यस्मिन् जन्मानि संयमः कृत इति, पच्छा पुरा व जहि-

यन्वो, पर्यन्तकालो पुरा लघुवयस एव, यद्वा युष्माकं पञ्चात्पुत्रो वा, परित्यज्य, शेषं तावदेव जायते इति, नयाः पूर्ववत् ॥ एको-
नविंशतितमं सुगापुत्रीयं समाप्तम् ॥ २९

इदानीं विंशतितमं, तस्य कोऽभिसम्बन्धः?, एकोनविंशतितमे अप्रतिकर्मशरीरता व्यावर्णिता, विंशतितमे महानिर्ग्रन्थत्व-
मिति व्यावर्ण्यते, अप्रतिकर्मशरीरश्च महानिर्ग्रन्थो भवतीत्यनेन सम्बन्धेनयातस्यास्य अध्ययनस्यायुगद्गारचतुष्टयं पूर्ववद्व्या-
वर्ण्य नामनिष्पन्ने निक्षेपे महानियंठिज्जं, खुड्डगणियंठिज्जं भण्णाति, शुल्लके अज्ञाते नो महान्तं ज्ञायते ततो शुल्लकज्ञापनार्थं
'नामं ठवणा०' ॥४२२-४६६॥ इत्यादि, नामशुल्लकं शुल्लक इति यस्य नाम, स्थापनाशुल्लकः असद्भावे अक्षादि, सद्भावे काष्ठकर्मो-
दिशुल्लकस्थापना, द्रव्यशुल्लकं जशरीरभव्यशरीरव्यतिरिक्तं सचिच्चादि, सचिच्च् प्रथमसमयोत्पन्नं सूक्ष्मपनकजीवशरीरं, अचिच्च्
परमाणु, मिश्रं तस्य पनकशरीरस्य परित्यागकाले केचित् सचिच्चाः केचिदचिच्चाः शरीरप्रदेशाः, क्षेत्रे शुल्लकं आकाशप्रदेशः,
यस्मिन् वा क्षेत्रे शुल्लकं व्यावर्ण्यते, योगः व्यापारः, स च शैलेभ्यस्वस्थायां शुल्लको भवति, भावानामौपशमिक एव शु-
ल्लकः, सर्वस्तोक इत्यर्थः, एतसि शुल्लकानां प्रतिपक्षे महंतगा ह्येति, महंतशब्दोऽपि व्याख्यात एव । इदानीं नियंठशब्दस्य नि-
क्षेपः--'निकस्ववो नियंठंमि०' ॥४२३-४६६॥ इत्यादि, गाथाद्वयं गतार्थं, भावनिर्ग्रन्थः पंचविधः पुलाकः बहुशः कुशीलः निर्ग्रन्थः
स्नातको, निर्ग्रन्थः स च पंचविधः एभिर्विध्यमाणैः द्रव्यैरुदुगन्तव्यः, तानि चामूनि-पण्णवण वेय रणे' इत्यादि गाथात्रयस-
ङ्ग्रहं हितानि ॥ ४२५ ॥४२६॥४२७-४७९॥ प्रज्ञापना-र्यां पुलाकादीनां स्वरूपकथनं, पुलाको पंचविहो पण्णत्तो, तंजहा-णाण-
पुलाए दंसणपुलाए चरित्रपुलाए लिङ्गपुलाए अहसुहुमपुलाए णाम पंचमो, तत्थ णाणपुलाओ ज्ञानस्य विराधनां करोति, कथं?,

कालविनयबहुमानादीनि न सम्यक्करोति, तथा ज्ञानस्य ज्ञानिनां च निन्दाप्रद्वयमत्सरादीनि करोति, एवं ज्ञानं पुलाक्रीकरोति, निस्सारीकरोतीत्यर्थः, एवं सर्वत्र दर्शनपुलाए शंकादिदोषसहितं दर्शनं धारयति, गुणाश्चोपवृहणादयः, नात्र सम्यक्करोति, तथा दर्शनीनां च निन्दाप्रद्वयमत्सरादीनि करोति, एवं दर्शनं पुलाक्रीकरोति, चरित्रपुलाओ चरित्रस्य देहे देशस्य खण्डनं सर्वखण्डनं वा करोति, तथा चरित्रस्य चरित्राणां च निन्दाप्रद्वयमत्सरादीनि करोति, एवं चारित्रं पुलाक्रीकरोति, लिंगपुलाओ लिंगं-रजो-हरणसुखवन्निष्काणि तं अविधीए अणादरेण वा धारयति, निन्दाप्रद्वयमत्सरादीनि(वा)करोति, एवं दर्शनं पुलाक्रीकरोति-निस्सारी-करोति, अहासुहुमताए एषां चतुर्णामपि मूक्षमान् अतिचारान् करोति, एवं पुलाकी व्याख्यातः । वडसे पंचविहे पणत्ते, तंजहा-आभोगवडसे अणाभोगवडसे संवुडवडसे असंवुडवडसे अहासुहुमवडसे णाम पंचमे, वडस इति किमुक्तं भवति ?-रागेण सरीरो-पकरणादिपु विभूयां करोति, शरीरे देशस्नानं सर्वस्नानं वा करोति, केशादिपु संयमनं वा करोति, शरीरस्य वर्णरूपगन्धादि वा करोति, तथा आमोगेन जानं करोति आमोगवडसा, अनामोगेन अजानन्-अज्ञानीभूत्वा करोति अनामोगवडसा, संवृत्तः सन् करोति, चरित्रावरणीयकर्मोदयात्, असंवृत्तवडसा, असंवृत्तो वा करोति असावसंवृत्तवडसा, अथाप्य(यथा)सुहुमं वा यत्किंचित्ता-वन्मात्रं करोति, एवं उपकरणवसत्यादिपु करोति । कुसीले दुविहे पणत्ते, तंजहा-पडिसेवणकुसीले कसायकुसीले य, पडिसेवणकुसीले जहा पुलाए, नवरं कुशीलशब्दोच्चारणं कर्त्तव्यं, कुत्तितं शीलं कुशीलं मूलोत्तरगुणेषु, कषायकुशीले पंचविधे चैव जहा पुलाए, नवरं कषायशब्दोच्चारणं कर्त्तव्यं, कषयादुगतं शीलं । निर्यंठे पंचविहे पणत्ते, तंजहा-पडमसमयनिर्यंठे अपडमसमयनिर्यंठे चरमसमयनिर्यंठे अवरमसमयनिर्यंठे आहासुहुमनिर्यंठे णाम पंचमं, निर्गतग्रन्थो निर्यन्थः, कस्माद्विधं मिथ्यात्वाविरति दुष्टयोगाश्च,

यद्वा ग्रन्थो बाह्योऽभ्यन्तरश्च, बाह्यः सज्जनबान्धवधनकनकजलादि, अभ्यन्तरः क्रोधादि, अस्माद् ग्रन्थान्निर्गतो निर्ग्रन्थः, असौ प्रथमसमयोत्पन्नः प्रथमसमयनिर्ग्रन्थोऽभिधीयते, आहसुहृमानिर्योठो निर्ग्रन्थत्वं शक्तिकचिचावन्मात्रेण वर्तते । सिण्णते पंचविह पण्णत्ते, तं०-अच्छवी असवले अकम्मसो संसुद्धणाणदंशणधरे अरहा जिणो केवली अपरिस्साधी, छवि-सरीरं, नास्य छवि विद्यत इति अच्छवि, कथं?, यथा नास्य शरीरे मनागवि मूच्छो विद्यते, परित्यक्तशरीर इत्यर्थः, न चान्यशरीरप्रतिबन्धकः १, अश्वबलः शुभा-
शुभकम्मविप्रभुक्तः २, धातिकर्माणि प्रति नास्य स्तोकोऽपि कम्मबन्धो विद्यत इति अकमांशः, धातिकर्माणेव प्रति ३, संशुद्धज्ञानदर्शन-
धरः, क्षायिकज्ञानदर्शनधर इत्यर्थः ४, देवासुरमनुजैभ्यः पूजामर्हतीति अरहा, क्रोधादिजयाज्जनः, केवलं-सम्पूर्णं ज्ञानदर्शनं धार-
यतीति केवली, नास्य ज्ञानदर्शनसुखानि परिश्रवन्तीति अपरिश्रवी ५ । पुलकादीनां स्वरूपकथनमुक्तम्, इदानीं तेषामेव पुलकादीनां
वेदक्षितान्ते हि किं सेवदका अवदका इति १, वेदात्मन्यः-स्त्रीपुंनपुंसका इति, पुलाए सेवदए, णो अवदए, जइ सेवदए किं थि-
अवेदए पुरिसवेदए नपुंसवेदए १, णो इत्यविदए, पुरुषवेदए वा णपुंसगवेदए वा होज्जा, बउसा पडिसेवगा तीहिंवि सेवदए
होज्जा, कसायकुसीलए सेवदए अवदए उवसन्तवेदए वा खीणवेदए वा होज्जा, सेवदए तीहिंपि वेदेहिं वा होज्जा, णियंठो स-
वेदए अवदए होज्जा, जति अवेदए उवसंतवेदए वा खीणवेदए वा खीणवेदए, जइ सेवदए तीहिंपि सेवदए, सिणायए अवदए खीणवेदए
होज्जा । पुलकादयः सरागा वीतरागाः इति प्रश्नः १, पुलाए सरातो, ण वीतरागो होज्जा, एवं जाव कसायकुसीले, णियंठो णो
सरागो होज्जा, वीतरागो होज्जा, उवसंतवीतरागो खीणवीतरागो वा होज्जा, सिण्णते खीणवीतरागे णियंठो होज्जा । पुलकादयः
किं स्थितकल्पे अस्थितकल्पे भवन्तीति प्रश्ने, काः स्थितकल्पे १, पुरिमपथिमानां तीर्थकराणां तीर्थेषु नियमात् क्रियते अयं कल्पः

ततः स्थितकल्पोऽभिधीयते, शेषाणां अनियतः, स चार्य-आचेलकुक्षेसि य सज्जार रायपिण्ड कितक्म्मा । वत् जेट्ट पडिक्कमणे मासे पज्जेसवणकल्मे ॥ १ ॥ कल्पशब्दश्च करणं वर्तते, यथोक्तं—“सामर्थ्यं वर्णनाकाले, छेदेन करणे तथा । औपम्यै चाधिकारे (वासे) च, कल्पशब्दं विदुर्बुधाः ॥ १ ॥” पुलाकादयः सर्वेऽपि स्थितकल्पे अस्थितकल्पे वा भवंतीति, अथवा कल्पसामान्यात् पुलाए किं जिणकप्पे थेरकप्पे कप्पातीते वा होज्जा?, गो कप्पातीए, थेरकप्पे होज्जा, बउसे पडिसेवणाकुसीले य जिणकप्पे थेरकप्पे वा होज्जा, गो कप्पातीते, कसायकुसीले तिहिंवि होज्जा, गियंठे सिणातो कप्पातीते, पुलाए सामाईसंजएण वा छेदोव-
ट्ठावणिशतो वा होज्जा, सेसेसु पडिसेधो, एवं बउसपडिसेवगावि, कसायकुसीलो आइछेसु चउस संजमेसु होज्जा, गो अह-
क्खाए, गियंठासिणाया गियमा अहक्खातंसंजे होज्जा । पुलाए किं पडिसेवए अपडिसेवए ?, गियमा पडिसेवते, जति पडिसे-
वए मूलगुणपडिसेवए उत्तरगुणपडिसेवए ?, मूलगुणसु पंचहं महव्याणं अनयर पडिसेविज्जा, उत्तरगुणसु दसविहस्स पच्चन्हा-
णस्स अनंतरं पडिसेविज्जा, बउसे उत्तरगुणपडिसेवए. नो मूलगुणपडिसेवए, पडिसेवणाकुसीले जहा पुलाए, उवरिल्ला तिणिणिवि
अपडिसेवगा । पुलाए कतिहिं णणेहिं होज्जा ?, दोहिं वा तीहिं वा, बउसपडिसेवगादि, एवं कसायकुसीले, गियंठया दोहिं वा
तीहिं वा चउहिं वा होज्जा, पुलाओ न अपुब्बाइ अहिज्जज्जा, बउसो जहणेणं अट्ठ पयणमाताओ उक्कोसेणं दस पुब्बाइ अहि-
ज्जेज्जा, एवं पडिसेवओऽपि, कसायकुसीलो गियंठो य जहणेण अट्ठ पयणमाताओ उक्कोसेणं चोहस पुब्बाइ अहिज्जेज्जा,
सिणातो सुयवतिरित्तो । पुलाओ तित्थे होज्जा, गो अतित्थे, एवं बउसपडिसेवगावि, कसायकुसीलो तित्थे वा अतित्थे वा होज्जा,
जति अतित्थे तित्थक्खो वा पचेग्घुद्धो वा होज्जा, एवं नियंठासिणायावि । पुलाओ किं सल्लिगे होज्जा अण्णेसि ल्लिगे वा होज्जा ?

दव्वलिं पडुच्च सल्लिगे वा अर्धसल्लिगे वा होज्जा, भावलिं पडुच्च णियमा सल्लिगे होज्जा, एवं जाव सिणातो । पुलतो कइहिं सरिरेहिं होज्जा?, तीहिं ओरालियातेयाकम्मएहिं, वउसपडिसेवगणं वेडवियं अब्बाहियं, कसायकुसीलो पंचहिं सरिरेहिं भयणाए, णियंठसिणाता जहा पुलओ । पुलओ किं कम्मभूमीए होज्जा०?, जम्माणं संतिभावं पडुच्च कम्मभूमीए होज्जा, णो अकम्मभूमीए होज्जा, एवं सेसावि, साहारणं पडुच्च कम्मभूमीए वा होज्जा अकम्मभूमीए वा होज्जा, (पुलाओ) कंमि काले होज्जा? जम्माणं संतिभावं च पडुच्च सुसमदूसमाए दूसमाए, एवं सेसावि, साहारणं पडुच्च छसुवि, जम्मेणं, सुसमदूसमाए दूसमाए, तिसुवि कालेसु होज्जा, उस्सपिणीए जम्माणं पडुच्च दुस्सपसुसमाए सुसमदूसमाए य दोसु कालेसु होज्जा, महाविदेहे चतुर्थप्रतिभागे सर्वकालमेव भवेज्जा, संतिभावं पडुच्च पदमदुगं छट्ठो य कालो य पडिसिज्जावि, सेसेसु होज्जा, जम्माणं जंमि काले जन्मोत्पत्तिः, संतिभावो यस्मिन् काले विद्यमानत्वं, एवं वउसकुसीलनियंठसिणायावि साहारणं पडुच्च स्वत्थं होज्जा, णवरं णियंठसिणाताण साहारणं णत्थि । पुलए कालगते समाणे कइहिं उववज्जेज्जा?, जहण्णेणं सोहम्मं कप्पे, उक्ककोसेणं सहस्सारे, वउसपडिसेवगणं जहण्णेणं तं चेव, उक्ककोसेणं अचुत्ते कप्पे, कसायकुसीले जहण्णेणं तं चेव, उक्ककोसेणं अणुत्तरोववाइएसु, नियंठस्स सव्वाए, पडिसेविचा अहमिदचाए उववज्जेज्जा, सिणातो सिद्धिगतीए उववज्जेज्जा, पुलए देवसु उववज्जेज्जा, पुलए देवसु उववज्जमाणे किं इंदचाए सामाणियचाए ता-यचीसचाए लोकपालचाए अहमिदचाए उववज्जेज्जा?, अविराधणं पडुच्च एतेसु सव्वेसु उववज्जेज्जा अहमिदवज्जं, विराहणं पडुच्च अणत्तरोसु उववज्जेज्जा, एवं वउसपडिसेवगावि, कसायकुसीले अहमिदचाए उववज्जेज्जा, णियंठे अजहणमणुक्ककोसेणं

सव्वट्ठसिद्धे उववज्जेज्जा, एवं वडसपडिसेवगादि । पुलगस्स देवलोगट्ठिती जहणेणं पलिओवमपुहुत्तं, उक्कोसेणं अट्टारससागरो-
वमाहं, वडसपडिसेवगाणं जहणेणं तं चेव, उक्कोसेणं वावीससागरोवमाहं, कसायकुसीलस्स जहणेणं तं चेव, उक्कोसेणं तेत्तीस-
सागरोवमाहं, गियंठस्स अजहणमणुक्कोसेणं तेत्तीससागरोवमाहं । पुलगस्स असंखेज्जा संजमट्ठणा, एवं जाव कसायकुसीलस्स,
गियंठसिणाताणं एगे अजहणमणुक्कोसाए संजमट्ठणे, एतोस्स पुलगादीणं संजमट्ठणाणं कतरे कतरेहिं तो अप्पगा वा बहुगा वा
उभया वा विसैसाहिया वा । गियंठसिणाताणं अजहणमणुक्कोसा संजमट्ठणा सव्वथोवा, दोणहवि तुल्ला, पुलगस्स असंखेज्ज-
गुणा, एवं वडसकुसीलाणं असंखेज्जगुणा, पुलगस्स अणता चारित्तपज्जवा, एवं जाव सिणातस्स, पुलगोणं पुलगस्स सट्ठण-
सण्णिगासेणं चरित्तपज्जवेहि य सिय हीणे सिय तुल्ले सियउमहिते, जह हीणे वा अणंतमागहीणे वा असंखेज्जमागहीणे वा संखे-
ज्जगुणहीणे वा, एवं अब्भाहियएवि, पुलाए वडसस्स परट्ठणसंनियासेणं चरित्तपज्जवेहिं हीणो, णो तुल्लो, णो अब्भाहिए, जह
हीणे अणंतगुणहीणे सेसेहिं, एवं पडिसेवगस्स कसायकुसीलस्स छट्ठणपडिए, गियंठसिणाता जहा वडसस्स, एवं सेसेहिवि सह
संजोगो कायव्यो, उवरिल्ला अब्भाहिया हेड्डिल्ल(का हीणा)पुलाए सजोगी तीहि वि जोगेहिं, एवं जाव गियंठो, सिणातो सजोगी वा अजोगी
वा । पुलाए सागरोवउत्ते चेव अणागारोवउत्ते चेव, एवं जाव सिणातो । पुलाए सकसायी तं संजलणेहिं चउहिं, एवं जाव पडि-
सेवओ, कसायकुशीलो छहिं, गियंठो एक्काते सुक्कलेसाए, सिणातो परमसुक्कलेसाए । ते पुलाए वड्डमाणा हीयमाणा अवड्डिता?,
तीहि वि परिणामतोहिं, एवं वडसकुसीलावि, गियंठसिणाता वड्डमाणा अवड्डियपरिणामा वा, पुलाए वड्डमाणपरिणामा जहणेणं
एकं समयं, उक्कोसेणं अतोमुहुत्तं, एवं हीयमाणेवि, अवड्डिए जहणेणं एककं समयं, उक्कोसेणं सत्त समया, एवं जाव गियंठो

सिणातो अवट्टियपरिणामए जहण्णेणं अतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं देहणा पुब्बकोडी । पुलए आउयवज्जाओ सत्त कम्मपगडीओ वंध्यति, वउसो सत्त वा अट्ट वा बन्ध्यति, एवं पडिसेवएवि, कसायकुसीले सत्त वा अट्ट वा छ वा वन्ध्यति, छ आउयमोहणिज्जवज्जाओ वंध्यति, निर्यंठे एगं वेदणिज्जं वन्ध्यति, सिणाए वंध्यए वा अवयए वा, जति वंध्यए वेदणिज्जं एगं वन्ध्यति, पुलए अट्ट कम्म-पगडीओ वेदति, एवं जाव कसायकुसीले, निर्यंठो मोहणिज्जवज्जाओ सत्त वेदेति, सिणाए वेदणिज्जआउयणाभगोत्ताओ चत्तारि वेदेति । पुलए चैव वेदणिज्जाउयवज्जाओ छ उदीरेह, वउमे सत्त वा छ वा उदीरेति, आउवेदणिज्जवज्जाओ छ उदीरेति, एवं पडिसेवएवि, कसायकुसीले सत्त वा अट्ट वा छ वा पंच वा उदीरेति, आउवेदणिज्जमोहणिज्जवज्जाओ पंच उदीरेति, (निर्यंठे) पंच वा दोन्नि वा उदीरेति, दोन्नि उदीरमाणे णांमं गोत्तं च उदीरेति, सिणाए उदीरए वा अयुदीरए वा, जति उदीरेति णांमं गोत्तं च उदीरेति । पुलागे पुलागत्तं चइत्ता कसायकुसीलत्तं वा असंजमं वा उपसंपज्जति, पडिसेवओ पडिसेवं चइत्ता वउसत्तं वा कसायकुसीलत्तं वा असंजमं वा संजमासंजमं वा उपसंपज्जह, कसायकुसीले कसायकुसीलत्तं चइत्ताणं पुलागत्तं वा वउसत्तं वा संजमं वा संजमासंजमं वा उपसंपज्जति, निर्यंठत्तणं चइत्ता कसायकुसीलत्तं वा सिणायत्तं वा असंजमं वा उपसंपज्जति, सिणा-यतो सिणायत्तं चइत्ता सिद्धिगतं उपसंपज्जति । पुलए णोसनेवउत्तो होज्जा, वउसपडिसेवणकसायकुसीला उभयं वावि । निर्यंठ-सिणाता जहा पुलए आहारए होज्जा, एवं जाव निर्यंठे, सिणाते उभयहावि । पुलए जहण्णेणं एगं भवं होज्जा, उक्कोसेणं तिणिण्-भवग्गहाणइं, वउसे जहण्णेणं एगं उक्कोसेणं अट्ट, एवं जहा कसायकुसीले, निर्यंठे जहा पुलए, सिणाए एकं । पुलगस्स एग-भवग्गहणिया आगरिसा जहण्णेणं एक्को उक्कोसेणं सतग्गसो, एवं जाव कसायकुसीलस्स, निर्यंठस्स जहण्णेणं एक्को उक्कोसेणं

दोत्रि, सिणातस्स एक्को, पुलागस्स णाणभवग्गहणिया आगरिसा जहण्णेणं दोत्रि उक्कोसेणं सत्त, वडस्सस जहण्णेणं दोत्रि उक्कोसेणं सहस्सगसो, एवं जाव कसायकुसीलस्स, णियंठो जहण्णेणं दोत्रि उक्कोसेणं पंच, सिणातस्स णत्थि एक्कोऽवि पुलए कालओ केन्चिरं होति, जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणवि अंतोमुहुत्तं, वडसे जहन्नेणं एक्कं समयं, उक्कोसेणं देवणा पुब्बकोडी, एवं जाव कसायकुसीले, णियंठे जहा पुलए, सिणाए जहा वडसे। पुलका बहव; पुलकत्तेन किञ्चिरं कालं [अंतरं] होति, जहन्नेणं एक्कं समयं, उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं, एवं नियंठावि, अवसेसा सव्वदं। पुलगस्स केवतियं कालं अंतरं होति, जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं अणंतं कालं, अवहुपोमलपरियहं देवणं, एवं जाव णियंठस्स, सिणातस्स नत्थि अंतरं, पुलागणं केवतियं कालं अंतरं होति, जहण्णेणं एक्कं समयं, उक्कोसेणं संखेज्जाइं वासाइं, एवं णियंठाणवि जहण्णेणं, उक्कोसेणं छम्मासो, सेसाणं णत्थि अंतरं। पुलगस्स तिचि समुगयाता पण्णात्ता, तंजहा-वेदणा कसाया मारणत्थिया, वडसपडिसेवगाणं पंच, तिचि ते केव, विउज्विए तेयए य, कसायकुसीलस्स छ, पंच ते केव, आहारए य, णियंठस्स नत्थि एक्कोऽवि, सिणातस्स एक्को, केवलिसमु- ग्यातो। पुलए लोगस्स कतिभाते होज्जा, किं संखेज्जतिमारो अंसंखेज्जतिमाए होज्जा? संखेज्जेसु माएसु होज्जा? अंसंखेज्जेसु माएसु होज्जा? सव्वलोएसु होज्जा?, गोयमा! अंसंखेज्जतिभागे होज्जा, सेसेसु पडिसेहो, एवं जाव णियंठे, सिणाते सव्वेसु होज्जा, एवं वडसगाणवि। पुलगो खओवसमिते भावे होज्जा, एवं जाव कसायकुसीले, णियंठे खइए वा उवसमिए वा भावे होज्जा, एवं वडसगाणवि। पुलगो खओवसमिते भावे होज्जा, एवं पुण माणा, (पुलाए णं पुब्बपडिवण्णाया) विया पडिवज्जमाणयावि होज्जा?, गोयमा! सिय अत्थि, सिय सिणाते खइए भावे होज्जा, जति अत्थि जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिचि वा, उक्कोसेणं सयपुहुत्तं, पुब्बपडिवचिया सिय अत्थि सिय णत्थि, जति अत्थि

जहण्णेणं एकको वा दो वा तिनि वा, उक्कोसेणं सहस्सपुहुत्तं, ञउसावि एगसमणं केवतिथा पडिवज्जमाणया, (सिय अत्थि सिय णत्थि) जति अत्थि जहण्णेणं एकको वा दो वा तिनि वा, उक्कोसेणं सहस्सपुहुत्तं, पुव्वपडिवणया जहण्णेणं उक्कोसेणवि को-
डिसयपुहुत्तं, एवं कुसीलपडिसेवगवि, कसायकुसीला पडिवज्जमाणया जति अत्थि जहण्णेणं एकको, उक्कोसेणं सहस्सपुहुत्तं,
पुव्वपडिवणया जहण्णेणवि उक्कोसेणवि कोडिसहस्सपुहुत्तं, णियंठा पडिवज्जमाणया जति अत्थि जहण्णेण एकको वा दो वा
तिनि वा, उक्कोसेणं ञवहुं [ति]सत्तं, खवराणं चउप्यणा होति, उपसमगाण उ पुव्वपडिवणया जति अत्थि जहण्णेणं एकको वा
दो वा तिणि वा, उक्कोसेणं सयपुहुत्तं, सिणाया पडिवज्जमाणया जति अत्थि जहण्णेणं एकको वा दो वा तिनि वा, उक्कोसेणं
अहुसयं, पडिवन्नस्स जहण्णेण उक्कोसेणवि कोडिपुहुत्तं। एते णं भंते, पुलागवकुसुसीलाणियंठासिणायाणं क्तरे क्तरोहिंते अप्पा वा
वहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?, मोतमा ! सव्वरथोवा णियंठा, पुळागा संखेज्जगुणा, सिणाता संखेज्जगुणा, ञउसा संखे-
ज्जगुणा, पडिसेवणाकुसीला संखेज्जगुणा, कसायकुसीला संखेज्जगुणा इति ॥ उक्तो नामनिष्पन्नो निक्षेपः, इदानीं सूत्रालापक-
स्यावसरः, असति द्वे कस्यालपकाः?, द्वे च सूत्रादुगमे भविष्यति, तत्रादुगमो द्विविधः-द्वत्रादुगमो नियुक्त्यदुगमश्च, नियु-
क्त्यदुगमस्त्रिविधः- निक्षेपनियुक्तिः उपोद्घातनियुक्तिः द्वत्रस्पार्शिकनियुक्तिश्च, यो यस्य विषयः स पूर्वोक्तः, सूत्रादिचतुष्टयं
युगपद्गच्छति, एतय युत्ताणुगमो इत्यादि, सूत्रादुगमे द्वत्रमुन्वायते, तच्चेदं-‘सिद्धाण णमोक्किञ्चा’ (६९९) इत्यादि, सिद्धस्यै-
वाध्ययनस्य प्रकटार्थस्यादि यत्किञ्चिद्वक्तव्यं तदुच्यते-सिद्धार्थानां परिनिष्ठितार्थानां नमस्कृत्वा संयतानां च, भावतः परमार्थतः,
धर्मवतां तथ्यां अनुशास्तिं शृणुत मम, क एवमाह-सुधम्मस्वामी, आख्यानकप्रबधेन कथयति, अत्थि मगहाविसए रायगिहं

श्रीउत्तरा०

चूर्णौ

२१

समुद्र पा०

॥२६०॥

नयरं, तस्य सेषिणो राया विहारजत्तते निगते, विहारजत्ता परिभणिया भणति, तन्निमित्तं निगतेण मंडिच्छुडीनाम चेइयं, तहिंठितो साहू दिष्टो, ज्ञाणं क्षियायति, तस्य तेसिं समुद्रावो-रण्णो साधुस्स य, एत्थ अज्झयणे वणिज्जति, प्रायसः प्रकटार्थ एव, स राजा तं साधुं इच्छ्वा परं विस्सयं गता, अहो अस्य साधोः रूपसौभाग्यसौम्यवत्ता क्षांतिमुक्ति असंगवत्ता च भोगेषु लक्ष्यते, तस्य पादौ ग्रणम्य प्रदक्षिणं च कृत्वा नातिदूरे निपण्णः, ततो ब्रवीति, (कथं) तरुणो रूपवान् प्रयजितः, साधुरुवाच-अना-थोऽहं, मम सुहृन् विद्यते, अनुकंपको वा, ततो राजा प्रहसितः, एवंगुणसमेतस्य कथं नाथो तव न विद्यते, अहं तव नाथो भवामि, साधुरुवाच-स्वमपि अनाथ एव, मम नाथत्वं कथं करिष्यसि, एवं साधो राज्ञश्च संवादो वर्ण्यते, जाव विहरति वसुधं वि-गतपापोत्ति ब्रवीमि, नयाः पूर्ववत् ॥ विंशतितममध्ययनं महानियंठिज्जं २० ॥

उक्तं विंशतितममध्ययनं, इदानीं एकविंशतितमं, तस्य कोऽभिःसंबंधः, विंशतितमे निरर्थोऽभिहितः, एकविंशतितमे विविक्तचर्याभिधीयते, स च निरर्थो विविक्तचर्यासहित एव भवतीति, नान्यः, अनेन संबधेनायातस्यास्याध्ययनस्यानुयोगद्वार-चतुष्टयं व्यावर्ण्य नामनिष्कमे निक्षेपे आदाणपदेन समुद्रपालिज्जं नाम, अर्थतो विविक्तचर्यानामाध्ययनमिदानीं एकविंशतितमं, नामनिक्षेपं करोति 'समुद्रपालिय'मिति, 'निकलेवे' इत्यादि (४२९) नामादिको चतुर्दो निक्षेपः, नामस्थापनाद्रव्याणि पूर्ववत्, भावे समुद्रपालितायुर्वेदतो भावतो तु णातव्वा, ततो समुद्रितमिणं समुद्रपालिज्जमज्झयणं, उक्तो नामनिषन्नो निक्षेपः, इदानीं सूत्रालापकस्यावसरः, अस्माद्यावत्सूत्रं निपतितं तावद्वक्तव्यं, सूत्रं चेदं— 'चंपाए पालिए नाम'मित्यादि (७२९-४८४) सूत्रोक्तमेवार्थं यत्पुनः निर्युक्तिकारो ब्रवीति तत्पुनरुक्तं, तत् ज्ञापयति— वैराग्यभावना येन जायते

न तदुत्तरं, यत्संयममुष्टिकारमेव भवति, तथा च आह— 'सद्वायज्जाणतव०' गाथा ॥ इदानींमाख्यानकप्रबंधेन तस्योत्पत्तिर्वांधि कारणं चाभिधीयते—चंपा गाम गमरी, तत्थ पालित्तो गाम सत्थवाहो, अहिगतो जीवायें(दि)पु पदार्थेषु, अरहत- सासणत्तो, सो अत्रया कयाई पोएणं पत्थित्तो, गणिमधारिसभरिएणं, गणिमं पूगफलज्जातिफलकक्रोलादि, समुदतीरे पिंडुडं नाम नगरं संपत्तो, तत्थ य वाणियएणं दारिया दिवा, विवाहिता य, अत्रया कयाइ तं पत्ति आवणसत्तं घेत्तूण पत्थित्तो सदेसस्स, सा समुद्रमज्झांमि पसवती पुत्तं पियदंसणं लक्खणजुत्तं, तस्स समुद्रपालित्तं नामं करं, पंचधार्हेहि परिकित्तो परिव- वड्ढति, वावचारिकलापडित्तो जातो, ततो जुव्वणपचस्स कुलरूवाणुसरिसं चउसड्डिगुणोपेतं रूविणीनामभारियं आणावेति, सो रूविणीए सहितो दोणुदओ व देवो भुंजति भोए निरुच्चिग्गो। अह अत्रया कयाई सो ओलोयेणचिहुते पासत्ति(नगरं), वज्झंणीणि- ज्जंतं पासति, तं ददूणं सत्ती विवेगी गाणीं सुंकियदुक्कियणं कम्माणं जाणतीं फलाविवागं, चरित्तावरणीयकम्माणं खओवसमे- णं च संबुद्धो संवगमणुत्तरं च संपत्तो आपुच्छिज्जाण जणणं णिक्खंतां, खायकित्तीओ, काळण तवच्चरणं वड्ढाणि वासाणि सो धुय- किल्लेसो तं ठाणं संपत्तो जं संपत्ता ण संयति. एपोऽयं खेउडभिहित एव, तथापि नियुत्तिकारोणाभिहितः, दिवदं सुवदं भव- तीति । इदानीं खेत्रे यत्किंचिद्वक्तव्यं तद् ब्रवीमि 'जहिन्नुत्तसंगंथ' ॥ (७५९-६८६) ॥ इत्यादि, 'ओहाइत्यो' त्यत्त्वा असद्वृत्त्यं- कर्म अगोभनं कर्म अशुभकर्मगतिवन्धात्मकं, नरकातिर्यग्गोनिश्रायोगमित्यर्थः, तं, महान् क्लेशो यस्मिन् तं महाक्लेशं, महा- न्मोहो यस्मिन्तन्महामोहं, कृष्णं कृष्णलेश्यापरिणामि, मयानकं, असद्वृत्त्यं त्यत्त्वा संयमपर्याये स्थित्वा श्रुतधर्मे अभिरुचिं करोति, व्रतानि-महाव्रतानि, शीलानि च-उत्तरगुणानि, तानि च अभिरोचयति, तथा परिपहा सहति अहिंसयान्त्यादि, सत्त्वेहि

भूनेहिं इत्यादि गतार्था । 'कालेण' इत्यादि (७७२-६८७) कालेण कारणभूतेन यद् यस्मिन् काले कर्तव्यं तद् तस्मैवेव समाचरति, स्वाध्यायकाले स्वाध्यायं करोति, एवं प्रतिलेखनकाले प्रतिलेखयति, वैयावृत्यकाले वैयावृत्यं, उपसर्गकाले उपसर्गं, अपवादकाले अपवादं करोति, राष्ट्रविषये आत्मनश्च बलावलं ज्ञात्वा, सिंह इव साध्वसजादेव (शो) न त्रासं गच्छति, वाङ्मात्रमेव इदं, असत्यमपि न चिंतयति, स तत्र गच्छति, एवं सर्वार्थेषु रागद्वेषात्मकेषु दृढो भवति । 'उचेहमाणो' इत्यादि (७७३-४८७) उपेक्षां कुर्वन् परि-व्रजति, त्रियमश्रियं सर्वं समानं सर्वकार्येषु अभिरोचयति, अपवादं न सर्वकालमेव रोचयतीत्यर्थः, न चापि पूजायां सक्तिं करोति, न च परापवादं करोति । 'अणेगच्छदा' इत्यादि (७७४) यावत्परिसमाप्तं, छन्दोऽभिप्रायः, अनेकाभिप्राया इह मानवेषु दृश्यन्ते, रागद्वेषात्मको यस्तेष्वनिष्टेषु द्वेयं करोति स कर्मबन्धको भवति, के च ते ? भयानकाः भैरवाः, तत्र तस्मिन् मनुष्यलोके उपगच्छन्ति दिव्या मानुष्याः तैश्चा वा, तथा परीपहा अनेके उदयं गच्छति यत्र सीदन्ति कातराः, स भिक्षुस्तत्र न सीदति, संग्राममध्ये इव हस्तिराजा, परीपहा विशेष्यन्ते, शीतोष्णदंशमशकादयः, आतंका-नोगाः, ते च नानाप्रकाराः स्फुरति तान्, अक-र्कः-अनाक्रन्दं, अधियासेति, राजसैः पुराकृतानि कर्माणि क्षपयति, प्रहाय रागं च द्वेयं च अज्ञानं च विचक्षणो भिक्षुः, मेरुस्थया वायुना न चाल्यते, एवं परीसहोपसर्गैर्यथा न चाल्यते तथा करोति, तथा नात्यर्थश्रुक्तेन न चात्यर्थमवनेन, किं ?-युगान्तर-प्रलोकना गन्तव्यं, महर्षिणाम महान्तं वा एष्यते यः स महर्षी, मोक्षार्थीत्यर्थः, न पूजायां सक्तिं करोति, न चापवादं करोति, किन्तु ऋजुभावं प्रतिपद्यते, स एवंविधः निर्वाणमार्गगम्यति । 'संयमे अरहरइसहे' ॥७७९-४८७॥ संयमे अरतिः असंयमे च या रतिः तां सहति, संस्तवो वचनसंस्तवः संवासश्च तच्च त्यजति, अकर्तव्येषु विरतः, स आत्मसहितं करोति, प्रधानश्च भवति,

परमार्थपदानि ज्ञानदर्शनचारित्राणि, तेषु तिष्ठति, मिथ्यादर्शनादीनि श्रोतांसि छिन्नानि-अपगतानि तस्य, न क्वचित् समीकारः, ततः न किञ्चन विद्यते तस्य । 'विवित्ताणि' ॥७८०-४८॥ क्षीपशुण्डकविजितानि लयनानि सेवति, तान्येव विशेष्यन्ते, अकृतमकारितमसंकल्पितानि संयमोपघातविरहितानि पूर्वक्रापरिभिः आर्चीर्णानि सेवति, तथा परीषदांश्च सहति, शोभनं ज्ञानं सज्जानं, सज्जानेन उपगतः सहर्षिः, नास्य उत्तमो विद्यत इत्यदुत्तरं, सर्वप्रधान इत्यर्थः, तं अदुत्तरं धर्मसंचयं चरेत्ता मूलशुण्डज्ञानधारी प्राजते ह्ययं इव अन्तरिक्षे, स एवंशुणविशिष्टः शुभाशुभकर्मभिप्रमुक्तः संशुद्धज्ञानदर्शनधराः तत्त्वां संसारं समुद्रमिव समुद्रपाले अपुणागमं गतिं गतोत्ति, इति परिसमाप्तौ, नयाः पूर्ववत्, ब्रवीम्याचार्योपदेशात् ॥ एकविंशतितमं अध्ययनं समाप्तं ॥

उक्तं एकविंशतितमं, इदानीं द्वाविंशतितमं, तस्य कोऽभिस्मन्वचः १, एकविंशतितमे विविक्तचर्याऽभिहिता, द्वाविंशतितमे वृत्ति(धृति)श्चरणं च वर्ण्यते, सा च विविक्तचर्या धृतिमता चरणसहितेन च शक्यते कर्तुम्, अनेन सम्यग्धेनायातस्यास्याध्ययनस्यानुयोग-द्वारचतुष्टयं पूर्ववद् व्यावर्ण्य नामनिष्कन्ने निक्षेपे रहणेमिज्जंति- 'रहनेमी निवेक्खवो' ॥४८३॥४८४॥४८५-४८८॥ इत्यादि वाथावयवं गतार्थं, तत्र कोऽसौ हरि(रह)णेमी?, तस्योत्पत्तिः गाथादुसारणेव च विज्ञेया, सिवत्ति देवी अणोज्जंगी, किमुक्तं भवति? अनुपमाङ्गी, प्रथमाङ्गी इत्यर्थः, रहनेमिस्स चत्तारि वरिसस्यते गिहत्थत्तं, एगं वरिसं छउमत्थे, पंच वरिसते केवली, उक्तो नाम-निष्पन्नो निक्षेपः । इदानीं सूत्रालापकस्यावसरः, अस्मात् यावत् सूत्रं निर्यतितं तावद्वक्तव्यं, सूत्रं चेदं- 'सोरियपुरंमि नयरे' ॥ ७८३-४९१ ॥ इत्यादि, सर्वं गाथादुसारणेव णेयं यावत् 'जहा से पुरिसोत्तमो' ति वेमि, नयाः पूर्ववत्, ब्रवीम्याचार्योपदेशात्, द्वाविंशतितममध्ययनं रहनेमिज्जं समाप्तम् ॥

उक्तं द्वाविंशतितमं, इदानीं त्रयोविंशतितमं, तस्य कोऽभिसम्बन्धः ? द्वाविंशतितमे धृतिरचरणं च वर्णितं, सा धृतिर्धर्ममे कर्तव्या, चरणं पुनश्चारित्रधर्म एव, अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्याध्ययनस्यानुयोगद्वारचतुष्टयं पूर्ववद् व्यावर्ण्य नामनिष्करणे निक्षेपे केसीगौतासिज्जति - 'निकलेवो गोअमंमी चउक्कओ' ॥४५१॥४५२॥४५३-४५८॥ इत्यादि गाथात्रयं गतार्थं, उक्तो नामनिष्करणो निक्षेपः । इदानीं खत्रालापकस्यावसरः, अस्माद् यावद् खत्रं निगणितं तावद्बोद्धव्यं, खत्रं वेदं-जिणे पास-त्ति णामे' इत्यादि (८३२-४५९) सर्वं हृदि व्यवस्थाप्य यत्किञ्चित् वक्तव्यं तदुच्यते, अस्य पार्श्वस्वामिनः केशी नाम शिष्यो, ज्ञान-चरणसंपन्नो बहुशिष्यपरिवारः श्रावस्त्यां तिदुकनाम उद्यानं तत्र समवसृतः, अथ तस्मिन्नेव काले वर्द्धमानस्वामिनः शिष्य इन्द्र-भूती गौतमगोत्रः, तस्यैव नगरस्य बहिः कोष्ठकं नामोद्यानं तत्र स्थितः, द्वावपी अत्यर्थं लीनौ, मनावाक्कायगुप्तावित्यर्थः, सुस-माहितौ, ज्ञानादिसमाधियुक्तावित्यर्थः, उभयोरपि शिक्षणां चिन्ता समुत्पन्ना-तुल्ये तीर्थकरत्वे किमिति शिक्षोपादाननानात्वी, अथ तौ तत्र विज्ञाय शिक्षणां प्रवितर्कितं समागमकृतमतीकौ द्वावपि केशिगौतमौ पूर्वतरं ज्येष्ठ इतिकृत्वा केशी गौतमः प्रति विनयाद् यावद् शिष्यपरिवृतौ तिदुकोद्यानमुपगतः, तस्येदानीं केश्याचार्यः (सः) अनुरूपं प्रतिपत्तिं कर्तुमुद्यतः, पलालकुशतृणानि च साधुप्रायोग्यानि भूमौ निपट्टादुपरि निपट्टां च दापयति, तौ केशीगौतमौ भ्राजते चंद्रसूर्यसमप्रभौ । तौ समागतौ ज्ञात्वा बहवः पापंडा गृहस्था देवदानवाश्च समागताः, तयोः किल विवादो भविष्यति, ततः केशी गौतमं पृच्छति, गौतमोऽपि केशीं ब्रवीति, पृच्छ पृच्छस्वेति, यमा-महाव्रतानि, तव तत्र पार्श्वस्वामिना चत्वारि महाव्रतानि अभिधीयंते, तानि वर्द्धमानस्वामिना पंच, एक-कार्यप्रवृत्तानां किमिति विसंवादः?, कार्यं मोक्षः, केशिमेवं ब्रुवाणं गौतमः स प्रज्ञायते प्रज्ञा प्रज्ञया-ज्ञानेनलोभ्य तच्चातत्त्वानां च

पदार्थानां विनिर्धयं आलोच्य देवकालानुसृत्य धर्मं कथयति नीयैकम्, किं तद्विप्रत्ययकारणं ?, तदुच्यते, द्वादश कारणानि, मुखोक्ता (नि) एव निर्युक्तिभारेण प्रोक्तानि, 'सिक्त्वा वया य' इत्यादि (४५५-६-७) गायत्रयसंगृहीतानि, शिक्षापदानि पंच महाव्रतानि, चत्वारि किमिहसंभित्तानि ग्रथम्, तथा लिङ्गद्विविधं किमिति द्वितीयं, आत्मा कस्या इद्रियाणि च शब्दं तत्प्राप्तये, पाशानां अवरुधेनं, वृत्तिल्लेदने पाशानां छेदनमित्यर्थः, रागद्वेषद्वयः पाशः, चतुर्थं तत्तद्गुणबंधने, तत्तद्भवलता उद्वरणं नागने तद् बंधने कृते भवलता उद्धृता) सति, अग्निविधायनं न पचमं, अग्निः क्वायः निघाषणं श्रुतं शीलं च ६, दृष्टाश्चो मतः ७, पथः सम्यग्ज्ञानदर्शनचारत्राणि तस्य परिज्ञानं ८, महापरिश्रोतानि-मिथ्यादर्शनानिरतिप्रमादकषाययोगाः तेषां निघाषणं ९, संभारार्णवस्य पारगमनं १० तमः अज्ञानं तस्य विघाटं-प्रकाशोत्तरणं ११, मोक्षस्थानस्य उपसंपदा, मोक्षस्थानप्राप्तिरित्यर्थः १२, एवमेतानि द्वादश स्थानानि मुखे व्याख्यातानि, पुरिमाणं दूषितमोक्षो उ इत्यादि, प्रथमतीर्थरुद्रिष्याणां दूषितोद्यः संयमः, ऋजुजडत्वादि, पश्चिमतीर्थकराशिष्याणां दुरुनुपालकः संयमः, वक्रजडत्वात्, मध्यमतीर्थरुद्रिष्याणां ऋजुप्रजत्वात् सुविशोध्यः मुखं चानुपाल्यः, अतो-अनेन कारणेन द्विधा प्रकल्पितः साधु गोमम इत्यादि, सर्वत्र वृत्त्या उत्तरं न बोद्धव्यं, तथा अ(स)नेलमो मध्यमतीर्थकः, स(अ)चैलकः ग्रथमपार्थिवैर्मर्मैः प्रदक्षितः, लिङ्गद्विविध्यऽपि इदमेव कारणं, तथा न मयमयात्रार्थमात्रकं(ग्रहणं) अग्रहणं भवितव्यमिति, परमार्थतस्तु ज्ञानदर्शनचारिशाणि मोक्षकारणं, न लिङ्गादीनि, एवं द्वादशमु कारणेषु व्याख्यातेषु कस्याचार्यो गौतमस्य स्तुतिं करोति, साधु गोमन ! पन्ना ते, छिन्नो मे संसथो इमो । नमो ते संसर्गाति !, सब्वसत्तमदोदही । ११६ ॥ एवं तु संसर्ग छिन्ने, केसी घोरपरक्कमो। वंदितु पंजलिउडो, गोतमं तु महाभुणी ॥११७॥ पंचमहव्वयजुत्तं, भावतो

पडिवाज्जिया । धम्मं पुरिमस्स पण्डिभंमि मग्गे सुहावहे ॥१८॥ तोसिता परिसा सब्बा, सम्मत्ते पज्जुवत्थिया । संजुता ते पदीसंतु, भगवं केसीगोतमा ॥१२०-५१२॥ ति वेमि । नयाः पूर्ववत्, ब्रवीमीत्याचार्योपदेशात्, त्रयोविंशतितमं ॥

उक्तं त्रयोविंशतितमं, इदानीं चतुर्विंशतितमं, तस्य कोऽभिषंबंधः ? त्रयोविंशतितमे धर्म्मो व्याख्यातः, स धर्म्मः समितिगुप्तिं विना नैव भवति, ताश्च चतुर्विंशतिमे व्याख्यायते, अनेन संबन्धनायातस्यास्याव्ययनस्यानुयागद्वारचतुष्टयं पूर्ववद्भावण्ये तिशुप्तिं निक्षेपे समिती-समितयः पंच तिस्रो गुप्तयः एताः प्रवचनमातरोऽभिधीयते, तत्र प्रवचनशब्दस्य तावन्निक्षेपः नामनिष्पन्ने निक्षेपे समिती-समितयः पंच तिस्रो गुप्तयः एताः प्रवचनमातरोऽभिधीयते, तत्र प्रवचनशब्दस्य तावन्निक्षेपः 'निकखेवो पवयणंमि' गाथाद्वयं (४५८-९५१४) व्यतिरिक्तं कुतीरिक्कप्रवचनं, भावप्रवचनं द्वादशांगं गणिपिटकं, पिटकशब्दः समुदायवाची, प्रोच्यते अस्मिन् जीवादयः पदार्था इति प्रवचनं ॥ इदानीं मातृशब्दस्य निक्षेपः 'मातांमि उ निकखेवो' इत्यादि गाथाद्वयं (४६०-१५१४) व्यतिरिक्तं भाजने द्रव्यमातं, स्थितमित्यर्थः, भावे समितिगुप्तिषु प्रवचनं मातं, स्थितमित्यर्थः, 'अट्टच्छु ह' इत्यादि (४६२-५१४) गतार्था, उक्तानामनिष्पन्नो निक्षेपः, इदानीं सूत्रालापकस्यावसरः, अस्माद्यावत् सूत्रं निपतितं तावद्भक्तव्यं, सूत्रं चेदं 'अट्ट उ पवयणमाता' इत्यादि गाथाद्वयं (२१-२३) ५१५, गतार्थं, 'आलंबणेन' गाथाद्वयं (१२४-५१६) इयं समितिः प्रिधीयते, ईरं गतिप्रणयोः ईरं गतौ, गंतव्यं गमनं, तत् कारणपरिशुद्धं वक्तव्यं, तद्यथा-आलंबनेन कालेन मार्गेण उपयुक्तेन च, आलंबनेन-कारणेन, चैत्यवंदनआचार्यादिप्रयोजनशरीरचिंतादिना कारणेन गमनं कर्त्तव्यं, न हि निर्निमित्तं, तथा आगमेऽप्यभिहितं 'जाव णं अयं जीवे एयति वेयति चलती'त्यादि, कालेन यद्यस्मिन् काले कर्त्तव्यं तस्मिन्नेव करोति, यथा भिक्षुकाले भिक्षार्थं पर्यटति, एवं सर्वकाले मंतव्यं, मार्गेण संयमोपधातरहितेन गंतव्यं, यत्नेन युगांतरश्लोकिना उपयुक्तेन गंतव्यं,

इन्द्रियार्थाव्याक्षिप्तं गंतव्यं, न च स्वाध्यायं कुर्वता गंतव्यं, तन्मूर्च्छिता तदेव पुरस्कृत्य गंतव्यं । इदानीं भाषासमितिः-‘कोहे माणे य’ इत्यादि गाथाद्वयं (९२-३०।५१७) क्रोधादिविरहितेन उपयुक्तेन भाषा भाषणीया, तथा चोक्तं-“पुत्रं बुद्धीए पासेचा, पच्छा वक्क-मुदाहारे” इदानीं एषणासमितिः ‘गवे सणा य’ इत्यादि गाथाद्वयं (९३-२।५१७) अन्वेषणग्रहणपरिमोक्षनिभिः कारणैराहाररुपरिधिश्रया विनाशयेत्, उद्गमोत्पादना च गवेष्णाऽभिधीयते, ततः ग्रहणं, ततः परिमोक्षः, चउक्कं विशोधयेत्, संयोजना प्रमाणं अंगारः धूमे कारणे च । इदानीमादाननिक्षेपणासमितिः-“ओहोवहिदुग्गाहितं” इत्यादि गाथाद्वयं (९३-३-४) द्विविधा उपधि-औधिको औपग्रहिकश्च, इमं विधिं प्रयुज्जीत-पूर्वं चक्षुषा प्रतिलेख्य पश्चाद्यत्नेन मृदना प्रमार्जयेत्, इदानीं प्रटिष्ठापनासमितिः- ‘उच्चारं पासवणं’ इत्यादि गाथा (९३।५।१८) गतार्थ । उक्ताः सन्तियः, इदानीं गुप्तयोऽभिधीयते, मनोगुप्तिः वचनगुप्तिः कायगुप्तिरिति, तत्र मनोगुप्तिश्चतुःप्रकारा, सत्या मृषा सत्यामृषा असत्यामृषा चेति चतुर्विधा मनोगुप्तिः, संरससमारंभात्मकं सत्यं न चिंतयति, एवं सत्यामृषं न चिंतयति, ‘संकल्यः संरंभः परितापकरो भवेत् समारंभः । आरंभः व्यापत्तिकरः शुद्धनयानां तु सर्वेषां ॥१॥ एवं वागुप्तिरिति विज्ञेया, इदानीं काय-गुप्तिः ‘ठाणे निसियणे’ इत्यादि गाथाचउक्कं (९४-७।५२०) स्थानं कायोत्सर्गादि, निषीदनं त्ववर्त्तनं ऊर्ध्वं लघनं उल्लंघनं, उत्क्षेपणं विक्षेपणं चेत्यर्थः, इन्द्रियाणं युज्जनं, स्थविरकल्पे जिनकल्पे वा स्थितः समारंभे आरंभे वा कायं वर्त्तमानं निवर्त्तयेत् यत्नेन, समितय-श्रणस्य प्रवर्त्तने, गुप्तयः अशुभनिवृत्तये, ता एताः प्रवचनमातरो यः समाचरति संसाराद्विमुच्यत इति, नयाः पूर्ववत् । मार्गाख्यं २४॥

इदानीं पंचविंशतितमं, तस्य क्रोडभिसंबंधः, चतुर्विंशतितमे समितयो गुप्तयश्च व्यावर्णिताः, पंचविंशतितमे ब्रह्मगुणा व्यावर्ण्यते, तच्च ब्रह्म समितिभिर्गुप्तिभिर्विना नैव भवति, अनेन संबन्धेनायातस्यास्याध्ययनस्यानुयोगद्वारचतुष्टयं पूर्ववद्वावर्ण्यं नामनिष्पन्ने

निक्षेपे जणइज्जं, 'निकलेकेवो जणणंमो' त्यादि गाथाद्वयं (४६३-४५२) व्यतिरिक्त ब्राह्मणादीनां जयन्तं भावयज्ञः तपःसंयमानुष्ठानं, अध्ययननिरुक्तागाथा 'जयघोसा' इत्यादि (४६५-५२१) गतार्था । उक्तो नामनिष्पन्नो निक्षेपः, इदानीं सूत्रालापकस्यावसरः, अस्माद् यावत् सूत्रं निपातितं तावद्वक्तव्यं, सूत्रं चेदं 'माहणकुलसंभृतो' (४८५-२३) इत्यादि ग्रन्थसः गतार्थं, तथापि यत्किंचिद्वक्तव्यं तदुच्यते, यथा इदं प्रवृत्तं तथा कथ्यते-वाणारसीए नगरीए दो विप्पा भायरो य, जमलाऽऽसी, जयघोसो विजयघोसो, तत्थ जयघोसो ण्हातुं गतो गंगं, तत्थ पेच्छति सण्णेण मंडुक्कं गसिज्जंतं, सण्पोऽवि मज्जारोण छन्नो, मज्जारो सण्णं अक्कमिडं ठितो, तथावि सण्पो मंडुक्कं चिच्चयंतं खायेति, मज्जारोवि सण्णं चडप्पडमाणं खायति, तं अण्णमण्णघाता इत्यादि सर्वां नियुक्तिगाथा गतार्था, जायाइ जयनशीलं, 'जमज्जन्तंति' (गम) तुल्यो यमयज्ञः, मारणात्मकः, इन्द्रियग्रामं निगृह्णाति, सम्यग्दर्शनादिमार्गगामी, अथ तस्मिन् काले जयघोसेण यज्ञः प्रस्तुतः, ततोऽसौ (वि)जयघोषः मासक्षणपारणके भिक्षार्थं समुपास्थितः, तेनासौ प्रतिपिद्धः, न ते दास्यामि भो भिक्षां, ये च वेदविदो विप्रा, ये च यज्ञस्य याजिनः । ज्योतिषांविदो ये च, ये च धर्मस्य पारगाः॥१॥ ये समर्थश्च उद्धतुं, आत्मानं परमेव वा । तेषामिदं तु दातव्यं, अनदानं हितैषिणा॥२॥ तत्त्वं वेदमुखं यक्षि, यज्ञानामपि यन्मुखं । नक्षत्राणां मुखं यच्च, धर्माणां चापि यन्मुखं॥३॥ ये समर्थश्च उद्धतुं, आत्मानं परमेव वा । तेनापि त्वं न जानीये, अथ ज्ञानी ततो भणा॥४॥ अस्याक्षेपस्य उत्तरं दातुं अशक्तः, ततोऽसौ सपरिवारः ब्रवीति-भगवन् ब्रूहि सर्वं यथा तथा-अभिहोयसुखा वेदा, यज्ञार्थं वेदसां मुखं । नक्षत्राणां मुखं चंद्रः, धर्माणां काश्यपो मुखं ॥ १ ॥ राहुमुखं यथा चंद्रं, नमस्यति अजानकाः । एवं वेदविदः केचित्, ब्रह्मतत्त्वं न जानते ॥ २ ॥ यो गृहाभिर्गतस्मिन् न पुनस्तत्रैव सज्जति, यश्च प्रव्रजन् न शोचति, आचार्यवचने च रमते, रागद्वेषौ च न कुरुते, तं वयं

कर्मब्राह्मणं प्राणातिपातादिविरतं, वयं इमं ब्राह्मणं पशुवधादिपापकर्मरहितं, निरतं न तं ब्राह्मणं ब्रूमः, एवं जयघोषेण वि-
जयघोषो भवति प्रतिपादितः, तस्यैव सकाशे प्रव्रजितः, तपः कृत्वा 'स्ववित्ता पुव्वकम्माइ' इत्यादि गताथोः (९११/५३१) नयाः
पूर्ववत् ॥ जणणइज्जे नाम पंचवीसइममज्झयणं ॥

उक्तं पंचविंशतितमं, इदानीं षड्विंशतितमं, तस्य कोऽभिसंबंधः, पंचविंशतितमे ब्रह्मगुणा व्यावर्णिताः, षड्विंशतितमे सामा-
चारी, ब्रह्मगुणावस्थितेन अवश्यमेव सामाचारी करणीया, अनेन संबधेनायातस्यास्याप्यध्ययनस्यानुयोगद्वारचतुष्टयं पूर्ववद्वावर्ण्यं
नामानिषन्ने नक्षेपे सामाचारी 'निकखेवो सामंमि' इत्यादि गाथाद्वयं (४८३-४१५३) व्यतिरिक्तं क्षीरशर्कादीनां सामभावो, भावसामं
इच्छामिच्छादिकं, 'आयारे निकखेवो' इत्यादि गाथात्रयं ४८७-८९१/५३३ व्यतिरिक्तो नामादि, नामने तिणिसल्ला, धोवने हरिद्रारगः,
वासने कपिल्लकादि, शिक्षापने शुक्रसारिकादि, सुकणे सुवर्णादि लब्धि (दध्ना) माद्ध गुहाः, एष द्रव्याचारः, भावे दशविधसामाचार्या-
चरणं, उक्तो नामानिषन्नो निक्षेपः, इदानीं सूत्रालापकस्यावसरः, अस्माद्यावत् सूत्रं नियतितं तावत्कव्यं, सूत्रं चेदं 'सामायारिं पव-
क्खामि' इत्यादि (९१२-५३४) सर्वं प्रायः गतार्थं, तथापि यत् किंचिद्वक्तव्यं तदुच्यते-दिवा गौर्षिप्रमाणं छायाया ज्ञायते, आसाहमासे
इत्यादि प्रयोगेण, रात्रौ पुनः कथं नातं तद्, उच्यते, यन्नक्षत्रं रात्रिं परिसमापयति तस्मिन्नक्षत्रे चतुर्भागे स्थिते प्रथमग्रहरः कालिक-
श्रुते तस्य तस्मिन् स्वाध्यायः क्रियते, तस्मिन्नेव नक्षत्रे णभोमध्ये स्थिते अर्द्धरात्रः, तस्मिन्नेव नक्षत्रे चतुर्भागे शेषस्थिते पश्चिमः
ग्रहरः, दशविधा सामाचारी चक्रवालसामाचारी न अत्राभिहितः, (ओषरूपा च) तौ च आवश्यकानुसरेण ज्ञातव्याविति, नयाः
पूर्ववत्, षड्विंशति-तमं सामाचारीनामकं समाप्तं ॥

इदानीं सप्तविंशतितमं, तस्य कोऽभिसंबंधः, पृथ्विंशतितमे सामाचारी अभिहितेति सप्तविंशतितमे अशठता व्यावर्णिता, सा च साधुना सर्वप्रयोजनेषु कर्त्तव्या, अनेन संबन्धेनायातस्यास्याध्ययनस्यानुयोगद्वारचतुष्टयं पूर्ववद्वावर्ण्यं नामनिष्पत्ते निक्षेपे 'खलु'किञ्जंभि' इत्यादि गाथाद्वयं (४९०-१५४८) व्यतिरिक्तो बलीवर्दो मार्या, खलुंका गली मरालो शठो प्रतिलोमे अविनीत इत्येकार्थः, भावे खलुंको प्रतिलोमो, सर्वेषु मोक्षप्रयोजनेषु खलप्रकार 'अवदाली' इत्यादि (४९२-५४८) अवदाली स्कंधानुभुगं यंत्रं च सुविण्णासति, उन्नसति, यंत्रं युगं च भांडं भनक्ति, उत्पथेन गच्छति, विपथेन-विप्रमेण पथा गच्छति, 'जं किर द्रव्वं खुज्जं' इत्यादि गाथाद्वयं (४९३-४५४८) गतार्थ, 'दंसमसक' इत्यादि (४९५५४८) दंसमसकतुल्या जात्यादितुदनसीला, जलूक्रुद्व्या दोषग्राहिनः, कपिकतुल्या असमाधिकारिणः, 'तीक्ष्णा' निर्दिष्टा मृदवः अत्यंतं अज्ञाः चंडा-नोषणाः मार्दविका-अत्यंतमलसा, एते भाव-खलुंका । 'जे किर गुरुपण्डिणीया' इत्यादि गाथात्रयं (४९६-७-८५४८) गतार्थ, उक्तो नामनिष्पन्नो निक्षेपः, इदानीं स्रजालापकस्या-वसरः, अस्माद्यावत् स्रजं निपतितं तावद्वक्तव्यं, स्रजं चेद- 'धरे गणधरे गग्गे' इत्यादि (१०४४-५५०) स्थिरीकरणात् स्थविरः, गणधारयतीति गणधरः-गणी, गच्छआचार्य इत्यर्थ, 'गर्गसगोत्र' इति, मन्यते त्रिकालावस्थितं जगदिति मुनिः, विशारद हेतोः, संग्रहो पग्रहकुशल इत्यर्थः, गणिभावं प्रति आकीर्णः, सुतरां आचार्यगुणोपेतः, ज्ञानादिसमाधिकारकः, स इदानीं आचार्यः शिष्यस्योपदेशददाति-वहनं-स्थादि तस्मिन् युक्तस्य बलीवर्दोर्देवहत यातव्योपदेशः अभिवर्त्तते, अथ न वहते तत् तस्यैवाशोभनं भवति, एवं शिष्यस्यापि संयमयोगान् सम्यग्वहतः संसारच्छेदो भवति, यः पुनः संयमयोगेषु अविनीतान् खलुंकान् गोजयति असौ विधि-चोदनामपि कुर्वन् ह्लिज्यति, असमाधिं च लभते, लाघवं च प्राप्नोति, वक्ष्यमाणबलीवर्दसदृशः कुशिल्या भवति, ते च इमे

‘एगं ढसति पुच्छंमि’ (१०४७-५५) इत्यादि गाथा सर्वा. एकं वलिवदविशेषं पुच्छे पीलयति, अन्यमभीक्ष्णं तुदयति, अन्यदतस्तत्र दुष्टतत्कारणं कृत्वा पार्थस्य उल्लङ्घ्य नम्यति, एवमादि क्रियत् वर्णयिष्यामि, यादृशास्ते दुष्टवलीवदौ दुष्टविक्षा अपि तादृशा एव, धर्मयाने वा योजिता भज्यन्ते धृतिदुर्वला एभिः कारणमज्यन्ते, सिद्धिरसमाताशुरुत्वात्, सबलीलत्वात्, क्रोधनत्वात्, भिक्षाऽलसिकत्वात्, स्वपक्षपरपक्षमानधीरुक्त्वाद्भज्यन्ते, अन्यः अनुशास्यमानोऽपि अन्तरभाषया दोषोद्धृदुनात् कुले, आचार्याणां वचनं प्रतिक्लृपयति, कथं ?, क्वचित् प्रेष्यमाणो त्रधीतिनासौ मम ज्ञानाति, अथवा नासौ मम दास्यति, अथवा निर्गता सा एवमहं मन्ये, अन्यं तत्र प्रेष्यतां, प्रेष्यमाणो प्रतिकूलयति, ततः ‘पिच्छुदीं सुखं विहरति, राजवोष्टिमिव मन्यमानो भृकुटिं कुर्वति, आचार्येण वाचिता संसृहीता भक्त्यानेन पोषिता जातपक्षा पलायते हंसा इव दिशोदिशं, ततो आचार्यो विचिंतयति-खलु कैः सह समागतः किं मम दुष्टशिष्यैः?, आत्मा मेऽवसीदति.’ यादृशा मम शिष्यास्तु, तादृशा गलिगर्दभा । गलिगर्दभं परित्यज्य, दृढं शुद्धात्मसौ तपः॥१॥ आचार्यः मृदुगंभीरसुसमाहितः शीलसमाहितो विहरतीति, नयाः पूर्ववत् । सप्तविंशतितमं समासम् ॥

उक्तं सप्तविंशतितमं, इदानीमष्टाविंशतितमं, तस्य कोऽभिसम्बन्धः ?, सप्तविंशतितमे अशठता व्याघ्रिणता, अष्टाविंशतितमे मोक्षमार्गोऽभिधीयते, मोक्षमार्गोऽशठस्यैव भवति, अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्याध्ययनस्यानुयोगद्वाराचतुष्टयं पूर्ववद्व्याघ्र्यं नाम-निष्पन्नं निक्षेपे मोक्षमार्गगती-‘निक्खेवो मोक्खमि’ ॥४९९-५००-५५५॥ इत्यादि, गाथाद्वयं, ज्ञम्बव्यतिरिक्तो निमलादिदु, भावमोक्खो अट्टविहकम्ममुक्को नायवो भावमोक्खो, ‘निक्खेवो मग्गमि’ ॥५०१-२॥ ५५५॥ इत्यादि गाथाद्वयं, व्यतिरिक्तो जले स्थले वा, भावमार्गो ज्ञानदर्शनचाराणि, ‘निक्खेवो उ गतीए’ ॥ इत्यादि गाथात्रयं (५०३-४५) व्यतिरिक्तं जीवानां

सेवाग्रमादः करणीयः, स एव मोक्षमार्गः, अनेन सम्बन्धेनाशतस्यास्याध्ययनस्यानुयोगद्वारचतुष्टयं पूर्ववद् व्यावर्ण्य नामनिष्पन्ने निक्षेपे अप्यमादुच्छयणन्ति, आदानपदेनदमध्ययनं सम्यक्तत्पराक्रममभिधीयते, गौणी संज्ञा अग्रमादश्रुतमिति, अन्ये तु वीतरागश्रुतामिति, तत्र द्रव्ये पत्रादिलिखितं, अथवा व्यतिरिक्तं सूत्रं ग्रन्थकार-अडजादि, उक्तो नामनिष्पन्नो निक्षेपः, इदानीं सूत्रालापकस्यावसरः, अस्माद्यावत् सूत्रं निपातितं तावद्वक्तव्यं सूत्रं चेदं-सुतं मे आउसं ! तेण (१३६०५७२) मित्यादि सर्वं, सम्यक्त्यसहितस्य पराक्रमः सम्यक्तत्पराक्रमः, पराक्रमः-उत्साहो, वक्ष्यमाणेषु प्रयोजनेषु उत्साहः करणीयः, प्रत्येककारणानि सिद्धयन्ति, संसारस्थितश्च भवति संविग्रः, 'ओविजी भयचलनयोः' संसारभीता न लभन्ति निद्रां, उक्तंच- यथा मृगा मृत्युभयस्य भीता, उद्विग्नवासा न लभन्ति निद्राम् । एवं बुधा ज्ञानविद्योधितात्मा, संसारभीता न लभन्ति निद्रां ॥१॥' संवेगेन कृतेन को गुणो भवति ?, तदुच्यते- 'संवेगेण भन्ते! (जीवे) किं जणयति?, गोयमा! संवेगेणं रुद्धा जणयति' (१५६०५९८ एवं सर्वेषु पदेषु पुच्छानिबन्धनं वाल्यं, निबन्धतेण सातासौख्यात् गृहस्वजनबन्धाच्च निर्वेदं करोति, निर्विघ्नः सन् धर्म उद्यमं करोति, भावसत्यं प्रतिलेखनादिक्रियां यथोक्तां सम्यगुपयुक्तः करोति, योगा-मनोवाक्कायाः, सत्यमनोयोगः कर्तव्यः, नासत्यमनोयोगः, एवं वागपि, काये लंघनप्लवनदेवनादि न करोति, एवं यावत् संयोगाभ्युत्पन्नकृत्वाणेणं अपियाद्वै जणयति, अत्र प्रवृत्तौ प्रत्याख्यानशब्दो, यथा श्रम्युव्रतो, अनिवृत्तिश्च तस्मिन् सयोगे भवति 'सेलेसी णं भंते ! किं जणयति ?, अकम्माए जीवा सिद्धीति बुद्धीति मुच्यंति परिनिव्वायंति सव्वदुक्खणं अंतं करोति, ब्रवीमीति, नयाः पूर्ववत् ॥ समाप्तं एकोनत्रिंशत्तमम् ॥

उक्तं एकोनत्रिंशत्तमं, तस्य कोऽभिसम्बन्धः ?, एकोनत्रिंशत्तमे अग्रमादो व्यावर्णितः, त्रिंशत्तमे तपोऽभिधीयते, तच्च तपः

अप्रसादसहितस्यैव भवति, अनेन सम्बन्धेनाथातस्याध्ययनस्यानुयोगद्वारचतुष्टयं (५१३-४-५-६।५१९) पूर्ववद् व्यावर्ण्य नामानिष्पन्ने निक्षेपे तपोमार्गगती ' निक्षेपेवा तु तवंसी ' त्यादि, गाथाचतुष्टयं, व्यतिरिक्तो पंचतयादि, भावे द्वादशविधं तपः शेषं गतार्थे, उक्तो नामानिष्पन्नो निक्षेपः, इदानीं स्रजालापकस्यावसरः, अस्माद् यावद् स्रं निषितं तावद्वक्तव्यं, स्रं चेदं- (जहा य पावगं कम्म ' इत्यादि(१०९।६००)सर्व 'तप संतापे' तपसो मार्गः तपोमार्गः, गमनं गतिः, तपोमार्गस्य गतिः २, तपो येन प्रकारेण क्रियते इत्यर्थः, यदि पूर्वं संवृताश्रवद्वारः ततः तपसा निःशेषं कर्म क्षपयति, प्राणिवादीन्याश्रवद्वाराणि, अनशनं द्विविधं-इत्वरं यावत्कार्यितं च, इत्वरं चतुर्थीदि, तदा अनेन प्रकारेण पड्विधं भवति श्रेण्यादि, चतुर्थपष्टाष्टमादि षण्मासपर्यवसाना श्रेणी, श्रेणी श्रेण्या गुणिता प्रतरं भवति, प्रतरं श्रेण्या गुणितं घनं भवति, तदा घनो वर्गितो वर्गो भवति, सोऽपि वर्गः पुनरपि वर्ग्यते ततो वर्गवर्गो भवति, षष्ठोऽपि चित्तो नानाप्रकारो प्रक्रीर्णतपोऽभिधीयते, तदन्यत्राभिहितं, शेषं दशवैकालिक-चूर्णौ अभिहितं, एवमेवं तु द्विविधं, जे सम्मं आयेरे छुणी । से खिप्पं संसारा मुंचति णडितेत्ति वेमि, नयाः पूर्ववत् ॥ इति

त्रिंशत्तमं अध्ययनं समाप्तम्

उक्तं त्रिंशत्तमं, अर्थकात्रिंशत्तमं, तस्य क्रोऽभिषम्बन्धः?, त्रिंशत्तमे तपोमार्गगतिरभिहिता, एकत्रिंशत्तमे चरणविधिरभिधीयते, तपसा च विना चरणं नैव सम्पूर्णं भवति, अनेन सम्बन्धेनाथातस्याध्ययनस्यानुयोगद्वारचतुष्टयं पूर्ववद् व्यावर्ण्य नामानिष्पन्ने निक्षेपे चरणविधिरिति, 'निक्षेपे चरणम्' इत्यादि गाथा पंच (५१७-८-९-२०-२१।६११) व्यतिरिक्ते चैत्यवन्दनको गच्छति, मोदकं भक्षयति, भावे पंचविधमाचारमाचरति, व्यतिरिक्ते इन्द्रियार्थानां विधिः, भावे संयमयोगस्य तपसश्च यो विधिः, उक्तो नामानिष्प-

णो निक्षेपः। इदानीं सूत्रालापकस्यावसरः, अस्माद् यावत् सूत्रं निपतितं तावद्वक्तव्यं, सूत्रं चेदं-चरणविधिं पदकलाभि' इत्यादि (११३५) सर्वं, असंयमाद् विरतः, संयमे प्रवर्त्तनं, मंडलग्रहणञ्चातुरतः संसारः प्रागृह्यते, नारकतिर्यग्योनिमनुष्यामरभावः, पिंडेषणायां अवग्रहयतिभोसु भयस्थानेषु ब्रह्मगुप्तिषु च एवं प्रतिक्रमणानुसारेण ज्ञेयं, इत्येतेषु स्थानेषु यः प्रयत्नं करोति असौ संसाराद् विमुच्यते इति ब्रवीमीति, नयाः पूर्ववत् ॥ इति एकात्रिंशत्तमं अध्ययनं समाप्तम् ॥

उक्तं एकात्रिंशत्तमं, इदानीं द्वात्रिंशत्तमे चरणविधिरभिहिता, द्वात्रिंशत्तमे ग्रामादस्थानान्यभिधीयते, चरणं च अप्र-
मत्तस्यैव सम्पूर्णं भवति, अनेन सम्बन्धेनायातस्याध्ययनस्यानुयोगद्वारचतुष्टयं पूर्ववद् व्यावर्ण्य नामनिष्पन्नं निक्खेवे ग्रामादस्थानं,
'निकखेवो उ पमाने' इत्यादि गाथा अष्ट ॥ (५२२-३-४-५-६-७-८-९।६२०) ॥ व्यतिरिक्तो द्रव्यग्रमादः मध्यमधुप्रसन्नादि, भाव-
ग्रमादः निद्रा विकथा कषाये इन्द्रियाणां च क्रियास्थानं पूर्वोक्तं, तीर्थकराणां अप्रमत्तता व्यावर्ण्यते, ऋषभस्वामिनो चर्पसहस्रंऽपि
संकलिज्जमाणे अहोरात्रं ग्रमादः, वर्द्धमानस्वामिनः द्वादशशु वर्षेषु समाधिकेऽपि संकलिज्जमाणे अन्तर्मुहूर्तं ग्रमादो, ये पुनर्नित्यं
ग्रमादस्ते संसारसागरं पर्यटन्ति, उक्तो नामनिष्पन्नो निक्षेपो, इदानीं सूत्रालापकस्यावसरः, अस्माद् यावत् सूत्रं निपतितं तावद्
वक्तव्यं, सूत्रं चेदं-अचंचन्तकालस्स०' ॥ (१५६-६२२) इत्यादि, सर्वं, अत्यन्तकालः अतीतोऽजागतो वर्त्तमानः परिगृह्यते, समूलस्य
सर्वदुःखस्य यः प्रमोक्षस्तस्य, सर्वमूलस्येति दुःखस्य मूलं कर्म, कर्मणो मूलं रागद्वेषौ, तौ छित्त्वा भवति मोक्षो तन्मे प्रतिपादयितुः
एकान्तहितं शृणुत, स मोक्ष एवं भवति ज्ञानप्रभावनाया अज्ञानमृषावर्जनेन रागद्वेषक्षयेण गुरुदृष्टेयया बालजनवर्जनेन स्वाध्यायेन
धृत्या च भवति, तथा आहारेण भित्तेन एषणीयेन च, निपुणार्थे बुद्धिर्यस्य स सेव्यो गीतार्थः, निकेतनं-स्थानं, ताद्वैकेक्यायं समाधि-

कामो भजते, रागद्वेषौ कर्मबीजं, मोहद्वयं कर्म, कर्म च जातिमरणस्य मूलं, जातिमरणं दुःखमूलं, रागद्वेषौ मोहद्वयौ मोहश्च यथा उद्वध्रियते तदुपपायं वक्ष्ये, रसा ते कामं न निषेवणीया, असेविता दीप्तिकरा भवन्ति, ग्रीणितं कुर्वन्तीत्यर्थः, ग्रीणितं च कामा समभिद्रवन्ति, द्रुमं यथा स्वादुफलं हि पक्षिणः, यथा द्वाग्निः प्रचुरेधनः समालतो नोपशमं गच्छति, तथेन्द्रियाग्निरपि प्रकाममोजने शमं न गच्छति, विविक्तशय्यासनयंत्रितानां ओमासणाणं दमितेन्द्रियाणां रागादयो नाभिमवन्ति चित्तं, पराजितो व्याधिरिवैषधीभिः ये इन्द्रियाणां विषया मनोज्ञा न तेषु रागं करोति, अमनोज्ञेषु च द्वेषं, तदाऽसौ समो भवति, चक्षु रूपं गृह्णाति, रूपापि गृह्यते चक्षुः, रूपेषु यो गच्छिष्येति तीव्रां स शीघ्रमेव विनश्यति, आलोकलोलो यथा पतंगः, रूपानुगतोऽसौ चराचरप्राणिनो हिनस्ति, तस्माद्रागादनुगतस्य परिग्रहो दोषः, यस्य जायते परिग्रहादचाहारित्वं ततो मृषावादः, एवं रागद्वेषानुगतौ बहुकर्मसंचयो भवति, रूपाद्विरक्तो विशेषो भवति, दुःखौघपरंपरेण च न लिप्यते, जलेन वा पद्मिनीपत्रं, एवं श्रोत्रघ्राणजिह्वास्पर्शा, विनाशमागच्छन्ति, इहलोके परलोके च, इहलोके तावत् शब्दान् मृगो घ्राणान्मधुकरः मच्छो जिह्वया गजो स्पर्थेन, इहलोके एवं विनाशमागच्छन्ति, निश्चयेन न ते दोषमुत्पादयन्ति, किन्तु यस्तेषु रागं द्वेषं वा करोति स बध्यते, एवं क्रोधादयोऽपि कर्मवन्धहेतवो भवन्ति, यः पुनर्विरक्तमावः स कर्मवन्धेन न लिप्यते, ततः शुभाध्यवसायिनः क्षपकश्चेत्यनुपवेशः, ततः क्रमेण मोहनीयज्ञानावराण्यदशनवराणी-
यंतरायेषु क्षयं गतेषु केवलं-सम्पूर्णं ज्ञानमुत्पद्यते, तत आयुषः क्षयात् सादिकमनन्तमव्याबाधं निर्वाणसुखं प्राप्नोति, एवं अनादि-
कालप्रभवस्य मोक्षो व्याख्यातः, येन अत्यन्तसुखिनः सत्त्वा भवन्ति । इति त्रीभिः, नयाः पूर्ववत् । समाप्तं द्वात्रिंशत्तममध्ययनं ।
उक्तं द्वात्रिंशत्तमं, इदानीं त्रयस्त्रिंशत्तमं उच्यते, तस्य कोऽभिसम्बन्धः, द्वात्रिंशत्तमे प्रमादोऽभिहितः, त्रयस्त्रिंशत्तमे कर्मा-

प्यभिधीयन्ते, प्रमादवशगो जीवः कर्मं वध्नाति, अनेन सम्बन्धेनासातस्यास्याध्ययनस्यायुगेदाश्चतुष्टयं पूर्ववद् व्यावर्ण्य नाम-
निष्पन्ने निक्षेपे कर्मण्यगदी 'कर्ममसि निक्खेवो' ॥ इत्यादिगाथा अष्ट (५३०.१-२-३-४-५-६-७-८-९-१०-नियुक्तौ) व्यतिरिक्तं कर्ममे
द्रव्यं च नोक्तमद्रव्यं, अनुदयः कर्मणो, नोक्तमद्रव्यं लेपकमर्मादि, मावे कर्मणो उदयः, व्यतिरिक्तो द्रव्यप्रकृतिः कर्मणो कर्मा-
भ्यां कर्मणि अनुदयः, नोक्तमद्रव्यं ग्रहणप्रायोग्यानि शुक्तानि द्रव्याणि, मावे मूलोत्तरप्रकृतीनां उदया, - पयतिद्विती अनुभागा
पदेसकर्मं च सुदृढ णाऊणं । एतेसि संवरे खलु खणे उ सयात्रि जइत्तब्बं ॥१॥ उक्तो नामनिष्पन्नो निक्षेपः, इदानीं सूत्रालापकस्या-
वसरः, अस्माद्यावत्तत्र निपतितं तावद्वक्तव्यं, सूत्रं चेदं-अहं कम्ममाहं वोच्छामी' त्यादि(१२६७-६४१) सर्वं, तेषां कर्मणो चतु-
प्रकारो वन्वो भवति प्रकृतिबन्धः स्थितिबन्धः अनुभागबन्धः प्रदेशबन्धः इति, प्रकृतिशब्देन स्वभावो भेदश्चाभिधीयते, स्थितिः
कालावस्थानं, अनुभावो यो यस्य कर्मणः शुभो अशुभो वा विपाकः, प्रदेशबन्धः जीवप्रदेशानां कर्मपुद्गलानां च सम्बन्धः, तत्र
प्रकृतिबन्धो द्विविधः मूलोत्तरभेदः, अष्टौ मूलप्रकृतयः, तद्यथा-ज्ञानावरणीयं दर्शनावरणीयं वेदनीयं मोहनीयं आयुष्कं नामं गोत्रं
अन्तरायमिति, ज्ञानमावृणोतीति ज्ञानावरणीयं, दर्शनमावृणोतीति दर्शनावरणीयं, वेदनां करोतीति वेदनीयं, मुह्यतीति मोहनीयं,
येन नारकादिभावस्तिष्ठति तदायुष्कं, गतिजात्यादिभिः प्रकारैर्नामयतीति नाम, प्रधानमप्रधानं वा करोतीति गोत्रं, अन्तरायं
करोतीति अन्तरायिकं, इदानीं उत्तरप्रकृतयोऽभिधीयते-ज्ञानावरणं पंचप्रकारं आभिर्बोधिक्श्रुतावधिमनःपर्यायकेवलानि, एषा-
मावरणं, दर्शनावरणं नवभेदं चक्षुरचक्षुरवधिकेवलानि तेषामावरणं, निद्रा निद्रानिद्रा प्रचला प्रचलाप्रचला स्थानाद्विरिति, एषामुदयं
करोतीति, वेदनीयं सातमसांतं च, तयोर्मुदयं करोतीति, मोहनीयं अष्टाविंशतिभेदं, तत्समाप्तौ द्विविधं दर्शनमोहं चरितमोहं दर्शनमोहं

श्रीउत्तरा०

चूर्णौ

३४

लेखाख्य०

॥२७८॥

सप्तमेदं अनन्तानुबन्धिनः क्रोधानमानयालोभाः। सम्यक्त्वं सम्यगिगध्यात्वं मिथ्यात्वं, चरित्तमोहनीयं एकाविंशतिभेदं अप्रत्याख्यानाः क्रोधादयश्चत्वारः प्रत्याख्यानावरणा क्रोधादयश्चत्वारः संज्वलनक्रोधादयश्चत्वारः हास्यरत्यरतिभयशोकजुगुप्साह्रीपुनसुखवेदा, एषामुदयादेतानि भवन्ति, आयुष्कं चतुर्भेदं नरकार्तिर्यग्येनिमजुष्यदेवानि, एषामुदयात्, नाम द्विचत्वारिंशद्भेदं शुभमशुभं च अनयोरुदयात्, गोत्रं द्विविधं, शुभमशुभं च अनयोरुदयात्, अन्तरायं पंचप्रकारं— दानलाभभोगोपभोगवीर्याणि च, एतान्यपि तदुदयादेव भवन्ति । इदानीं स्थितिवन्द्योऽभिधीयते- णाणावरणीयस्य स्थितिः जघन्येनान्तर्मुहूर्त्त उत्कृष्टेन त्रिंशत्सागरोपमकोटाकोट्यः त्रीणि च वर्षसहस्राणि आवाधा अंतरं भवति, वाष्ट्र लोडने, न वाधा आवाधा, तत्र उदयो न भवतीत्यर्थः, तैश्च रोपमकोटाकोट्यः सत्स्थितिरूना भवति, एवं दर्शनावरणीयान्तराययोः, वेदनीयस्थितिजघन्येन द्वादश मुहूर्त्ता उत्कृष्टेन त्रिंशत्सागरोपमकोटाकोट्यः, तैश्च रोपमकोटाकोट्यः सप्त वर्षसहस्राणि आवाधा अन्तरं भवति, शेषं तदेव चारित्रमोहनीयं जघन्येनान्तर्मुहूर्त्त उत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमकोटाकोट्यः, चत्वारि वर्षसहस्राण्यावाधा अन्तरं भवति, शेषं तदेव आयुष्कस्य जघन्येनान्तर्मुहूर्त्त उत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमकोटाकोट्यः, सप्त वर्षसहस्राणि आवाधा अन्तरं भवति, शेषं तदेव चारित्रमोहनीयं जघन्येनान्तर्मुहूर्त्त उत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमकोटाकोट्यः, नामगोत्रयोजघन्येन अष्टौ मुहूर्त्ता, उत्कृष्टेन विंशतिः सागरोपमकोटाकोट्यः, वर्षसहस्रद्वयं आवाधा अंतरं भवति, शेषं तदेव । इयंपथस्य कर्मणः स्थितिजघन्येन उत्कृष्टेन च समयः, अनुभावप्रदेशघन्यौ पूर्वोक्तौ, कर्मवन्धकरणानां संवरः करणीयः, वद्वानां क्षपणं प्रति यत्नः करणीय इति, ब्रह्मिभि, नयाः पूर्ववत् ॥ इति त्रयस्त्रिंशत्तममध्ययनं समाप्तम् ॥

उक्तं त्रयस्त्रिंशत्तमं, इदानीं चतुस्त्रिंशत्तमं उच्यते, तस्य कोऽभिषम्बन्धः, त्रयस्त्रिंशत्तमे कर्मोक्तं, चतुस्त्रिंशत्तमे तत्कारणभूता लेख्या,

अनेन सम्बन्धेनायातस्याध्ययनस्यानुयोगद्वारचतुष्टयं पूर्ववद् व्यावर्त्य नामनिष्पन्ने निक्षेपे लेसज्झयणं, 'लेसाणं निक्खवेओ' (५३८-४७नि०६५१) इत्यादि गाथा दशा व्यतिरिक्ता द्रव्यलेस्या द्विविधा-कर्मलेस्या अकर्मद्रव्यलेस्या, अकर्मद्रव्यलेस्या द्विविधा-जीवानामजीवानां च, जीवलेस्या भव्याभव्ययोः, सा सप्तविधा, कृष्णादयः, सप्तमा संयोगजा, लेस्याप्रायोग्यद्रव्याणि परिगृह्यन्ते, जोगा बज्जा बद्धतंगा य पत्ता उदीरणावलियां (५४८) जीवलेस्या द्विविधा चेन्दादि ग्रन्थत एव ज्ञायन्ते, कर्मद्रव्यलेस्या षड्विधा कृष्णादि, अत्रापि जीवसंबद्धानि द्रव्याणि परिगृह्यन्ते, भावलेस्या द्विविधा-विशुद्धा अविशुद्धाः उपशमे क्षये च, शेषं गतार्थ, उक्तो नामनिष्पन्नो निक्षेपः, इदानीं सूत्रालापकस्यावसरः, अस्माद्यावत् सूत्रं निपातितं तावद्वक्तव्यं, सूत्रं चेदं- 'लेसज्झयणं पवक्खामी' ॥१२९२-६५२॥ इत्यादि, सर्वलेस्यानां दश कारणानि नामादीनि वक्तव्यानि, कृष्णलेस्यावर्णः जीभूतो-मेघः, स च स्निग्धः, गवलं-महिषं शृंगं, रिष्टो-द्रोण-क्राकः, क्रापोते कोइलछगो तेलंकरका, रसा जह कडुगंतुंगारी, गंथा गोमडाती, स्पशा जहा करगयादि, परिणामो उत्तमायममध्यमस्त्रिविधः, स एव त्रिभिर्गुणितो नवमेदो भवति, नव त्रिभिर्गुणिताः सप्तर्विंशतिः, सप्तर्विंशति त्रिभिर्गुणिता एकाशीतिस्त्रिभिर्गुणिता द्वे शते चत्वारिंशे भवतः, कृष्णाद्यास्तिस्रो लेस्या दुर्गतिगमनाय भवन्ति, लेस्यापरिणामस्य आदिसमये अन्तसमये वा न कश्चित् त्रियते, यदा तु अन्तमुहूर्ते गते शेषे वा भवति तदा परमं गच्छति, अपसत्याओ परिवज्जेजा, पसत्याओ अहेइए मुणिति, वेमि, नयाः पूर्ववत् ॥ इति चतुस्त्रिंशत्तमं अध्ययनं समाप्तम्

उक्तं चतुस्त्रिंशत्तमं, इदानीं पंचविंशत्तमं, तस्य कोऽभिसम्बन्धः ? चतुस्त्रिंशत्तमे लेस्याऽभिहितता, पंचविंशत्तमे अणगार-मुणा अभिधीयन्ते, अणगारश्च अणश्चस्तलेस्याविरहितो ग्रशस्तलेस्यायुक्तो भवति, अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्याध्ययनस्य अनु-

योगद्वारचतुष्टयं पूर्ववद् व्यावर्ण्य नामनिष्फणो निक्षेपे अणगारमगमती 'अणगारे निक्खेवो' ॥५४९-५०।६३॥ इत्यादि गाथात्रयं, व्यतिरिक्तं निहयादि, भावे सम्यग्दृष्टिः अणारवासाद्विनिष्कृतः, उक्तो नामनिष्फणो निक्षेपः । इदानीं द्वात्रांशप-
क्षस्यावसरः, अस्माद्यावत् सूत्रं निर्यातितं तावद्रक्तव्यं, सूत्रं वेदं-सुणेह मे एगमणे इत्यादि (१३५३-५६८) सर्वं 'पञ्च संगे' एसो संगे ज्ञात्वा परिवर्जयेत्, एकांते, परेण आत्मार्थकृते वासं तत्राभिरुचयेत्, नैव स्वयं गृहाणि कुर्वीत नैव कारापयेत् नैवावजानीयात्,
यस्मात्तत्र त्रसस्थावराणां दृश्यते वधः, तथा भक्त्याने च करणकारणानुमोदने त्रसस्थावराणां वधः, इन्धनं प्राप्य विसर्प्यते अग्निः, सर्वतो धारश्च, संयमयात्रार्थं शुज्जीत, न रसार्थं, न वन्दनपूजनादि प्रार्थयेत्, धर्मशुक्ले ध्याने सदा ध्यायेत्, पञ्चमे काले आहारपरित्यागं कृत्वा, 'निर्ममो निरहंकारो, वीतरागो निराश्रवः । संप्राप्य केवलं ज्ञानं, शाश्वतं परिनिर्धृतः ॥' इति त्रयीमि, नयाः पूर्ववत् । इति पञ्चत्रिंशत्तमं अध्ययनं समाप्तम् ॥

उक्तं पञ्चत्रिंशत्तमं, इदानीं षट्त्रिंशत्तमं, तस्य कोऽभिसम्बन्धः ? पञ्चत्रिंशत्तमे अनगारगुणा अभिहिताः, षट्त्रिंशत्तमे जीवा-
जीवविभक्तिरभिधीयते, अणगारेन च जीवाजीवविभक्तिर्ज्ञातव्या, अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य अध्ययनस्यानुयोगद्वारचतुष्टयं पूर्व-
वद् व्यावर्ण्य नामनिष्पन्ने निक्खेवे जीवाजीवविभक्तिः, 'निक्खेवो जीवंमि' ॥ (५५२-३।६७१) । इत्यादि गाथाद्वयं, व्यतिरिक्तं गुणपर्यायविधुक्तं जीवद्रव्यं, भावे गुणपर्यायसहितं, जीवपरिणामो दशविधः पंचेन्द्रियाणि क्रोधादयश्चत्वारः मनश्च, सहवर्तिनो गुणाः,
क्रमवर्त्तिनः पर्याया, गुणाः प्रशस्ताः अग्रशस्ताश्च, प्रशस्ता ज्ञानादयो, अग्रशस्ता क्रोधादयः, पर्याया नरकादिमवाः, 'निक्खेवो उ अजीवे' ॥५५४-५।६७१॥ इत्यादि गाथाद्वयं, व्यतिरिक्तं गुणरहितं अजीवद्रव्यं, भावे गुणपर्यायसहितं अजीवद्रव्यं, परिणामो दशविधः शुब्द-

रूपस्वरंगसंगत्याः शुभा अशुभाश्च । 'निकलेवो विभक्ती' इत्यादि गाथा सप्त (५५६-६२१६७१) विभजनं विभक्तिः, जीवानाम-
जीवानां च भेदप्रत्याख्यापनं, जीवानां सिद्धानां असिद्धानां च, अजीवानां रूपीणामरूपीणां च, भावे भावानां विभक्तिः भाववि-
भक्तिः, भावानां भेदप्रत्याख्यापनं, अत्राधिकारः जीवद्रव्यविभक्त्या अजीवद्रव्यविभक्त्या च, जे इति निर्देशे, किलशब्दः परो-
क्षवाची, एवं किञ्च आचार्याः कथयन्ति ये भव्यास्तेषामपि ये परीतसंसारिणो-भवाष्टाभ्यन्तरे सेत्स्यन्तो, पुनरपि भव्यग्रहणं येषां
तदावरणीयकर्मणां क्षयोपशमो विद्यते-किल पठान्ति धीरा छत्तासं उतरज्झाए, तन्हा जिणपण्णे अणंतमपज्जवेहिं संसुते । अज्झाये
जहजोगं गुरुप्पसाया अहिज्जाति॥१॥ येषां सिद्धिर्मेविष्यति, ये च गंठियसत्त्वा रागद्वेषदुःखा ये च अणंतसंसारिणः ते सेकिलिदुक्कम्मा कर्मे-
भिः ओतप्रोताः ते अयोग्याः उत्तराध्ययनानां, तस्माज्जिनप्रज्ञप्तं अनन्तगमपयायैः संयुक्तं तं स्वाध्याययोगेन यथायोगं यथाविधिं युज्जीत,
यो यस्याध्ययनस्य योगः तेन गुरुप्रसादादधीते, उक्तो नामनिष्पन्नो निक्षेपः । इदानीं सूत्रालापकस्यावसरः, अस्माद्यावत्सूत्रं निपतितं
तावद्वक्तव्यं, इदं वेदं- 'जीवाजीवविभक्ती' ॥१३७४-६७२॥ इत्यादि, सर्वं, विभजनं विभक्तिः, भेदप्रत्याख्यापनमित्यर्थः, श्रुतुं
तां मम, क एवमाह-सुधमेस्वामी जन्बूनामं ब्रवीति, तं जीवाजीवात्मको लोकः, स च क्षेत्रकालभावादिभिरनुगतन्तव्यः, अजीवाऽ-
रूढिणो देशविधा, धर्मातिशयाधर्मास्तिकायः सम्पूर्णः परिगृह्यते, देशः त्रिभागचतुर्भागादि, प्रदेशो निरंशः एव धर्मास्तिकायः,
आकाशं च, कालो, दशधा, धर्माधर्मौ लोकालोकप्रमाणं, समयक्षेत्रे कालः, द्रव्यार्थिकनयामिप्रायात्सर्वं अनाद्यपर्यवसितं, प्रया-
र्थिकस्य सादिपर्यवसितं, रूपिणश्चतुर्विधा, स्कन्धो अचित्तमहास्कन्धादि सम्पूर्णः परिगृह्यते, देशस्त्रिभागचतुर्भागादि, प्रदेशोऽ-
संख्येयतमोऽनन्ततमो वा प्रदेशः, परमश्चासावणुश्च परमाणु, निरंशः क्षेत्रतः स्कन्धा, परमाणवः, लोकालोकौ भजनार्थौ, कालतः

श्रीउत्तरा०

चुणौ

३६

जीवजीवाः

॥२८१॥

श्रीउत्तरा०

चूर्णौ

३६

जीवाजीवः

॥२८२॥

सन्तति प्राप्य अनाद्यपर्यवसिताः, रूपिअजीवानां स्थितिर्जघन्येन समयः उत्कृष्टेन असंख्येयः कालः, अन्तरं जघन्येन समय उत्कृष्टेन अनन्तः कालो, भावतो वर्णगन्धरसस्पर्शसंस्थानादि परिणामः, वर्णः कृष्णादि, गन्धः सुरभ्यादि, रसः तिकादि, स्पर्शः क्लृबलादि, संस्थानं परिमण्डलादि, इदानीं संयोगः क्रियते-वर्णतो ताव किंहे भायेत. स तु गन्धतो रसतो फासतो चैव भायेत, संठाणातोपि य, एवं नीललोहितहालिदुस्किष्ठसंठाण भजना, संयोगः कर्तव्य इत्यर्थः, एवं वक्रगन्धरसासंठाणोहि संजोया कायन्वा, एषा अजीवविभक्तिः समासतो व्याख्याता । इदानीं जीवविभक्तिरुच्यते-जीवा द्विविधाः-सिद्धा संसारिणश्च, सिद्धा परमार्थत एकाकारा एव, पूर्वभावग्रन्थापनां प्रतीत्य भेदा अभिधीयते-इत्थी पुरिस सिद्धा य, तदेव य नपुंसगा । सल्लिगे अन्नल्लिगे य, गिहल्लिगे तदेव य ॥१॥ उक्कोसियाए ओगाहणाए तह मज्झिमाए य । जहन्नाए य उड्डु, अहो य तिरियं समुदंमि ॥२॥ दस चैव नपुंसेसु, वीसति इत्थीयासु य । पुरिसेसु अट्टसत्तं, समएणेगेण सिज्झंति । ३॥ चचारि य गिहल्लिगे, अण्णल्लिगे दसेव य । सेणमि य अट्टसए, समएणेगेण सिज्झंति ॥ ४ ॥ द्रव्यल्लिगं गतीत्य इदमभिहितं, भावल्लिगेन विना नास्ति सिद्धिः, उक्कोसियाए ओगाहणाए सिज्झंती जुगवं चैव । चचारि जहण्णा य जुगवं अट्टुत्तरं सत्तं ॥ ५ ॥ चतुरो उड्डुल्लोगंमि, वीसपुट्टुत्तं अट्टे भवे । सत्तं अट्टुत्तरं तिरिए, एगसमएण सिज्झंती ॥६॥ दुवे समुदं सिज्झंति, सेसजलेसुं न यो(चउ)जणा । एसा उ सिज्झणा भणिता, जीवभावं पडुच्च उ ॥७॥ संसारत्था जीवा द्विविधा-त्रसाः स्थावराश्च, स्थावरा तिविहा जीवा-शुधिवी आपो वनस्पति इति, त्रसा द्विविधा-तेजो वायवश्च कीर्त्तिता । दीन्द्रियादय-श्रतुर्विधाः, एषां भेदः भवति-स्थितः आयु इतरं च विज्ञेय ग्रन्धानुसारेणेति, जीवमजीव एते णच्चा सदहिल्लण य सज्जन्संभतंमी जण्ज्जा, संजमे विट्ट एसेज्जा, तेणोवगते काले किञ्चाण संजते सिद्धे वा सासते भवति देवे वापि माहिद्धिए ॥ इति पादुकरं बुद्धं,

णातते परिनिवृत्ते । छत्तीसं उत्तराध्ययने भवसिद्धयः सन्निधये ॥ १ ॥ त्ति इति परिसमाप्तौ उपप्रदर्शने च, प्रादुः प्रकाशे, प्रकाशकृत्य-प्रज्ञाप-
यित्वा बुद्धेः अवगतार्थः ज्ञातकः ज्ञातकुलसमुद्भवः वर्द्धमानस्वामी, ततः परिनिर्वाणं गतः, किं प्रज्ञपयित्वा ? षट्त्रिंशदुत्तराध्यय-
नानि भवसिद्धिकसंमतानि भवसिद्धिकानामेव संमतानि, नाभवसिद्धिकानामिति, ब्रह्मिन्माचार्योपदेशात्, न स्वसनीषिक्रया, नयाः
पूर्ववत् ॥

वाणिजकुलसंभूओ, कोडियगणिओ उ वयरसाहीतो । गोवालियमहत्तरओ, विकवाओ आसि लोगमि ॥ १ ॥
ससमयपरसमयविज ओयस्सी दित्तिमं सुगंभीरो । सीसगणसंपरिवुडो वक्वाणरनिप्पिओ आसो ॥ २ ॥
तेसिं ससिण इमं, उत्तराध्ययणाण चुण्णिखंडं तु । रइयं अणुगहत्तं, सीसाणं मंदबुद्धिणं ॥ ३ ॥
जं एत्थं उस्सुत्तं, अयाणमाणेण विरतितं होज्जा । तं अणुओगधरा मे, अणुवित्तेडं समारोतु ॥ ४ ॥

षट्त्रिंशोत्तराध्ययनचूर्णौ समाप्ता, ग्रन्थाग्रं ॥ ५८५० ॥ उत्तराध्ययनचूर्णौः संमत्ता ॥

आ. श्री अ. १२५१ ग. २३३३.

होम (१३३३, २३३३ नं. ....)

इति श्रीउत्तराध्ययनां षट्त्रिंशत्तृणिः

समाप्ता *

॥ ॐ ॥

मः ॥ ॐ ॥

अमहावाह-आपडांनी पोण-निवासी

शेह भोहनलास छोटावास तरुथी

न ॥ ॐ ॥

ते तेमनां धर्मपत्नी

भावेइआइअ

नवपदछनी ओणी

च ॥ ॐ ॥

ज्ञान पंचमी, सोनअडाहरी, वीश-स्थानद अते रोहिणीना तप करेला

॥ ते निमित्ते करेला उजमलाभां ॥

ज्ञानसज्जिनिमित्ते आ पुस्तक स्थापन करवाभां आविस छे विक्रम सं. १८२५

म ॥ ॐ ॥

गो